kemal sülker

nâzım hikmet'in gerçek yaşamı

4. Cilt **1936 - 1937**

YALÇIN YAYINLARI

KEMAL SÜLKER

NÂZIM HİKMET'İN GERÇEK YAŞAMI

(1936 - 1937)

4. CİLT

KAPAK :
AYLA DÜNDAR

YALÇIN YAYINLARI

I. BOŞALTILAN KONAKTAN ANILAR, ÖZLEMLER

Camların üstünde gece ve kar.
Bembeyaz karanlıkta parıldayan raylar —
uzaklaşıp kavuşulmamayı hatırlatıyor.
İstasyonun
üçüncü mevki bekleme salonunda
siyah başörtülü,
çıplak ayaklı bir kadın yatıyor.
Ben dolaşıyorum...
Gece ve kar - pencerelerde.
Bir şarkı söylüyor içerde.
Bu, giden kardeşimin en sevdiği şarkıydı.
En sevdiği şarkı...
En sevdiği...
En.....
Kardeşler, bakmayın gözlerime
ağlamak geliyor içimden...
Bembeyaz karanlıkta parlayan raylar —
uzaklaşıp kavuşulmamayı hatırlatıyor.
İstasyonun
üçüncü mevki bekleme salonunda
siyah başörtülü,
çıplak ayaklı bir kadın yatıyor..
Gece ve kar pencerelerde.
Bir şarkı söylüyorlar içerde!...

Erenköy'deki köşkte rahat ve mutlu bir yaşam sürüyordu Nâzım Hikmet. Ondört dönüm arazi içindeki köşkün ucuz kirası dışında, yedi odasının yedisi de kullanışlı ve beğenilecek görüntüdeydi. Piraye hanımın beğendiği odayı Nâzım da pek uygun bulmuş, kızkardeşi Samiye ise daha mütevazi olagelmenin ve ağabeyine olan saygısının ürünü olarak kendilerine odalar ayırmayı en sonraya bırakmıştı.

Geniş bölümü çamlık olan bahçede Nâzım rahatlıkla dolaşıp yeni şiirlerini, kosar adım ordan oraya yürüyerek ve söylenerek hazırlarken Piraye hanım, beş altı yaşındaki bir çocuğun düşüp bir yerini kanatmaması için onu nasıl izler ve «yapma, ordan gitme!» gibi uyarılarda bulunursa, Nâzım'ı da öylece kolluyor ve çam dallarının gözüne, alnına, omuzuna saplanmaması için özen gösteriyordu.

Ne var ki, bu güzel çevreden, İpek Film'e uzaklığı nedeniyle ayrılacaklardı. İsteyerek ve daha etkin iş çalışması yapabilmek için Köşk'ten uzaklaşacaklardı.

Köşk'te rahat kaldıkları vakit, dostları, arkadaşları kolayca gelebiliyor, gönül rahatlığıyla ağırlanabiliyor, hele yaz aylarında ve baharda açık havada, rüzgardan sakınarak güzel güzel, temiz havadan yararlanabiliyorlardı.

Nâzım'ın Moskova'dan tanıdığı Beyrutlu bir arkadaşı vardı: Ali Faik Bercavi... Türkiye'de bir süre kalmışken, ne olmuşsa olmuş, tutuklanmış ve hapse mahkum edilmişti. Olaydan Nâzım'ın bilgisi yoktu. Hapisten çıktıktan sonra, Nâzım'ı bulmak istemiş, sormuş, soruşturmuş, köşkün yerini öğrenmişti. Nâzım'la karşılaşmasını şöyle anlatıyordu:

«Köşke geldim. Bütün aile köşkün arkasındaki bahçedeydi. Nâzım beni kapıda görünce büyük bir sevinçle karşıladı kucakladı ve seslendi:

'Piraye, bak kim geldi.'

Bahçedekiler dört yanımı sardı. Nâzım, beni onlara tanıttı:

'Fifi, işte Faik bu' dedi. Fifi, Piraye'nin kızkardeşi Fehamet'in kısaltılmışı olarak aile içinde söylenen addı. Piraye'yi ilk kez görüyordum, ama sanki yıllardan beri tanıyor gibiydim, çünkü Nâzım'dan onun adını duya duya, onun fiziksel yapısıyla kulağımız dola dola Piraye hanımı gözümüzde canlandırmıştık. Piraye hafif peltek konuşmasıyla, içten, sevecen davranışıyla zaten insana güven ve yakınlık veriyordu. Yapısı gereği, Nâzım'la, yalnız onunla ilgilenmez, gerçek arkadaşlarının da dert ortağı olur, onların ablası, kardeşi, anasıymış gibi davranırdı.

Evde, Fehamet, Piraye'nin en küçük kardeşi Selma ve annesi vardı. Akşam üzeri Fehamet'in eşi Vedat geldi. Topluca, çocuk yüzlü, al yanaklı, güleç yüzlü, neşeli görünen, dost davranışlı biriydi. Köşk'teki rahatı ve onların dostluklarını hiç unutamam.»

Bu kez, İpek Film stüdyosuna yakın olsun diye Nişantaşı'ndaki bir apartmana taşınmak, iş gereği kolaylıktı ama, köşkün sağlıklı, rahat havası bir daha ele geçecek gibi değildi.

Bazı arkadaşları akşam ziyaretine geldikten sonra mevsim gereği semtlerine dönmede güçlükle karşılaşınca, Piraye Hanımın da hoşgörüsü ile köşkün konuk odasında yatmalarına izin verilir ve bu konukseverlik pek az kişiye gösterilirdi. Bir kez, Nâzım, eşini başkalarına hizmet eder görmek istemezdi. Konuklar, ev sahibi gibi rahat ve işe katkıya hazır olurlarsa sorun olmazdı. Yatma faslına gelince, titizlik elden bırakılmaz, konuk ayrıldıktan sonra yatak ve yorgan ve de yastık çarşaf ve yüzleri değiştirilir, yenileri konulur,

öncekiler yıkanır, ütülenir kaldırılırdı. Bir gece kar cömertçe yağmış ve bir arkadaşını tren istasyonuna kadar uğurlamaya kendini mecbur hissetmişti. Arkadaşı, zorunlu gurbete gitmeden önce «Hoşça kalın'a» geldiğinden onu trene kadar uğurlamak ve yolda belki de son kez söyleşmek istemişti.

Gecenin karanlığı içinde, bir evin alt kat penceresinden bir şarkı duyulmuştu:

Deli gönül gezer gezer gelirsin...

Arkadaşı:

«Ben gelmeyeceğim arkadaş!» demiş ve yürümüşlerdi.

Haydarpaşa'ya dönecek treni beklerken, bir kadının çıplak ayakları bekleme salonundaki tahta sırada «benim kanım çekildi, yaşamım bedava, mekânım yersizlik» diyor gibiydi.

Tren fazla gecikmeden geldi. Vedalaştılar.

Nâzım, köşke dönerken, kışın hükmüne uyuyor ve mırıldanıyordu:

İncecikten bir kar yağar
Yağar elif, elif diye...

O geceyi hiç unutamıyordu. Yeni taşındıkları apartman işine uygundu, ama haberler, yeni felaketlere gebe günlerin yaşandığını duyuruyordu. İşte, Nisan serinliğinde, toprak kokusunun genze ferahlık verdiği bir öğle üzeri radyo, İtalya'nın iki bin piyade askerini Napoli'den kalkan iki vapuruyla Doğu Afrika'ya doğru yola çıkardığını duyurmuştu. Üç nakliye gemisinin daha hareket için emir beklediği bildiriliyordu.

Bu haberi başka üzücü haberler izliyordu: Habeşistan'ın başkenti Adisababa'nın boşaltılmasına başlanmıştı. Anadolu Ajansı'nın yorumu şöyleydi:

«Adisababa makamları, işin nereye varacağını tayin edemediklerinden, hadiseleri beklemektedirler. Halk telaş ve korku içindedir. Şehirde mutad hayat tamamen durmuştur. Şehir halkı vaziyetin daha kötü olmasından korkuyor. Habeş ordusundan sürülerle kamyon gelmektedir. Ve Dessie yolu mültecilerle doludur. Cepheden gelen birkaç kişi, tepelerde haydutların pusu kurduğunu ve hükümet, İtalyanlar gelmeden önce Adisababa'dan ayrıldığı takdirde şehre inerek yağma etmeye hazırlandıklarını haber vermektedirler. Köprüleri uçurmak, dağlarda yıkıntılar yapmak ümidiyle Dessie yolundan bulundukları istikamete doğru alelacele infilâk maddeleri gönderilmektedir.» (Nisan 1936 sonu)

Nâzım, İtalyan saldırısının dehşeti ve Habeşli'lerin yenilgiye yol açacak rehaveti karşısında dövüşmek istiyordu. Ama nerede ve nasıl?

Nâzım'ın silahı kalemi, alanı edebiyattı.

Nâzım, İtalyanlar'ın Habeşistan'a gidişlerine karşın, bir Habeş Delikanlısını Roma'da yaşatmayı düşündü. Kafası, haftalarca bunun planıyla meşguldü.

Akşam gazetesine gidiyor, basının havasını kokluyor, sanki Habeşistan kan ağlamıyor, Mussolini iyi iş beceriyor gibi bir anlayış vardı çoğunda. Bunu görünce, ne yazmak, ne konuşmak istiyordu. Boş oturmak en iyisiydi sanki. «Dinlenmek bir haktır» diyordu kendi kendine. «Sekiz saat olsun, uyku saatlerinin dışında boş oturabilmek, hiç olmazsa, arada sırada, belki bir ihtiyaçtı.»

Yaşam koşulları, dünya kargaşası bu kadar etkinken Nâzım bu «hak»kını kullanabilir miydi? Buna kendisi yanıtını veriyordu:

«Ben kendi payıma ne bu hakkı kullanabilecek kadar imkanlı, ne bu ihtiyacı duyabilecek kadar yorgunum şimdilik» diyordu. Ama, hasret çektiği bir şey vardı elbette. Bu «bambaşka şartlarla çalışıp, bambaşka şartlarla dinlenebilmelerde»ydi. Bir de yeni taşındıkları yedi katlı apartmanın en üst katına taşındıktan sonra pencereden «denizleri, damları, sokakları, dağları, gemileri ve ağaçlıklarıyla bütün İstanbul'u kuş bakışı yukarıda, kabartma bir oyuncak harita gibi» görünce ressam olma özlemini duyuyordu. «İstanbul, havasına göre bazen yağlıboya, bazen suluboya, pastel ve bazen karakalem oluyor» gibiydi. Örneğin bir gün «kurşuni, kapalı bir hava dekoru içinde karakalemle yapılmış bir resimdi. Bütün renkleri siyah ve beyaza indirgenmişti. Bazen alev alev alacalı bulacalı bir güneş batması havası altına İstanbul acemi bir ressamın kötü bir yağlıboyasından çıkartılmış, baskısı berbat bir kartpostala benziyordu. Geceleri de pastel oluyordu.» Nasıl mı?

Nâzım'a göre «pastel boyalar tüylü kurşuni kaatlara işlenir. Ve ufacık bir temasla dökülüverirler. İstanbul'un, hele Üsküdar kıyılarına doğru, ay ışıklı geceleri işte böyle tüylü, kurşuni kaatlara pastel boyasıyla yapılmış gibi» oluyordu. Ve Nâzım'ın içinde ressam olma özlemi, Cihangir'de tavanarasına taşındıktan sonra önünü alamadığı bir güç kazandı.

Bir akşam üzeri Selâmi İzzet (o yıl soyadı olarak Kayacan'ı kullanıyordu, henüz Sedes'i almamıştı. 1936 - K.S.) koltuğunda gazeteler, bir şişe Fransız konyağı, Lebon'dan alınma küçük bir kutu madlen çikolatası Nâzım'ı ziyarete gitmişti. Şubatın soğuk bir yatsı vakti, Nâzım, bu ziyaretten memnun kalmıştı.

Bir iki gündür, yazılarını yollamış, Akşam'a uğramadan doğruca İpek Film'e gitmişti. Selâmi İzzet, üslubunda efendice kalmaya özen gösteren, ama inandık-

larını rahatlıkla açıklayan bir yazardı. Tiyatro eleştirmenliği de yaptığı için Şehir Tiyatrosu sanatçılarıyla düşüp kalkar, onların sorunlarına eğilirdi. Nâzım da bir piyes yazarı olarak Şehir Tiyatrosu'nun (Darülbedayi'in) kalkınmasını özleyenlerden biriydi. Selâmi, o gece, Sanatçı Vasfi Rıza Zobu'nun bir yazısını uzattı ve sordu:

«Nâzım, dedi, benim bugüne kadar şuna buna 'hulûs çaktığımı' gördün mü? Hele Belediye Başkanına?»

Nâzım, düşünmeden yanıtladı:

«Hayır, sen, doğru sandıklarını yazarsın, onu savunursun, bazısına katılırım, bazısına katılmam, bunu da doğal karşılarsın... Hulûs çakmak, çıkarcıların hüneri. Senin çıkar peşinde olduğunu kimse söyleyemez. Niye sordun?»

«Elindeki yazıyı oku da gör. Tiyatro sanatçılarının emekliye ayrılmaları halinde bunlara emekli maaşı bağlanması gündemde. Bunu savunuyorum. Belediyenin tiyatrolara yardımı oluyor ama, bundan memnun olmak başka, sanatçıların yaşlanınca emekli maaşı alabilmelerini istemek için görüş belirtmek başka değil mi?»

Nâzım, Vasfi Rıza Zobu'nun yazısını okudu. Güldü:

«Eğer sen, Belediye Reisine hulûs çakmışsan, Vasfi de seninle paylaşmış bu hulûs çakmayı. Ama bence, hulûs çakmak sanat işlerini berbat eder. Nitekim Vasfi'nin yazdıkları da senin yazdıklarını doğruluyor, ama senin amacını anlamadan hulûs çakıyor gibime geliyor. Nasıl mı? Yazısını okuyayım:

'Eğer o İstanbul belediyesinin başına geçmeseydi' bugün 'Şehir Tiyatrosu' olmazdı. Ona, sanatı seven her Türk de bizim kadar borçludur. Güzel Sanatların müzik ve tiyatro bölümüne onun kadar önem veren ve bu il-

gisini, ortaya çıkardığı eserleriyle ispat eden bir devlet memuru bu yurda ne gelmiştir ve ne de gelecektir!...

Bunları mı söylemek istiyorsun aziz dostum!.. Evet amma bu iddiaların böyle olduğunu zatıâliniz kadar ben de bilirim, bütün memleket halkı da.»

Selâmi İzzet sordu:

«Senin görüşün ne üstadım?»

«Önce şunu söyleyeceğim, tiyatrolarımızda bugünkü yaratıcılıklarını her şeyden ve herkesten önce kendi kolektif, kendi elbirliğiyle, disiplinli ve fedakarcasına çalışmalarıyla gerçekleştiren tiyatro sanatçılarının aylık gelirleri çok azdır. Tiyatronun temeli olan bu fedakar artistlerin birlik ve beraberliği olmasaydı, yeryüzünün hiçbir belediyesi İstanbul'da bir tiyatro yapamazdı. Belediyenin yardımıysa kemiyettedir. Bu yardım kemiyette oynadığı rolü daha verimli kılmak için daha çok olmalıdır.»

«Ben sana katılıyorum üstadım ama, Belediyenin önceki tavrıyla yeni tavrını belirtmem hulûs çakmak sayılmaz değil mi?»

«Haklısın, dedi Nâzım, elbette hulûs çakmak sayılmaz, ama, şunu açıkça görelim: Bugün 22 yıllık bir geçmişi olan Şehir Tiyatroları her yıl 15 Ağustos'ta temsil provalarına başlıyor, 1 Ekim'de perdelerini açıyor. Her tiyatro sezonunda yerli ve yabancı piyeslerden en az 25 piyes sahneleniyor sanıyorum. Şimdi yıllardan beri vali ve belediye reisi olan Muhiddin Üstündağ gibi, üstün bir dağı kendine soyadı almayı haklı görecek kadar üstün işler başaran bir devlet memuru artistlerin geçim koşullarını düşünmek durumundadır.

Sanatçılar, eğer yarı açlığa bile katlanarak sanat yapmakta devam eden bilgili bir artist topluluğu olmasaydı, bugün 'Şehir Tiyatrosu' olmazdı. Bu sanatçı kollektifine sanatı sevenler borçlu olmalıdırlar. Böyle bir

artist beraberliği bu yurda geldiği için ve daha da geleceği için bizde tiyatronun yarınları vardır. Bu gerçekleri benim gibi sanırım, bütün memleket halkı bilir. Sen Vasfi'nin takılmasına aldırma, okuyup yazmana bak dostum.»

Selâmi, konyak şişesini gösterdi:

«Şimdi, karşı taraftaki konakta olsaydın, bu ayazda bile sizin bahçenin çamları arasında, iyi giyinmiş olarak dolaşır, konyakları yudumlar, içimiz de ısınırdı. Burda, şimdi şu pencerenden İstanbul'un ışıklarını seyrede ede yudumlayacağız.»

«Ben de sevgili babacığım konyak sever diye bu zıkkımı ara sıra içerim. Bilirsin, içkiye düşkünlüğüm yok. O güzelim konağın geniş bahçesinde, çam altında bile şöyle kendi kendimize demlendiğim ya bir, ya ikidir. O da konuklarımız içki isteklerini açıklarlarsa... Yoksa biz, kendiliğimizden, bilirsin, dostlara içki ikram etmeyi sevmeyiz.»

«Doğrusun Nâzım, dedi Selâmi İzzet. Babıâli'nin kötü huylarından birini biraz olsun kapmışım, kusura bakma...»

Nâzım, İzmir'den gönderilen bir dost mektubunu yeniden okuma gereğini duydu:

«... Geçen yıl tartıştığınız Peyami Safa'nın şahsiyetini vurgularken söylediklerinizi, ona önem vermeyişin ifadesiydi. Oysa, gerek Dokuzuncu Hariciye Koğusu romanı, ki onu size ithaf etmişti, gerekse 1933'te yayımladığı, Bir Tereddüdün Romanı adlı yapıtındaki iki roman kahramanının kişiliğini belirten bölümlerin altını çizseydiniz, Peyami'yi kendi kalemiyle vurmuş da olurdunuz. Çünkü, hiçbir romancımız eserindeki başlıca kişinin adını koymaktan çekinmemişti. Hikayecilerimiz de öyle. Örneğin Sabahattin Ali'nin 'Değirmen'inde Kazlar hikayesinin kahramanı Dudu kadın, hapisteki

kocasını kurtarmayı amaçlar, kaz çalar. Kanal hikayesinde kahraman, çumra kanalını kişisel çıkarı için kullanan komşusunu öldüren Dedemköylü Mehmet'tir. Bir siyah fanila öyküsünde Mülkiyeli Ömer'i tanırız. Nahit Sırrı Örik'in, Muharrir adlı oyununda aç yazar, kendi dehasına inanmış bir Cevat Sezai vardır, bir de iş adamı olan okul arkadaşı Mahmut Galip'i tanırız. Yeni yazarlar, eskiler gibi, yani Hüseyin Rahmi gibi, Halit Ziya gibi, Halide Edip gibi bütün eserlerinde kahramanlaştırdıkları kişileri, karakterleri adlandırmıştır. Ama Peyami hem Bir Tereddüdün Romanı'nda, hem de ilk önemli eseri olan Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı yapıtında 'kahraman'ı bizzat yaşardı. Peyami'nin tıpatıp kendi portresi ve yaşamıdır.

Sayın Bayım,

Bir noktaya değinmek istememi bağışlayın: Bir Tereddüdün Romanı adlı eserde Peyami Safa'nın şahsiyeti, yer yer, başka türlü mariz bir ruh haleti içindeki Necip Fazıl'ın gölgesi gibidir. Necip Fazıl'dan hatırlatayım:

> Ağlayın aşinasız, sessiz canverenlere
> Otel odalarında, otel odalarında.

Bir Tereddütün Romanı şimdi elimdedir. İşte bu beyitten alınan ilhamla yazılanlar:

«Otel odalarında aşinasız ve sessiz can verenlere ağlamayı tavsiye eden lirik bir mısra aklıma geldi. (s. 15 ve devamı)

Şunu da benzerlikle yorumluyorum.

Nacip Fazıl şunu yazmıştı:

> Ey şimdi bir felâket gibi bana yaklaşan,
> Sonra saadet gibi yanımdan uzaklaşan
> Sesler - ayak sesleri.. Bu bitmez çıtırtılar.

Peyami, Bir Tereddütün Romanı'nda şöyle yazmıştı:

'Bazan dehşetli cesurum, fakat bazan da uzak bir ayak sesinde facialar gizlendiğini zannedecek kadar, herşeyden korkuyorum.' (s. 53)»

Nâzım, gülerek mektubu kapattı. Pencereden gittikçe zifiri karanlığa bürünmekte olan İstanbul'daki elektrik ışıklarının bolluğuna baktı. Bu ışıklar, okurlar arasında da gittikçe çoğalıyordu. İzmir'den gelen mektup, apaydınlıktı.

II. AKŞAM'DAKİ ALIŞILMADIK TOPLANTI

Dördü de önümdeydi,
Kan içindeydiler.
Severim kanı:
anamın rahminde olduğu
ve giyotin sepetine dolduğu
için...
Dördü de önümdeydiler.
Kan içindeydiler.
Yetiştim onlara
omuzuma deydiler:
Kahrol Danton.
Ölmelisin Robespiyerim...
Yaşasın Marat!
Ben Baböfle beraberim —
dedim.
ve geçtim onları...
Robespiyer, Danton,
Baböf, Marat...
Ne başlangıç, ne son.
Doğan, ölen, be anaçkom
doğan, ölen, doğan hayat...

Nisan sonlarına doğru (1936) Akşam Gazetesi'nde Başyazar olan Necmettin Sadak'ın İstanbul'da olduğu günler 20 565 numaralı telefonu sık sık çalıyor, Orhan Selim imzasıyla fıkralar yazan Nâzım Hikmet alevhinde suçlayıcı bilgi kırıntıları veriliyordu. Sıvas milletvekili olan Sadak, sosyoloji öğrenimi görmüş, yabancı bir

üniversitede öğrenimini geliştirmiş, ılımlı bir politikacıydı. Nâzım hakkında söylenenleri, not ediyor, «ilgilenirim efendim» deyip geçiyordu. Benzer telefon ihbarlarının artması üzerine Ankara'dan döndüğü bir akşam, yazılışleri müdürü Enis Tahsin Til'e, bu telefondaki suçlamaları özetledi. Bunlar hakkında görüşünü sordu.

Enis Tahsin Til, çalışkan, kimsenin özel yaşamına karışmayan, son derece hoşgörülü, kültürlü bir gazeteciydi. Siyasal görüşleri demokrasiden yanaydı, hatta CHP'nin giderek parti ile devlet idaresini özdeşleştirme girişimini zararlı, haksız bir teşebbüs sayıyordu. Nâzım' la ilgili suçlamaların hiçbirinin doğru olabileceğine ihtimal vermediğini söylemekle yetindi. Zira, Orhan Selim imzalı yazıları kendisi ve yardımcısı Hilâli'yle zaman zaman fikir alışverişi yaparak değerlendirir, bu yazılarda yasalara aykırı hiçbir şey görmez ve mürettiphaneye gönderirdi.

Necmettin Sadak, ertesi gün konuyu, Nâzım'ın da arkadaşı olan ve Akşam'da hem Hatice Hatıp, hem de kendi adıyla yazılar yazan, çeviriler yapan Vâ - Nû'yla konuşarak bir kanıya varmaya çalıştı. Nâzım'la Vâlâ' nın arası o yıllarda biraz açıktı. Ama Vâlâ, karşıtı da olsa, bir kişi hakkında yalan ve iftira ile onu suçlamayı basın ahlakına son derece aykırı bulur ve o yolu seçmemeyi ilke bilirdi. Vâlâ da, dolaylı olarak sorulan Nâzım'la ilgili telefon suçlamalarını yanıtladı:

«Saçma! Nâzım, siyasal çalışmalarını basın yaşamına aksettirmemeye çok büyük özen göstermiş biridir. Fıkraları, bana göre sudan konulardır ve iddia edildiği gibi hiçbirinin altında tahrik, rejimi karalama, başka bir rejimi övme gibi hiçbir ard niyet yoktur; bütün yazılarını okuyorum, hiçbir suçlayıcı fikir kokusu almadım.»

Nâzım'ın gazeteye gelip gelmediğini Enis Tahsin'den soran Necmeddin Sadak, olumlu yanıt alınca sevindi. Odasından çıktı ve Nâzım'ın yanına gitmeden karikatürist Cemal Güler'in masasına uğradı, hatır sorduktan sonra:

«Çizgilerin çok beğeniliyor Cemal Nadir, dedi, Orhan Selim de beğeniyor mu bari?»

«Nâzım mı? O da çok beğeniyor, iltifat ediyor, hem halkın sorunlarını lejantlarda dile getirdiğimi, hem de onların hoşuna giden tipler çizdiğimi söylüyor. Bilirsiniz, Nâzım, hatır için övmez de, yermez de...»

Necmeddin Sadak, Nâzım'ın yazı yazdığı odaya girince, onun boyuna mektup açmakta olduğunu gördü. Nâzım:

— «Hoş geldiniz Necmettin Bey, dedi, Ankara'da havalar sert gidiyormuş, öyle mi?»

«Siyasal hava mı, meteorolojik hava mı?»

Nâzım, güldü:

«Bilirsiniz, Orhan Selim olarak siyaset konumuz dışı, ben de onun temsilcisi olarak meteorolojiden söz ettim.»

Necmettin Sadak güldü:

«Madem ki, siyaset Orhan Selim'in konusu dışında, siz lütfen benim odama buyurun, hem kahve içelim, hem siyasetten söz edelim.»

Necmettin Sadak'ın bu daveti, alışılmadık bir toplantı anlamına geliyordu. Enis Tahsin Til'i de telefonla rica edince, üçlü toplantının amacını Başyazar açıkladı:

«Nâzım Bey, dedi, sizi beğenirim, sosyalizme de hiç karşı değilim. Daha 1924'te Mustafa Kemal 25 Ağustosta şöyle demişti, hatırlıyorum: 'Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet, sizden fikri hür, vic-

danı hür, irfanı hür nesiller ister.' Bu bakımdan sizin hür düşüncenize saygı duyarım. Üstelik fıkralarınızda bana, ne Parti'den, ne yakın arkadaşlarımdan, ne de gazetedeki görevli arkadaşlarımdan en ufak bir şikayet, telmih, uyarı gelmiş değil. Fakat son birkaç gün içinde telefonla bazı kişiler, bazı yazılarınızdan, sizin aklınızdan geçmeyecek, Enis Beyin de, asla içinde bir imanın bile bulunmasına göz yummayacağına inandığım maksatlar çıkarmışlar. Bu bakımdan size durumu sadece bildirmek istedim, bunu bir uyarı olarak lütfen düşünmeyin, bilmeniz için söylüyorum.»

Necmettin Sadak, Enis Beye sordu:

«Siz de beni teyid ediyorsunuz değil mi?»

«Tabii beyefendi, Nâzım Beyin yazılarını ben de, Hilâli Bey de dikkatle ve zevkle okuruz, yayınlanan fıkralarında hiçbir maksadı mahsusa olmamıştır; hep halkın ve yasanın yanında yer almıştır.»

Nâzım:

«İsterseniz arkadaşlardan koleksiyonu getirmelerini isteyelim, son yazıları topluca gözden geçirelim...»

Enis Tahsin:

«Benim yanımdaki defterde fıkraların konusu ve başlıkları sırasıyla yazılı, isterseniz arz edeyim...»

Necmettin Sadak tebessüm etti:

«Ben sizin, yalnız yayın yasaklarını defterinize geçirdiğinizi bilirdim, demek Nâzım Beyin yazılarını da not ediyorsunuz...»

Enis Tahsin, Cumhuriyet döneminden başlayarak o güne kadar basına bildirilen yasaklamaları dakikasını, gününü, yasağı koyanı, tebliğ edeni hep aynı deftere geçirmişti. Bunu, yakınları bilirdi. Ama Nâzım Hikmet'in fıkralarını da konu ve başlıklarıyla defterine yazdığı o gün öğreniliyordu. Sadak:

«Peki, dedi, dikkatinizi çeken fıkraları hangileriydi?»

«Hemen arzedeyim ki, hiçbirinde suç unsuru görmüş değilim, ancak ileride matbuat hatıralarımı yazarken bahsetmek için defterime geçirmişimdir. Mesela, 15 ocak 1936'da, randevusuna vaktinde gelmeyenlerin İtalya'ya sürgün edilmesini, oradan da onların Habeşistan'a savaşmaya gönderilmelerini isteyen bir yazı yazdı, *Beklemek* başlığıyla... 16 Ocak'ta memurların beyanat verme yasağını eleştirdi, ayın 18'inde *Güzel Söz* başlıklı fıkrasında Fransız inkılabının ünlülerinden Mirabeau ile Danton'u örnek göstererek şu kanısını açıklamıştı: 'İnkılapların büyük hatipleri hiçbir vakit inkılapların sonuna kadar dayanan, onları bütün genişlikleriyle ifade edilen liderleri olmamışlardır' diyordu. Ve 'güzel söz'ü havai fişeğe benzetiyordu. 19 Ocak'taysa *Kültür* başlığıyla yayınladığımız fıkrasında şöyle diyordu:

«Bizde, muayyen tarihi, sosyal şartlar dolayısıyla okumaya karşı korkunç bir çekingenlik var. 'Okuma fayda getirmiyor ki...', 'falanca sanki okumuş da ne olmuş' gibi sözleri birçoklarımızın ağzından işitmek için o kadar ince tetkik ve tetebbülere ihtiyaç yoktur.» Nâzım Bey, o yazıda 'kültür, bilgi demektir, bilgiyi elde edebilmek için ilk yol okumaktır, okumaktır...' deyip kesip atmıştı.»

Necmettin Sadak sordu:

«Şubat ayının sonlarına doğru, radyoda parti adına bazı konuşmalar olmuş, yeni bütçe ile daha mutlu bir döneme girileceği de, partinin yeni anlayışıyla da Genel Başkanlık Divanı'nın yetkileri konusu açıklanmış sanıyorum. Radyodaki bu konuşmaları Orhan Selim *'İkisinin Ortasındakiler'* başlığıyla alay edilmiş, güya; böyle deniyordu. O yazıdan notunuz var mı?»

Enis Tahsin, defterinin sayfalarını dikkatle çevirirken Nâzım, hayret dolu bakışlarla Enis Tahsin'i izliyordu. Necmettin Sadak:

«Siz ne dersiniz?» diye sorunca:

«Ben radyoda konuşma dinleyecek kadar boş vakti olan biri değilim. Bu nedenle, size aksettirilen vehimle ilgim olmadı, yazılarımda da böyle bir alaya alma söz konusu olmamıştır tabii...»

Enis Tahsin «Buldum» dedi ve ekledi:

«23 Şubatta yayınlamışız. Nâzım'ın eleştirdiği insanoğlu tipi vardı, kendisi de sevdiği insan tipini özetliyordu»

Sadak sordu:

«Konuya nasıl girilmiş?»

«O kadarını yazmamışım...»

«Öyleyse, aşağıdan yazıyı getirtin...»

Odacı, şubat koleksiyonunu getirip masaya bıraktı. Enis Tahsin, yazıyı buldu:

«Nâzım Bey, isterseniz siz okuyunuz, benim bugün gıcığım var da, iyi okuyamam.»

Nâzım'ın okuduğu yazı şöyleydi:

«Kederden sevince, sevinçten kedere bir an içinde bir cambaz çevikliğiyle geçen insanlara açırım. Bunlarla yola çıkılmaz, kafalarına güven olmaz, yürekleri telaşla sökülmüş bir örme faniladan yapılan yumak gibi karmakarışıktır.

Şimdi konuşursunuz, kâinatları göz kamaştırıcı bir aydınlık içindedir. Biraz sonra dinlersiniz, bütün bu kâinatta bir damlacık ışık bile kalmamıştır.

Kederden sevince, sevinçten kedere inanılmayacak bir çabuklukla geçenlerin kafalarında, göğüslerinde durup dinlenmeksizin boyuna iki yana sallanan lanetli bir ibre vardır sanki. Onlar bütün hayatlarında bu ib-

renin can sıkıcı, şaşırtıcı hareketleriyle bocalayıp dururlar:

Bunlar acayip bir verimdirler ki yetiştikleri sosyal tarla ne traktörle, ne de sapanla sürülebilir. Onlar sosyal hayatta hep, her şeyde ikisinin ortasındadırlar.

Ben bu satırları yazarken bir arkadaş omuzumun üstünden okuyordu. Bana dedi ki:

— Öyleyse sen insan oğlunu sevmiyorsun!

— Hayır, dedim, bu benim sevmediğim insan oğlu değildir. Bu anlattıklarım insan oğlunun karakteri değildir. Zaten bu bakımdan toptan insanoğlu denen şey var mı?»

«Yazı bu, Sayın Sadak.»

«Evet, sizi gammazlayanların cehaleti ve kötü niyeti ortada... Teşekkür ederim.»

Enis Tahsin atıldı:

«Beyefendi, asıl Nâzım Bey'in üzerinde durmaları gereken yazısı martta yayınlandı. Başlığı da üç çarpıdan ibaretti. Onu okursanız, ithamların çürüklüğünü daha iyi anlarsınız, bir de Nâzım Bey'in bizde yer alan fıkralarının ne kadar bilime ve ne kadar gerçeğe uygunluğu ortaya çıkar. Arkadaşımız sosyalist diye, onun her satırında orak çekiç damgasını arayamayız.»

«Tabii, dedi Necmettin Sadak, ben daha mebus seçilmeden, Hamdullah Suphi Beyin Meclis'te, Erzurum Mebusu Ziya Efendi'ye, fabrika hayatının memlekette yerleşmesiyle başlayacak yeniliğin neler getireceğini anlatırken sosyalizmin de memlekete gireceğini bildirdiğini hatırlarım. Hamdullah Suphi'nin ünlü sözü şöyleydi: «Fabrika girdi mi, sosyalist akideleri de içeri girer. O akideler makinenin bünyesine dahildir.»

Nâzım, bu konuşmanın Mecliste ne vakit yapıldığını, tarih olarak sordu. Necmettin Sadak;

«Aklımda kaldığına göre 1341 şubat olacak! Meclis zabıtlarını karıştırırken görmüştüm...» dedi.

Nâzım, «Bu görüşmelerden çok sevinç duydum, ilginize teşekkür ederim,» diyerek Necmettin Sadak'ın odasından ayrıldı. Enis Tahsin Til'in okunmasını istediği 1 Mart 1936 günlü yazısını buldu, üzerinde durulmasına sevindi, içinden. Yazı şöyleydi:

«Düşmana karşı güdülen politikada 'an'ane' (gelenek) ve 'şeref' (onur) telakkileri yer almaz. Şuurlu ve planlı geri çekilişler şuursuz ve plansız saldırışlardan daha çok dokunaklıdırlar. Hiçbir kavga tek ve dümdüz bir çizgi boyunca yapılmaz.

Kavgayı girinti ve çıkıntılarıyla, dönemeç ve iniş çıkışlarıyla bir akış gibi görmeyenler, onun sonunda kimin yenip, kimin yenileceğini kestiremezler.

İnsanı; tarihinin, asrının, milletinin ve sosyetesinin dışında, mücerret bir varlık sanmak, insanı anlamamak demektir.

Doktorlar tanırım, beş vakit namaz kılıp oruç tutarlar. Mühendisler bilirim, umacıdan korkarlar. Riyaziye hocaları vardır, fala inanırlar. Biyolojistler bulunur, maddenin dışında başlı başına yaşayan 'ruh'un varlığını sanır.

Bu neden böyledir?

Bu bir bakıma, her birinin yalnız kendi 'mesleği' içinde kalıp bilgilerin arasındaki büyük birliği kavrayamayışlarındandır.

Ne insan düşüncesi dünyasında, ne de beşeri pratikte, değişmeyen, her devre uygun gelen, bir kere keşfedildikten sonra karşısına oturulup hayran hayran seyretmekten başka yapılacak bir iş bırakmayan, mutlak ve ebedi bir hakikat yoktur.»

Nâzım, durakladı. «Enis Tahsin Til, bu yazımda ne-

ye önem verdi ki, Necmettin Beyin okuyarak lehimde fikir yürütmesini istedi?» diye düşünüp durdu. Fıkrasını yazdığı için Akşam'dan ayrılacakken, Enis Tahsin Til «Birlikte yemeğe gidelim» dedi, Nâzım kırmadı yazıişleri müdürünü. Yokuş aşağı inerlerken Nâzım, Kerim Sadi'yi, Yeni Kitapçı'nın önündeki vitrindeki kitapları izlerken gördü.

«Nevzat, dedi, hadi birlikte yemeğe gidelim, bendensin... Sizi tanıştırayım, yazar ve eleştirmen Kerim Sadi, akrabam olur... Beyefendi, Akşam'ın Tahrir Müdürü Enis Tahsin Til...»

Karşılıklı «memnun oldum»lardan sonra Enis Tahsin, konuklarını Ştaynburg Alman lokantasına buyur etti. Enis Tahsin, Kerim Sadi hakkında fazla bilgili görünmüyordu. Nâzım, onu iyice tanıtmak istedi:

«Kerim Sadi Bey, bilim olarak Marksist felsefeye inanır. Onu yalan yanlış anlatmak isteyen yazar veya üniversite öğretim üyeleri olursa, onları yaptıkları çeviriler yüzünden yerin dibine batıracak bilgi ve zeka ürünlerini birer, ikişer formalık broşürlerle tarihe mal eder. Sonra Tükçeye o kadar hakimdir ki, ansiklopedideki vahşi gibi mensur yazıları, yabancı bir dile çevrilseydi, o dilde yayın yapanlardan aklı başında olan birileri, Kerim'den başka eserlerini isterler ve kendi uluslarına tanıtırlardı.»

«Demek bu kadar önemli bir arkadaşımız Kerim Bey...»

«Öyle, dedi Nâzım, artık zamanımızda bir yazarın, bir fikir adamının ürünlerinin ülke sınırlarını aşacak duruma gelmesi, yani yabancı dillere çevrilmesi gerekir. Bizde bu tutku olmalı, üstün yetenekli yazarlarımızın, Kerim Sadi'nin, Sabahattin Ali'nin Fransızca'ya, İngilizce'ye, Almanca'ya çevrildiğini görürsek, edebiyatımız ve fikir hayatımız için sevinmeliyiz. Yalnız kendi

dilimizde ünlü olmak, bugünkü sanatçılar için yeterli değil. Bugünün sanatçısı sosyal içeriği olmayan eserle ne halkın önüne çıkabilir ne dünya edebiyatında yer tutabilir. Çağımız yazma tekniği kadar, muhtevanın da önem kazandığı bir çağdır. İnsan ilişkilerini, üretim içindeki durumlarını gözeterek veremezsek, ne yazarsak boş...»

Garsonun gelmesi, yemek siparişlerini almaya başlaması Nâzım'ın konuşmasına ara vermesine neden olmuştu. Üçü de çorba olarak sarımsaklı paçada karar kıldılar.

III. 1936'DA İLERİCİLERİN DİYORLAR Kİ'Sİ

Meydanlarda bir kalabalık vardı, kardaşım,
uyyy... aman kalabalık!!
Rüzgarlı bir orman gibi uğuldardı, kardaşım,
bu yaman kalabalık.
Kalkütalı tornacılar, Keşmirli dokumacılar,
Bombay gemicileri
yetmiş yedi denizin getirdiği
kum gibi
insan var.
Çırıl çıplak çocuklar
sarkıyor salkımlarla ağaçların dalından.
Kocakarılar oturmuşlar eşiklere.
İğne değil, bir kıl koparıp atsan sakalından
düşmezdi yere.
Meydanda bir kalabalık vardı, kardaşım,
uyyy, aman kalabalık.
Dalgalı, karanlık bir suya düşmüşüm gibi
beni sardı, kardaşım,
bu yaman kalabalık.
Baktım ki taaa...
karşıda
bir kamyonun üstünde bir adam
avaz avaz
söz söylüyor.
Ama ne söz söylüyor anam,
okkalı söz söylüyor!!!
Bakıyorum adama,
bir şey anlamıyorum ama,

söz söylüyor herifçi oğlu
söz söylüyor.
okkalı söz sözlüyor.

1936 Ocak ayının ilk haftasında bir broşür yayınlandı: «Namık Kemal için diyorlarki...» Gazeteci Kemal Tahir'in, arkadaşlarıyla fikir işbirliği yaparak hazırladığı kitapçık, büyük ilgi uyandırdı. Nâzım Hikmet aleyhinde birleşenlerin, şairin Namık Kemal'le ilgili bir iki dizesi nedeniyle Peyami Safa'nın yürüttüğü küfür yazılarını destekleyici yayınları, bu ilerici yazarları konuşmaya zorlamıştı. Suat Derviş gibi ünlü yazarların da katıldığı yeni broşür elden ele dolaşıyordu. Nâzım bu kitapçık hakkında yazdığı bir fıkrasında (7.1.1936) Namık Kemal için konuşanlar çok genişletilirse ve özellikle bu tür derlemelerden ve ünlü imzalardan başka, değişik tabaka ve sınıfların adsız temsilcileri de söyletilirse çok gerekli bir «tasnif» ve bir konuda yararlı karara varmaya yardımı olacağını belirtti.

Nâzım, Peyami Safa'ya, yükselmek ve yeni yeni çevrelerden itibar kazanmak için giriştiği «*Biraz Aydınlık*» genel başlıklı Nâzım Hikmet'e saldırı tefrikasına karşı yayınladığı hiciv denemesi'nde (Bu konuda bu dizinin 3. cildine bakınız) «O, takma aslan yeleli Namık Kemal üstadın senin» demişti. Irkçı ve Turancı takımdan Nihal Atsız, Milli Türk Talebe Birliği eski başkanlarından Rüknettin Fethi, Basri Gocul ve başkaları Nâzım'a yaylım ateş açmış, Nâzım, bunlara yanıt vermeyi gereksiz görmüştü. Fakat Kemal Tahir, Ahmet Cevat, Suat Derviş ve arkadaşları Namık Kemal konusunu enine boyuna ele almış ve Nâzım'a hücum eden bazı üniversite gençlerine Suat Derviş, öğüt verme gereği duymuştu.

Basında ise Basri Gocul'un «Bir Nâra»sı değişik yankılar uyandırmıştı. Uyanış Dergisi yazarlarından biri Kedi Pençesi imzasıyla bu kitapçığı şöyle ele almıştı:

«Kanlı bir yumruk! Bir kâğıt parçası üzerinde böyle bir şey resmi görseniz, aklınıza ilk önce ne gelir? Bunun bir beyanname olması ihtimali değil mi? Yahut da bir çetenin tehdit mektubu! Ben, şöyle bir göz atınca, bir broşür, bir kitapçık olduğunu anladım. Beyaz kap üzerinde kanlı bir yumruk resmi, kara yazısı: 'Bir Nâra ve yine beyaz yazı ile 'N. Hikmet'e!'

Kim bu N. Hikmet? Ya Neriman Hikmet olacak ya da... Nâzım Hikmet! Şair tanınanların ya mini minisi ya iri yarısı! Ben bu ikisini hatırladım. Başkaları da başkalarını hatırlayabilirler.» *(9 Temmuz 1936)*

Daha sonra yine Uyanış'da bu kez Halit Fahri Ozansoy, bu «Nâra»nın niçin yazıldığını açıkladı: «... Bir Nâra adlı ilk eseriyle neşriyat hayatına karışan bir imza, 'Basri Gocul' da aynı tarzı denemiş, tanınmış şöhretleri hırpalamakla, kendine şöhret yapmak kaygısını duymuştu.» *(1 Ekim 1936 Uyanış)*

Varlık Dergisi ise Bir Nâra'cıdan yanaydı ve onun dizelerini övgüyle aktarıyordu. Üstelik Nâzım'ın Namık Kemal'le ilgili dizesi yüzünden onun «Türk gençliği tarafından ölüme mahkum edildiğini» de belirtiyordu *(Ağustos 1936)*.

Bir Nâra'cının dizelerinden bir demet:

Sabrım tükendi
açıldı ağzım:
Hem diyorsun: Bana gerek dişli hasım!
Hem de boyuna
ömründe bir kerre «efendim»siz lâf etmemiş soyuna
çatıyorsun Nâzım!

İşte ilk yazım,
bakalım
edebilir misin hazım?!

(Basri Gocul, Çorlu'da 1910'da doğmuş, öğretmenlik, türbedarlık, müze memurluğu yapmış, 1976 yılında vefat etmiştir).

Suat Derviş ise, açık sözlü ve öğretici olmayı 'Diyorlar ki...'de gerekli görmüş ve Namık Kemal konusunu abartanlara şöyle seslenmişti:

«'Millet!.. Vatan!. Ülkü!' diyorsunuz ve sonra ne yapıyorsunuz? Palavra!.

Cephe alacak mısınız?..

Kime karşı? İnsanlığa, akıl, mantık ve hakikate karşı mı?..

Dünyanın seyrini mi durduracaksınız? Üniversitede okuyorsunuz. Size reel kıymetler nedir öğretmiyorlar mı?

Size müsbet bir fikir bildirmiyorlar mı? Yirminci asırdayız. Müsbet konuşalım.»

Aslında, Namık Kemal hakkında eleştiri yapanlar karşısında gençler, konu kendilerini aştığından olacak, eleştirilere karşı düşünmüş, tartışmış, ama beğenmedikleri bir görüşe karşı saldırgan tavır almamışlar, hatta susmuşlardı. Nitekim Rüknettin Fethi de bunu doğruluyor ve şunları yazıyordu:

«Senelerce evvel bu kadar ileri gitmemekle beraber aklı başında sayılan kodaman yazıcılarımızdan bazıları da Namık Kemal'e hücum etmişlerdi. Bazı gazete köşelerinde ismi etrafında patırtı uyandırmak isteyen sanat cüceleri veya insan hodkâmlığının eşsiz tipleri ona dil uzatmışlardı. 'O, sanatkâr değilmiş, o fedakâr değilmiş, o mısralarının şairi imiş, nihayet ve nihayet o nazlı ve oportünistmiş' diye...

Bu tenkit kahramanlarının ciddi kürsülere kadar çıktıkları ve ilim ağzı ile mugalatalar yaptığı görülmüştür.

Hatta ve hatta Namık Kemal'in vatanperverliğinden şüphe edenler olmuştu. Daha ciddi, daha olgun kafalardan çıkan ve yurtsever geçinen ağızlar tarafından sarf edildiğini, herkesin duyup işittiği bu taarruzlara bazı yazıcılar bütün müfrit düşüncelerine asil sevgi ve heyecanlarına rağmen acep niçin susmuşlardı?

Gösteriş yapmak için mi? Eğer öyle ise bu seferki nedir?» *(Eski ve Yeni Dedikodular Üzerinde BİR KONUŞMA, s. 6, 7)*

Bir bardak suda fırtına kopartmak, o dönemde bazı gençlik örgütlerinde kendilerini etkin sayanların sık sık başvurdukları yöntemdi. 1936'da da Namık Kemal'e karşı görüşlerini açıklayanların, kendileri gibi düşünmediklerini gören aynı sözde etkin kişiler, iktidarın İstanbul temsilcilerinden icazet alarak bir broşür yayınladı ve bunda Milli Türk Talebe Birliği'nin karar defterinde onayı alınmadan yayınladıkları kitapçıkta özetle şu görüşleri sıraladılar:

«Koparılan gürültülere rağmen bizce bugün Namık Kemal hadisesi denilen bir şey yoktur.»

«Gençlik, Namık Kemal perdesi altında Türk milliyetçiliğine hücumu gaye edinen ve yabancı emeller taşıyan bir cereyana asla müsamaha edemez.»

«Unutmamalıdır ki, yurt sınırlarını saran ve sönmez bir ışıkla parlayan Türk süngüsü ne kadar yamansa, milliyetçilik davasına aykırı cereyanlara karşı da gençlik o kadar amansızdır.»

Acaba Namık Kemal'in «milliyetçiliği», Milli Türk Talebe Birliği'nin o günkü sözcü ve öncülerinin anladığı «milliyetçilik»le bağdaşıyor muydu? «1936 Modeli

Gençler ve Zavallı Peyami Safa» adlı kitapçıkta Kemal Tahir, konuyu aydınlığa çıkarmak için Namık Kemal'in inançları üzerinde durmayı gerekli görmüştü. Kemal Tahir diyordu ki:

«Namık Kemal palazlanmak ihtiyacı ile kıvranan müslüman - yerli burjuvazinin davulunu çalan bir kahramandı. O, Avrupa emperyalistlerinin müstebid Abdülhamid kanalından geçen komisyonculuğu, padişahlığı yerinde bırakarak bir parlamentoya devretmek isteyen ve bu parlamento azalarının da (Fırka-i Mümtaze)den seçilmesi lazım geldiğini asla unutmayan bir hürriyet fedaisi (!) idi. Bunlarda mutabıkız.

Fakat o, aynı zamanda hem ümmetçi, hem halifeci. hem padişahçı değil midir?

Halbuki 19. Asrın Avrupa'sında cumhuriyet yok muydu? Yoksa onda dünyada olup bitenleri sezip anlayacak feraset vardı da, ondokuzuncu asır İngiltere'sinde bile, Abdülhamid istibdadından mı korktu?

Yani ölümünden 50 sene sonra 1936 üniversitelilerini heyecandan heyecana düşüren müteveffanın geri fikirli bir ileri inkılapçı oluşu da dehasına saklanmış bizim anlayamadığımız bir başka meziyeti mi?

Hiç birisi değil!»

Bu görüşler, elbette üniversitede okumakta olan gençlerin, Namık Kemal hakkında araştırma yapmalarına neden olacak ip uçlarını veriyordu. Sadece «hürriyet» diye feryad eden birinin bu hürriyet'i kimler için istediğini araştırmak, memleketin hangi kesiminin çıkarları için bu «hürriyet»in istendiğine bakmak ve kimlerin parlamentoda söz sahibi olmasının amaçlandığını, kimlere seçilme hakkı bile verilmediğini öğrenmek gerekecekti. Kemal Tahir'in yazısı böyle bir etkiyi amaçlıyordu.

Nâzım Hikmet, broşür yayınlama kararını Suat Derviş'ten öğrendiği vakit, ona:

«Siz bilirsiniz, ama, küfürle değil, bazı kavramları anlatarak yanıt verseniz daha iyi olmaz mı?» demişti.

Suat Derviş de, otuz yaşlarının verdiği olgunluk ve Nâzım'la çocuk yaşlarının sevecenliğiyle kurulan dostluktan güç alarak şöyle demişti:

«Tabii Nâzım, liberalizm'i hürriyete eşit sananları silkelemek gerekir!»

Ve Broşürde, Suat Derviş önemli yazısının bir yerinde şöyle diyordu:

«Nâmık Kemal'in sakallı resmini göğsünüze takıp kürsülerde boş lakırdı söylemek ve yarın ecnebi sermayesine yol açmak isteyen, memleketi müstemleke haline koymak isteyen zihniyete 'liberalizm'e' iştiyakınızı bağırmak, size daha kolay geliyor değil mi?

Üç dört yaldızlı söz...

Milliyetçilik anlayışı, tek parti iktidarı döneminde ve Atatürk çevresinde yer alan yazar ve politikacılar aynı görüşü paylaşıyorlardı. Biraz farkla düşünenler ya aşırı milliyetçi (Şövenleşiyor) ya da ırkçılığa kayacak kadar zararlı ve bilimdışı akımlara kapılıyorlardı. Bu bakımdan Atatürk çevresinde, cumhuriyet döneminin devrimci görüşlerini benimseyenler, Osmanlı'cı olmuyor, her kavramın asıl içeriğini inceliyor, sözcüğün dış anlamıyla yetinmiyor, kavramını araştırıyor, bu düşünce veya inancın muhtemel sonuçlarını da gözeterek sözcüklere değer veriyordu. Bunlardan biri de Namık Kemal konusunda olduğu gibi İsmail Habib Sevük'tü.

Bazı gençlerin veya bilim çevrelerinin, devlet memurlarının Namık Kemal savunusunun amaçlarının neler olabileceğini bilerek, geçmiş yılların Namık Kemal ihtifallerinin (törenle saygı göstermelerinin) bir yüzünü şöyle açıklamıştı:

«1933 yazı. Dolmabahçe Sarayı'ndaki Tarih Kurultayı'nın halinde o gün bir fevkaladelik var. Salonun deniz tarafına rastlayan riyaset kürsüsünü Büyük Millet Meclisi Reisi olan Kâzım Paşa işgal etmiş. Salonun Saray kısmındaki mahfelimsi yerde bizzat Gazi bulunuyor. O zamana kadar tanımadığım bir zat hitabet kürsüsünden Namık Kemal'e eni konu hücuma başladı: O Osmanlıcı imiş 'Osmanlılarız biz can veririz, şan getiririz biz' diyormuş. O koyu İslamcıymış: Vatanı temsil ederken onu Kâbe'de siyahlara bürünüp bir elini Medine'deki Peygamber merkadine, diğer elini Kerbelâ'daki meşhede uzatıyormuş...

Nutuk bitti, ne alkış, ne bir şey, salonda bir ölüm sükûneti var. Çok canım sıkılmış olacak, bir iç feveraniyle kalkıp reis Paşadan söz istiyorum, yanımda bulunan Yusuf Ziya Ortaç birdenbire ve yırtacakmış gibi bir şiddetle ceketimi çekti, 'ne yapıyorsun? Dur hele' derken ve ben de ona 'sadece iki cümle söyleyeceğim' diye dert anlatmaya çalışırken salonun avluya bakan kısmındaki Muhittin Baha'nın 'Reis Paşa, söz isterim' diyen haykırışını işittik, sadece bir iki cümle söyledi: Namık Kemal'in tek bedbahtlığı, kendi zamanlarında Gazi gibi bir öndere nailiyetsizliği imiş. Yoksa... Salonda coşkun coşkun alkışladılar. Deminki hatibe bir şey diyemeyen kütlenin vicdanı bu alkışlarla o hatipten hınç alıyordu. Sonra işittik ki Muhittin Baha Ziraat Bankası Meclisi idare azınlığındaki beş altı yüz liralık aylığından olmuş.

Ertesi yıl 1934 şubatının sonları. Galatasaray lisesi'nden bir iki yıl önce talebem olup o zaman hukukun ikinci sınıfında bulunan Bahadır (Şimdi Erzurum milletvekili Bahadır Dülger) yanında bir iki arkadaşıyla beraber ziyaretime geldi. Üniversite Gençler Birliği Na-

mık Kemal için büyük bir ihtifal tertip edecekmiş. Niyetleri Saray'da yapılanın öcünü almak. O zaman Ankara'ya gitmiş olan Darülfünun Emininin (yani üniversite rektörü) bulunmayışından bilistifade, vekilinden izin koparmışlar. O yıllarda İstanbul'da gençlik cereyanlarının yüksek murakıplığını rahmetli Cevad Abbas yapıyordu. Ondan da izin almışlar. Benim de nutuk söylememi istiyorlar. Tabii, kabul etmemeye imkân yoktu. Gazetelerde bu ihtifal ilan edildi. Fuad Köprülü ile benim Nutuk söyleyeceğim yazılı idi. Abdülhak Hâmid sevincinden Maçka tarafında komşusu olan Mithat Cemal'in evine gidip duyduğu ruh saadetini anlatıp duruyor. Belli Namık Kemal'in böyle anılması demek kendisinin de unutulmaması demektir. İnsan ruhu bu.

Fakat gazetelerde tekrar bir ilan. İhtifalden vaz geçilmiş. Meğer söz söyleyecek gençlerin nutuklarını sansür etmek istemişler. Onlar da buna boyun eğmektense ihtifali feda ederler. İyi ama bir kere yapılacağı tantana ile ilan edilen böyle bir şeyi menetmiş olmanın zararını, yapılmış olmanın mevhum mahzurundan daha ağır görmüş olacaklar ki, Ankara bu ihtifalin yapılmasına taraftar oluyor. Yapılacak ihtifal 23 Mart günü için kati olarak tekerrür etti.

İhtifalden bir gün önce mektepte müdür beyin odasına girdiğim zaman oğlunun taksitini yatırmak üzere gelmiş olan Cevad Abbas'ın müdüriyet masasının yanındaki koltukta oturduğunu gördüm. Rahmetli ile, Milli Mücadele günlerinden beri dosttuk. Lâkin bu ihtifal işini iyi idare edemediğinden tekdir filan görmüş olacak ki, daha ben kapıdan girer girmez, hal hatır bile sormaya lüzum görmeden, 'İsmail Habib, nedir bu Namık Kemal gürültüleri?' diye adeta çıkışır gibi bir eda alınca ben gülerek: 'Biz ne bilelim, bu işleri bizim

size sormamız lazım' dedim. 'Bütün Namık Kemal'i, İstiklal cenginde şehit düşen Ahmetçiğin bir damla kanına değişmem' demesin mi? Artık benim de onun tonuyla konuşmam lazımdı. (Bu sırada Müdür Behçet Bey mektebin bütük defteriyle uğraşıyor görünüyordu).

Cevap veriyorum: 'Azizim bir defa cenk meydanındaki o şehide Ahmetçik değil, Mehmetçik denir. Sonra şehit Mehmetçik toprağa akıttığı yakut gibi kanla iş görür. Namık Kemal ise beyaz kâğıda döktüğü siyah mürekkeple. İkisinin arasında ne münasebet var?' Bunun üzerine: 'Bırak be, sen de Namık Kemal Meşrutiyetçinin, Ziya Gökalp de hâkancının biri.' deyince alaylı bir eda ile 'İyi ya öyle olduklarına şükredin' dediğim zaman bu sözü boş bulunarak ağzımdan kaçırdığımı sandığı için keyifli bir kahkaha atıp: 'Vay, bir de meşrutiyetçi ve hakancı olmaya mı şükredeceğiz? Bak şu inkılapçıya...' sözün gelişine bile lüzum kalmadan: 'Tabii şükredeceksiniz, dedim, eğer onlar öyle olmasaydı siz bugün cumhuriyetçi olmakla övünebilir miydiniz?' Rahmetlinin, besatet bir tarafa, temizliği de vardı. Behçet Beye dönüp: 'Bu avukatlarla başa çıkılır mı?' diyerek odadan çıktı.

Ertesi gün 23 Mart 1934, yanan Zeynep hanım konağı bahçesindeki Konferans salonunun içi dışı mahşer gibi. Pencerelerin içleri bile tıklım tıklım gençlerle dolu. Bahadırın açış nutkundan, Birlik Reisi olan Rüknettin Fethinin (yazık ki sonra doktor çıkan bu cevherli genç, genç yaşında öldü) heyecanlı hitabesinden sonra Fuat Köprülü üstadımız ve onun arkasından benim söz söyleyişim.. İhtifalin bu tarafını o zamanki üniversite talebeleri tarafından çıkarılmakta olan Birlik Mecmuasından alıyorum.

'Muhterem hocamız Köprülüzade Fuad Beyefendi sakin bir ilimci gözüyle memleketimizdeki hürriyet mü-

cadelesi hareketlerini kendi görüşlerine göre izah eyledi. Ondan sonra güne ayrı bir lezzet, taşkın bir heyecan veren İsmail Habib Beyin sık ve coşkun alkışlarla kesilen sözleri hazır bulunanları heyecan ve duygunun yüksek derecelerine ulaştırdı...' Ah, gençliğin saffeti hiç böyle şeyler yazılır mı? Ondan sonra bu Birlik Mecmuası'nı kapatıverdiler.

Nutkun esas çizgilerini gösteren kısa notların hepsini bitirdiğim anda, nasılsa ön saftaki koltuklardan birinde oturan Cevad Abbas'la gözlerimiz karşı karşıya geliverince birden, bir gün önce müdür odasındaki münakaşa hatırıma geldi: Gençler, diye hitabederek, Namık Kemal için meşrutiyetçi, Ziya Gökalp için hâkancı diyenler olur, diye başladım; biz bugün son kıymet olan Cumhuriyetteyiz, fakat kıymetlerin bütünü, yarımı, çeyreği olmaz. Noksandan yukarı doğru basamak basamak çıkılır. Dünün yarım veya çeyrek kıymetini anlamayanlar bugünün tam kıymetini de anlayamazlar.

.....

Bir yıl sonra 1935'in 2 Aralığı için Üniversite gençliği gene büyük bir ihtifal hazırlıyor. Bu sefer hem Namık Kemal'e, Ziya Gökalp'i ilave etmek lüzumu da kalmamış, hem doğrudan doğruya Kemal'in ölüm günü seçilmişti. Evime gene talebelerden bir heyet geldi. Namık Kemal için yazılacakları kitaplarımda yazmış, söylenecekleri geçen ihtifalde söylemiştim. Artık nutuk veremezdim. Bunu zaten tahmin eden zeki gençler, nutuk istemek için değil, geçen yılki nutka şükraniye olarak ihtifalde bulunmak için davete geldiklerini söylediler. Gittim. Kalabalık gene geçen seneki gibi. Önde hazırlanan koltuğu bırakarak biraz gerilerde oturuyorum. İhtifalin ortalarına doğru talebelerden iki üç

efendi yanıma geldi. Bütün gençlik hiç olmazsa birkaç söz söylememi istiyormuş. Belli, tuzağa tutulmuştuk. Beş on dakikalık bir nutuk verdim.

Meğer bu zoraki ve sürprizli nutuk hiç akla gelmeyecek bir hayır doğuracakmış. İhtifalden bir iki gün sonra, şahsen dostum olan, Vali Muhittin Üstündağ benimle buluştu. Dahiliye vekâletinden çok uzun bir şifre almış. Şüpheli unsurların gençliği kışkırtmış olmasından endişe ediyorlarmış. Benim de söz söyleyenler arasında oluşum biraz emniyet vermiş ama mutadın üstünde bir kalabalık ve heyecanla yapılan bu ihtifalin sebebi ve içyüzü hakkında... valiyi temin ettim.

Nâzım Hikmet bir şiirinde Namık Kemali 'takma aslan yeleli' diye tezyif etmişti. Gençlik buna karşı galeyan ederek.. Vali 'hay Allah razı olsun' dedi ve iş böyle atladı.» *(Cumhuriyet 8.12.1950)*

IV. FAŞİZM, EMPERYALİZM, NÂZIM'IN BAŞ KONUSU OLDU

Mussolini çok konuşuyor TARANTA-BABU!
Tek başına
yapayalnız
karanlıklara
bırakılmış bir çocuk gibi
bağıra bağıra
kendi sesiyle uyanarak,
korkuyla tutuşup
korkuyla yanarak
durup dinlenmeden konuşuyor.
Mussolini çok konuşuyor TARANTA-BABU
Çok korktuğu için
çok konuşuyor!
Havalara sesleri
başı boş
mavi kanatlı kuşlar gibi salan
ve havalardan en güzel şarkıları
olgun yemişler gibi toplayan elleri, ONUN,
yaparak
kulluğunu karagömlekli Benito'nun,
boyanacak dirseklerine kadar
kardeşlerimin kanıyla.
Ve Habeş ovalarında öldürecek
büyük bilgin Markoniyi,
Banka Komerçialede aksiyoner
mülti milyoner
Kont Markoni.

İtalya diktatörü ve faşizmin önderi Benito Mussolini, Habeşistan'ı istilaya kalkışınca demokrasiden ve bağımsızlıktan yana olanlar Mussolini'ye karşı çıkmışlardı. Ancak faşizm hakkında Türk okurunun ve halkının yeteri kadar bilgisi yoktu. Zaten, bilimsel, ideolojik niteliği olan kitaplar, rejimin kendini koruma içgüdüsüyle verdiği kararlar nedeniyle yasaklanıyordu. Nâzım, bir yandan Habeşistan'a saldırıyı yermek için «*İtalya'da Bir Habeş Delikanlısı*» adlı bir kitap hazırlamaya çalışıyor, şiirleri yazdıkça dostlarına okuyor, görüşlerini alıyordu. Ancak, İtalyanlar Habeşistan'a istilaya giderken bir Habeş Delikanlısının İtalya'da olması, İtalyan Büyükelçiliğince «onur kırıcı» sayılıyor ve Nâzım Hikmet'in kişiliği de onlarca bilindiğinden bu kitabın adının değiştirilmesi, mümkünse kitabın bastırılmaması diplomatik nezaket kuralları içinde isteniyordu. Kitabın adı Yedigün'de (18 Eylül 1935) ve Ayda Bir Dergisi'nde (Ekim 1935) yer alınca, diplomatik girişim hızlanmış ve Nâzım da, kitabının basılabilmesi için, adını *Taranta Babu'ya Mektuplar* (64 sayfa, 50 kuruş, İstanbul Bozkurt Matbaası) Ali Suavi'nin kapak düzeniyle yayımlandı. Nâzım, kitabını Henri Barbüss'ün Hatırasına... armağan etti. Bu kitaba girecek şiirleri bir yandan hazırlarken, bir yandan da Alman Faşizmi ve Irkçılığı'nı bütün açıklığıyla okurlara anlatmak için yabancı kaynaklardan da yararlanarak bir yapıt ortaya koymaya çalıştı. İngilizce metinlerin çevirisinde çok yakın arkadaşı yazar ve çevirmen Rasih Güran'dan, Almanca'dan çevirilerde de Beyrutlu arkadaşı Ali Faik Berjuvi'den yardım gördü. Bu arkadaşı şöyle diyordu:

«Nâzım Hitlerizm'i yeren, biraz da bilimsel bir kitap yazmak istemişti. Bu kitap, Nazizim kuramcısı Rosenberg'in ipe sapa gelmez görüşlerini çözümleyip gülünçlüğünü ortaya koymak için yazılacaktı. Bu arada Al-

manca'dan bazı metinlerin çevirisi gerekiyordu. Bunu benden istedi, ben de severek yaptım.» Nâzım, bu kitabı kendi hesabına bastırdı, galiba bazı kitapçılar bunu bastırmaktan çekiniyordu. Ama yapıtın yayımı önemliydi, Nâzım, arkadaşlarından da borç bularak kitabı yayımladı: *Alman Faşizmi ve Irkçılığı.* Bu kitabını da Telman'ı anarak notuyla bastırdı. Bu kitabın ana kaynağını The odor Balk, B. M. Bernadiner ve Ernst Henri'nin yazıları oluşturuyordu.

Hitler'in inancı şuydu:

«En büyük yalanda bile, her zaman, itimat ettirici bir âmil vardır... Halk kitleleri yüreklerinin ilkel saflıklarıyla, küçük bir yalandan daha çok büyük yalanlara kapılırlar.»

Faşizmin başarısı nasıl olmuştu? Görelim:

«Hitler, şimdiye kadar yalnız İngilizler'e has sayılan bir propaganda metodunu hemen uygulamaya koydu. Ve büyük yalanlarını yaymaya başladı. Gerçekte, Alman komünistleri, iktidardaki Sosyal - Demokratlar tarafından izlenip, hapse atılıp sopalanırken, Hitler 'Marksizm ve Sosyal Demokrasi aynı şeylerdir, ikisi birdir' diye büyük bir yalanı ortaya sürdü. Ve sonra yalanı daha da genişleterek 'Marksizmle uluslararası sermaye aynı kapıya çıkar' sloganını attı.

İkinci metoda gelince, 'Halk kitlelerinin zekâları sınırlı, bellekleri güçsüzdür. Bu gözönünde tutularak, her etkileyici propaganda sayısı az fikirlerle sınırlandırılmaktadır. Ve bunlar o kadar çok ve öyle sürekli yinelenmelidir ki, en son halk adamı bile kendine anlatılmak istenen şeyi kavrayabilsin.' denildi.

Bu propaganda 'ilmi aşaması ne kadar mütevazi olursa, kitlelerin duygularına o kadar çok dokunabilir. Ve o kadar çok başarı sağlanabilir.' (Hitler, böyle dedi)

Fakat, Hitlerci propagandanın 'mütevazi ilmi safhasında' bir antropolojinin hiç de mütevazi olmayan 'hakikatlerini' bulabiliriz.»

Kitabında Nâzım, şunları açıkladı:

«Herkes biliyor ki, Hitler'in gütmekte olduğu dış politikanın gizli kuvveti Thyssen çelik grubudur, ideoloğu ve tatbik edicisi ise Alfred Rosenberg.

Rosenberg'in emrinde gizli bir 'enternasyonal' vardır. Bu, Avrupa'nın dört bir yanına yayılmış bir teşekküldür. Bu teşekkülün gayesi şimali, şarki merkezi büyük jermen imparatorluğunu kurmaktır. Planın temelinde Alman finans ve ağır sanayi sermayesi yatıyor.

Bismark'tan sonra Alman sanayii bütün dünyada birincilik mevkiini alabilecek bir hale gelmişti. Alman emperyalizminin iç ve dış politikasının yörüngesini artık Alman finans sermayesinin Ruhr'u çiziyordu. Alman imparatorluğu dört bir yana saldırdı. Osmanlı İmparatorluğu Krup'le Doyçe Bank'ın yarı resmi bir yarı müstemlekesi haline getirildi. İran'da dalavereler çevirildi. Hindistan ve ve Mısır'ın anahtarları İngiliz emperyalizminin elinden alınmak istendi. Bu politikanın zafer kazanabilmesi için bir askeri mekanizmaya ihtiyaç vardı. O da kuruldu.

1914 - 1918 yıllarında Alman ağır sanayii öldürücü makinalarının en mükemmelini üretti. 2 milyon Alman, demir ve kömür politikası uğrunda öldüler.

Emperyalist savaşından yenilerek çıkan Almanya'nın emperyalist politikasının başına yeni bir triomvira geçmiştir. Artık Thyssen - Hitler - Rosenberg politikası hüküm sürmektedir.

Hitler - Göbbels - Rosenberg ırk nazariyesi der ki:

'Eski milli devlet liberalizm devrinin verimidir. Liberalizmin dahili bir ifadesi olan demokrasi ortadan kaldırıldıktan sonra harici politikanın da değişmesi ge-

rektir. Nasyonal - Sosyalizmin devlet şekli ırk imparatorluğudur.' (Rosenberg)

Alman ırk imparatorluğu bir taraftan Süveyş kanalına, bir taraftan Şimal deniziyle Adriyatik Denizi'ne kadar uzanacak. Şimal ve Baltık denizleri birer jermen içdenizi olacaklar. Bu planın başarı kazanması demek, Rusya ve İngiltere müstesna, bütün Avrupa kömürünün Alman emperyalizminin eline geçmesi demektir.

Rosenberg planının ikinci kısmı Sovyetler Birliği'ni mahvetmek gayesini gütmektedir. Rosenberg 'Şarktaki Alman ırkına hürriyet bahşetmek milletimizin gayelerinden biridir' diyor. Böylelikle bolşevizme karşı mücadele Thyssen'in dünyayı istila planının en önemli emelidir.»

Ancak İkinci Dünya Savaşı, Hitler faşizminin ve onu destekleyen sermaye grubunun, onun etrafında emirlerini uygulayan mareşallerin, generallerin yol açtıkları öldürme ve ölüme gönderme savaşları, demokrasi cephesinin zaferini önleyemedi. Artık ırkçı düşünce, mali sermayenin en gerici, en aşırı en emperyalist çevrelerinin teröre, eli sopalı, teknik araçlarla insanları, yalan ifade vermeye yönelten, benliklerini yok eden, kişiliklerini alçaltan metodlarıyla ayakta durma emelleri iflas etmişti. Demokrasi, yeni bir insan hakları anlayışı, uluslararası barışçı politika, faşizmin ölümünü bir daha diriltmemek üzere hazırlıyordu. Savaş isteyen faşizme karşı uluslar şimdi barışın zafer kazanması için el ele veriyordu. Türkiye'de de ırkçı bağnazlık, savaş kışkırtıcılığı ve de ayrı düşündükleri için insanları suçlama ve cezalandırma yanlıları her gün yenilgiye uğruyordu. Mutlu, barışçı, uygar Türkiye'yi yaratma isteğini taşıyanların bilinç düzeyleri, yeterli birikimi yapmak üzereydi ve kesinlikle bütün kurum ve kurallarıyla demokrasi Türkiye'de de zafere ulaşacaktı. Çünkü Hitler faşizmi ve

Mussolini emperyalizmi insanların gözlerini açmıştı, faşizmin ve nasyonal sosyalizmin felaket olduğu anlaşılmıştı. Bu düzen milyonlarca gencin, çocuğun ölümü, masum insanların savaş araçlarıyla yollarda, işlerinde, evlerindeyken bombalarla, kurşunlarla, tank paletleriyle çiğnenerek yaşamlarına son verilmesi demekti; yeni bir vahşete deneme şansı tanınmamalıydı. Nâzım, bunu istiyordu. Her ne kadar 1933 yılında gazeteci ve yazar Cihat Baban, Hukuk Fakültesinin son sınıfındayken 1933'te Hitler ve Nasyonal Sosyalizm adında bir kitap yayınlamışsa da, o dönemde pek üzerinde durulmamıştı. Pek çok genç gibi, Cihat Baban da, yeni bir düşünce akımı diye nasyonal sosyalizme eğilmiş, ancak sonra ailesinin çevresinde dini düşünce egemen olduğundan, aşırı, şoven milliyetçi görüşleri, İsmet İnönü döneminde Türkiye'nin savaş dışı kalmasını «Türk'ün erkekliğini» yok etme türünden eleştirilerine bırakmıştı. Demokrat Parti iktidarının milletvekili olarak siyasal yaşamda yerini alacaktı.

Nâzım'a göre, 1936'nın Türkiye için en önemli sorunu emperyalizm ve faşizm'di. Nitekim, Moskova'dan döndükten sonra ilk çalıştığı Resimli Ay'da tanıdığı Sabiha Zekeriya da «Projektör» adlı bir aylık dergi çıkarmış (Mart 1936) «Toplum gelişmelerinin bugünkü aşamasında iki büyük tehlike ile karşı karşıyayız: Emperyalizm ve faşizm» demiş bunların ikisine de düşman olduğunu, derginin «bütün gücüyle bu iki tehlike kaynağının üzerine ışık tutacağını» belirtmişti. Sabiha Zekeriya, o yıl Avrupa'da güçlenen Alman ve İtalyan faşizmine dikkatleri çekmiş, zavallı Habeşistan'a saldıran İtalyan diktatörünün saldırısını yeren yazısına şu başlığı koymuştu:

«Habeşistan'a Tankla Medeniyet Götüren Kardinal».

Yazıya bu başlığı atmasının nedeni şuydu Sabiha Zekeriya (Sertel)'nın:

Habeşistan'ın, Somali ile Kenya'ya sınır yakınlığı olan Dolo şehrindeki Kızılhaç merkezine İtalyan uçakları bomba yağdırmıştı. Kızılhaç gibi savaş dışı bir merkeze bombalar yağdırılmasını doğru ve haklı bulmayan bir Avrupa gazetesinin Roma muhabiri, bu konuyu aydınlatmak için sokaktaki adamın da Papa'nın vekili durumundaki bir Kardinal'in de görüşlerini saptamıştı. Sokakları süpüren belediye işçilerinden biri, tramvay kondoktörü, küçük bir sokak satıcısı, bir fabrikatör, bir İtalyan bankasının müdürü, bir senatör görüşlerini bildirmiş, sokak süpürücüsü «savaş haksızlıktır, Kızılhaç bombalanmamalı» türünden sözler söylemiş, ama öbür konuşmacılar savaşın lehinde olmuşlardı. Anımsadığımız kadarıyle Kardinal ise şu yanıtı vermişti:

«Savaş, savaştır. Savaş, kutsal bir şeydir. Kutsal ve ilahi amaca yardım eden her araca başvurulur ve geçerli olur. Geri ve ilkel Habeşli'ler bizim Roma ve katolik uygarlığımızı onlara götürmemize muhtaçtırlar.»

Gazeteci, Kardinal Hazretlerine sormuştu:

«Doğrusunuz Kardinal Hazretleri, ancak yaralılara tıbbî yardım yapmaktan başka bir şey yapmayan Kızılhaç gibi savaş dışı bilinen bir merkeze bomba atmak, savaşanlar için bir hak mıdır?»

Papa Hazretlerinin Vekili Kardinal Cenapları buna da şu yanıtı verdi:

«Bu savaş, eğer karaların aklara karşı yaptığı bir savaş olsaydı ve karaların yardımına koşan aklar olmasaydı, ben de sizin gibi konuşurdum. Karalar, özellikle Habeşler barbardırlar. Barbarlar, bizim kendilerine merhamet edeceğimiz kitlelerin dışındadırlar.»

Gazeteci yine sormuştu:

«Bu inancınız ve beyanınız bir Hıristiyan doktrini midir?»

Din adamlarının dini hizmet görevlerinin en yükseğinde, Papa'ya en yakın durumdaki Kardinal'in inancı şu imiş:

«İlkelerini bütün dünyaya, bütün uluslara duyurmamızı emreden Hazreti İsa, bu amaca varmamız için kullanacağımız her aracı ayrı ayrı değerlendirmemiş, şu haktır, bu değildir, diye ayırmamış ve tanımlamamıştır.»

Sabiha Zekeriya, «din maskesi altında» insanları aklar, karalar, uygarlar, ilkeller diye ayırarak bir azınlığın sınıfsal çıkarlarını savunmayı şiddetle yermişti, yazısında. Şöyle diyordu:

«Din maskesi altında insanların büyük bir bölümünü, küçük bir sınıfı kurban edişiniz, tarihin ve realitenin en güçlü, en açık, en çirkin bir gerçeğidir. Din elinizde, halk kitlelerini aldatmak, uyutmak için zehirli bir afyondur. Tanklara yükleyip Habeşistan çöllerine taşıdığınız uygarlık, emperyalizmin maskesi, sizin elinizdeki din de onun bayrağıdır.»

Sabiha Zekeriya, Nâzım'ın Peyami Safa'nın portresini çizen şiirinde Namık Kemal için yaptığı benzetmenin uyandırdığı yankıları da bildiğinden, dergisine ünlü bir incelemeci - araştırmacı'dan bir yazı almıştı. Yazının başlığı «Milli Edebiyat Yok, Sınıf Edebiyatı Var»dı. C. E. Zade imzasıyla yayınlanan yazıda Namık Kemal hakkında şu değerlendirmeye de yer verilmişti:

«Namık Kemal'i 19. yüzyılın ikinci yarısını dolduran bir şair, bir düşünür, bir ideolog olarak gösteren tarihçiler ve edebiyat tarihçileri esaslı bir sorunun cevabını vermiyorlar! Namık Kemal kimin ve hangi sını-

fın ideoloğu idi? Daha açık söyleyelim: Namık Kemal kibar tabakanın mı, büyük tüccar sınıfının mı, küçük esnaf, tarlası ve öküzü olan köylünün, küçük dükkancının mı, yoksa emekçi ve işçilerin mi düşünürü idi? Edebiyat tarihçisi işte bu önemli soruya cevap vermemiştir.» Namık Kemal'in aristokrat bir aileden geldiğini, bütün alışkanlıkları ve ruhu ile aristokrat olduğunu, özel hayatında şövalye tavırlara sahip bir kişilik gösterdiğini belirten C. E. Zade, Namık Kemal'in yine de çağdaş dünyanın burjuva değerlerine önem verdiğini, oraya bir eğilimi olduğunu vurgular. Bir şiirindeki şu mısraı örnek verir: «*Hüküm âti ne fakirin, ne şehinşahındır.*».

Yazar Namık Kemal için şu yargıda bulunur:

«... Aristokrat psikolojisinin tamamından ayrılan ve burjuva anlayışını tam olarak benimsemeyen bu tiplerin alınyazısı biraz Hamlet'in alınyazısı gibi trajik olur. Çünkü hiçbir tarafa sağlam olarak dayanmıyorlar. Kendi sınıflarını yitirmişler, karşı sınıf tarafından da tamamen benimsenmemişlerdir.(...)» Ölümü de o çevrede (Aristokraside) büyük bir sarsıntı yapmadı. Onun hayatı burjuvazi için bir değerdi. Ama teknik açıdan büyük bir değer değildi. Asıl kendisi gibi düşünen arkadaşları için yaşamı da ölümü de önemlidir. Sonraki kuşakların gençliği Meşrutiyet ve şimdiki gençlik onu idealize etmeye eğilimlidir. Çünkü gençliğin düşmanı olan diktanın, o can düşmanıydı. Gençliğin şiddetle arzu ettiği ve çevrenin koşulları içinde elde edemediği cesaret ve özverinin onda tümü vardı. Saraydan da, zindandan da, sefaletten de çekinmemişti.» *(Remzi İnanç' ın özleştirmesi, Bilim ve Sanat Dergisi, Kasım 1981).*

Nâzım için de, Sabiha Zekeriya (Sertel) için de asıl sorun emperyalizm ve faşizm'di. Ekim 1935'te Habesistan'a uygarlık götürmek için savaşı başlatan Mussolini,

1936'da, İspanya Cumhuriyeti'ni çökertmek isteyen Hitler'e desteklik için yöntem arıyordu.

Nisan 1936'da, Sabiha Sertel'i Moda'daki evinde ziyaret eden Nâzım, yanında getirdiği Fransız gazetelerini masanın üstüne koymuş, Sabiha Zekeriya'nın odadan, salona gelişini bekliyordu. Sabiha Sertel de İngilizce bazı gazeteler getirmişti. Söz, dış politikaydı ve savaştı ve de faşizmin kirli yüzüydü. Nâzım:

«Sabiha Hanım, dedi, Le Temps'ın yazdığına göre İngiltere ile İtalya'nın savaşması ihtimali belirmiş, ama gerçekleşirse, bu uygarlık için cinayet olurmuş, siz, iki devletin birbirine savaş açacağını sanıyor musunuz.»

Sabiha Sertel, kesinlikle bunun bu ortamda akıl ve politika dışı olduğunu ileri sürdü, Nâzım'ın korkusunu yenmeye çalıştı. Bunun üzerine Nâzım, Habeş İmparatoru Haile Selasiye'nin radyo ile yayınlanan nutkundaki dehşet verici bilgileri anlattı. İmparator, İtalyanlar'ın Habeş şehirlerine zehirli gaz atarak halkını zehirlediğini, kıvranarak öldüklerini söylemişti. Bunu bütün dünya lanetlemeli ve İtalya'yı suçlamalıydı.

Sabiha Sertel, Avrupa'nın siyasal kriz dönemi yaşadığını, İtalya'ya karşı böyle bir tavır takınacak gücü bulamayacağını söylüyordu. Hatta Londra'da İtalya ile İngiltere'nin Habeş topraklarını aralarında bölüşmek için gizli görüşmelerin yapıldığını bildiriyordu. Sabiha Sertel masadaki Daily Telgraf Gazetesi'ni aldı, bir haberi okuduktan sonra:

«Haberin Türkçesi şu Nâzım: Habeş hükümeti, İngiltere hükümetine bir mesaj göndermiş ve Habeşistan'ın bağımsızlığını koruması için İngiltere'nin gösterdiği çabalara teşekkür etmiş ve Habeş ulusunun İngiltere'ye bu nedenle minnettarlığını bildirmiş! İnsanın kendi çıkarlarını bu kadar gözetememesi, dostunu, düşmanını ayırt edememesi, doğrusu ya, beni çok üzüyor.»

Nâzım da, Sabiha Sertel'in duygularına katıldı. Ve:

«Bana göre, dedi, tutunduğun dallar birer birer kırılıyorsa, suçu dallarda bulmamalı. O dalları yetiştiren ağacın çürümüş olduğunu anlayacak kadar anlayış göstermeli. Şunu da ekleyebilirim. Özgürlük, zorunlukların bilincidir.»

Sabiha Zekeriya Sertel, Nâzım'ın gelişinden son derece mutlulanmıştı. Nâzım, giderken radyo bir haber verdi: Şehir Tiyatrosu sanatçılarından Küçük Kemal ölmüştü.

Bazan ben de ahlarımı
çekerim birer birer
kan kırmızı yakut bir tesbih gibi,
ve bu kızıl pırıltılı tesbihin ipi
sırma saç tellerindendir.
Fakat
Benim
şiirime ilham veren perimin
omuzlarında açılan kanat:
asma köprülerimin
demir putrellerindendir
Dinlenir,
dinlenmez değil
bülbülün güle karşı feryatları...
Fakat asıl
benim anladığım dil: —
bakır, demir, tahta, kemik ve kirişlerle çalınan
Bethovenin sonatları...
Sen istediğin kadar
tozu dumana katar
sürebilirsin atını!.
Ben değişmem
en halisüddem
arap atına;
saatte 110 kilometrelik sür'atini
demir raylarda koşan
demir beygirimin!

İri şaşkın bir sinek gibi takılır bazan gözüm
odamın köşesindeki usta örümcek ağlarına...
Lâkin asıl hayranım ben : —
halikleri mavi gömlekli mimarlarım olan
77 katlı beton-arme dağlarına!

Sabahattin Ali'nin 1934'te yayımladığı Dağlar ve Rüzgar başlıklı şiir kitabı, 1935'te yayımladığı Kağnı adlı hikâyeler kitabının gücüne karşın şairliğini gölgelememişti. Nisan 1936'da gazetelerde edebiyat anketleri yer alıyor, basında Kavga denebilecek tartışmalar görülüyordu. Ama bazı yazarlar konuyu gençler, yaşlılar diye ikiye ayırmanın yanlısı görünüyorlardı. Nâzım'ı da bu kavgaya çekmek isteyenler yok değildi. Ama Nâzım «Kavga güzel şeydir, edebiyat kavgasının da mutlaka 'edibane' olması gerekir. Zaten gereğinden çok 'edibane' olan tartışmaya kavga da denemez.» diyor, basında o aylarda (Mart - Nisan 1936) yer alan edebiyat kavgalarının «bir yaşlı, orta, genç edebiyat kuşakları arasındaki kavga şeklinde, bir kuşaklar tartışması türünde gösterilmesini» doğru bulmuyordu.

«Peki, diyorlardı, ya ne var bu tartışmalarda?»

Nâzım, inancını şöyle açıkladı:

«Ortada bir gençlerle yaşlılar kavgası yoktur. İlk bakışta böyle görünse bile bu sadece bir yüzeysel değerlendirmedir. Zaten böyle, böyle bir 'nesil' kavgası olamaz.»

Karşıtları «Niçin?» diyorlardı, «niçin böyle bir nesil kavgası olmasın?»

Nâzım, karşısındakilere görüşlerini şöyle açıkladı:

«Dikkat edin, 'genç' şair ve hikâyecilerin anketlere verdikleri yanıtlar, onların kendi aralarında ne kadar ayrıldıklarını gösteriyor. 'Gençler' denen zümrenin birlik içinde olmadığı, zaten olamayacağı ortada. Bazıları sanatın bir sosyal verim olduğunu, sosyal hadiselerle uğraşması gerektiğini, yani sanatın 'sanat için' olmadığını söylüyor. Bazıları ise, tümüyle bunun karşıtını söylüyor. Bazıları ise bir 'katolik mevlevi?!' gibi alafranga 'mistiktir'. Bazıları 'mistisizmin' düşmanı. Örneğin, Dağlar ve Rüzgar şairi Sabahattin Ali'yle 'Yunus Emre'yi Bodler'leştiren' herhangi bir 'genç' şair arasında ne gibi ortak bir nitelik, ortak bir sanat anlayışı olabilir? Böyle bir şairle, böyle bir hikâyecinin aşağı yukarı aynı yaşta olmaları daha çok Nüfus Memurlarını ilgilendirir. Buna karşın, çoğu 'Bodlerkâri Yunus'çu' olan genç şairlerle, örneğin 'ihtiyar' Halit Fahri arasında ortak noktalar bulabiliriz.»

«Demek istiyorsunuz...» diyorlardı ve hemen sözlerini kesiyor:

«Evet, diyordu, sözü uzatmadan diyorum ki; son edebiyat kavgasının bir 'nesil', bir 'kuşak' kavgası biçiminde ortaya çıkışı bizi aldatmamalı. Yarın değişik kuşaklardan olanların elbirliği ederek yine değişik kuşaklardan olan, fakat sanat anlayışları kendilerininkinden ayrı zümrelere karşı kavgaya giriştiklerini göreceğiz. Verimli kavga işte o zaman yapılmış olacaktır. Bugünkü kargaşa, asıl fırtına kopmadan önce ortalığın kararmasıdır bence.»

Birileri, ölen eskilerin ardından büyük övgüler yazıldığını anımsattı ve o edebiyatçı yaşarken, bu kadar övülmezken ölünce işin renginin değişmesinin nedenini sordu. Nâzım, acı acı söylendi:

«Geçen gün ölen büyük sanatçı Küçük Kemal'in cenazesini anımsayın. Hiç de kalabalık değildi. Cenaze-

sini dostları ve öğrencileri kaldırdı. Şu kadar yıllık sahne hayatında hiç olmazsa on bin insanı güldüren, ağlatan ve düşündüren Küçük Kemal'in tabutu arkasında üç yüz kişi yoktu. Ama, cenazelerin çoğu üç dört kişiyle kalkan bir yerde üç yüz kişilik, yüz kişilik bir kalabalık önemli şeydir. Bunun için gazetelerin yazdığı 'Küçük Kemal'in cenazesini büyük bir kalabalık takip ediyordu' diye yazarlarsa doğru söylemiş olurlar.

Sağlığında onu eleştiren, çekemeyen bazı arkadaşları olabilirdi, olmuştu. Ama Küçük Kemal öldüğü için şimdi onu öveceklerdir, çünkü rakipleri artık yoktur. Bilmem anlatabildim mi?»

Bir Piyes yazarı olarak, sanatçıları da yakından bilen biri olarak Küçük Kemal'i nasıl bilirdiniz? diye soranların isteğine uyarak şunları belirtti:

«Bir insan bir daha geri gelmemek, bir daha hiçbir suretle dirilmemek üzere aramızdan ayrılınca onun meziyetleri bir anda bir dev aynasına vurmuş gibi ortaya çıkar. Ben de Küçük Kemal'in artist olarak meziyetlerini şimdi daha iyi anlayabiliyorum. Anlıyorum ki, o her şeyden önce okumuş, bilgili bir aktördü. Onun için bilgisi özellikle Shakespeare'in yapıtlarında kendini göstermişti. Bizde Shakespeare'yen tipleri onun kadar güçlü canlandıran çok az artist vardır. Kemal Darülbedayi (Şehir Tiyatrosu'nun eski adı) kadrosunun hem ihtiyarlarından hem gençlerindendi. Tecrübesi ve bilgisi bakımından ihtiyar; durup dinlenmeksizin araştırması, kendini daha iyi, daha derinden bulmaya çalışması bakımından genç...

Fakat Küçük Kemal'i hem ihtiyarlardan, hem gençlerden ayıran bir nokta vardır. O ne gençlerin çoğu gibi ihtiyarlardan birini taklide kalkıştı, ne de ihtiyarların bazıları gibi 'oldum' dedi.

Kemal 'olmadan' 'olmuş' olduğu, boyuna 'olmak' sürecinden bulunduğu için büyük sanatçıdır.

Kemal'in şivesi çalardı. Hafiften Giritli ağzıyla konuşurdu. Fakat, belki kusur denecek olan bu özellik onun yolunu kolaylaştıran en büyük kazançlarından biriydi. Çünkü hiç kimse gibi değil kendi gibi konuşmaya mecbur oldu.

Sahne denen şeyin dörtte üçü konuşmak olduğuna göre, sahnede kendi gibi konuşan artist, tiplerinin konuşma versiyonlarını herhangi bir örnekte değil, kendi kaynağından alan aktör, işinin çoğunu yapabilmiş demektir.

Küçük Kemal öldü ve daha o hastayken de bir türlü doldurulamayan yeri şimdi büsbütün boştur.»

Küçük Kemal'in ölümünden az sonra basın, Küçük Kemal'i unuttu ve bu kez Yusuf İzzettin'in ölüm şeklini yeniden gündeme getirdi ve tefrikaya başladı. Çünkü Sultan Abdülaziz'in oğluydu ve babasının intihar ederek canına kıymasından son derece etkilenmiş ve ruhsal çöküntü içine düşmüştü. Bir gün oğlunun da babası gibi kendi eliyle canına kıyacağı varsayımı halk arasında söylenip duruyordu. İşte böyle bir ortamda Yusuf İzzettin 1 Şubat 1916'da Zincirlikuyu'daki köşkünde ölü bulunmuş, o zaman ustura ile kolundaki şah damarını keserek kan kaybından öldüğü ileri sürülmüş, başkası tarafından öldürülüp intihar süsü verildiği de ortaya atılmıştı. Fakat 20 yıl sonra Yusuf İzzettin'in ölümü yeniden güncelleşmiş, kendi kendini mi öldürdü, yoksa başkaları tarafından mı öldürülmüştü? Sorularının yanıtı aranıyordu. Oysa bir İstanbullu için asıl önemlisi Boğaziçi'nin, ihmal yüzünden can çekişir duruma gelmiş olmasıydı. Nâzım bunu ön plana çıkarmak için yazı yazma gereğini duydu. Çünkü Boğaziçi, eskisi gibi «saygın» ve «hatırı sayılır», «seçkin» kişilerin yaz-

lığı değildi. Boğaziçi'nin Anadolu yakası İstanbul'un yoksul ve orta halli ailelerinin oturduğu yer haline dönüşmüştü 1935, 1936'larda. Nâzım «bundan dolayıdır ki, ben Boğaziçi'nin ölümüyle ilgiliyim» diyordu.

Neydi sorun?

Boğaziçi'ni öldürüyorlardı. Ama, öldürenlerin ne bıçağı, ne tabancası, ne de ellerinde zehir dolu şişeleri vardı. Ama on sekiz santimetre karelik bir bilet, kaplumbağa hızıyla yürüyen uskurlar, güneş batar batmaz bir köşeye sinen vapurlar, yolsuzluk, çarşısızlık, eczanesizlik Boğaziçi'ni öldürüyordu.

Ölüleri ya aileleri kaldırıyordu ya da kimsesi yoksa belediye!...

Nâzım, Boğaziçi'nin ilgisizlerce öldürülmesine ilgi toplayabilmek için şöyle diyordu:

«Günün birinde Belediye Boğaziçi'ni beşinci sınıf bir cenaze 'merasimiyle' kaldıracak. Ne yirmi otomobil, ne birinci nevi malzemeden tabut, ne de sesi yanık hafızlar! Atıverecek fukara mahallesi Boğaziçi'ni külüstür bir cenaze arabasına, 'Çek şunun leşini şehirden dışarı!' diyecek.

Günün birinde 'Boğaziçi kendi eliyle mi canına kıydı, yoksa öldürüldü mü?' diye bir çanta yüzünden değil eski bir gidip gelme Şirketi Hayriye biletinin meydana çıkmasıyla ortalık birbirine girecek.

İşte o 'günün birinde' belki bir gazete şunu yazacak:

'Boğaziçi öldürülmüştür.'»

Tıpkı, Yusuf İzzettin Efendi'nin kendi eliyle mi öldüğü yoksa öldürüldüğünün güncelleşip konu edilmesi gibi. Kimi yazar intihar ettiğine inanıyordu kimi de öldürüldüğüne.. Nâzım da Boğaziçi'nin öldürüldüğüne kesinlikle inanıyordu.

Sabiha Zekeriya'nın İngiliz gazetelerine ve dergilerine abone olduğunu bildiği için Mussolini'nin Habeşistan'a saldırısının sonuçlarıyla ilgili yeni yorumları telefon edip sorduğu vakit Sabiha Zekeriya:

«Nâzım, demişti, nisanın son günlerinde çıkacak bir kitabım olacak, sen bize mi uğrarsın vereyim, Akşam'a mı göndereyim, Tan'a mı bıraksın Zekeriya Bey?»

Nâzım, Habeşistan kralının, azgın faşist ordusunun ve öldürücü silahlarının karşısında ne yapacağının yanıtını beklerken Sabiha Hanımın kitaptan söz etmesi, onu çok duygulandırdı:

«Ben gelir alırım Sabiha Hanım, hem de konuşuruz.»

Sabiha Hanımın kitabının ne olduğunu bilmiyordu. Ancak Habeşistan'daki savaşın sonunu merak ettiği kadar Fransa'da yaklaşan milletvekili seçimlerinin sonuçlarını da umutla bekliyordu. Moda'da Sertel'lerin denize bakan evlerinin geniş camlı salonuna girince Sabiha Hanımın elindeki lüks bir kapakla sunduğu kitabını alınca çok sevindi. Kitap, bir gazetecinin anısı, bir yazarın fıkralarının derlemesi, bir anı kitabı değildi. Türkiye'de iyi bilinmesi gereken bir felsefe öğretisiydi ve kitabın adı çok açık şekilde bunu gösteriyordu: «Diyalektik Materyalizm»...

Materyalizm'i maddecilik diye anlayanlar, giderek paracı, paraya tapan kişilere «ne çok materyalistsin!» demeye bile getirmişlerdi. Bu yanılgıyı gidermek isteyen Sabiha Hanım, bunca gazete sorunu, günlük fıkra yazarlığı, Cep kitapları dizisini hazırlatma, eşine yardım etme ve kızlarının yetişmesi için uğraşı arasında bu derece önemli bir konuyu kitaplaştırması önemliydi, hem de çok önemli. Nâzım, Türkiye gerçeklerini biliyordu. Onun için «materyalizm denince bizde çoğun-

luk, ya 18'inci asır Fransız materyalizmini ya onun aşağı yukarı kopyası olan 19'uncu asır Alman materyalizmini anlar» diyordu. Okullarda, hatta üniversitede Felsefe öğrenmek isteyen gençlere hep metafizik materyalizmin öğretilmeye çalışıldığının da farkındaydı.

«Sabiha Zekeriya'nın dilimize çevirdiği eser materyalizme karşı yapılan bu çeşit hücumları kökünden baltalayacaktır» diyordu. Çünkü, hücumlar genellikle mekanik materyalizme yapılır, ama diyalektik materyalizmin işini bitirdiklerini söylerlerdi. Bu çeviri, bu aldatmacanın sonunu getirebilecekti.

Nâzım'ın büyük sevinci şundandı: Diyalektik materyalist felsefe, bütün sosyal hadiselerin, en geniş çevresiyle doğa bilimlerinin en son oluntularıyla doğruluğunu hergün biraz daha kanıtlayan bir bilimsel öğretiydi. Bu bakımdan bu çeviri, bilim adına büyük bir kazançtı.

Nâzım:

«Bu yapıtınız için ileride bol bol konuşuruz. Fransız seçimleri ve Habeşistan'daki son durum hakkında bana verebileceğiniz yeni bilgiler, yorumlar var mı?»

Sabiha Zekeriya, Fransız seçimlerinin Mayıs ayının ilk yarısında sonuçlanabileceğini söyledikten sonra:

«Sanıyorum ki, bu kez sosyalistler de, komünist partisi de, 1932 seçimlerinden çok daha iyi sonuçlar elde edebilirler. Gerek Leon Blum, gerek Moris Torez, seçmenleri şimdiden etkileyebilmişler. Hatta bu partiler, Fransa'daki 200 ailenin hem Fransa'yı, hem müstemlekelerini avuçlarının içine almış olduklarını sağ ve sermaye partilerinin oylarını düşürmek için basına açıklamışlar. Büyük endüstriyi, bankaları, büyük şirketleri bu 200 ailenin yönettiğini örneklerle açıklamışlar. Bunu, aydın Fransız seçmeni düşünür ve sosyalist cephe

oluşturmak isteyen sol kanat partilerine oy vermeye dönüştürür.»

Nâzım, şunu ekledi:

«Ben de Fransız basınında okudum, Fransız çelik kralı Bay Vendel, son yıllarda Hitler Almanyası'na bol miktarda çelik ve demir satmış. Bugün Avrupa'yı tehdit eden faşist İtalyan rejiminin destekçisi Alman nasyonal sosyalizminin öldürücü silahlarında Fransız çeliğinin ve demirinin payı büyükmüş!»

Sabiha Zekeriya, konuyu şöyle bağladı:

«Fransız seçmenleri ya bu 200 aileye ve adamlarına 'Hayır' diyecek ya da bu 200 sömürgen savaşçı aile, Fransız parlamentosunda Avrupa'nın yeni emperyalistlerine alkış tutacak!»

Nâzım, «Fransızlar umarım aldanmayacak» dedi. Sabiha Zekeriya da «umalım» dedi.

Fransız'ların 1936'daki parlamento seçimleri sonuçları anlaşılınca Sabiha Zekeriya, Nâzım Hikmet'i telefonla aradı ve kutladı:

«Fransızlar umarım aldanmayacak» demekle ne kadar haklı olduğun anlaşıldı Nâzım, seni bu haklı umudun için kutlarım. Asıl kutlanacak olanlar da Fransız işçileri ve onların sendikaları, konfederasyonları, yani CGT!»

Nâzım, Sabiha Sertel'in bu inceliğinden, bu iltifatlarından çok duygulandı ve ekledi:

«Ben de sizin 'Diyalektik Materyalizm' kitabınızın bu ay sonunda kaç nüsha satıldığını öğrenirsem, hem okurlarınızı hem sizi yeniden kutlayacağım» demekle yetindi.

Fransa'da adaylara iki kez oy veriliyordu. İlk seçimde seçmenlerin dörtte birini elde etmek en asgari ölçüydü seçilmek için. Bu oranı tutturamayanlar bir

hafta sonra yine seçmenlerin oylarını isterler, bu kez en çok oy alanlar sıralanır ve seçilecek olan sayıdaki milletvekilleri oy sırasıyla alt alta yazılır, gereken sayıdaki milletvekilinin oyundan bir oy eksik de olsa, artık o aday ve onun altındakiler seçimi yitirmiş olurlardı. O seçimde ilk oylamada 9 milyon 655 bin 956 seçmen oy kullanmıştı. İkinci seçimde de 7 milyon 627 bin 795 seçmen oy vermişti. Fransa'da bayanlar oy hakkı o tarihte kazanmamıştı. Parlamentoda bulunan dokuz parti, demokratik geleneği sürdürüyordu.

Komünist Partisi 1932 seçimlerinde on milletvekilliğini kazanabilmişlerdi. 1936'da ise yedi kat oy arttırmış 72 milletvekilliğini kazanmışlardı. Sosyalist partisi de seçimlerden kazançlı çıkmıştı. 1932'de 96 milletvekilliği kazanan bu parti bu kez oylarını yüzde elliden fazla arttırmış ve Meclise 146 sosyalist milletvekili girebilmişti. 1932'de 162 milletvekili olan Radikal Sosyalist Parti son seçimlerde 52 milletvekilliği kaybetmiş, Meclise ancak 110 milletvekili girebilmişti. Müstakil Radikaller de, bu seçimlerde yenilgiye uğramıştı. Önceki Mecliste 150 milletvekilleri varken bu kez 109 sandalye elde edebilmişlerdi. Muhafazakârlar ise 11 milletvekilinin sayısını 18'e çıkarabilmişti.

Seçimlerin ilginç yanlarından birisi geçen dönem kabinelerinde yer alanlardan beş Bakan bu kez Meclise girememişti. Bu defa 146 milletvekili ile en çok sandalye kazanan sosyalistlerin lideri Leon Blum'un hükümeti kurmakla görevlendirilmesi, solun yeni bir zaferi daha olacaktı.

Bu sevindirici gelişmeyle gazeteye giden Nâzım, «Fransa'yı soyan 200 aile ve yardakçılarından başka bütün Fransızların birliği için ileri» diyen sol kanat cephesinin zaferini karikatürist Cemal Nadir Güler'in de kutladığını görünce daha da sevindi. Cemal Nadir «Ek-

mek, barış, özgürlükçülerin Halk Cephesi kazandı» diyordu.

Vâlâ Nureddin de aynı görüşteydi ve Hilali'nin masası başında şöyle diyordu:

«Fransız seçmenlerinin zaferi, bütün dünyada barışın sağlanması uğrunda atılmış ileri bir adımdır, dünyamızın karanlık bugünkü ortamında demokrasi için büyük bir umut ışığıdır, Türkiye için de kutlu olsun!»

Ve Nâzım Hikmet, Orhan Selim'e şunları yazdırdı 5 Mayıs'ta:

«— Krallar kralı, imparator, Necaşi Haile Selasiye ârı firarı irtikâb etti.

— Başka ne yapabilirdi?

— Ölürdü.

Sadece, herhangi bir Habeş köylüsü gibi uçak bombasının açtığı bir çukurda, yahut demirden dağlar gibi gelen tankların tekerlekleriyle, yahut bir zehirli gaz dumanıyla boğularak ölebilirdi.

— Ama böylece, böyle sadece ölebilmek için krallar kralı, imparator, Necaşi Haile Selasiye değil sadece bir habeş köylüsü olmak lazımdır. Oysa ki o krallar kralı, imparator ve Necaşi'dir.

— Çark tersine dönseydi de ateş makinaları, tanklar, tayyareler ve para, yalın ayak ve ak gömlekli Habeş köylüsüne yenilseydi, ne olacaktı?

— Krallar kralı, imparator, Necaşi Haile Selasiye de tıpkı Menelik gibi bir Fransız ressamına yağlı boya tablosunu yaptıracak ve resimdeki nişanların taşları boyayla değil sahici mücevherlerle işlenecekti. Adisababa'da Menelik'in heykeli yanına belki ondan daha büyük ve tunç atı onun atından çok şaha kalkmış bir Haile Selasiye heykeli dikilecekti. Ve ak gömlekli yalınayak Habeş köylüleri tankların tekerlekleri altında

ezilip zehirli gazlarla ciğerlerini kusa kusa kurtardıkları yurtlarında yine Ras'larına kölelik ederken krallar kralı, imparator, Necaşi tarihe geçecekti.

Fakat çark tersine dönmedi işte. Uçak, tank, para, ak gömlek ve çıplak ayağı yendi. Krallar kralı herhangi bir Habeşli gibi ölmeyeceği için şahane ailesi ve derebey kumandanlarıyla kaçtı. Şimdi o rahat ve konforlu bir Avrupa otelinin salonlarında yurdunu düşman almış 'biçare?!' bir imparator gibi tarihe geçerken Habeş köylüleri kardeşlerinin çürüyen etleri ve kemikleriyle gübrelenmiş topraklarda iki kat ezilecek, iki kat soyulacaklardır.»

AKDENİZDE DOLAŞAN HAYALET

Akdenizde bir hayalet dolaşıyor
bir İtalyan neferinin hayaleti.
Sırtında düğmeleri koparılmış ceketi
sırtında delik deşik, parça parça eti
ve terli şakaklarında kan.

Korkarak
boşluğa
yuvarlanmaktan,
gündüz güneşe sarılıp
gece yıldızlara
dolaşıyor Akdenizde bağıra bağıra.

Tanıyorum onu ben,
o, sağlığında bir kaçaktı;
ve kurşuna dizilmeseydi eğer
daha yıllarca yaşıyacaktı.

Tanıyorum onu ben.
O kaçtı Aduva'da cepheden,
kaçtı yangından kaçan bir hayvan gibi.
Kaçtı ne bir fikir
ne bir dâvâ
ne bir hak için.
Kaçtı sadece, ölmemek
yaşamak için.

Ölümü bilmiyordu.
Ne Hamleti okumuştu ne Dante'den bir şiir.
Ve yoktu en ufak fikri
kitapların muammaası ölüme dair.

Kurşuna dizilirken
birdenbire aklına gelen
bir düğün duası okuyordu.
O, ölümden değil
ölmekten korkuyordu.

Her şeyden üstün
her şeyden önce
yaşamak istiyordu sadece.

Kadınlı
kadınsız,
tok
aç,
herhangi bir ağaç
bir kuş,
bir bulut
bir balık,
bir bardak su

bir avuç toprak
gibi yaşamak!...

Ve bu ölmemek
sadece yaşamak isteyen kaçak
bir sabah bir çiçek
bir dalda açarken
dizildi kurşuna.

(9 Haziran 1937 Yedi Gün Dergisi)

VI. NÂZIM'A GÖNDERİLEN KİTAPLAR, DERGİLER

Behey
Berkley!
Behey on sekizinci asrın filozof peskoposu.
Felsefenden tüten günlük kokusu
başımızı döndürmek içindir.
Hayat kavgasında bizi
dizüstü süründürmek içindir.
Behey
Berkley!
Behey Allahın
Cebrail şeklindeki Ezraili.
Behey on sekizinci asrın en filozof katili!
Hâlâ geziyor İskoçya köylerinde
adımlarının sesi
Hâlâ uluyor adımlarının sesine
tüyleri kanlı bir köpek.
Hâlâ
her gece titreyerek
görüyor gölgeni İskoçya köylüleri
evlerinin
camlarında!
Hâlâ
kanlı beş parmağının izi var
o beyaz buzlu camlar gibi şimdi şimal akşamlarında!
Behey
Berkley!
Behey meyhane kızlarının kara cüppeli kovalyesi,
Kıralın şövalyesi,
sermayenin altın sesi,

ve Allahın peskoposu!
Felsefenden tüten günlük kokusu
başımızı döndürmek içindir.
Hayat kavgasında bizi
dizüstü süründürmek içindir!

1936'da da yaşayan bir gelenek vardı: Türkiye'nin neresinde olursa olsun, sevilen, beğenilen, ya da «düşman» bilinen bir yazara, kendisiyle ilgili bir yazının, bir bölümün bulunduğu kitap gönderilir, gerekirse yanıt vermesi sağlanmış olurdu. Bu arada yansız yazıları okuyan yazar da, onu gönderene, arkadaşlık, yazarlık adına teşekkür mektubu yollardı.

1936'da Nâzım'a verilen ilk kitap, M. Behçet Yazar'ın «Genç Şairlerimiz ve Eserleri» adını taşıyordu. Bu kitabın 37. sayfasından başlayarak üç sayfada Nâzım'la ilgili değerlendirme vardı. Ayrıca 46. ve 47. sayfalarda, 85. sayfada, 99. sayfada da değişik görüşler yer almıştı.

Nâzım, kitabın yazarına kısa bir teşekkür mektubu gönderdi. Bu edebiyat tarihçisinin değerlendirmeleri şöyleydi:

«Yeni hayatın, medeniyetin o baş döndürücü hareket ve süratine, makinelerden, fabrikalardan vesaireden bahsetmek suretiyle tercüman olmayı ve yalnız çağdaşlar tarafından değil, müstakbel nesillerce anlaşılmayı istihdaf eden (amaçlayan) fütürizm de 1909'dan beri malum olan bir sanat cereyanıdır. İtalyan Marinetti tarafından icad edilmiştir... Ve Nâzım Hikmet'in *(835 Satır)*ından fütürizme uygun *(Makinalaşmak)* parçasını... örnek olarak alıyoruz.» (s. 37 - 39)

«Mizah ve hiciv itibariyle ifade edilebilen (satir), cihan edebiyatının her türlü safhasında malum bir janrdır. Bizim de öteden beri aşinası bulunduğumuz bu nevide muvaffak olmak için adilikten, ibtizalden sıyrılmış bir zeka, keskin bir istihza ve zarif bir atılganlık lazım... Daha sonraki şairlerden Nâzım Hikmet'in *(Portreler: 1935)* eseri ise hicvin en acı bir örneğidir. Bu portreler arasında (Orhan Selim) imzası ile gazetelerde fıkralar yazanın portresini Nâzım Hikmet bize çiziyor. Bizde satir nevinin son bir örneği olmak üzere bu manzumenin bir kısmını alıyorum.» (s. 46 - 47)

«Cemiyete ait diğer bazı mevzuları kanaatlerine veya görüşlerine göre terennüm eden genç şairlerimiz de var. Bunlar arasında Nâzım Hikmet sanat bakımından en kudretlisi sayılır.» (s. 85)

«Yıllardan ve yıllardan beri verilen sürekli emek, Türk şiirini saf, temiz ve ahenktar diline kavuşturdu. Dilimiz genç şairlerimizin de elinde işlene işlene şimdi ahengini, yumuşaklığını, inceliğini buldu ve pürüzsüz, temiz, güzel bir dil oldu.

Genç şairlerimiz, hece vezninin zaferini etmiş bulunuyorlar. Ve kâh serbest nazım veyahut yeni rythme ile, kâh halk şiirinin öz estetiğinin ruhuna nüfuz ederek o tarz ile, kâh tradisyonel nazmı halk şiirinin estetiği ile mezc ve telif ederek büsbütün yeni bir eda ile tradisyonel yolu tekâmül ettirerek en modern bir sekinet ile (vekarla) saf şiirler, Valery'nin estetiğini hatırlatan bir titizlikle pure ve musicale şiirler yaratmaya çalışıyorlar. Nâzım Hikmet'in *(Bir Gemici Türküsü)* yeni ritmin, Ali Mümtaz'ın (Romans'ı) asonastaki inceliğin muvaffak örnekleri sayılabilir.» (s. 99)

Serveti Fünun - Uyanış Dergisi'nin 20 Şubat 1936 günlü sayısından iki dergi birden gönderilmişti. Birisi, Halit Fahri'nin yazısına işaret edilmişti, bir şiirin yanı-

na da «oku, seni aştıklarını gör» gibi bir not düşülmüştü. Nâzım, işaret edilen şiiri, Orhan Seyfi'ninkilerden güzel buldu, ama içeriği doğa ve aşk betimlemesiyle süslüydü. Halit Fahri Ozansoy'un yazısından şu bölümü kurşun kalemle çizmişti, okuyalım:

«Yirmi beş yıl önce aruzu atarak hece veznini hakim kılmak mefkuresi ile cilt cilt milli ruhta ve seste manzumeler yazan hececilerden tek satır almamışlar! Buna mukabil, mesela Refik Halit'ten ve Nâzım Hikmet'ten tercümeler yapmayı da ihmal etmemişler! Halbuki bunlardan biri büyük Türk inkılabına çok uzak sayılabilecek bir sanatkârsa, diğerinin ekseri şiirleri yine milli idealimize hiç uymayan parçalardır. Demek oluyor ki bu antolojiye (Matbuat Umum Müdürlüğü'nün Fransızca hazırladığı çağdaş Türk Şairleri Antolojisi'ne) girecek şahsiyetleri ayırırken de milli bir esas gözetilmemiştir.»

Bu görüşe karşı ne diyeceğini, 1950'den sonra sorduğum vakit şöyle demişti:

«Bu eski kuşak içinde bunun gibi edebiyat öğretmenliğini bile anlayamamış ağabeylerimiz vardı işte. Batı dünyasına Cumhuriyet Türkiyesi'nin çağdaş şiir anlayışının örneği gösterilmezse, o antoloji için emeklere yazık olmayacak mıydı? Neyse, bunlar geride kalmış ufak, üstünde durmaya değmez yazıcıklardı.»

Vefa Lisesi Edebiyat öğretmeni Murat Uraz 1936'da yayımladığı «Edebiyat ve Türk Edebiyatı Tarihi Hülasası» kitabında Nâzım Hikmet maddesinde şunları yazmıştı lise olgunluk sınavına girecek öğrencilere:

«Nâzım Hikmet: Kendine mahsus bir teknik ile ve yeni bir çığırda yazdığı şiirlerinde çok muvaffak olmaktadır. Nâzım Hikmet'in bu teknik ve çığırı daha açık olarak serbest nazımlarında görülür. *835 Satır, Jokond ile Si-Ya-U, Varan 3, 1 Zait Bir Eşit 1* (Nail V. ile),

Sesini Kaybeden Şehir, Benerci Kendini Niçin Öldürdü? Merhumun Hanesi, Taranta Babu'ya Mektuplar, Portreler adında eserleri, *Unutulan Adam, Kafatası, Bir Ölü Evi* adında piyesleri vardır.»

Oysa *Bir Ölü Evi* piyesinin ikinci adı *Merhumun Hanesi*'ydi. Murat Uraz kitabı görmeden bir başka yerden yanlış alıntı yapmıştı. Nâzım'ın şiirlerinden şu örneği vermişti: *Çocuklarımıza Nasihat.*

Babıâli'de nedense Necip Fazıl Kısakürek, «En büyük şair» pozundaydı, başkaları da Nâzım'ı «En büyük şair» diye tanımlıyorlardı. Oysa ikisi de önemli şairlerdi, ama ayrı ayrı kutuplarda yerleşmişlerdi. Bunu saptayan Yusuf Ziya Ortaç, Akbaba'da bir gülmece fıkrası yazdı:

«İşte Nâzım Hikmet'le Necip Fazıl. Bugünün iki kutbu.

Kendisini en aşağı dâhi sanan Necip Fazıl, Nâzım Hikmet'e bağırıyordu:

'Sen hiçsin!'

O da ona cevap veriyor:

'Sen hiç bile değilsin!'» (18.4.1936)

Yusuf Ziya Ortaç'ın bu şakadan fıkrası yanında «Sanatta Süreklilik» gibi ciddi konuları irdeleyen, felsefe profesörü Hilmi Ziya Ülken, ciddi ciddi, hükümlere varıyor, sonuçlar çıkarmaya çalışıyordu. Ona göre; «büyük şairler edebi ananeye (geleneğe) yeni unsurlar ilave edenlerdir. Molliére Plautus'i, Shakespeare Sophocles'i devam ettirirken yenileştirdi. Sanatta süreklilik, sanat eserinde tekamül ve inkılabın ayrılmaz iki unsur olduğunu gösterir. Her hakiki sanatkar bir inkılapçıdır. Fakat unutmamalıdır ki bu inkılap eskinin devamından, tekamülünden doğmuştur.

Bunun dışında ya değişmeksizin devam eden, hiçbir terkibe ulaşamayan donuk kalmış, ölü eserler vardır. Yahut da ananeye gözünü ve kulağını tamamen kapayarak yalnız körlemesine bir yakıcılıktan başka bir şey yapmayan anarşik eserler vardır. Hakikatte bunlardan her ikisine de sanat eseri demek kabil değildir.

Bizde tanzimatla başlayan modern edebiyat birçok bocalama ve sürçmelerine rağmen bu edebi sürekliliği gösterdi. Gazel'i yıkarak yerine sonnet'yi koyarken, koşma'yı kaldırıp ballade yaparken ilk önce kendisinin yalnız antithèse'le bütün meseleyi halledeceğini zannediyordu. Nitekim buna karşı aksülamel (reaksiyon) olarak, bir nevi korunma sevkitabisiyle kendi içine kapanan gazel ve koşma da tekrar meydana çıktı. Fakat yeni sanat eseri, yeni ve temiz ses bunların ikisinde de değil, yalnız bu çarpışmada meydana çıkan terkibi eserlerdeydi. Bunun içindir ki Muallim Naci, Edebiyatı Cedide, Rıza Tevfik'de görülen bu tezatlar ve bocalamalar, terkibini ancak Fecriâti'den sonra bulabildi.

Bugünün şiiri onu devam ettirdiği ve antithèse'leri kuşatan yeni terkiplere doğru yürüdüğü nisbette kuvvet buluyor. Mesela Nâzım Hikmet şekil ve ideoloji itibariyle büsbütün yeni bir istikamete girmiş olmasına rağmen *'Salkımsöğüt', 'Güneşe Akın'* vs. gibi birçok şiirlerinin taşkın, romantik sesi Yahya Kemal'in bütün bir akıncılar devrini yaşatan romantik sesine bağlıdır. Nitekim Ahmet Hamdi'nin şiirlerinde gösterdiği mısra tamlığı plastik mükemmeliyetten yine onun klasik ruhuna bağlanmasından ileri geliyor. Filhakika Yahya Kemal'de romantik ve klasik, bu iki zıt manzara aynı zamanda görülüyor.» *(Gündüz Dergisi, 15 Mayıs 1936)*

Nâzım, bu tahlil ve sonuca varmayı çok yetersiz buluyordu. Yahya Kemal'in şiirlerindeki durgun sesin uy-

ku getireceğine dikkati çekiyor, kendi şiirlerindeki sarsıcı, kavgacı, uyandırıcı, tok sesin nasıl bağdaştırıldığını bir türlü anlamıyordu. «Üstad orijinalite yapmaya özeniyor» deyip geçiyordu. Kendi şiirlerindeki yaşama sevinci ile Yahya Kemal'in şiirlerini bir bölümündeki küf ve örümcek ağı kokusu ve görünümü arasında benzerlik bulunmasını «garabet o derecede ki, Karabet'le kendisi arasında karabet bulmasına benziyor» diyordu.

Ünlü romancı Halide Edip, St. Remy'den Mektuplar gönderdiği dergide Baux kalesi yıkıntılarını gezmek istemiş ve şunları yazmıştı:

«Önündeki yamaç, mor, mavi kır çiçekleri ile, mis kokan kekikleriyle bana yumuşak bir Anadolu halısı gibi geldi. Kale eteğindeki bir köy evinde erguvanlar açmıştı ve tıpkı masallarda olduğu gibi topal bir çoban koyunlarını otlatıyordu. Kale dibindeki otların üstünde sırt üstü yattım.

«Yaşamak ne güzel,
Taranta - Babu,
Anlıyarak bir usta kitap gibi,
Bir sevda şarkısı gibi okuyup,
Bir çocuk gibi şaşarak
yaşamak...
Birer birer,
Hep beraber,
Bir ipek kumaş dokur gibi,
Hep bir ağızdan,
Sevinçli bir destan okur gibi...»

O gün herhalde kokulu otlar üstünde, sıcak güneş altında bir tek ağızdan sevinçli bir destan okur gibi yaşamanın tadını duydum.

«Kraliçe Jeanne protestan olduğu için 'Richelieu' ona harp açmış, kaleyi yıktırmış...» (Nâzım'ın şiiri, dergiye böyle gönderilmişti - *Yedigün, 3 Haziran 1936)*

Halide Edip'in yazdığı gibi, Nâzım'ın şiiri, yaşayan, canlı, güç katan, insanları yaşama bağlayan umutlu şiirlerdi, Yahya Kemal'inkiler gibi mızmız değildi.

Nezihe Arseven'in de inandığı gibi «solluğuna rağmen Nâzım Hikmet'i bize sevdiren şey sanatkar ruhu ve kuvvetli şahsiyeti idi *(Yücel, Eylül 1936)*. Bu nedenle de şiire başlayan çok genç, Nâzım'ın etkisinde kalıyordu. Örneğin, pek çok yazar gibi edebiyat dünyasına şiir yazarak giren «Kemal Tahir'in renk, duyuş, görüş, öz itibariyle tamamen Nâzım Hikmet'i taklit eden ve onun tesiri altında kalmış benliği ile yazdığı 'Ayıngacı' (Tütün kaçakçısı) yazısı şairin hüviyetini tesirden kurtardığı takdirde bize değerli bir varlık olarak kendisini göstereceğini müjdeliyor.

Nâzım Hikmet'in *'Simavne Kadısı oğlu Şeyh Bedrettin'* romanından alınmış bir parça, oldukça orijinal ve Nâzım'ın kudretini göstermeye kafidir.» *(Yeni Türk, s. 45, Eylül 1936)*

Nusret Safa'nın bu yazısı, A. Cevad'ın Haziran 1936' da yayınladığı «Neler Hazırlıyorlar?» başlıklı kitabında yer alan Kemal Tahir'in Ayıngacı başlıklı şiiri ile Nâzım'ın hazırlamakta olduğu *Bedrettin Destanı*'ndan örnek olarak verilen şiirle ilgiliydi. Akış Kütüphanesi yayınları arasında yer alan anket kitabında Mehmet Ziya, Fuat Sabit, Nurullah Ataç'ın çeviri, Hüseyin Avni ve İbrahim Belen'in incelemeleri yer almıştı. Ayrıca Niyazi Remzi, Avni Moğol, Naci Sadullah, Suat Derviş, Faik Bercmen, Sabahattin Ali, Hüseyin Şehsuvar'ın hikâye, roman ve düz yazılarından bölümler de vardı.

A. Cevat anket kitabının giriş bölümünde şöyle diyordu:

«Gittim birçok yazıcılara, sorgu sormadım, onların hazırlamakta oldukları eserlerden parçalar istedim. Topladığım parçaları neşrediyorum. Bunlar size yakın bir neşriyat faaliyetinin hiç olmazsa bir parçası hakkında fikir verecektir.»

Kitapta değişik yaşlarda 16 yazarın hikâyesi, şiiri, roman parçası, ve eleştiri örneği yer almıştı. Şairler arasında Kemal Tahir, İsmet Hüsnü, Nihat Rıza da vardı. Nâzım, bu şiirlere umutla bakıyor ve şöyle diyordu:

«Genç şairler bize yakında olgun, sağlam ve palavrasız verimler vereceklerini bu kitaptaki parçaları ile vaadediyorlar.»

Hüseyin Cahit Yalçın da Fikir Hareketleri'nde bir yılın edebiyatına değinen bir yazısında şiirlerdeki tuhaflık (!) için kendisine göre çifte standart kullanan eleştirmenleri haklı görmüyordu. Örneğin şunları yazdı:

«... Nâzım Hikmet'in:
Ve ben ancak bahtiyar olacağım
karnıma bir türbin oturtup
kuyruğuma çift uskur taktığım gün

demesi çok iğrenilecek bir şey oluyor da, Yedi Meşale'cilerden dostu Sabri Esat'ın:

Bir iple ayağıma bağlasalar dümeni,
Başım suya gömülmüş, çekip gerseler beni
Bir ıslak yelken gibi yatın güvertesine...

demesi yüksek şiir oluyor.» *(s. 164, 12 Aralık 1936)*.

Kaldı ki, Nâzım'ın *Makinalaşmak* şiirindeki «kuyruğuma çift uskur»la ilgili bölüm, *835 Satır* adlı kitabında derli toplu okurlara sunulduktan sonra dikkati çek-

miştî. Ünlü röportaj yazarlarından Hikmet Feridun Es, şaire sormuştu:

«Bir yazınızda kuyruğuma pervane takacağım, diyorsun. Bunu tasrih eder misin (açıklar mısın)?»

Daha 1932'de Nâzım'ın buna verdiği yanıt şöyleydi:

«Benim idealize ettiğim şey, pervanedir. Ben papatyayı değil, pervaneyi anlatıyorum. Papatya da pervaneye benzer, onun da kanatları vardır, ona ben pervaneyi tercih ederim... Göğsüme papatya takacağım!... diyen şairler olduktan sonra, ben neden kuyruğuma pervane takmayayım?.. Papatya endüstrinin eli dokunmadığı ham mevadın (maddelerin) sembolüdür, pervane de, sanayiin sembolü. Ve ben sanayiin yarattığı içtimai hayattaki muayyen bir sınıfın şairiyim. O zümrenin dertlerini, acılarını, ihtiyaçlarını anlatırım.»

Hikmet Feridun sormuştu:

«Niçin şiirlerini daima serbest nazımla yazıyorsun?»

Nâzım, bu soru üzerine yerinden kalkmış, kalkışının rüzgarıyla masasının üstündeki eşya birer birer yere düşmüş ve soruyu şöyle yanıtlamıştı:

«Azizim, sen bana hakaret ediyorsun, ben nazım yazmıyorum. Veznin en büyük düşmanıyım. Ben çoban değilim ki kaval çalayım.»

Bunun üzerine röportaj yazarı sormuştu:

«Peki, *835 Satır*'da kullandığın ifade vasıtası nedir?»

Nâzım'ın yanıtı şu:

«Mimari... Benim için en iyi şair mimara en yakın olan şairdir. Edebiyatta amâli erbaa değil, müsellesatı kürreviye hâkimdir.» *(Bugün de Diyorlar ki,* s. 78-80)

Aslında Nâzım'ın şiir akımı Construtiviste'di. Nitekim, 1930'da yayınlanan Selami imzalı bir şiirde şu satırlar yer almıştı:

Yeni Sanat (Yazan Selami)

Döndü
bin bir volt binbir amperle döndü motor
kudurmuş bir rüzgar gibi vantilatör
koptu avarasından
girdi
çelik yaylı aklımın som kafasından
hey
hey
yeni sanatın makinalaşan şaheserini
kuş sütüyle beslenen kuş kafana sığdıramazsın
eski sanatın kadın kokan şiirlerinden
bulamazsın
üç kat nasır patlatan avuçlarımın zahmetini
Sen istersen
okuma, anlama bizi
yağsız bir şaft yatağı gibi yanan kalbimizi
biz haykıralım
sen kes sesini
Açtık yeni sanatın dördüncü vitesini
coşuyoruz artık
şiirimiz bizim:
Konstrüktivizm.

(Resimli Ay, Ekim 1930)

Sadri Ertem de «son sanatın hedefi constructivist edebiyat» diyordu ve ekliyordu:

«Sol cenah (kanat) edebiyatı daha çok halka iniyor, halkla meşgul oluyor. Bu yeni mektep harpten sonra (1914 - 18 savaşı) halka inen demokrat bir sanat cereyanıdır. Sol kanat sanatının en pürüzsüz şekli yeni Rus edebiyatında canlandı.

'Constructiviste' adını alan sol kanat sanatı hem

şekil, hem muhteva bakımından yenidir. Nihilizme karşı şekil açısından ufak tefek bazı değişiklikler kabul etmiştir. Constructiviste edebiyata göre kural yoktur, fakat sanatçı işine gelen yerde hiçbir okula bağlanmamak üzere her okuldan istediği elemanı, öğeyi alır.»

Yazar bu yeni sanat akımının estetik anlayışının tarihi maddeciliğe dayandığını da yazdıktan sonra bu konuya şu açıklığı getirdi:

«Tarihi maddecilik, maddeyi kuru ve yalnız fizik anlamda anlayan 18. yüzyılın kaba maddeciliği değildir.» *(Yedigün, 21 Ekim 1936)*

Nâzım, bu konudaki düşüncesini daha önce 1935'te (1 Aralık'ta) açıklamıştı (Bakınız, bu dizinin 3. cilt, sayfa 236). Aslında Nâzım, sık sık değişik anlamda kullanılan realistlik, hürriyet sözcükleri üzerinde okurlarını aydınlatmayı görev biliyordu. Örneğin 1 Temmuz 1936'da hürriyetin değişik anlamlara geldiğini vurguluyor, 1 Eylül'de de Balzac ve Zola'nın realizmleri arasındaki ayrılığa dikkati çekiyordu.

Nâzım'a göre bir tür putataparlık (putperestlik) vardır, buna «kavramlar putataparlığı» denebilir. Bu ne biçim şeydi? Nâzım'ın açıklaması şöyle olmuştu:

«Bu putperestliğin belirmesi ne ağaç oyma putları, ne bakır sanemler (putlar), ne de kadın iskarpinleri üzerindedir. O, ahlak, iyilik, eşitlik, adalet, hürriyet, demokrasi filan gibi kavramları, sözleri, kendinden değeri olan, edebi birer sınıf sayar, yahut böyle gösterir. Bu soy putperestlik için bunlar, tarih akışında, sosyal koşullara göre, içi özü değişen ve bu özlerinde, konkre, şahıs haline getirilmiş içeriklerine göre ayrı ayrı nitelikler alan, ayrı ayrı ilişkileri söyleyen kalıplar değillerdir. Müstakillerin, kalıp, söz şekli olarak yaşayan realitelerdir.

Örneğin hürriyet sözü, kavramı, anlamı.

Eflatun'un hürriyet telakkisiyle, Jan Jak Russo'nun, Engels'in hürriyet anlayışları arasında köklerini sosyal şartlardan alan, belirli içerik ayrılıkları vardır. Üçünün hürriyetseverliği arasında hürriyet sözünün sözlükteki kalıbından başka ortak hiçbir şey yoktur.

Tarihte vakit vakit ortaya çıkan hürriyetçiler ayrı ayrı sosyal şartların gerektirdiği hürriyeti, özgürlüğü anlatmışlardır. Bazıları için özgürlük bir «seçkinler fırkasının, bölümünün» hürriyete kavuşmasıdır, bazıları için ise özgürlük bu «seçkinler bölümünün» sosyal varlığını ortadan kaldırmak, «seçkin olmayan halk grubunun» özgürlüğe kavuşmasıdır.

Bu böyle olduğu halde bütün bu kavramları özlerine, içeriklerine değil, kalıplarına, şekillerine tapınmak su katılmamış putataparlıktan başka bir şey değildir.» *(1.7.1936, Akşam)*

Bir de şunu unutmamalıydı:

«Büyük Fransız romancısı Balzak, siyasal inançları bakımından kralcıydı. Fransa'nın mutluluğunu krallığın, ana çizgide derebeylik ilişkilerinin geri gelmesinden bekliyordu.

Fakat kralcı Balzak'ın romanlarını Marks ve Engels gibi bilimsel sosyalizmin kurucuları okuyorlar ve takdir ediyorlardı.

— Bu nasıl olur?

— Balzak realisttir. Romancı Balzak'ın realizmi öyle müthiş bir güçtü ki zaman zaman ona kralcı Balzak'ın hiç de işine gelmeyecek gerçekleri bile yazdırmıştı. Realist romancı Balzak, kralcı, gerici Balzak'ı arka plana atıyordu.

Realist romancı Balzak yalnız bütün bir Fransız toplumunu olduğu gibi yansıtmakla kalmamış, kendisinden bir hayli süre sonra Fransız toplumunda belirecek olan tiplerin de ana çizgilerini çizdirtebilmişti ona.

Zola'nın küçük burjuva realizmiyle politikada ölmüş münasebetlerin dirilmesini bekleyen Balzak'ın realizmi arasında büyük bir fark vardır.

Balzak'ın realizmi, Zola'nınkine göre daha aktiftir. Zola «realizmine» kendi sosyal ve sınıfsal zaafının damgasını daha kuvvetle basmıştır. O, Balzak'a oranla bütün boyutuyla kurulmuş bir toplumda yaşadığı halde bunun yalnız bir tarafını görebilmiş, gösterebilmiştir.

Bugün realizm en ileri edebiyatın bayrağıdır.

Bugün tam anlamıyle, yani tek yanlı değil, edilgin değil, şeniyeti (gerçeği) bütün bileşikliği ve akışıyla, gelişiminde yansıtan realizm en devrimci sanatın temel koşulu oluyor. Realiteden korkanlar, geçmişin temsilcileridir. Ve kendilerine ileri sanatçı diyenlerin realiteden korkuları yoktur.» *(1 Eylül 1936, Akşam)*

Nâzım, gazete fıkralarını yetiştirmek için uğraşırken 1936'da bir yandan *Taranta - Babu'ya Mektuplar* adını alan kitabını bastırıyordu, bir yandan da Sovyet Rusya'da yeni bir Anayasa kabul edildiği ve bütün dünyada bu değişiklik, değişik yorumlara uğrayıp Türkiye'de de üzerinde ısrarla durulduğu için o konuda bir kitapçık yazmayı tasarlıyordu. Kaldı ki, İspanya'da başlatılan iç savaşı da büyük üzüntüyle izliyor, hani pasaport verseler Cumhuriyetçiler safında savaşmayı bile düşünüyordu. Nâzım, bu uğraşlar arasında *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı*'nı hazırlıyor, buna «Milli Gurur» başlıklı bir ek yazmayı uygun görüyordu.

Nâzım 1936 yılında, bir yıl önce yayımladığı *Taranta - Babu'ya Mektuplar*'ının değişik edebiyat kitaplarına mektupların bazılarının alınmasıyla gördüğü ilgiye sevinirken, yabancı basında da mektupların çevirilerinin yer aldığını görerek mutlulandı. Asıl 1936'da büyük yankıları yıllarca sürecek olan *Simavne Kadısı*

Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı (54 sayfa, 100 kuruş) ilk kez hem üçüncü hamur kâğıda hem birinci hamur kâğıda (100 nüsha) basıldı. Nâzım'ın bu destanla birlikte anlatmak istediği milli gururu içeren bölüm, belki hükümetçe sakıncalı görülür de toplatılır düşüncesiyle, Yeni Kitapçı'nın önerisine uygun olarak ayrı bir metin gibi ve 5 kuruş fiyatı konularak Destan'la birlikte satıldı. Milli Gurur'da ne savcılık, ne iktidar bir sakınca görmedi.

Nâzım, «*Sovyet Demokrasisi*» kitabını o yıl Eylül'e doğru tamamlayarak basıma verdi.

Sormuştu arkadaşları:

«Bu kitapçığı hazırlamanın ne yararı olacak?»

Yararı şu, diyordu Nâzım: Sovyetler Birliği kendi anayasalarında yani ana kanunlarında değişiklik yapacakları aylarca önceden yazıldı, çizildi. Bütün dünyada olduğu gibi bizde de, Türk halkı ve basını Anayasa değiştirme haberine ilgi gösterdi. Söz konusu edilen herhangi bir yasada şöyle veya böyle bir değişiklik değildi. O ülkenin bütün cumhuriyetlerinde ve her yerindeki vatandaşlarının uymak zorunda oldukları ilkelerde ve amaçlanan hak ve özgürlükleri içeren Anayasada değişiklik yapılacaktı. Bütün dünya, Sovyetler'e karşı ya dostça, ya düşmanca ya da yansızca ilgi duyuyor ve bu değişikliğin neler olacağını merak ediyordu. Bu bakımdan yeni girişimi «Sovyet Demokrasisi» adıyla hazırlayacaktı. Okurları bilgilendirmek için gerçek demokrasi hakkında Sovyet liderlerinin görüşleri açıklanacak, ilk Sovyet Anayasası'nın, sonra ikincisinin hangi koşullarda doğduğu anlatılacak, yeni Anayasa kabul edilirken artık «Sosyalist Cumhuriyet» tabirinin kullanılması gerçeğinin ne demek olduğu açıklanacaktı. Yeni anlayışa göre mülkiyet bakımından sosyalizm üretim alet ve vasıtaları üzerinde müşterek sosyalist mül-

kiyeti gerektirecek, yoksa tüketim maddeleri ve vasıtaları üzerinde ortak mülkiyet kurmayı amaçlamayacak deniyordu.

Aslında, bütün dünyanın ilgisini çeken yeni Sovyet Demokrasisi hem Türkiye'de, hem Avrupa'da şu üç noktadan eleştiriliyordu ve Nâzım bunları yanıtlamak istiyordu. İddiaları şöyleydi:

«1 — Sovyetler yanlışlarını düzeltiyor, örneğin önceleri çocuk düşürmek serbestti, şimdi bundan dönüyorlar.

2 — Sovyetler yeniden aile kurumunu canlandırmaya yöneldiler, böylece çok kötüledikleri burjuva aile düzenini yeniden yaşatacaklar.

3 — Sovyetler hürriyet ilkesini kabul ediyor, yaşasın Namık Kemal!»

İşte Nâzım'ın yanıtlamak istediği bu savların objektif gerekçeleri yanlış konuluyordu ve Sovyet toplumunun 1917'deki yaşadığı ortam ve koşullarla, 1935'e kadar geçen sürede alınan sonuçların getirdiği imkanlar iyi değerlendirilmediği için yanlış sonuçlar çıkarılıyordu. Kaldı ki, Sovyet ülkesi de iyice gezilip yaşam biçimi görülememişti.

Nâzım'ın amacı, toplumu, yeni gelişmeler karşısında duyduğu kuşkulardan ve meraktan kurtarmaktı. Demokrasi'nin yeni tanımını anlatmak ve komşumuzun yaşadığı koşulları ve varmak istediği amaçlarının doğrusunu açıklamaktı. Kitap kısa sürede satıldı, sonra yasaklama kararı çıkarıldı. Ama Nâzım, *Bedrettin Destanı*'nın ve *Milli Şuur* ekinin olumlu yankılarının etkisiyle Eylül'deki üzüntüsünü Kasım ayında Destan'a gösterilen büyük ilgi ve övgüyle unuttu.

Bedrettin Destanı, Nâzım'ın 1938'de iki askeri mahkemede yargılanıp mahkum edilmesine kadar geçen süre içinde ve hapisteyken basılan son eseri oldu.

VII. MENEMENCİOĞLU, HİTLER, TEVFİK RÜŞTÜ ARAS'I YORUMLAMALAR

Birdenbire bir denizaltı düştü yanıbaşıma.
Parçalanmış bir tabut kapağı gibi açıldı köprü üstü kaportası
ve Münihli Hans Müller dışarı çıkıverdi.
..... denizaltıcı olmadan önce
Münihli Hans Müller
Hitler hücum kıtası altıncı tabur
birinci bölük
dördüncü mangada sağdan üçüncü neferdi.
Münihli Hans Müller
üç şey severdi:
1 — Altın köpüklü arpa suyu.
2 — Şarkî Prusya patatesi gibi dolgun ve beyaz etli Anna.
3 — Kırmızı lahana.
Münihli Hans Müller için
vazife üçtü:
1 — Çakan bir şimşek
gibi mâfevke selâm vermek.
2 — Yemin etmek tabancanın üzerine.
3 — Günde asgarî üç şıfıt çevirip
sövmek sinsilelerine.
Münihli Hans Müllerin
kafasında, yüreğinde, dilinde üç korku vardı:
1 — Der Führer.
2 — Der Führer.
3 — Der Führer.
Münihli Hans Müller
sevgisi, vazifesi ve korkusuyla
39 ılkbaharına kadar

bahtiyar
yaşıyordu.
Ve Vagneryen bir operada do sesi gibi heybetli
Şarkî Prusya patatesi gibi dolgun ve beyaz etli
Anna'nın
tereyağı ve yumurta krizinden şikâyet etmesine
şaşıyordu.

.....

Ve şimdi 41 sonbaharı sonlarında
dibinde Atlantiğin
benim karşımda durmaktadır.
Seyrek sarı saçları ıslak,
kırmızı sivri burnunda esef,
ve ince dudaklarının kıyılarında keder.

Nâzım Hikmetle Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bir türlü yıldızları barışmıyordu. Nâzım edebiyat alanında ünlendikçe, Hikmet Kvılcımlı:

«Bilimsel yayınlarla kitleler uyandırılır, şiirle değil!» türünden yorumlar yapıyor ve Nâzım'ı küçültücü sözler söylüyordu. O kadar ki, 1936'da «Marksizm Kalpazanları Kimlerdir?» başlıklı bir dizi kitapçık yayınlamaya başladı ve 1 No.'da Nâzım Hikmet'i suçlamaya çalıştı. Hikmet Kıvılcımlı'ya göre; «Türkiye'deki Marksist harekete süntünüp geçen tipler arasında bir de Nâzım Hikmet gibileri vardır. Bunlar, burjuva cemiyetindeki hüviyetlerini ve mevkilerini, Marksizm kisvesi içine bürünerek elde ettiklerinden, bu kisveden bir türlü ayrılamazlar. Şair Nâzım Hikmet'in, şiirlerine vermek istediği 'sözde Marksist' şekli, eğreti rastladığımız bir küçük burjuva şairliği fırlayıp çıkacaktır. İşte Nâzım'ın

bazı cezrî 'Marksist' ıstılahlarla sahnede görünmek isteyişi hep o 'edebî hüviyet'ini maskeleyerek mistikleştirmek ve korumak kaygısındandır.» *(Aydınlık Basımevi, 1936, s. 3)*

Böyle varsayımlı, zorlama eleştirilere karşın yine de iki Marksist karşılaştıkları vakit konuşuyor, bazen zorunlu gördükleri için bir kır kahvesinde oturup çay içiyorlar ve konuşuyorlardı.

20 Nisan 1936'da Hitler kırkyedinci doğum yıldönümünü Berlin'de kutlarken Göbels demeç vermiş, Führer'e Alman ulusunun minnettarlığını bildirmişti. Adalet Müşaviri ve Hukuk Lideri bilinen Dr. Hans Frank «Nasyonal sosyalist ideolojinin bütün ana kanunların temeli olduğunu, bu ideolojinin özellikle parti programında ve Führer'in konuşmalarında açıklanmakta olduğunu» belirtmişti. Dr. Frank'ın basına geçen demecine göre hukukçulara şunu önermişti:

«Her kararda şunu söyleyiniz: 'Bu karar Alman halkının Nasyonal Sosyalist vicdanıyle uyuşuyor mu? İşte o zaman, Nasyonal Sosyalist halk devletinin birliğine karışmış ve Adolf Hitler iradesinin ölümsüzlüğünü tanımış olarak Üçüncü Alman İmparatorluğunun otoritesini kendi karar alanınızda her zaman için sağlayacak bir temel buldunuz demektir.»

Bunlardan kuşkulanan Dr. Hikmet, Türkiye ile Almanya arasında özellikle ticaretle başlayan gelişmenin, ideolojik bir saldırıyla pekiştirileceğinin beklenebileceğini söylüyordu. Nâzım da:

«Mümkün, diyordu, Hitler, Türkiye'deki tek partili ve Lider'li yönetimi, kendi sistemine benzetmiş ve ikisi arasında ortak bağlar bulmuş ya da kurmuş olabilir. Bu bakımdan kolayca iktidardakileri etkilemeye girişebilir, haklısın Doktor...»

Zaten, CHP'nin 4. Kurultay'ında Genel Sekreter Recep Peker şöyle demişti:

«Biz, hükümetçe de, partice de devletçiyiz. Buna karşı olanlar liberallik de serbest olsun diyorlar. Liberal sistem, ulusun başarı yollarını kapamak demektir. Devletçilik bir parti vasfı olarak kalmamalı, devletin vasıfları arasında yerini almalıdır.» Kıvılcımlı, Nâzım'a şöyle diyordu:

«Zaten CHP'nin Parti tüzüğü de 152. maddenin geçici 1. maddesiyle Parti - Devlet kaynaşmasını öngörmüştü. Hitler'in daha önceki görüşlerinden esinlendiği sanılan bir ilke de 95. maddede şöyle denilmişti!»

Küçük çantasından kağıtları karıştırıp bir küçük defter çıkarmış ve bir yerden şunu okumuştu:

«Parti, kendi bağrından doğan hükümet teşkilatı ile, parti teşkilatının birbirini tamamlayan bir birlik tanır.»

«Bunların sonucunu gördük.» dedi Nâzım Hikmet. «Parti ile devlet kaynaştı, Parti idaresi ile devlet idaresindeki memurlar arasında birliktelik de sağlandı. CHP'den başka legal parti de yok. Öyle sanıyorum ki, illegal parti çalışmalarını da daraltacak, yahut önleyecek ağır müeyyideler (yaptırımlar) da getirebilirler.»

Dr. Hikmet:

«Duymadın mı Nâzım? dedi, üstelik gazetelerde çalışıyorsun...»

«Neyi duymadım mı?»

«Yahu, Türk Ceza Kanunundaki 141 ve 142. maddeleri tadil için Adliye Vekâleti komisyonu harıl harıl çalışıyormuş...»

«Duydum, ama, bunu hayra yordum. Duymadın mı? Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Numan Menemencioğlu, Sovyet Rusya Cumhuriyeti'nin

1 Mayıs bayramında hükümetimizi temsil etmek üzere İstanbul'dan trenle Belgrad'a gitmiş. Oradan Bükreş'e geçecek, oradan da Varşova yoluyla Moskova'ya hareket edecekmiş. Sen de bunu duymadın mı?»

Kıvılcımlı, yüzünü buruşturmuş ve:

«CHP bu, demişti, hem 1 Mayıs bayramını kutlamaya giderler, hem burda 1 Mayısı yasaklarlar, beyanname dağıtanları yakalar, içeri tıkarlar...»

Nâzım, biraz iyimser konuşuyor, bu baskının azalacağını sanıyordu. Zira, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Balkan Konseyi'ne önem veriyor, hatta Mayıs ayında yapılacak toplantısında Başkanlık yapacağı yazılıyordu. Balkan Antantı Daimi Komisyonu Başkanı görülen Tevfik Rüştü Aras'ın, Yunan Başbakanı'nın da katılması haberine büyük önem veriliyordu. Balkanlarda aynı siyasal görüşlerin paylaşılacağı bir dönemde, Nâzım, Menemencioğlu'nun Moskova'ya gitmesini «yumuşama» işareti sayıyor ve Hitler'in Türkiye'yi elde etme çabasının ticari başarısının Moskova'da fikirsel bir anlayışla dengelenebilmesini Türkiye'nin barışçı politikası açısından doğru buluyordu. Ama Dr. Hikmet Kıvılcımlı, yine de:

«Yakında yeni baskı yasaları gelebilir, Adalet encümeninin çalışmasının mümkün olduğu kadar haber sızdırmadan sürdürülmesi iyiye delalet etmez,» diyordu. Ayrıldılar.

Ne yazık ki, kısa bir süre sonra, Nâzım'ın iyimser yorumlarının gerçekle bağdaşmadığı anlaşıldı ve kısa bir müzakereden sonra Meclis'te kabul edilen Ceza Kanunundaki değişiklikler 23 Haziran 1936'da Resmi Gazete'de yayınlandı. Hemen görüldü ki, «Devletin şahsiyeti aleyhine cürümler» bölümü ile ilgili yeni değişiklik ve hükümlerin kaynağı 1930'da Mussolini'nin faşist doktrinine göre hazırlanan ilkelerden aktarılmıştı. Bu

konuyu ayrıntılarıyla bilmeleri gerekiyordu. Nâzım, konuyu Sabiha Zekeriya'ya anlattı, onun da tanıdığı iki hukukçunun ayrıntılı bilgi hazırlamalarını sağladı.

Verilen bilgilere göre, 1920 ile 1936 yılları arasında sık sık kendilerine «komünist» denilen yüzlerce kişi, grup grup mahkemelere verilmiş, çoğu mahkum edilmişti. Ancak bunlara «gizli komünist cemiyeti kurmak» suçu yüklenirken ya hükümet şeklini değiştirmeye yönelik fiillerde ve hareketlerde bulunmayı içeren madde uygulanmış, yahut, Anayasayı değiştirme, Meclisi ve hükümeti düşürme amaç ve maksadıyla aralarında gizli ittifak kurma veyahut 1929 yılına kadar uzatılan Takriri Sükûn Kanununa göre «irticaa ve isyana ve memleketin nizamı içtimaisini ve huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlâle bâis bilumum teşkilat ve tahrikât ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı yaymak, oluşturmak, kurmak» vs. diye suçlandırılmışlar ve cezalandırılmışlardı. Nitekim 1925'te Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Şevket Süreyya ve arkadaşlarından oluşan 38 kişilik sanıklar, iki yıl daha uzatılarak yaşatılan Takrir-i Sükûn Yasasına göre İstiklal Mahkemesi'nde «Anayasayı cebren tebdil ve tağyire teşebbüs» suçundan bir kısmı Ceza Kanunu'nun 55. maddesine göre hüküm giymişti. Nâzım ise gıyabında 15 yıl hapse mahkum edilmişti.

1927'de ise Dr. Şefik Hüsnü, Vedat Nedim (Tör) ve Şevket Süreyya'nın da aralarında ya da başlarında bulunduğu 89 sanıklı davada iddianamede şöyle denilmişti:

«Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu tağyir, T. Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Hükümetini iskat maksat ve gayesiyle aralarında ittifak kurmak» suçundan tecziyeleri istenmişti. Ve Türk Ceza Kanunu'nun 146. maddesi delaletiyle 171. maddenin 2. fıkrasınca ağır ceza fiillerini işlemiş olduklarından haklarında cezalar

verilmişti. Bu duruşmada Gizli cemiyet'in genel sekreteri olan Vedat Nedim, hatırı sayılır üyelerinden oldukları belirtilen Nâzım Hikmet, Baytar Salih, Öğretmen Adnan, Öğretmen Şevket Süreyya, Dr. Hikmet, öğretmen Mehmet Sabri ve ötekilerin ilk tahkikata ve sorgularına dayanılarak mevcut delillere göre gizli cemiyetin üyeleri bulundukları anlaşılmıştı. Vedat Nedim, gizli örgütün çalışmalarını ihbar ettiği, sanıkların suçluluk derecelerinin ortaya çıkarılmasına yardım ettiği için suçu hafifletilmiş ve 4 ay hapse mahkum edilmişti.

1929'da 35 kişinin İstanbul ve İzmir'de tutuklamaları yapılmış, 25 Haziran'da İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanan sanıklar «Taklib-i hükümet» yani hükümeti zorla devirmek amacıyla gizli örgüt kurmak suçundan yargılanmışlardı. Suçları basına şöyle yansımıştı:

«İzmir'de, İstanbul'da komünistlik propagandası yapan, beyannameler dağıtan, 1 Mayıs münasebetiyle duvarlara birtakım saçma sapan yazılar yapıştıran 35 kişi tevkif olunduklarını ve muhakeme için İzmir'e sevk edildiklerini yazmıştık...» *(Milliyet, 27.6.1929)*

Görülüyor ki, sol her akım; komünistlik ve her komünist derlenip yayına geçme, hükümeti devirme, meclisi düşürme, vatana ihanet, Anayasayı başkalaştırma suçu işleme şeklinde görülmüştü. Bu kez 141. madde şöyle düzenlenmişti:

«Memleket dahilinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü şiddet kullanmak suretiyle tesis etmeye veya içtimai bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmaya veya memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadi veya içtimai nizamları şiddet kullanarak devirmeye matuf cemiyetleri tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimse beş seneden on iki seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Memleket dahilinde cemiyetin siyasî ve hukuki herhangi bir nizamını kullanarak ortadan kaldırmak gayesi ile cemiyetler tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevki idare eden kimseye de aynı ceza verilir.

Bu cemiyetlere iştirak eden bir kimse bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Yukarıdaki fıkralarda görülen haller haricinde memlekette milli hissiyatı sarsmaya veya zayıflatmaya matuf cemiyetleri tesis eden, teşkil eden veya sevk ve idare eden kimse bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Mezkur cemiyetlere iştirak eden kimseye altı aydan iki seneye kadar hapis cezası verilir.

Dağılmaları emredilmiş olan yukarıda yazılı cemiyetleri sahte nam altında veya muvazaa şeklinde de olsa yeniden teşkil edenler hakkında verilecek cezalar üçte birden eksik olmamak üzere arttırılır.»

142. madde de şu şekilde kabul edilmişti (11.6.1936):

«Memleket dahilinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü şiddet kullanmak sureti ile tesis etmek veya içtimai bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmak veya memleket dahilinde teşekkül etmiş içtimai veya iktisadi nizamları şiddet kullanarak devirmek yahut memleketin siyasi ve hukuki herhangi bir nizamını yıkmak için propaganda yapan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Propaganda, milli hissiyatı sarsmak veya zayıflatmak amacıyla yapılırsa, ceza altı aydan iki seneye kadar hapistir.

Yukarıda yazılı fiilleri methü istihsan eden kimse de aynı cezaya mahkum olur.»

Bu maddelerin gerekçesinde Başbakan İsmet İnö-

nü'nün imzasını taşıyan gerekçede dikkati çeken noktalardan birisi gerekçenin ikinci fıkrasıdır ki şöyledir:

«Zamanımızda sosyal ve ekonomsal hareketlerin başdöndürücü bir süratle birbirini takip ederek ilerlemesi ve bu hareketlerin yerel faaliyetlerinden taşarak acunsal bir hal alması karşısında eski müdevvenatın bu hareketlerin doğurduğu vaziyetleri idareye kâfi gelmediği tahakkuk ederek, Devletlerce fevkalade bazı emniyet tedbirleri alınmasına kati lüzum hasıl olmuştur. Bu sebepledir ki, Avrupa ve Amerika devletlerinden birçoğu ceza kanunlarını yeni baştan yazmaya veya yeni ihtiyaçları karşılayacak şekilde yenileştirmeye mecbur kalmışlardır.»

Gerekçenin bir fıkradan sonra üzerinde durduğu nokta önemlidir ve şöyle ifade edilmiştir:

«Son zamanların bazı hadiseleri delaletiyle mevcut cezai hükümlerimizin bu hadiseleri daire-i şümulüne almadığı görülerek, devletin emniyet ve selameti her türlü fena hareketlere karşı cezai müeyyidelerle mahfuz bulundurulmak lüzumu tahakkuk etmiştir. Bu boşluğu doldurmak maksadıyla TCK'nun İkinci Kitabı'nın (Devletin emniyetine karşı cürümler) başlıklı birinci faslına dahil olan maddeleri baştan başa yeniden yazılmak suretiyle değiştirilmiş ve bu vesile ile de kanunun diğer hükümlerinde tashihi lâzım gelen maddeler düzeltilerek tanzim kılınan 74 maddelik layiha takdim kılınmıştır.»

«141. madde, yeni kanuna göre komünist ve anarşist cemiyetleri hedef almıştı.

142. madde ise, siyasi ve içtimai nizamı bozmayı hedef alan cemiyetlerin propagandasını cezalandırmaya matuftur. Bu maddeler 'memleketin ve rejimin en kuvvetleri müeyyidelerinden birini teşkil edecektir' de-

nilmek suretiyle 141 ve 142. maddelerin CHP'nin 4. Kurultay'ında kabul ettiği Parti-devlet ittifakına karşı ve Parti umde ve hükümet kararlarına mugayir görüş, beyan ve faaliyetlerin tecziyesi yeni kanun maddeleriyle korunacağa benzemektedir. Zira 8.6.1936'da yazılan Adliye Encümeni Mazbatasında yer alan mütalaa son derece ehemmiyet arz etmiştir. Şöyle ki; işbu Mazbatada deniliyor ki:

141 ve 142. maddelerdeki hükümler 'memleket dahilinde kurulmasını ve faaliyette bulunmasını menettiği cemiyetler, bilhassa komünist ve anarşistlik gayelerini taşıyan siyasi cemiyetlerdir... Bu gibi cemiyetlerin sadece kurulması bile yasaktır. Yani bunlar hiçbir faaliyette bulunmasalar bile, memleket dahilinde teessüs edemezler. Bunları tesis etmek cürüm olduğu gibi, müesses fakat faaliyet imkânlarından mahrum olan böyle bir cemiyeti, faaliyette bulunacak hale getirmek, diriltmek dahi cürümdür. Bu maksadı ifade içindir ki 'tesis eden', 'teşkil eden', 'sevkü idare eden' ibaresi de konulmuştur.»

«Bunlara nazaran, gizli teşkilatlanma, yahut, gruplar halinde toplanıp bazı neşriyat'ın çoğaltılmasına karar verme teksirini deruhte etme ve herhangi bir yere ta'liki halinde görülmesi ve kişinin derdesti ağır cezayı istilzam edecektir.

Sanırız ki, şu mütalaa veya nazariye bu sert tedbir karşısında en makul hareket tarzının anahtarı olacaktır:

Gazete ve benzeri neşriyat, yalnız kolektif propaganda ve ajitasyon vasıtası olmaktan ibaret bulunmayıp, kolektif bir teşkilatlandırıcı mahiyetindedir.

Buna nazaran neşriyatı teksif edici bir taktik kabul etmek, üçüncü derecedeki yakın arkadaşlarınızın işyerinde veya evinde ikili, üçlü toplantılarla, aile ziya-

reti şeklindeki müsahabelerle hükümet ve belediyeler icraatının tenkidini birbirinizle görüşerek yapıp bir yeni güç kazanmanız şimdilik ihtiyarı zaruri bir korunma olacaktır.»

Sabiha Zekeriya kendisine yakın hukukçuların verdiği iki sayfalık yorum ve «ikaz» taşıyan yazıyı bir gün Bursa dönüşü Nâzım'ı çok sağlıklı, çok çalışıyor ve güzel ürünler veriyor diye onu sevindirici haberler verince çekmecesinden çıkarmıştı:

«Okuyun lütfen, not alın, bu görüş Nâzım'ı daha üretken yaptı» demişti.

1936'da yayınlanan yasa maddelerinin CHP'nin sınıf gerçeğine ters düşen görüşünün egemen olması, Sabiha Sertel'in CHP'ye karşı sert eleştiriler yöneltmesine neden oluyordu. Nâzım, yayına önem verilmesi öğüdüne uymuş ve harıl harıl piyes, bağımsız şiir, destan ve insan manzaralarını üreterek hapishanede diri kalmayı bilmişti. *Kuvayı Milliye Destanı*'nı 1939'da yazmaya koyulmuş, Çankırı hapishanesi'nde de «*Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*» diye başladığı dizi 1940'ta, 1941'de sürmüş, sonra «*Memleketimden İnsan Manzaraları*»na dönüşmüştü. Gerçekten de 141 ve 142. maddelerin yarattığı çekince ve kaypak hükümlerle kolayca suçlanabilme yolu Nâzım ve aynı düşüncede olan arkadaşlarının yayına önem vermeleri sonucunu doğurmuştu.

CHP iktidarı 141, 142 hazırlıkları içindeyken yayınlanan Sabiha Sertel'in Projektör adlı dergisi çıkar çıkmaz toplatılmış, Şükrü Kaya, bu tür yayınlardan caymaları için Sabiha Sertel'le görüşürken, değil örgütlenmeden, insanların bir görüş üzerinde birleşmesine yol açabilecek her yayından ürktüklerini açıklamıştı. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya gelecek terörün ölçüsünü Sabiha Sertel'e şöyle açıklamıştı:

«Projektör'de, Sovyetler Birliği'nde uygulanan Miçurin metodunu yazdınız. Bu tür yazılar bana da vız gelir, halka da... Ben böyle metotlu, ilmi yazılardan korkmam, halk da bir şey anlamaz. Ama senin okunan kışkırtıcı yazıların var: 'Mebus Hanımlar, niçin susuyorsunuz?' diye de başlık koymuşsunuz. Bu, çalışan kadınların ödediği vergiye karşı bir direnme yazısı. Siz hem çalışan kadınları bize karşı tahrik ediyorsunuz, hem de mebus hanımları vazifelerini yapmamakla suçluyor, onları muhalefet yapmaya çağırıyorsunuz. İşte bu suçtur ve o yüzden Projektör'ün toplatılmasını istemişizdir.»

CHP'nin Atatürk döneminde, özellikle Atatürk'ün 1936'da Hatay konusu gündeme geldiği sıralarda başlayan rahatsızlığı o yıl Kasım ayında bir zatürree başlangıcı atlattı. İtalya Diktatörü Mussolini Akdeniz'i bir «İtalyan gölü» yapmaya yöneldiği günlerde verdiği bir demece Mustafa Kemal, Ankara'dan değil, Antalya'dan yanıt vermek için karlı bir günde karayoluyla yola çıktığı vakit, CHP Genel Sekreteri'nin İtalya gezisi dönüşünde önerdiği «Mussolini'nin faşist yöntemlerinden birkaçının Türkiye'de uygulanabileceğini» söylemesine de bu gezi düşüncesiyle «Hayır!» diyordu. Ve Mussolini'nin faşist düşüncelerindeki emperyalist özlem, Atatürk'ün Balkan Antantı ve Sadabad Paktı gibi ittifakları gerçekleştirme gayreti ağırlık kazandı. İtalya'nın tutumu, Atatürk'ün faşist girişimci yakınlarının cesaretini kırmıştı. Ama Haziran 1936'da 141 ve 142. maddelerin Türk Ceza Yasasında yer almasından az sonra, Hitler Almanyası'nın propagandası şunu işliyordu: «Atatürk ve Adolf Hitler iki büyük ulusal kahraman.» — «Atatürk'le Hitler arasında büyük benzerlikler vardır.» — «İkisindeki bütün özellikler bunların tek adam' mış gibi birbirine uygunluğunu ortaya koyuyor.»

Bunları belirten Almanca yayınlar arasında Dresdner Neueste Nachrichten *(10 Kasım 1936)* yorumunda Almanya'daki faşist diktatörlükle, Atatürk'ün emperyalizme karşı ulusal devrimi bir tutuluyor, böylece Alman şirketlerinin Türkiye'de yaygınlık kazanması, bunun politik ve ideolojik kazanımlara temel teşkil etmesi de öngörülüyordu. Mihver Devletleri (Hitler - Mussolini - Japonya) Türkiye'nin politik alandaki gücünü sınırlandırmak ve kendi yanlarında yer almasını sağlamak amacıyla Lausanne Anlaşması'nı zorla değiştirmeye doğru adım atmasını ister ve bu aşamaya vardırmak için, dünyaya egemen olma planlarını adım adım açıklarlar.

İstanbul'da Türkische Post Gazetesi 1935'te yayına başlamıştı. Haber, politika, ilim, edebiyat, fen vesaire alanında yayın yapmayı amaçladığını yazmış, sahibi olarak Muzaffer Toydemir, Başyazar olarak da Dr. Eduard Schaefer görülmüştü. Yazarları arasında Dr. Hanning, Lincke ve Fritç Bausu bulunuyordu. Kendi matbaasında basılıyor, Beyoğlu'nda Galip Dede Caddesi'nde 59 numaralı dairede hazırlanıyordu. Cuma günleri de hanımlar için ek veriyordu. Bu gazete rahat rahat faşizm propagandası yapıyordu.

Ayrıca Beyoğlu adında bir gazete daha vardı, Fransızca yayın yapıyordu. Bu da haber, politika, ilim, edebiyat, fen vesaire konularında haber, resim, yazı neşretme hakkı almıştı. Bu dört sayfalık ve sayfası dört sütun üzerine dizilen gazetenin sahibi G. Primi'ydi, İstanbul Münakaşa Matbaası'nda basılıyordu. İdare yeri Galata'daki Gümrük Sokağı'nda 52 numaralı yerdeydi. Neşriyat Müdürlüğünü Cemil Süyufi yapmaktaydı.

Bu da «kara gömlekli emperyalizmin propagandası»nı yapmaktaydı. Nâzım, bunu eleştirdi ve «Bir Tavsiye»de bulundu. Şöyle diyordu:

«İstanbul'da Beyoğlu yakasında bir gazete çıkar. Bunun adı 'Beyoğlu'dur. İtalyan faşizminin organı, kara gömlekli emperyalizmin propagandacısı olan işbu ceride, kaç gündür, ağzı köpüklü bir sevinçle ikinci baskılar yapmakta, kendi yurtlarında varlıklarını kanlı bir tasalluttan (sataşmadan) korunmak için savaşanların düşen şehirlerini, bir ölüm müjdesi gibi herkesten önce bildirmeye çabalamaktadır.

Tankları, uçakları, satın alınmış yerli askerleri ve çoğu zorla getirilmiş beyaz derili ordularla her İtalyan ilerleyişinden İstanbul halkı sanki büyük bir haz duyarmış gibi, artık köprünün Eminönü yakasında da ikinci baskılarını sürmeye çalışan 'Beyoğlu' gazetesi, Afrika harbinin ilk günlerinde ikinci baskılar yapan Türkçe gazetelerden intikam alıyor gibi...

Fakat İstanbul halkı için böyle kara haberler müjdelemesi yeni bir şey değildir.

İstanbul halkı, çok uzak olmayan bir mazide, kara gömlekli emperyalizmin zırhlıları kardeşleriyle beraber Sarayburnu'nda demirliyken, Anadolu'da düşen şehirlerin kara haberlerini de böyle, bu çeşit baskılardan öğrenmişti.

İstanbul halkı, bilhassa İstanbul'un geniş emekçi yığınları, ister demokratik (!) ister liberal, ister faşist olsun, can çekişen kapitalizmin son basamağı olan emperyalizmin geçici zaferleriyle afallanmayacak kadar tecrübe sahibidir, pişkindir.

Beyoğlu ceride-i feridesi bu hususu bilmiyor ise, bilenlerden sorup öğrensin. Ve eğer ikinci baskılarına 'Caddeyi Kebir'de (Beyoğlu'nda) müşteri bulabiliyorsa buna sevinip, kimseye söylemesin.» (s. 8)

Mussolini'nin Habeşistan'daki istila hareketinden güç alan çevreler, sinemalarda da, emperyalizme övgü

için hazırlanan filmleri getirtmişlerdi. Temmuz 1936'nın ikinci yarısında bazı sinemalarda oynayan bir filmin yurdunu savunanları çapulcu gibi gösterilmesine tepkiler duyınuş, bu olay Babıali'de de yankılanmıştı. Nâzım Hikmet, bu kadar işi arasında bu «kepaze filmi» görmeye gitti. İlk tepkisi şu oldu:

«Bu film nasıl oluyor da Türkiye'de gösteriliyor?»

Çünkü filmde «istilacı bir emperyalizme karşı memleketini savunan bir ulus adi eşkiyalar, çapulcular haline sokulmuştu. Emperyalizmin uşakları ise kahraman durumuna getirilmişti.»

Nâzım şöyle diyordu:

«Film öyle tertip edilmiş ki seyirci zorla istilacılarla beraber oluyor ve onların zaferini alkışlamaya mecbur ediliyor. Türkiye'nin en büyük özelliklerinden birisi de geçmişte antiemperyalist kavgaya girişmiş olmasıdır. Milli Kurtuluş Hareketi bir bakımdan antiemperyalist bir kavgadır.

Böyle bir kavganın hatıraları hâlâ taptazeyken, emperyalist istilanın bütün acılarını çekmiş bir şehirde nasıl olur da emperyalizmin övgüsünü yapan böyle bir kepazelik gösterilir.

Bu filme, ki bunun gibileri çoktur, kim müsaade etmiş? Memleketlerini kurtarmak için ölenlerin üstünde yükselen emperyalist bandırasını alkışlamaya biz nasıl zorlanabiliriz?

Bu kepazelik bir daha tekrar etmemeli. Türkiye seyircileri aşk, kıskançlık dalaveresiyle, sinema yıldızlarının baldır ve bacaklarıyla emperyalizmi alkışlamaya teşvik edilmemelidir.» *(20.7.1936 Akşam)*

Kimler bu tür filmleri getiriyordu? Bunun yanıtını iyice anlamak için şunu bilmek gerekti:

Almanya için önemli olan siyasal ve ekonomik denetim kurmak istediği memleketlerde ithalat fazlalığı

sağlamaktı. Bu, klering anlaşmalarıyla gerçekleştiriliyordu. İthal fazlası, Alman kredisiyle karşılanıyordu; bir bakıma güney Doğu Avrupa ülkelerinden ilhak ettikleri memleketlerin Merkez Bankaları, ithalat fazlasını finanse ediyordu. Türkiye'de de benzer durum vardı. Türkiye'nin dış ticareti Almanya'ya geniş ölçüde bağımlıydı. Bu durumun diplomatik ilişkileri de etkilediği elle tutulacak ölçüde anlaşılıyordu. Örneğin 1937'de Türkiye'nin ihracatındaki pay yüzde 36,5, ithalatsa yüzde 47'yi bulmuştu. 1938'de ihracat oranı yüzde 47,6, ithalat ise yüzde 51,4'ü bulmuştu.

1937 - 1938 T.C. Bakanlar Kurulu'nda başbakan Celal Bayar, kabine üyeleri şunlardı: Şükrü Saraçoğlu, Kâzım Özalp, Şükrü Kaya, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Fuat Ağralı, Saffet Arıkan, Ali Çetinkaya, Şakir Kesebir, Dr. Hulusi Alataş, Rana Tarhan, Faik Kurdoğlu.

VIII. BEDREDDİN DESTANI VE MİLLİ GURUR OLAYI

Sedirde al yeşil, dal dal Bursa ipeklisi,
duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahyalı çiniler,
gümüş ibriklerde şarap,
bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi.
Öz kardeşi Musayı ok kirişiyle boğup
yani bir altın leğende kardeş kanıyla aptest alarak
Çelebi Sultan Mehmet tahta çıkmış hünkâr idi.
Çelebi hünkâr idi amma
Âl Osman ülkesinde esen
bir kısırlık çığlığı, bir ölüm türküsü rüzgâr idi.
Köylünün göz nuru zeamet
alın teri timar idi.
Kırık testiler susuz
su başlarında bıyık buran sipahiler var idi.
Yolcu, yollarda topraksız insanın
ve insansız toprağın feryadını duyar idi
Ve yolların sonu kale kapısında kılıçlar şakırdar
köpüklü atlar kişner iken
çarşıda her lonca kesmiş pirinden ümidi
tarumar idi
Velhasıl hünkâr idi, timar idi, rüzgâr idi,
ahüzar idi.

Üniversite'nin adı henüz Darülfünun iken İlâhiyat Fakültesi müderrislerinden (profesörlerinden) Mehmet Şerafeddin'in (Yaltkaya) 1925'de basılan bir kitapçığı var: «Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin.»

Nâzım, 1934 yazında Bursa Hapishanesi kitaplığından rengi vişne çürüğü kaplı 78 sayfalık bu kitapçığı almış okumuştu. Bunda Nâzım'ın dikkatini çeken nokta Bedreddin'in Börklüce Mustafa'ya verdiği dersin içeriğine Mehmet Şerafeddin inanmıyor ve:

«... vahdeti mevcuda kail olan şeyhinin Mustafa'ya bunu istisna ettirecek bir dersi hususiyet vermediği muhakkaktır.» diyordu. Nâzım da:

«... bu tarihi kelâm müderrisini asırların üstüne remil atıp insanların zamirini (gönlündeki gizi) keşfetmekte yedi tulâ sahibi (hüner ve sanatta üstün bilgili) buldum.» diyerek konunun derinlemesine incelemesine giriyordu. Şerafeddin Efendi'nin yapıtından üzerinde iz bırakan özellikle şu bilgiler oluyordu:

«Mustafa, on bine yakın müfsit ve mülhid müritlerinden olan asker ile şehzadeye mukabeleye kıyam eylediler.» «Mübalağa cenk olundu.»

«Andan Simavne kadısıoğlunu pazara iletip bir dükkân önünde berdâr ettiler. Bir nice günden sonra cünüp müritlerinden birkaçı gelip anı ondan aldılar. Şimdi dahi ol diyarda müritleri vardır.»

Nâzım'ın başı çatlayacak gibiydi. Konunun kendisi için yeniliğine karşın tarihsel gerçeklerin çarpıcı yönünü yazmalıydı. Şerafeddin Efendi'nin Bedrettin'in verdiği ders hakkında asırlar sonra fetva vermesi gibi, kendisi bir an içinde Börklüce Mustafa'nın bir Manastırdaki Giritli bir keşiş'in sesini duyar gibi oldu. Denizleri aşarak Bursa Hapishanesi'nin duvarında yanıbaşına gelir gibiydi ve baş açık, ayakları çıplak ve yekpare ak bir libasa bürünmüş gibiydi. Ve de başının ağrısı birdenbire dinmişti.

Bize kalırsa, bu kendinden geçme hali yüzünden Şerafeddin (Yaltkaya) Efendinin kitabından eski ya-

zıyla yazılan metinden, dikkatsizlik sonucu bazı eski terim ve adlar yanlış okunmuştu. Doçent Abdülbaki Gölpınarlı, Nâzım'ın Bedreddin Destanı'nı okuyunca bu yanlışları görmüştü. Nâzım Yeni Kitapçı'da otururken Gölpınarlı kendini tanıtarak sohbete başlamış ve bir ara:

«Muhterem şairimiz, müsaade buyurursanız, Destan'da, Şerafeddin Efendiden yapılan istinsahlardaki bir iki hataya temas etmek isterim,» demişti.

Nâzım, bilim adamlarına saygılıydı.

«Sayın Gölpınarlı, dedi, Bedreddin Destanı'm hakkında lutfedeceğiniz tenkitleri ve göstereceğiniz hataları dinlemek isterim ve çok sevinirim.»

Abdülbaki Gölpınarlı, altın çerçeveli gözlüğünü taktı, çantasının kitap ve defter ve de bol kâğıt dolu bölümlerini biraz karıştırdıktan sonra, müsvedde kâğıtları arasından katlanmış bir sayfayı çekip aldı. Ona bakarak konuşmaya başladı:

«Bir defa, İlâhiyat Fakültesi müderrisinin adı Şerafeddin değil, Şerefeddin idi. Dinin şerefi manasına geliyor, Şeraf diye Arapçada bir söz, bir ad yoktur. Sonra, İyonyon körfezi denmiş. Doğrusu Yonyon körfezidir. Destan'ın 19. sayfasındaki notunuzda hişti bihişt sahibinin şeyhin ağzından naklen M.S. tercümesi, diyorsunuz. Buradaki hişti bihişt'in doğrusu Sekiz Cennet manasına gelen Heşt Behişt'tir. Farsça'da heşt sekiz demektir, yine Farsça'da behişt cennettir. Dilimizde de kullanılır. Şair Nevres efendinin beyti şöyle:

Her âşiyana konma ey tair behişti
Candır senin makamın, gönlümdür aşiyanın...

Destan'ın 28. sayfasında 'Kavuklulardan ikincisi'

diye başlayan satırda 'Şekerullah bin Şehabeddin' diyorsunuz. Ol zatın adı Şükrullah bin Şihâbiddin'dir. Tanrı'ya şükreden'in oğlu din'in ateş parçası, hem de gökyüzünde bazen akıp gittiği görülür gibi sanılan ateş parçası manasına geliyor, o zatın adı. Yani Şekerüllah Şehabeddin değil, Şükrullah bin Şihabiddin'dir. Sonra, Mehmet Şerefeddin Efendi'nin kitabında Babinger'den aktardığı 'Dukas... Cenevizli'lere sır kâtibi olarak hizmet ediyordu' sözündeki 'sır kâtibi' yani 'vak'a-nüvis' sözü Destan'ın o güzel karakalem tire resminizden sonra gelen sayfada 6. satırda Cenevizli'lere serkâtip olarak hizmet eden diye sözünü ettiğiniz 'serkâtiplik' değil vak'a-nüvis manasına gelen sır kâtibi demek gerekirdi.

8. sayfada ise 'Burjuvazinin modern ameleye' diye başlayan bölüm şu soruyla kapanıyor:

'İlâhiyat bakımından kadın mal değil midir?'

Bu düşünce, bana sorarsanız İslamiyet bakımından gerçeğe uygun değildir. Benim daha önce okuduğum ana kaynak sayılacak kitaplara dayanarak arz ediyorum. Sonra Heşt Behişt çevirisinden naklen Mehmet Şerefeddin Efendi'den alarak çok nefis bir şiir haline getirilen 19. sayfadaki 'O âteş ki kalbimin içindedir' satırıyla başlayan şiirde tekrar edilen 'ben gayrı zuhur ve huruç edeceğim' çevirisi Heşt Behişt'teki ifadeye uygun düşmemektedir.»

Nâzım, Gölpınarlı'ya teşekkür ederek şöyle dedi:

«Bu yanlışların Bedreddin Destanı'nın temel fonksiyonuna zarar verdiğini sanmıyorum ama, yanlış, yanlıştır. O görevin ve o kişilerin adlarının doğru yazılmasını dilerdim. Hata benimdir ve eski yazıya düşkün olmadığımı söylemem, kusurumu bağışlatır sanırım. Eskiden söylenmiş bir beyit vardı:

Helvâcıya tabla-kâr lâzım
Ol kâra da iktidar lâzım.

Sanırım, ben Bedreddin Destanı'nı, o zatın yaşamının bir bölümünü yazabilirken dilimizin bütün imkânlarını kullandım. Ama ne yazık ki bazı eleştirmenlerden bir dostum, Nurullah Ataç, 'Destan'a bir birinci kısım yazarsa' diyerek eserimi mükemmelleştireceğimi yazdı. Oysa, ben Destan'ın eksik yanı olduğunu biliyordum ve bunu 'Destan'ın zeyli olan Milli Gurur'da yazmıştım. Oradaki kişi, yani Ahmed bana şöyle demişti:

'Senden bir Bedreddin Destanı isteriz'.

Ben, benden istenenin ancak bir karalamasını becerebildim. Daha iyisini de yapmaya çalışacağım. Fakat tıpkı benim gibi Ahmed'in dostu, arkadaşı, kardeşi olduğunu söyleyenler, benden istenen sizden de istenendir demiştim. Bunu görmezden gelerek, koca bir savaşın ve muhteşem bir yaşamın destanını elbette 54 sayfaya sığdıramazdım. Bugüne kadar yapabildiğim bu oldu. Elime fırsat geçerse...»

Hem Nâzım, hem Abdülbaki Gölpınarlı mutluca bakıştılar. Hele Gölpınarlı, Nâzım'ın şiirlerini okuyan pek çok gençle görüşmüş, hatta onların bulduğu, henüz kitaplarına geçmeyen bazı şiirleri kitaplarının düzeltmenliğini yapan üniversiteli Safa Yurdanur'da görmüş, hayranlıkla okumuştu. Bedreddin Destanı'nın 1., 9., 12. bölümdeki şiirleri birçok kez okumuş, hayranlığını en yakınlarına söylemiş ve «bölüşmüşüz ekmeğimizi onlarla» dizesini; sadeliği, anlam derinliği nedeniyle dilinden düşürmez olmuştu.

Yeni Kitapçı'ya alıcılar giriyor, kimi Nâzım'ın *Portreler*'ini, kimisi *Taranta - Babu'ya mektuplar*'ı birkaçı da *Alman Faşizmi ve Irkçılığı*'nı alıyordu. Kitapçı

Yusuf Kenan, bazılarına Sabahattin Ali'nin Kağnı adlı hikâyeler kitabını, bazılarına da ablası Sabiha Zekeriya'nın Çitra Roy ile Babası romanını salık veriyordu. Abdülbaki Gölpınarlı, ayrılacağı sırada Nâzım'a:

«Kusura bakmayın, bir şey sormak isterim» dedi.

Nâzım:

«Rica ederim Abdülbaki Beyefendi, buyurun, sorun!»

«Şeyh Bedreddin'in Vâridat adlı kitabını okudunuz mu?»

«Hayır, Bursa Hapishanesi'nde yalnız Mehmet Şerefeddin'in kitabı vardı, onu okudum. Bedreddin'in hayatını, mücadelesini, kitaplarını fazla bildiğim yok.»

«İsterseniz, size Varidat başlıklı tasavvuf kitabını ve hakkındaki menakibi anlatan kitapları bulabilirim.»

«İlginize çok teşekkür ederim ama, bugünlerde bazı operet ve senaryolar çok zaman alıyor. Fırsat bulursam...»

«Hani siz Kadıköy'desiniz...»

«Hayır, dedi Nâzım, şimdi Nişantaşı'ndayız...»

«Hani, diyecektim, bendeniz Üsküdar'da Ahmediye'de Ehram Sokak'ta kalıyorum. Ben sizi Kadıköy'den alayım, bizde, yahut Anadolu yakasında sahilde bir yerde...»

«Çok teşekkür ederim üstadım, öyle pek akşamcılığım yok. Ama Şeyh Bedreddin hakkında başım sıkışırsa sizi Üniversite'den bulurum.»

Ayrıldılar.

Kısa bir süre sonra Nâzım'ın «*Milli Gurur*» adlı ayrı basım olan, ama *Bedreddin Destanı*'nın eki sayılan yazısı bazılarınca eleştiriye uğradı. Bazılarına göre, Nâzım'ın «*Milli Gurur*»da Süleymaniye Camii'yle ilgili yorumu yanlıştı. Nâzım şöyle yazmıştı:

«Süleymaniye, benim için Türk halk dehasının; şe-

riat ve softa karanlığından kurtulmuş; hesaba, maddeye, hesapla maddenin ahengine dayanan en muazzam verimlerinden biridir... Ben ne zaman Sinan'ın Süleymaniye'sini hatırlarsam, Türk emekçisinin yaratıcılığına olan inancımı artar. Kendimi feraha çıkmış hissederim.»

Nâzım'a karşı olanların iddiaları, Süleymaniye'nin camiliği ve bazı gerici, tutucu kişilerin, Sinan'ın olağanüstü güzel ve yapılması, başarılması güç anıtını, «kitleleri uyutmak için kullanıyor ve bu mabedi, emeğiyle geçinmeye mecbur olanların, emeklerini ucuza kapatma yolunda araç olarak kullanıyor. Nâzım, bu gerçeği bildiği halde, şimdi neden Süleymaniye övgücüsü kesildi?»

Bir başka küçük grup da, Nâzım'ın kendisinin değil, Ahmet dediği bir yazısının bir karakterini konuşturarak, ona Bedreddin'lerin eyleminden gurur duyuruyor. Örneğin, Ahmet şöyle demişti:

«Bizim muhitimiz de, Bedreddin'i, Börklüce Mustafa'yı, Torlak Kemal'i, onların bayrağı altında dövüşen Aydınlı ve Deliormanlı köylüleri yaratabildiği için, ben şuurlu Türk proleteri milli bir gurur duyuyorum. Milli bir gurur duyuyorum, çünkü derebeylik tarihinde bile bu milletin emekçi kütleleri (yani nüfusunun 9/10'u) Sakız'lı Rum gemiciyi ve Yahudi esnafını kardeş bilen bir hareket doğurabilmiştir. Çünkü unutmayın ki 'başka milletleri ezen bir millet hür olamaz!'»

Köşede bucakta, bu tür dedikodu yapanlar, bu kez Nâzım'ın Akşam'daki adresine mektup göndererek kitabının pahalılığını dile dolamaya başlamıştı.

Kasım 1936'da birkaç kişiden aldığı mektupta hep «*Bedreddin Destanı*»nı pahalı bulduklarını yazıyor, buna yanıt verilmesini istiyordu.

Bedreddin Destanı'nın 125 tanesi 1'den 125'e kadar

numaralanmış ve birinc hamur kağıda basılmış 100 kuruşa satılmıştı. 875'i de üçüncü hamur kağıda basılmış ve üzerine 50 kuruş fiyat konulmuştu. Mektuplar bu 50 kuruşu «pahalı» buluyordu.

Nâzım da «Haklısınız! Pahalıdır!» başlıklı bir yazısında onlara yanıt verdi ve şunları yazdı:

«Okuyucularımdan dört beş mektup aldım. Nâzım Hikmet'in Yeni Kitapçı tarafından basılan *'Bedreddin Destanı'* isimli risaleciliğini çok pahalı buluyorlar ve bana diyorlar ki:

'Mektep kitaplarının pahalılığından uzun uzadıya bahsettin. Öteki kitapların da pahalı olduğunu niçin yazmıyorsun?'

Okuyucularımın bu sözlerine, mevzuu bahis risaleciliği basan Yeni Kitapçı şöyle bir cevap verebilir:

'Mektep kitapları ekmek gibi havayici zaruriyedendir (zorunlu ihtiyaçlardandır). Bunlar alınması mecburi olan şeylerdir. Halbuki herhangi bir yazıcının çıkardığı bir roman, bir şiir, bir bilmem ne kitabı böyle değildir. Hiç kimse bunları almak *mecburiyetinde* tutulmamıştır. Binaenaleyh mektep kitaplarıyla sair neşriyatı bir safa koymamak icabeder.'

Evet mevzuu bahis risalenin tâbii (basanı) böyle bir cevap verebilir, ama ben bu kanaatte değilim. Mektep kitaplarının talebeler için alınması mecburidir, fakat mesele öteki kitaplar için de *manevî* bir mecburiyet duygusunun yaratılmasında, okuma zevkini en geniş tabakalara kadar zerk etmektedir (aşılamaktadır). Bunun için de baş vurulacak çarelerden birisi cins tefrik etmeksizin ucuz kitap neşretmektir.

Binaenaleyh, saygı değer okuyucularım, tepeden tırnağa kadar hakkınız var *'Bedreddin Destanı'* isimli dört formalık risale 50 kuruşa hakikaten pahalıdır.» *(25 Kasım 1936)*

«*Bedreddin Destanı*»ndan parçalar bazı dergilerde Haziran 1936'dan başlayarak yer almıştı. Ayda Bir dergisinde, Resimli Herşey'de, Neler Hazırlıyorlar? broşüründe okunan şiirler, Nâzım'ın o güne kadarki şiirlerinde kullandığı formların çok derininde, çok üstünde ve yenilikler getiren, eski Divan şiirlerinden olduğu kadar, halkımızın en eski deyişlerinden de yararlanarak zengin renkli bir örgü yapmıştı. Mısralara getirdiği eda, tekrarlarda, idi redifini kullanmada, aynı kalın sesli harflerle yapılmış sözcüklerin ritmiyle doğanın görünümünü şekillendirmede çok ustalık göstermişti.

.....
Bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi.
.....
Çelebi Sultan Mehmet Tahta çıkmış hünkâr idi.
.....
bir kısırlık çığlığı, bir ölüm türküsü rüzgâr idi.
.....
Köylünün göz nuru zeamet
alın teri timar idi.
.....
su başlarında bıyık buran sipahiler var idi.
.....
çarşıda her lonca kesmiş kendi pirinden ümidi
tarumar idi.
Velhasıl hünkâr idi, timar idi, rüzgâr idi,
ahüzar idi.

Karaburuna, Börklüce Mustafa'nın yanına doğru gidenlerin toprağı, onu, sıcağı ve ürün aldıkları yerlere duydukları sevgiyi anlatan 9. bölümdeki anlatı, şiirle müziğin, inanmışlıkla nefretin yumuşak anlatımıydı. Bir yerinde şöyle deniyordu:

Sıcaktı.
Bedreddin halifesi mülhid Mustafa baktı,
baktı köylü Mustafa.
Baktı korkmadan
kızmadan
gülmeden.
Baktı dimdik
dosdoğru.
Baktı O.
En yumuşak, en sert
en tutumlu, en cömert,
en
seven,
en büyük, en güzel kadın:
TOPRAK
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.
Baktı.
Bedreddin yiğitleri kayalardan ufka baktılar.
Git gide yaklaşıyordu bu toprağın sonu
fermanlı bir ölüm kuşunun kanatlarıyla.
Oysaki onlar bu toprağı,
bu kayalardan bakanlar, onu,
üzümü, inciri, narı.
tüyleri baldan sarı,
sütleri baldan koyu davarları,
ince belli, aslan yeleli atlarıyla
duvarsız ve sınırsız
bir kardeş sofrası gibi açmıştılar.

Bazı yazar ve sanatçılar Nâzım'ın sanat anlayışını eleştirmeden zevk alır, ille de «sanat için sanat» tezinin geçerliliğini korumaya özen gösterirlerdi. Eleştirmen Nurullah Ataç da bunu bilir, bunun yanlışlığını

vurgulamaya çalışırdı. *Bedreddin Destanı* çıkınca sevinmişti. İşte, yüzyıllar öncesinin tarihsel bir olayını, kişilerini şiirle canlandırarak yepyeni bir tat alınacak bir yapıt vermişti: *Bedreddin Destanı*... Kasım ayında Son Posta Gazetesi'nin istediği yazı için bu yapıtı ele almak kadar nefis bir fırsatı her zaman bulamazdı. Başladı yazmaya:

«Nâzım Hikmet'in sanatını: 'Şair zamanın geçici endişelerine bağlanmamalı, bir ideolojianın yayıcısı olmamalı, insanda ebedi olan şey aramalı' diye tenkit edenlere, *Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Destanı* öyle sanıyorum ki, susturucu bir cevap olabilir. Bu kitaptaki parçaların hepsi de zamanımızın bir fikir cereyanına tâbi olmakla beraber, yine insanın ebedi bir hissini, tarihin her devrinde rastgelinen bir kaygısını aksettiriyor; bir parça olsun insan göstermek şartıyla, bunu inkâr etmek kabil değildir. Harap olmuş, insanları yoksullaşmış bir memleketi, bir fikir uğrunda çarpışanları, ihanete uğrayanların elemini tasvir etmek; hak bildikleri bir yolda başlarını vermiş olanlar için ağlamak, insanın 'ebedi' hislerinden doğmaz mı? Destanı okuyun, göreceksiniz ki o manzumelerdeki hisleri sizin kendi hisleriniz için içtimai veya siyasi itikatlarına (inançlarına) iştirak etmeniz hiç de zaruri değildir. Hatta daha ileri gideceğim, Şeyh Bedreddin'i Nâzım Hikmet'in inandığı fikirlerin değil, onlara zıt fikirlerin remzi (simgesi) diye telakki edip heyecana kapılmanız kabildir. 'Şairin insanda ebedi olan şeyi araması lazımdır' demek, 'şair, her devir insanlarının tarafından kabul edecekleri, kendi hislerine, hakikatlerine göre tefsir edebilecekleri mythe'ler yaratmaya çalışmalıdır' demektir. Şeyh Bedreddin'in Nâzım Hikmet'in kitabındaki çehresi ile bir mythe olduğu söylenebilir.»

Nurullah Ataç şunu açıklıyordu:

«Ben, *Şeyh Bedreddin Destanı*'ndaki manzumeleri heyecandan sarsılarak okudum.» *(28 Kasım 1936, Son Posta)*

Nurullah Ataç, on gün kadar sonra yazdığı başka bir yazısında yine *Bedreddin Destanı*'nı konu yaparak bu kez Akşam'da, Şair Ahmed Muhip Dranas'ın bu yapıtta yer yer hece vezninin kullanıldığı «keşfi»ne değinmek istedi. Dranas, Us kardeşlerin Kurun gazetesinde yayınladığı yazısında şunu vurguluyordu:

«Eserden bazı parçaları, bazı dergilerde yayınlandığı vakit yazar *'Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'*nın kuvvetli ve son günlerin orijinal eserlerinden biri olacağı görülüyordu. Şu sıralarda pek tutan bir tabirle söyleyeyim: 'Yüzde yüz yerli eser.' Çünkü evvela, mevzuunu Türk tarihinden alıyor. Malum: Osmanlı İmparatorluğu'nun istibdadına karşı manidar bir halk hareketi... Saniyen: bu mevzuu ele alan şairse, eski Nâzım Hikmet'ten farklı.

Şöyle ki:

Bu destanda *'Ayasluğ şehrinin kapısı dardır — Girip çıkılmaz. — Kalesi vardır, — kolay yıkılmaz. — Var git al atlı yiğit — var git işine!'* veyahut *'Derya dediğin uyur uyur uyanır'* gibi birçok yerlerde tamamen halktan gelme sesler, halk motifleri var.»

Bu kanısını güçlendirmek için Dranas şunları da yazmıştı:

«'... Yeşil daldan düşen elmalar gibi' veya 'Çarmıhından Mustafa baktı son defa' veya 'İriş - Dede Sultanım iriş - dedi bir' gibi kitabın hemen her sayfasında birkaçını birden bulduğumuz hece vezinlerinden yapılmış mısralar; halktan bahsederken halkın dili ve zihniyeti var: 'Şol kardeş toprağını biz de bir yol - sürelim, dedik - Düştük dağlara dağlara' veya 'Ayasluğ şehrin-

de pazar kurdular, - yine kimin dostlar - yine kimin boynun vurdular?' gibi (ki dikkat edilirse gene altı - beş hecedir.) 'Ayasluğ şehrinde pazar kurdular - yine kimin, dostlar, boynun vurdular?'...»

Ahmet Muhip Dranas, Nâzım'ın sanattaki dikkatini iyi saptamıştı. Halkın durumundan söz ederken halkın dilini kullanacaktı, Saray erkânı konu edilecekse elbette saray dili, enderun ağzına uygunluk sağlanacaktı. Yazar bunu şöyle açıklıyordu:

«Nâzım Hikmet, saraydan bahsederken de saray ve enderun dilini taklit ediyor: 'Gümüş ibriklerde şarap, —bakır lengerlerde kızarmış kuzular nâr idi.—... yani bir altın leğende kardeş kanıyla abdest alarak —Çelebi Sultan Mehmet tahta çıkmış hünkâr idi.—... Âl Osman ülkesinde esen — bir kısırlık çığlığı, bir ölüm türküsü rüzgar idi. Köylünün...»

Yazar bu bölümdeki manzum parçaları örnek olarak verdikten sonra şöyle devam ediyordu:

«... bu parça, kitabın en güzel parçalarından biridir. İsterseniz, buna asrî güzel deyin. Fakat kitabı açıp da bu parçayı okur okumaz, güzel bir eserin verdiği heyecan — demin bahsettim ya, o yıpratıcı heyecan — sizi sarıyor.

Ben Nâzım Hikmet'in bu eserini tenkitten vazgeçiyorum. Darılmayın. Zira onu sevdim ve ondan heyecan duydum.» *(11 Kasım 1936, Kurun)*

Nurullah Ataç'sa, Dranas'ın bu yapıtında hece vezniyle mısralar bulunduğunu yazmasına takılarak diyor ki:

«'Yine Kimin'lerden birini kaldıracak olursak on bir hecelik iki mısra kalır... Doğru; fakat öyle okumayı bir tecrübe edin, göreceksiniz ki, mısraların edası

birdenbire değişiverir. Halbuki nazmı nesirden ayıran başlıca unsur eda, ahenktir. Ahmed Muhip bunu pekala bilir; onun için öyle bir iddiada bulunmasına hayret ettim.

Destandaki manzumelerin hece veznine bir dönüş veya bir geçiş gösterdiğini sanmıyorum. Gerçi bazı mısralar, hiçbir cüzü değiştirilmeden de, hece vezni kalıplarına uyuyor; fakat Nâzım Hikmet'in bundan evvelki kitaplarında da, aranınca böyle şeyler bulmak kabildir: 'Bakmıyor - kayığa - sarılan sulara? Bakmıyor - çatlayıp yarılan - sulara...' *Şeyh Bedreddin Destanı* nda halk şiir ve şarkılarını andıran bir hal, hatta onlardan alınmış 'motif'ler bulunduğu da ısrarla söylendi; buna dikkat edilmesi için Nâzım Hikmet de çok uğraştı. Fakat onun şiirinde bu da yeni bir şey değil: 'Karşıdan fayton gelir, - İçinde Bayramoğlu - ölümdür sağı - ölümdür solu - Bayramoğlu'nun...' Nâzım Hikmet, halk şiiri unsurlarından daima istifade etmiştir; fakat bundan evvelki manzumeleri, o unsurlardan istifade etmesine, *Şeyh Bedreddin Destanı* kadar müsait değildi.»

Ataç kesin konuşmayı severdi:

«Hayır, dedi, Nâzım Hikmet'in yeni kitabında, bundan evvelkilerde bulunmayan hiçbir hususiyet yoktur. Bir sanatkârın, kendi getirdiği tarzdan hiçbir fedakârlıkta bulunmadığı halde, ananevi şekillere dönüyor zannedilmesi kendisi için büyük bir zaferdir. Artık çok kimseler tarafından anlaşıldığını, eserinin yerleştiğini, milli edebiyata mal edilmek üzere olduğunu gösterir. Bu anane hesabına sevinilecek bir şeydir; çünkü o da böylelikle yani her yenide ananenin bir hissesi olduğunu keşfetmemiz ve dolayısıyla o yeniyi de ananenin bir cüzü saymamızla genişler.»

Nurullah Ataç, Destan'daki «her parçada, şairin artık lisanına da, nazmına da hakim olduğunu hissediyoruz. Güzelleştirmek kaygısıyla süsler, ziynetler ilave ettiği olmuyor. Her manzumenin her parçası kati bir lüzum için konulduğu ve bütünü bozmadan kaldırılmasına imkân olmadığı hissini veriyor.» *(12 Aralık 1936, Akşam)*

O yılın son ayında sivil polis Babıali'den eksik olmuyor, Nâzım Hikmet'in ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın kitap ve broşürlerini alanları, okuyanları izliyordu. Kulağı delik polis ve adliye muhabirleri, bugünlerde bazı «komünistlik teşkilatlanması»na girişildiğini duyduklarını ve belki de yakında aralarında yazarların da olacağı «komünistlerin» tutuklanacaklarını fısıldayıp duruyorlardı. Bunu duyan yazar, eleştirmen ve sorumlu yazı işleri müdürlerine iletilen muhabir duyuruları, Orhan Selim'in fıkralarına daha titizce bakıyor, daha merakla göz atıyor, Nâzım'ın İpek Film'e gidiş gelişlerindeki düzenin bozulup bozulmadığına dikkat ediyordu. Bütün bunlar, Nâzım'ın kitaplarıyla ilgili eleştirilerin yazılmasını ve yayımlanmasını önlüyordu.

Yalnız Sadri Ertem, bu kadar yakından tanıdığı, birlikte dergilerde ortak uğraş verdikleri bir yazar olarak çok beğendiği «*Bedreddin Destanı*» hakkında tek satır yazmayınca, basında şu kanı güçlendi:

«Nâzım'ın başında kara bulutlar dolaşıyor ki, Sadri, bu kitaba hiç değinmiyor.»

Gerçekten de, Nâzım'ın bir yandan faşizmin kirli yüzünü açıklayan «*Alman Faşizmi ve Irkçılığı*», «*Sovyet Demokrasisi*», «*Taranta - Babu'ya Mektuplar*» ve son olarak da «*Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*»nı birbiri üstüne yayınlaması, İpek Film'de çalışması, Akşam'da, Tan'da fıkralar yazması, karşı ka-

natta yer alanların ve Türk Ceza Kanunu'na 141 ve 142. maddeleri «yararlı» görenlerin «bir şeyler yapmak» istedikleri inancını pekiştiriyordu.

Vakit'te, Yedigün'de, Akşam'da, hatta Tan'da bu kadar yakın yazarlık ilişkileri olan Sadri Ertem'in, Ataç'ı, Dranas'ı güzelliği ve başarısıyla mest eden *Bedreddin Destanı*'na değinmemesi, edebiyat konuları izleyicilerinin de kuşkularına neden oluyordu.

Meğer kuşkular haklıymış:

Nâzım Hikmet, 1936'nın son günü başlarken polisçe gözaltına alındı, başka gözaltına almalar sürdü. Sadri Ertem, Nâzım'ın suçunun olmadığını öğrenince ve tahliye edileceğine yakın yazısını yazdı.

Sadri Ertem, yazısının birinci bölümünde genel kuralları açıklıyor, ikinci bölümde Nâzım'ın yandaş olduğu diyalektik materyalizmi açıklamaya ağırlık vererek şöyle diyordu:

«Nâzım, Heraklit'ten beri sükûna, sabit mebdee (başlangıca) karşı hareketi, ölüşü müdafaa eden ve son şeklini Alman Felsefesi, İngiliz ekonomi bilgisi ve Fransız sosyalizminden yaptığı terkipte (bileşimde) bulan diyalektik materyalizmde ruhunun sükûnunu bulmuştur. Tezatların (karşıtlığın) kavgası ve temadi edişi (sürüp gitmesi), onun ruhunun nescini (dokusunu) yapmıştır. Nâzım'ın materyalizmi 18'inci asra kadar hüküm süren, yalnız beş hasseye (duyuma) hitab eden kaba materyalizmden çok farklıdır.»

Bu kültürel açıklamadan sonra yazar şunu da vurgular:

«... Nâzım'ın hem materyalist, hem lirik oluşuna hayret edenler vardır. Fakat bu, hayret edilmemesi lazım olan tek noktadır.»

Yazara göre «her klasik sanat telakkisi harekete karşı çıkmış bir aksülameldir (tepkidir) denebilir. Bu klasik telakkiden Nâzım'ın muayyen kalıpları, şiirinin muayyen şartları meydana çıkar. Hareket ile sükûn (dinginlik) mücadelesi devam ettikçe klasik ve onun dışındaki kavga da sürüp gidecektir. Ebedi hareketi idealize eden şiirde güzele, asıl'a varmak için mazi olan vasıtaya ihtiyaç görmeyiz, çünkü ebedi oluş içinde biz ancak hal'i tadarız. İstikbalin heyecanı ile yaşarız. Mazi geçmiş, olmuş, bitmiş tükenmiş bir hayattır.

Nâzım'ın bizim şiirimize getirdiği çeşniyi bu dünya görüşünde aramalıdır.»

Böylece Sadri Ertem, «*Bedreddin Destanı*» başlıklı yazısının ikinci bölümünü de felsefi açıklamalarla ve ve edebiyatla ilgili gözlemlerle genel çizgiler içinde verdikten sonra konuya üçüncü bölümde gelir:

«*Bedreddin Destanı*'nda Nâzım, ebedi oluşun bir parçasını bize gösteriyor» diye başlayan yazısında vardığı sonuç şu oluyordu:

«Nâzım'ın mantığı ile hissi arasındaki tezat, en güzel eserinin halk edilmesine (yaratılmasına) sebep olmuştur.

Bedreddin Destanı'nda tarihe karışan bir hayat, bütün dekorlarıyla, orta zaman feodal hayat şartları keskin bir realizm çerçevesi içinde canlıdır. Tarihin geçmiş hayat dekoru içinde ihyası (yaşatılması) çok ustacadır. Bu ustalığın en güzel tarafı, Türk çinilerine benzeyen mısralarda bir kütlenin kültürünü ve ince zevkini motif olarak kullanmak olmuştur. *Bedreddin Destanı*'nı ben çiniler gibi seviyorum.» (*31 Mart 1937, Yedigün dergisi*)

IX. İSPANYOL CUMHURİYETÇİLERİ SAFINDA NÂZIM HİKMET

Kimimiz altmışındadır kimimiz gitti daha ötelere kimimiz
bir avuç kemiktir çoktan
İspanya gençliğimiz
İspanya bir kanlı güldür göğsümüzde açılmış
İspanya arkadaşlığımız ölümün karanlığında
İspanya arkadaşlığımız aydınlığında altedilmez umudun
ve koca zeytin ağaçları yırtık pırtık ve toprak sarı ve toprak
kırmızı ve delik deşik
kimimiz altmışındadır kimimiz gitti daha ötelere kimimiz
bir avuç kemiktir çoktan
39'da düştü Madrid
acı tatlı neler gelip geçti o gün bu gündür başından insan-
oğlunun
İspanya 39'da düştü
öfkeli sıcak sesi geliyor Astorya madenlerinden 62'de
Bilbao'da aydınlığı altedilemiyen umudumuzun
İspanya gençliğimizdi İspanya gençliğimizdir
İspanya alınyazımızdır hepimizin

20 Mayıs 1962

Nâzım Hikmet, kesinlikle şuna inanıyordu: Demokrasi, soysuzlaştırılmazsa en iyi yönetim gerçekleşebilir. Yani, klasik deyimiyle «halkın halk tarafından, halk için yönetilmesi» her türlü kötülüğü önleyebilirdi. Bedreddin 1410'lardan başlayan fikirsel gelişiminde İznik'den kaçışından sonra Delİorman'daki ayaklanma-

daki durumu anlatırken Nâzım, Şehzade ordusunun karşısına çıkan onbinlerin, sekiz bininin ölümüne neden olan inançlarını şöyle alatmıştı:

Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber sulardan çekmek ağı,
demiri oya gibi işleyip hep beraber,
hep beraber sürebilmek toprağı
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek,
yârin yanağından gayrı her şeyde
her yerde
hep beraber!
diyebilmek
için
on binler verdi sekiz binini...

Faşizme karşı cumhuriyet yönetimi; krallıktan, cuntadan, triomviralardan, konsül düzeninden bin kat iyiydi, en iyisiydi.

İspanya'da 1936'da krallık varken, bir yıl önce kurulan Halk «Cephesi» seçimlerde tam bir dayanışma içinde hareket etmiş ve sağcılar yenilgiye uğratılmıştı. Sağ kanat iktidarı, seçim sonuçlarına uyarak Hükümet'ten çekilerek, Azana Hükümet başkanı seçilince, bu solcuların zafer kazanacağını gösterdi, Meclis toplanınca Azana, 10 Mayıs 1936'da Cumhurbaşkanı seçildi. Ancak, 14 Nisan 1931'de Başkent Madrid'de Cumhuriyet ilan edildiği için, tahtından feragat etmeden İspanya'dan giden Kral XII. Alfons'un yandaşları generaller ve onların ilişkide oldukları İtalya ve Almanya faşistlerinin üst düzeydeki yetkilileri İspanya'daki bu gelişmeden rahatsız olmuşlardı.

Parlamento dışında ortak cephe kurmayı bilen Kralcılar, polis şefleri ile de işbirliğini gerçekleştirince

kargaşa nedeni yaratıldı: Muhalefet şefi Sotello, öldürülünce, suçlu olarak polis subaylarından biri gösterildi (Temmuz 1936). Askeri garnizonların ayaklanması üzerine Kanarya Adaları valisi olan General Franco, ayaklanma gruplarının liderliğini üstlendi ve güzelim İspanya'da iç savaş başlatıldı. Cinayetler ve öç almalar dönemi açıldı, bu arada şair Garcia Lorca, Franco'cular tarafından kurşuna dizildi. Faşist İtalya, Nasyonal Sosyalist Almanya şefleri Mussolini ve Hitler, Cumhuriyetçilere karşı gönüllü birlikler hazırladılar ve İspanya'ya gönderildiler.

Nâzım Hikmet ve öteki faşizme karşı olanlar İspanya'da sergilenmeye başlayan kralcı faşist oyunu uzaktan kan ağlayarak izlediler. Ve haber geldi ajanslardan:

İspanya ordusu yanında cinayetlere katılan yabancı lejyonlar da halka göz açtırmıyor, İtalyan ve Alman lejyonları, İspanya'nın aşırı toprak sahibi sekseni aşkın ailesinin çıkarları için milyonlarca halka karşı gerici bir ayaklanmayı başarıya ulaştırmaya çalışıyorlar.

Nâzım'dan da, yakınındaki okurları İspanya'daki dram hakkında yazılar yazmasını istiyordu. Hele, Habeşistan istilasından sonra İspanya'da baş gösteren gerilim ve kan dökme, Hitler - Mussolini birliğinin dünyada egemen olması son amaçlarının başlangıcı mıydı? O halde Türkiye ne olacaktı?

Orhan Selim imzasıyla Nâzım bunlara yanıt verecek bilgileri geniş ölçüde elde edememişti. Ajanslar da pek bir şey vermiyordu.

Gazeteye gittiğinde Sadri Ertem'in İspanya olaylarıyla ilgili bir yazısını okuyunca, bu konuda yazmaya karar verdi. Düşünceler'ini söyle toparladı:

«İspanya hadiselerine dair Türkiye basınında yalnız telgraf haberleri çıkmıştı. Bu olayların içyüzü oku-

yuculara anlatılmamıştı. Dün, Sadri Ertem'in bir yazısını okudum. İspanya hadiselerinin içyüzünü anlatıyor. Diyor ki:

'İhtilal tam bir aksi inkılap cephesi tutuyor, yalnız sosyalizmi değil demokrasiyi bile hiçe saymak azmindedir. İhtilalin unsurları gerçek millet bireyleri değildir. Bazı serseri yabancı lejyonları ve memlekette hiçbir halk hareketinin ortaya çıkmasına yandaş olmayan doksan kadar aile bireyleridir.

Tepki tümüyle sınıfsal niteliktedir...

... İspanyol ordusu bünyesi, Avrupa'nın bütün ortaçağdan kalma geleneklerine dayanan orduların biridir. Yani yüksek rütbeli subaylar sosyalizmi değil, demokrasiyi bile hazmedecek vaziyette değillerdir...

... Sosyalistler harıl harıl arazi taksimi yapmaktadırlar. Ve silahlı kuvvetler de aristokrasinin elindedir.'

Sadri Ertem'in bu yazısı İspanya'daki faciayı anlatan ve çok zamanında ve yerinde çıkmış bir görüştür.

Yalnız, İspanya'da gericilik çoluk çocuk, kadın erkek, şehir ve köy bütün bir emekçi İspanyol halkını kan ve ateş içinde ezmeye çalışırken, yazılması gereken bir nokta daha vardır:

İspanya'da bu en gerici unsurları oluşturan asiler zafer kazanırlarsa dünya barışı, bu barışın bugün biricik temeli olan 'demokratik' cephesinden yara alacaktır. İspanya barış unsuru olmaktan çıkacak savaş unsuru olacaktır. Dünya barışını korumak için uğraşan bütün uluslar, işte *bir de* bu bakımdan İspanyol olaylarını heyecanla izlemektedir.» *(26 Temmuz 1936, Akşam)*

Bu yazı çıktıktan bir aya yakın bir zaman sonra İspanya'da önüne gelenin karşıtlarını kurşunlayarak öldürdükleri haberleri gelmeye başladı. Belli ki savaş ya da iç kavga, bir kin ve öc alma gibi feodal ve aristok-

rat ailelerin emirlerindekilerce vahşete dönüştürülüyordu.

İtalyan ordularının kara gömleklileri, Habeşliler'i zehirli gazla yendikleri gibi, bu kez İspanya'ya gönderilen Alman nasyonal sosyalistleriyle birleşerek İspanya'da demokrasiden öç almaya çalışıyor ve önlerine çıkan, kendilerinden olmayanları kurşunluyorlardı. İspanya'dan gönderilen röportajlar, bu tür cinayetleri okuyanları ağlatıyordu.

Nâzım, hem İspanyol cumhuriyetçileri için zafer, hem de daha etkin bir şeyler yapmak istiyordu. Kendine mola verdiği sıralarda Nâzım'ı İpek Film Stüdyosunda arayan Zeki adındaki arkadaşı:

«Ağabey, dedi, İspanya'da kurşuna dizilenler gittikçe artıyormuş. Gazetelerin yazdığına göre bir şairle üç kişi bir arada kurşuna dizilmiş. Şair bizdenmiş.»

Nâzım, birkaç gün önce Garcia Lorca adındaki şairin kurşuna dizildiğini gazetelerde okumuş, Fransız gazeteleri, o şairin hiçbir siyasal örgütün üyesi olmadığını, ama halkını çok sevdiğini, piyeslerinde bunu apaçık anlattığını yazmışlardı. Bu nedenle, arkadaşına:

«Her şairin, her insanın suçsuz yere kurşuna dizilmesi feci bir şey elbet. Ben de Garcia'nın Granada'ya, doğduğu şehre gelir gelmez Franco'cu faşistlerce tutuklanıp kurşuna dizilmesinden büyük üzüntü duydum. Ama dediğin gibi, herhangi bir örgütün üyesi ya da yöneticisi değilmiş Lorca. Her ne hal ise, bu teröre karşı demokrat insanlar İspanyol konsolosluklarına baş vurup İspanya'da cumhuriyetçiler yanında çarpışmak için izin kâğıdı alıyormuş. Bildiğim bu kadar. Sen ne yapıyorsun Zeki, çoktandır görüşemedik.»

Ağabey, telefon edecekler kuyruk oldu, kesiyorum. Hürmetlerimle...»

Faşizm'in suçlu, suçsuz aramadan, «benden olmayanlara ölüm!» diyerek cesaretle cinayetler işlemesi, karşıtlarını değil, kendisiyle beraber olmayanları hapse atması, yurdundan kaçırmaya mecbur etmesi, İspanya'da kanlı bir sayfanın açıldığını gösteriyordu. Yabancı basında Lorca'nın ve suçsuz yüzlerce insanın gelişigüzel kurşuna dizilmesinden büyük acı duyan okurlarından mektuplar aldı Orhan Selim:

«Bize yaşamı hakkında bilgi ver.»

«Garcia Lorca şair miydi, piyes yazarı mıydı? Açıklayın..»

«Hem hukuk, hem edebiyat fakültelerinde okumuş diyorlar. Bizde de böyle iki fakülte bitiren edebiyatçı, hele şair var mı?»

Nâzım, mektupları okuduktan sonra Beyoğlu'nda Haşet Kitabevi'ne giderek Federico Garcia Lorca hakkında yazılmış kitap aradı. Bulamadı. Dergi ve gazeteleri yeniden karıştırdı. Öğrenebildiği 1899'da Granada'da doğduğu, babasının çok zengin, toprakları çok geniş bir İspanyol olduğu, Lorca'nın babasının arazisinde gezerek çalışanları ve onların yaşayışlarını ve hallerinden kiminin şikayetçi, kiminin memnun olduğunu görmesi üzerine 1918 yılında «İzlenimler ve manzaralar» başlıklı bir kitap yayınladığı kadardı. Bir de 1921'de adını «Şiir Kitabı» koyduğu bir kitabı varmış. Bunlara dayanarak Nâzım ne yazabilecekti?

Önünde birkaç Fransız dergisi vardı. Hemen hepsi İspanya iç savaşını önemli konuları arasında saymışlardı. Bir tanesinde bir İspanya kentinin bombalarla yıkılan, yakılan sokağından dumanlar tütüşünü gösteren fotoğraf dikkati çekiyordu. Biraz dikkat edilince yerde ölülerin yattığı da anlaşılıyordu. Nâzım, elinden kalemini bıraktı, parmağıyla resimdeki ölüleri okşar gibi yaparak saydı ve «yedi ölü, yedi şehit, yedi halk kah-

ramanı, ne diyeyim bilmem ki..» diye söylendi. Öbür fotoğrafta bir askeri kamyon resmi görülüyordu. İçinde sırıtkan birkaç Faslı vardı. Başları agelliydi, kendi giysileri içindeydiler. Bir tanesinin kara sakalı, sanki titriyor ve gözlerinden yaşlar boşanmaya hazırlanmış gibi görünüyordu.

Birisiyse, ölenlerin insan mı, avlanmış hayvanlar mı olduğunu bile düşünmemiş olarak çocuk gibi gülüyordu. Nâzım resim altını okudu:

«İspanyol asilerinin Fas'tan getirdikleri yerli askerler hükümet kuvvetlerini yenerek zaptettikleri bir İspanyol şehrinde.»

Nâzım düşünmeye başladı:

«Bugün İspanyol halkını ve şehirlerini yok etmek için Faslı köylüleri ve çobanları kullananlar, geçmişte, birkaç yıl önce de Fas halkını ve şehirlerini yok etmek için İspanyol köylülerini, çobanlarını ve de işçilerini kullanmıştı.

Geçmişte Fas halkı istiklali için çarpışırken bu bağımsızlığı onlara vermemekte hiçbir çıkarı olmayanlar Fas'ta ölmeye ve öldürmeye gönderildiler.

Bugün İspanyol halkı bağımsızlığı için çarpışırken aynı iş Faslı'ya yaptırılıyor.» *(18 Ağustos 1936)*

İspanya'da yeni bir uluslararası dram sergilenirken, bir süre önce Fransa'da yapılan genel seçimlerde halk bilinçli oylarını kullanarak faşizme yenilgiyi tattırmıştı. Leon Blum da başbakan olmuş ve verilen oyların, Halk Cephesi'nin ekmek, barış ve özgürlük için olduğunu unutmadan, Fransa'daki her tür faşist teşekkül ve partileri kapatmaya karar vermişti. Nâzım, radyodan bunu öğrenince şöyle düşündü:

«Bugünkü Fransız hükümeti 'Ekmek, barış ve özgürlük' şiarını atan halkçı partilerin arka çıkması ve katılımıyla oluşmuştu. İspanya olayları ve frank para

biriminde hükümete arka çıkan birçok teşekküller, izledikleri hareket çizgisini beğenmemekle birlikte verdikleri söze uyarak Leon Blum'u devirmemişlerdir. Çünkü herşeyden önce Fransa'da yenilmesi gereken bir faşizm tehlikesi vardır.

Fransa'da halk cephesi ekmeği, barışı ve özgürlüğü koruyabilmek için demokrasi düşmanı, vatandaş kavgaları kundakçısı Fransız faşist teşekküllerini 'resmen değil', gerçekten dağıtmaya mecburdur.

Blum bunu yapmazsa komşusu İspanya'da geçen olaylardan en ufak bir ders olsun almamış demektir. Fransa'da faşist teşekkül ve partilerin gerçekten dağıtılması barışın ve özgürlüğün zaferi olacaktır. Dünya barışıyla çok yakından ilgisi olan bizler için bu bir müjdedir.» *(7 Ekim 1936, Akşam)*

Bu küçücük fıkralar, birkaç büyük gazetenin ünlü yazarlarının İspanya'da Madrid'e Beşinci Kol'dan yürüyen General Franko'nun «Zafer»ini kâğıt üstünde elde etmeye çalışırlarken bilinçli yazar, çevirmen, düşünür ve işçiler, yayıncıları İspanya'daki olaylarla ilgili yayınlar hazırlamaları için yüreklendiriyordu. Nâzım da, bir ara ilişkileri dondurulan ve Sovyetler Birliği'nde beş yıl kadar edebiyat ve sosyoloji eğitimi gören Hasan Âli Ediz'in İspanya'da işlenen cinayetlere uzak kalmazsa iyi olacağını yakınlarına söylenmişti. Ediz de, Ekim 1936'da 200 sayfaya yakın bir kitap yayınlamıştı:

«İspanya'da neler oluyor?»

Aynı haftalarda Yüksek Ticaret Mektebi hocalarından Suphi Nuri (İleri) de ilginç bir kitap yayınladı:

«İspanya'da Sınıf Kavgaları...»

Anlaşılıyordu ki, bu yayınlar, dünyayı yakından ilgilendiren önemli olaylar hakkında ajans, radyo ve

basının yeteri kadar okurları doyurucu bilgi vermemesinin bir sonucuydu. Örneğin Suphi Nuri, birçok haber kaynaklarının verdiği bilgileri derlemiş, olayların akışına göre sıralamış, okurların merakını giderici sonuçlara varmıştı.

Hasan Âli Ediz'in hazırladığı «İspanya'da Neler Oluyor?» başlıklı kitapta ise konuya nesnel yaklaşılmış ve sırasıyla gelişmeler anlatılmıştı. Bunları derli toplu öğrenebilmek için de kitapta bölümler yapılmıştı: İspanya'nın Sosyal Kuruluşu - İspanya'nın Sosyal İnkişaf Şartları - İspanya'da Vatandaş Harbi - İspanya Hadiseleri Karşısında Cihan - Faşizm ve İspanya Hadiseleri.

Gerçekler yaşanıyor ve yabancı lejyonların cinayetleriyle faşist Franko askerlerinin yakıp yıkması ve İspanya Cumhuriyetini boğmaya çalışması, basında (yöneticilerinin sınıfsal eğilimine göre) başlıklarla çarptırılıyordu. Orhan Selim, okurlarına bunları açıklamada yarar gördü, «anlatayım sizlere» dedi ve başladı Kasımın ikinci hafta başında konuşmaya:

«Gazetenin siyasi eğilimlerini, çeşitli sorunlar hakkında aldıkları durumları ve görüş açılarını anlatmak için, yayımladıkları haberlerin, telgrafların üstüne koydukları başlıkları okumak bile bazı kez yeter. Bir olay hakkında bir gazeteye 7 değişik kaynaktan yirmi telgraf gelir. Gazete, bu olay hakkındaki görüş açısına hangi telgraf uyuyorsa onun içinden bir satırı alarak kalın puntolarla başa geçirir. Ve çok kez bu başlığın gerçek olup olmadığına bakılmaz.

Lafı uzatmaktansa size bir iki örnek getireyim...»

Konuşmayı dinleyen gazetenin adliye muhabiri Cemal Refik:

«Bir dakika, dedi, ben bir zabıt kâtibiymişim gibi konuşmanızı eski yazıyla hemen kâğıda geçirdim. Hızlı not alıp alamadığımı anlamak içindi bu çabam. Bak-

tım ki, yazabiliyorum yeterli hızla. Müsaadenizle, ben göreve gideceğim. Sizden ricam, konuşmanızı yazıya dökün ki, bizim gibi işin içindekiler bile anlattıklarının çoğunu fark etmezken, okur nasıl hepsini kavrayabilir.»

Nâzım, Cemal Refik'in uzattığı kâğıda baktı, gerçekten, zabıt kâtibi gibi, söylediklerini yazmış, ama hiçbir satır başı yapmamıştı. Gülerek:

«Ben, konuşmamın devamını bu kâğıda geçireceğim, satır başı işaretlerini de koyarak tamamlayacağım. Bu zahmetin bana iki lira kazandırdı. İkindi çayı benden olsun, ne dersiniz?»

Baktı ki, Cemal Refik merdivenlerden inmiş, sokağa bile çıkmıştı.

Nâzım'ın bu konudaki anlattıkları yazıya döküldükten sonra şöyle devam etmişti:

«İspanya hadiselerine dair aynı telgrafların başlarına konulan ve tamamen zıt başlıklar:

1 — Milliyetçilere yeni kuvvetler iltihak etti. İngiltere'nin General Franko hükümetini tanıyacağı söylenmektedir.

2 — Madrid kapıları önünde çok şiddetli bir harp başladı. Hükümet nikbin. Madrid kuvvetleri Naval Karnero'yu istirdad ettiler (geri aldılar).

Görülüyor ya aynı telgraf haberlerinin başına geçirilen bu serlevhalardan (başlıklardan) birincisi 'asiler'den yana, ikincisi meşru hükümetten tarafa gibi bir sanı uyandırıyor.

Bir örnek daha:

1 — İngiltere şarkî Avrupa paktına girmeyecek. Avam kamarasında mühim müzakereler. 2 — Avam Kamarasında Müzakereler. M. Çemberlayn bir şark paktı yapılması lüzumundan bahsetti.

Görülüyor ya. Aynı telgrafın iki ayrı başlığı. Sanılır ki birinci gazete 'Şark Paktı'nın' aleyhindedir. İkinci gazete —farkında olmadan— ya tarafsızdır (yansızdır), yahut böyle bir pakta eğilimlidir.

Bu iki örnekten sonra demek istediğim şu: Gazetelerin başlıklarını okuyup hadiseleri anlamak kabil değildir. Dünya olayları hakkında doğru bir fikir sahibi olmak isteyenler hiç olmazsa iki gazetenin başlıklarını değil, telgraflarını okumaya mecburdurlar.» *(8 Kasım 1936 Akşam)*

Nâzım Hikmet'in ve pek çok demokrasiden yana yazar ve kişilerin İspanya'da Cumhuriyetçileri savunması, olayların savaş alanlarında ve kentlerindeki gidişi ne yazık ki etkileyemiyordu.

Savaş Madrid kapılarına dayandı. Sadri Ertem, «Madrid, asiler, yani meşru İspanyol Cumhuriyetine baş kaldıran kralcılar ve yüzden az, doksandan çok ailenin tekelindeki İspanyol servetini savunan İtalyan ve Alman lejyonlarının desteğini sağlayan asiler'in eline geçerse...» diye ürkütücü bir rüyadan uyanmış gibi bir yazı yazmıştı. Madrid'e asiler girerse bu kent ne duruma düşerdi? Bunu hayal etmeye çalıştı yazar ve şunları yazdı:

«... Ölüm ve kan pıhtısı halinde uzayıp giden Madrid kaldırımları üstünde Franko'nun mahmuzları şakırdayacak, günlük kokusu (kilise kokusu), İsa kellesi, ortası tıraşlı papaz başları ve feodaller elele yürüyecekler...»

Nâzım'sa, bu yakın acı haberden önce şöyle düşüncelere daldı:

«Madrid içini dışını bir hamleyle değiştirdi, yarı can sıkıcı, ağır kanlı bir feodal - kapitalist şehri olmaktan çıktı, yeniden doğarak, hürriyet ve kurtuluş için

dövüşen, çocuklarından ihtiyar kadınlarına varıncaya kadar karanlık irticaın karşısına tek bir yumruk gibi dikilen bir şehir olarak girdi.

Madrid artık ölümsüzdür. *'Herkes silah başına! Ya yeneceğiz, ya öleceğiz!'* diye haykıran Madrid'in kaldırımlarında, Sadri Ertem'in dediği gibi, asi general Franko'nun kanlı mahmuzları belki şakırdayacaktır. Fakat bu şakırtılar o kaldırımlardan yükselmiş olan 'ya hürriyet, ya ölüm!' türküsünün akislerini hiçbir zaman boğamayacaktır.»

Madrid özgürlüğü için savaştığından ölümsüzdü. Tıpkı, Nâzım'ın yazdığı gibi «1789 ve 1871'den sonra Paris, 1917'den sonra Moskova, anti-emperyalist milli kurtuluş mücadelesinden sonra Ankara... Böyle şehirler ki, hayatlarının bir dönüm noktasında tarihe tamamen, boydan boya başka bir mahiyet alarak yeniden girerler.» *(7 Kasım 1936, Akşam)*.

Bu tür örnek şehirler; Paris gibi, Moskova gibi ve bizim Ankara'mız gibi, ölümsüzleşmişlerdi...

Burada Nâzım'ın bir şiiriyle bu bölüme nokta koyalım:

KARANLIKTA KAR YAĞIYOR

Karanlıkta kar yağıyor,
Sen Madrid kapısındasın.
Karşında en güzel şeylerimizi:
ümidi, hasreti, hürriyeti
ve çocukları öldüren bir ordu.
Kar yağıyor
ve belki bu akşam
ıslak ayakların üşüyordur?
Kar yağıyor
ve ben şimdi düşünürken seni

şurana bir kurşun saplanabilir,
ve artık bir daha
ne kar, ne rüzgar, ne gece...
Kar yağıyor
ve sen böyle «Non passaran!» deyip
Madrid kapısına dikilmeden önce
her halde vardın.
Kimdin, nerden geldin, ne yapardın?
Ne bileyim,
mesela:
Astorya kömür ocaklarından gelmiş olabilirsin.
Belki alnında kanlı bir sargı vardır ki,
kuzeyde aldığın yarayı saklamaktadır.
Ve belki varoşlarda son kurşunu atan sendin
«Yunkers» motorları yakarken Bilbao'yu.
Veyahut herhangi bir
Kont Fernando Valaskeros de Kortaba'nın
çiftliğinde
ırgatlık etmişindir.
Belki «Plasa de Sol»da küçük bir dükkanın vardı,
renkli İspanyol yemişleri satardın.
Belki hiç bir hünerin yoktu, belki gayet güzeldi
sesin,
belki felsefe talebesi, belki hukuk fakültesindensin,
ve parçalandı üniversite mahallesinde
bir İtalyan tankının tekerlekleri altında kitapların.
Belki dinsizsin,
belki boynunda bir küçük sicim, bir küçük haç?
Yüzünü hiç görmedim ve görmeyeceğim.
Belki yüzün hatırlatır:
Sibirya'da Kolçak'ı yenenleri;
Belki yüzünün her tarafı biraz
bizim Dumlupınarda yatanlara benziyordur

ve belki bir parça hatırlıyorsun Robespiyer'i?
Adımı duymadın ve hiç duymayacaksın;
aramızda denizler, dağlar
benim kahrolası aczim
ve «Ademi, müdahale komitesi» var.
Ben ne senin yanına gelebilir,
ne sana bir kasa kurşun,
bir sandık taze yumurta,
bir çift yün çorap gönderebilirim.
Halbuki biliyorum,
bu soğuk karlı havalarda
iki çıplak çocuk gibi üşümektedir
Madrid kapısını bekleyen ıslak ayakların.
Biliyorum,
ne kadar büyük, ne kadar güzel şey varsa,
insan oğulları daha ne kadar büyük
ne kadar güzel şey yaratacaklarsa,
yani o korkunç hasreti, daüssılası içimin,
güzel gözlerindedir.
Madrid kapısındaki nöbetçimin.
Ve ben ne yarın, ne dün, ne bu akşam
onu sevmekten başka bir şey yapamam.

1937

Nâzım'ın İspanyol Cumhuriyetçileri safında yer alıp Franko güçlerine ölüm yağdırma isteği o kadar biliniyordu ki, Babıâli'de şakalaşanlar bile görülüyordu:

«Duydun mu? Nâzım Hikmet Bilbao'daki Fransız lejyonunda İlya Ehrenburg'la yan yana dövüşüyormuş..»

«Nerden duydun?»

«Hayal ettim be birader!!»

Bu tür şakalara Akbaba Dergisi de şöyle bir fıkra yayınladı:

MATBUAT FUTBOL TAKIMI

Nâzım Hikmet:

«Top da atarım, tüfek de.. Ama burada değil, General Franko'nun karşısında olmalıyım...» *(6 Ağustos 1937, sayı 187)*

Gerçekten Nâzım, İspanya'da demokrasinin hançerlenmesine öylesine acımış, öylesine üzülmüştü ki, sonsuzluğa göçüşünden 11 ay kadar önce bu bölümün başına aldığımız şiirini yazmıştı.

X. HARPOKULU ÖĞRENCİSİ ÖMER DENİZ'İN NÂZIM HİKMET'İ GÖRMEK İSTEMESİ

Düşmesin bizimle yola : —
evinde ağlayanlar
göz yaşlarını
boynunda ağır bir
zincir gibi taşıyanlar!
Bıraksın peşimizi
kendi yüreğinin kabuğunda yaşayanlar!
İşte:
şu güneşten
düşen
ateşte
milyonlarla kırmızı yürek yanıyor!
Sen de çıkar
göğsünün kafesinden yüreğini;
şu güneşten
düşen
ateşe fırlat;
yüreğini yüreklerimizin yanına at!

Bu adam
satti arkadaşını;
satti altın bir tepside arkadaşının
kanlı, kesik başını...
Bu adamın oyaklarında dolaşıyor
korku,
gölgesi gibi...
Karanlık bir su gibi yaşıyor
bu adam.

Nâzım Hikmet İpek Film'de bir dublajı daha başarıyla bitirmişti. İpek Sineması'nda bu filmle birlikte aktüalite filmi de gösterilecekti. Bir süre önce İstanbul'u ziyaret eden İngiltere Veliahtı VIII. Edward'la ve Avrupa'da Roma - Berlin Mihveri'nin imzalanması'nı gösterecek bir film de getirilmişti. Ekim 1936 sonlarına doğru Nâzım, hem filmi, hem aktüaliteyi görmek için gündüz sinemadaydı.

Bir ara sinemaya gelenler arasında tanıdık olup olmadığına bakmak için sinemanın perde arasında açılan ve sigara içilen bölümüne geçti. Bir gencin kendisine yaklaştığını gördü. Sağlam yapılı, sert adımlarla yürüyerek gelen ve esmerce, saçları kısa bu genç, saygıyla selam verdikten sonra:

«Üstadım geçmiş olsun, dedi. Beraat ettiğinizi gazetelerde okuyunca çok sevindim.»

Bu, Taksim'deki dublajcı ve çevirmen sanatçıları bulmak umuduyla uğradığı kahvede, sözleştiği tanıdıklardan hiçbiri gelmeyince bir kahve içimi oturduğu sırada şapkasını çıkarıp, üzerine gazetesini koymasını «Parola» sanan bir polis hafiyesinin işgüzarlığıyla tutuklanmasından sonra 17 Nisan 1936'da tahliyesini izleyen celsede beraat etmesi haberi idi (22 Haziran basını).

«İlginize teşekkür ederim, dedi Nâzım, kiminle görüşüyorum?»

«Ben Harpokulu öğrencilerinden 6. Bölükten Ömer Deniz... Sıladan dönüşte İstanbul'a uğradım, bu arada çoktan beri hayran olduğum siz şairimize geçmiş olsun demek istedim. Okulda birçok arkadaşlarımla hep sizin eserlerinizi okuruz ve ideolojik tartışmalar yaparak bilgimizi derinleştiririz.»

Nâzım, bu konuşmadan ve bu açıklamalardan hiç hoşlanmadı.

Sinema holünde bir Harpokulu öğrencisi, ne cesaretle bunları söyleyebiliyordu. Mutlaka polisin bir marifeti idi ve Nâzım'a bir pusu kurmaya çalışıyorlardı.

«Sana güle güle! Beni böyle rahatsız etmeyin!»

Nâzım sinirli sinirli İpek Film'deki çalışma odasına gitti ve Polis Müdürlüğünden Siyasi Kısım şefini aradı:

«Ben Nâzım Hikmet, kendi halimizde, ailemizin nafakasını çıkarmak için çalışıp duruyoruz. Kimsenin etlisine, sütlüsüne karışmıyoruz. Yine de peşimize polis takıyor beni taciz ediyorsunuz. Şimdi de bir Harpokulu talebesini sinemaya gönderiyor, beni ileride suçlayıcı sözler söylesin diye talimat veriyorsunuz. Rica ederim. Çekin bu adamları..»

Nâzım, gerçekten tanımadığı kişilerle konuşmaktan çekiniyordu. Durup dururken bir gazeteyi şapkasının üstüne koydu diye dört ay kadar tutuklu olarak hapse atıyorlardı insanı. Yeterdi artık, bu polis oyunları...

Şu Harpokulu öğrencisi olduğunu söyleyen genç de, tam malıngözü idi. Okulda arkadaşları varmış da, hep kendisinin eserlerini okurlarmış da, ideolojik tartışmalar yaparlarmış da... Kendisine neydi bunlardan?

Birkaç gün geçti, kendisini izleyenler arasında okul öğrencisi olduğunu söyleyen sert adımlarla yürüyen genç yoktu. Rahatladı, demek polis, adamını geri çekmişti.

Avrupa'da durum gittikçe karışıyor, Nâzım da sinirleniyordu bu olumsuz gelişmelerden... Bu kez de Almanya, Japonya ile Anti-komintern anlaşma yapıyor, Hitler, savaşa dolu dizgin hazırlanıyordu. İtalyan Dik-

tatörü Duçe, Berlin'de yapılacak sonbahar manevralarına katılmak üzere Ekim sonlarında İtalya'dan ayrılacaktı. Ancak Mussolini Eylül sonuna doğru özel bir trenle Münih'e gitmiş, istasyonda Hitler tarafından karşılanmıştı. Sonra birlikte Berlin'e gitmişlerdi.

Nâzım, Akşam'da Ekim ayı başında çalışırken, Hitler'in Radyo'dan yayınlanacak bir konuşma yapacağını duydu. Paris, Londra veya Moskova radyoları ola ki bu nutkun Fransızca'sını, ya da Rusça'sını da verirlerdi. Ama evde randevusu vardı. Haber için vakit yitirmektense eve vaktinde gitmeyi uygun gördü. Evde gece radyodan haber alabilirdi.

Nitekim, gece, Hitler'in, Hasad Bayramı nedeniyle verdiği nutukta söyledikleri, açıkça savaş istediği ve arazi gereksinimi için girişimlerde bulunacağı anlaşılıyordu. Führer şöyle demişti:

«Liberalizm, bugün mümkün değildir. Elimizde bulunan arazi bizim için çok azdır. Bizim müstemlekelere ihtiyacımız vardır... Alman milleti, kendi güzel bahçesini her türlü Yahudi - Bolşevik tecavüzüne karşı müdafaaya azm etmiş bulunacaktır.»

Bu arada Türkiye'de de bazı önemli gelişmeler oluyordu. İsmet İnönü 25 Ekim'de Başbakanlık görevinden ayrıldı. Bunun üzerine İzmir Mebusu Celal Bayar, Cumhurbaşkanınca kabineyi kurmakla görevlendirildi. Yeni kabinede sadece Sağlık Bakanlığında değişiklik oldu, Ekonomi Bakanı Şakir Kesebir, Ziraat Bakanlığına da bakacaktı.

Bunların dünyadaki bazı olumsuz gelişmeler olduğu bir gerçekti. Ama ne yapılabilirdi? Türkiye İngiltere'nin, Almanya'nın, Sovyetler'in önerileriyle karşılaşıyor, yansız bir politika izleme düşüncesi Bayar'a daha uygun geliyordu. Ama, Mareşal Fevzi Çakmak'ın Alman-

lar'a beslemekte olduğu sevgi ve güven, Ordumuzun Almanya'nınkine benzer türde yetiştirilmesi için danışman Alman subaylarının getirilmesi isteğini hükümete bildirdiği söylenip duruyordu.

Bir gün bir emekli deniz albayı, Nazım'a bir mektup göndermiş ve Alman Diktatörü Hitler'in görüşleri doğrultusunda çalışan Ankara'daki Alman askeri ataşesi Rohde'nin bir gün orduda çok sayıda dostunun olacağını yazmış ve mektubu okuyunca yırtmasını rica etmişti. Nâzım da böyle yapmış, ama bu bilginin kendisine niçin verildiği konusunda bir hayli kafa yormuştu.

1937'nin Şeker Bayramı Aralık ayının ilk haftasına rastlıyordu. 3 Aralık «arife»ydi. Piraye ile çarşıya çıkıp çocuklara hediyeler almak istedi. Evde kalabalıktılar. Nâzım ve Piraye'den başka Piraye'nin çocukları Suzan ve Memet, Cavide Hanım, baba bir kardeş oldukları Metin, Fatoş diye seslendikleri Melda vardı. Vali Konağı Caddesi'ndeki Selçuk Apartmanı'nın 3. dairesine bayramda Nâzım eli boş girmemeliydi.

Çarşıda bir hayli oyalandılar. Dairenin kapısından içeri girince Nâzım'ın tepesi attı. Ömer Deniz, «Nâzım Hikmet bana randevu» verdi diye yalan söyleyerek eve girmeyi başarmıştı. Kapı içinde boşlukta bekliyordu Nâzım'ı. Ömer'i tanıyınca, Bahriyeli emekli Albay'ın mektubundaki bilginin kendisine niçin verildiğini anlamaya başladı ama, olan olmuş, Nâzım'a göre evine kadar bir ajan girebilmişti. Şimdi bu genci nasıl defedecekti?

Bir kez, onu içeriye konuk odasına almayacaktı. Sandalyeye de oturtmayacaktı, ayakta durduracaktı. Kısaca soracaktı ne istediğini ve kısa yanıt verip «hadi bakalım çek arabanı,» diyecekti.

Üzerindeki resmi elbisenin kesinlikle ne olduğunu bile, sinirlendiği için tam olarak bilemiyordu. Öğrenci giysisi miydi, Harpokulu elbisesi mi taşıyordu? Yoksa Gedikli üniforması mı taşıyordu, farkında değildi. Ömer konuşmaya başlamadan Nâzım şunu bildirdi:

«Delikanlı, ben seni tanımıyorum, seni evime davet etmedim. Nereden bulmuşsan bulmuşsun, adrese göre evime gelmişsin. Analığımı da kandırmış içerde beni beklemişsin. Benim gibi, bizim gibi şairlerin, yazarların peşinden gitmeyi bırakın. Bir yerde okuduğuna göre, bizimle kaybedeceğin zaman sana bir şeyler kazandırmaz. Üstelik ben de ailemin nafakası için günde on saat çalışmaya mecburum, olur olmaz kişilere vakit ayıramam. Anladın mı? Benden sana nasihat, okumaya bak.»

Ömer hemen şunu sormuş:

«Okuyalım ama, sosyalizm hakkında bilgimiz eksik, neleri okuyalım, askerlere neleri öğretelim?»

Nâzım, bu soruyu duyunca adam akıllı afallamış:

«Bırak bu ağızları, demiş, askerlere bir şey öğretmek istersen Anayasa'da yeri var Altıok'un manasını iyice anlat. Cumhuriyetle Padişahlık arasındaki farkı anlat, cumhuriyet idaresinin ve demokrasinin en iyi devlet idaresi olduğunu öğret onlara. İşte o kadar. Haydi işine.»

Ömer, soru sormakta direnmek isteyince, Nâzım:

«Bana bak, demiş, sorduğun konularda kitapçılarda da, kütüphanelerde de birçok kitap var, dergi var, broşür var. Hangisini canın isterse onu al, oku. Ben ayaküstü ders veren biri değilim. Haydi güle güle...»

Ömer, sapsarı kesilmiş ve çekip gitmişti.

Eşi Piraye Hanım da, babası Hikmet Bey'in son eşi

Cavide Hanım da Nâzım'ı bu kadar kabalaşmış, eve kendisiyle görüşmeye gelen bir kişiyi böyle başından savdığına o güne kadar tanık olmamışlardı. Hele Piraye Hanım, dayanamadı:

«Nâzım, dedi, çocuğu sandalyeye oturtmadın bile, oldu mu ya? Bir misafire böyle mi davranılır, ben şaşa kaldım doğrusu.»

Nâzım, sinirini daha yenemediği için, eşine de:

«Bırak yahu, dedi, bu gibileri eve almayın demiştim, olmadı. Böyleleri insanın başına bilemediği belaları getirir.»

Gece, bu gencin, kendisinden «Askerlere ne öğretelim?» sorusu ile yırttığı mektupta Hitler subaylarının bizim ordu'da görev aldıklarını hatta eğitimci ya da danışman olarak yetkili olduklarını düşünerek bir bağ kurmaya çalıştı. Kendi arkadaşlıklarını düşündü. Yayınlarını gözden geçirdi. Sonunda:

«Dikkatli olmaktan başka yapacak bir şey yok! Bereket, hiçbir legal ya da illegal çalışmalarımız aylardan beri söz konusu değil. Neşriyatla yetinip gidiyoruz işte...» dedi.

Bayram nedeniyle Nâzım'ı görmeye gelen arkadaşlarından Hamdi Alev'e ve eşi Emine Alev'e bir süre hoşbeş'ten sonra Piraye'nin mutfağa gitmesinden yararlanarak Ömer'in eve gelişini ve kendisinin tepkisini anlattı. Of'lu Hamdi, gelen genç için okkalı bir küfür savurduktan sonra:

«Bunda bir kasıt da olabilir, sırf seni görmek için gelmiş de olabilir, dedi. Birader, son iki yılda öyle güzel yazılar döktürdün, öyle önemli kitaplar yazdın ve bastırdın ki, her aklı başında genç sana hayran oldu. *Taranta - Babu*'yu mu dersin, *Alman faşizmi*'ni mi, *Bedreddin*'i mi; hepsi ayrı ayrı kendi janrında büyük

eserler. Ehh, böyle şairi, yazarı kim ziyaret etmek ve onu yakından tanımak istemez? Ben de olsam gelirdim. İşte geldim bile...»

Gülüştüler. Çünkü Hamdi ile tanışması, arkadaşlığı çok eski yıllara dayanıyordu ve Hamdi, kendi yaşamında çok önemli adımlar atmış bir arkadaşıydı.

Kahveler, çikolatalar ikramı, bayram söyleşisi bittikten sonra:

«Nâzım, dedi Hamdi Alev, işin yoksa ve yenge izin verirse, birlikte Beşiktaş'a kadar gidelim mi? Biraz hava alırız, yenge de rahatlıkla kendi işlerini görür. Ne dersin?»

Piraye Hanım bir sakınca görmedi, Nâzım da «olur,» deyince birlikte kalktılar. Beşiktaş'a vardıklarında Emine Alev ayrıldı, Nâzım'la Hamdi Ortaköy'e yöneldiler. Tütün işçilerinden bir grup, Nâzım'la görüşmek istemişler, bunu Hamdi'ye söylemişlerdi. Son zamanlarda ihraç edilen tütünler «işlenmeden» gönderiliyordu ve bu, Türkiye'deki tütün işçilerinin işsiz kalmalarına neden oluyordu. Bu konuda ne yapılmalıydı, Nâzım ne önerirdi, yoksa bazı yasal yollardan seslerini mi yükseltmeliydiler? Bunlar ve daha başka —düşünemedikleri yollar varsa— Hamdi Alev ve Nâzım bir görüş bildirmeli, bir karara varılmalıydı.

Nâzım, Ortaköy'de tütüncüler gelmeden yeniden arife günü evine gelen tanıyamadığı bir askeri üniforma giyen gencin sorusunun uyandırdığı tehlikeye değindi.

«Hamdi, dedi, ben bu gencin ısrarla beni arayıp bulmasından kuşkulanıyorum. Birkaç ay önce sinemaya gelmiş, holde kendini bana tanıtmıştı. Bana hayranmış da, şuymuş buymuş. Okulda arkadaşları da hep

benim eserlerimi okurlarmış. O zaman yüz vermemiştim. Okumasını, derslere çalışmasını öğütlemiştim. Bu defa, adresimi nerden bulmuş, evde anneliğimden başka kimse yokken yalan söyleyip içerde beni beklemeye başlamış. Neymiş efendim, sosyalizm hakkında bilgisini genişletmek istiyormuş! Ulan, beni ayaküstü ders veren hoca mı sandın, vâiz mi? Kerataya bak... Kimdir, necidir, bu zamanda insan bilmediklerine bu konularda laf eder mi? Sen ne dersin Şamilof?»

Hamdi Alev (arkadaşları Şamilof diyordu) ensesini kaşıdı:

«Ben de pek hayra yordum diyemem, ama sen herife bir şey dememişsin ki... Onun için aldırma.. Bak, karşıdan arkadaşlar da göründü.»

Tütüncüler, gerçekten dertliydi. Tabacos hastalığından nefes darlığına düşenleri çokmuş. Hele tütünün işlenmeden Yunanistan'a ihracı almış yürümüş. Bu da işsiz arkadaşlarına yenilerini katıyormuş. Ne yapmalıymış?

Tütüncülerle konuşmalar bitince, Hamdi ile sobası yanan, müşteri bekleyen bir üçüncü sınıf içkili yere girdiler. Bir iki masada ikişer tiryaki şarap içiyorlardı. Nâzım'lar, duvar dibindeki bir masada şarap istediler.

Nâzım, emekli albayın gönderdiği, okuyup yırttığı mektuptan söz etmeden, Alman subaylarının bizim orduda görev aldıklarını duyduğunu söyledi. Hitler'in yeni nizam dediği faşizmin Türkiye'de de yandaş bulduğunu, gazetelerde önemli yazarların bu nasyonal sosyalizm adına inanarak bu sistemi savunur gibi olduklarını hatırlattı. Hatta bazı yeteneksiz yazarların önce ya Meserret Kıraathanesi'nde, ya İkbal'de çay-simite ikindiye kadar dayanırken şimdilerde ya Bahçeli Lokanta'da ya

da köftecide öğle yemeklerini yedikten sonra dişlerini karıştıra karıştıra yokuşu tırmandıklarını anlattı. «Belli ki, bir bedava para kaynağı buldular. Ya da dışardan gönderilen paralardan söz edenler var. Hitler Marklara kıyıyor...» diye söylendi.

Şamilof, kaygılı kaygılı, bazı ihtimalleri şöyle sıraladı:

«Hakkın var arkadaş, dedi, senin faşizme karşı yazılarınla, kitabınla, şiirlerinle halkımızı bilgilendirmen, elbette nasyonal sosyalistlerin hoşuna gitmez. Onlar senin çalışmalarını önlemek isterler. Belki Akşam'a baskı yapar, işine son verdirirler. Yedigün'de Sedat Simavi Beyi uyarırlar, sana:

«Nâzım Bey, artık şiirlerini yayınlayamayacağız,» dedirtirler. Ne bileyim, İhsan İpekçi'yi tehdit ederler, işine son verdirirler. Sen de ortada kalırsın. Daha ne yapabilirler?»

Nâzım, bir yudum şarap aldıktan sonra güldü:

«İhsan İpekçi'yi niye tehdit edecekler? Adam işinin ehli. Kimseye zararı yok. Ben orada teknisyenim. Sedat Simavi Bey ise, böyle baskılara inadına göğüs gerecek karakterde bir gazete patronu. Patronu, dedim, bildiğimiz patronlara benzemeyen, pek çok iyi yanları olan bir patron.. Ona da söz geçiremezler. Geçirseler de beni fazla etkilemez. Asıl mesele, hükümeti, Dahiliye Vekâletini jurnallerle, raporlarla beslemesinler, o da Adliye Vekilini harekete geçirip bizi içeri attırmasın. Korktuğum suç değil, haksızlık. Milli Şef'e yaranmak isteyen bakan mı sorarsın? Hele hele Mareşal Fevzi Çakmak da, Alman subaylarıyla, generalleriyle harpte silah arkadaşlığını yapmış, şimdiki Hitler subaylarıyla da irtibatı olsa gerek... Korkum bunlar... Yoksa Babıâli'de imzasız romanlarımı basacak, yazılarımı yayın-

layacak çok yayın organı var. Mesele, Partinin tepesindekilerde... Gelen genç, oralardan emir alarak geliyorsa bunun altından bir pislik çıkabilir...»

İkisi bir şişe şarabı içti ve yeterince konuştukları için kalktılar.

Nâzım, biraz dalgındı, tütün işçileri adına verilen elden sarma bir kutu sigarayı nerdeyse masa üstünde unutacaktı.

XI. BEKLENMEDİK BİR TUTUKLANMA: 1936'NIN SON GÜNLERİ

Dışarda bahar geldi karıcığım
bahar.
Dışarda
bozkırın üstünde birden bire
taze toprak kokusu, kuş sesleri vesaire.
Dışarda bahar geldi karıcığım
bahar.
Dışarda bozkırın üstünde pırıltılar...
Fakat sanma ki seviniyorum.
Malûm
faşlı bahar
bir mevsimi aşüfte edâ,
bir mevsimi dilküşâdır ama
neyleyim ki bir hayli kötü, olmaz işler düşündürür
düşünmekten başka yapacak işi
düşünmekten başka hürriyeti olmıyan adama.
Gün ikindiye geçer,
gölgeler dökülür duvarlarına,
sen yattığın yerde, kulaklarında sesler,
«ben nerdeyim» dersin «buradaysa da kendim?»
derken efendim
başlar tutuşmağa demirli penceremin camı
yani dışarda akşam olur,
bulutsuz bir bahar akşamı
ve içerde baharın en kötü saati budur asıl.
Velhasıl
pul pul ışıltılı derisi, ateşten gözleriyle

bilhassa faslı baharda râm eder kendine içerdeki adamı hürriyet denen ifrit...
Bu bittecrübe sabit karıcığım
bittecrübe sabit.

Türkiye'de Hitler faşizminin oltasına takılanlar, 1936'da İstanbul'da gençler arasında da, basında da yer bulmayı bilmişlerdi. Bazılarıysa solcu bilinen yeni şiir yazan, yeni dergilerde adı görülen heyecanlı gençleri kendilerine benzetmek için:

«Biz milliyetçi sosyalistleriz, sizin gibi. Yoksa siz millet düşmanı mısınız?»

Elbette hiçbir solcu ne millet düşmanıydı ne vatanına göz dikilmesini isterdi. Ama bu «milliyetçi sosyalistler» Hitler'in «nasyonal sosyalist» partisinin düpedüz faşizm olduğunun farkında değillerdi belki de. Faşizmin ağababası Mussolini, sosyalistti ve giderek bu görünümüyle Roma Meclisi'nde çoğunluğunu sağlayınca (1924) nemene şey olduğunu ertesi yıl göstermişti. «Hürriyetçi Mussolini» 1925'te faşist olmayan siyasal partileri kapatmıştı. İşçi sendikalarının güçlü ne kadar lideri varsa, onları sindirmek için suçladı, savcılığa verdi, yargılattı ve kapattı. Mussolini yalan söylemeyi sanat haline getirmesini bilen bir faşist diktatördü ve «sendikalar bana suikast planı hazırladılar, öldürecekler,» savına dayanılarak çok sendikacının yaşamı sona erdi ama, Mussilini'nin yalanı bir süre unutuldu. 1935'te Habeşistan'ı ele geçirmek için emperyalizminin kanlı örneğini verdikten sonra İtalya, artık ölü toprağı serpilmiş büyük, uzun bir mezar gibi tek sesli dualar ve amen'lerin duyulduğu bir ülke oldu. 1 Kasım 1936'da Roma - Berlin mihveri'ni imzalayan iki faşist lider, dört

yıl kadar daha bütün hür insanları, özgür yurtları titreten, korkutan elleri kanlı «büyük kahramanlar» sanılıyordu.

Türkiye'de türeyen Nasyonal Sosyalist Hitlersever'ler, gençleri kandıramıyor, onlarca «bu kadar asil gayelere varmak için Alman ordusunun muhteşem geçit resimlerinin resimlerini görmek yeter»ken solcu şairler «budalaca halk dalkavukları kesiliyor»lardı onlarca.

«Bütün solcuların edebiyat hocası sayılan Nâzım Hikmet»in 1935 ve 1936'daki verimliliğinin altında «elbette gizli bir mana, gizli bir maksat» olmalıydı, diyorlardı. «Milliyetçi hatip» Hamdullah Suphi'yi, «diplomat yazar, büyük romancı» Yakup Kadri'yi, «büyük mütefekkir, muharrir Peyami Safa Üstadımızı» karalamayı hüner sayan Nâzım, hicviyelerini *Portreler* adıyla 1935'te çıkarmaktan, «bu zırvaları tazelemekten» utanmamıştı. Bu yıl da, «yamyamlara medeniyet götüren İtalyan milletinin baştacı Mussolini»yi kötülemekten çekinmedi ve «*Taranta Babu'ya Mektuplar*» diye bir Habeş'ten manzumeler yazdı. Sonra, «18 yaşı'nın delikanlılığında aldandığı ideolojinin mikrobunu kaptığı yerin Anayasasını deşifre eden malum broşürünü neşretti» idi. Ve de sıra, «köhne ideolojileri iflas ettiren 'Nasyonal Sosyalizm'in yaratıcısı 'dahi Hitler'in felsefesini paçavraya çevirme Donkişotluğuna gelmiş»miş!!!

Bu kafadaki şair Nâzım Hikmet, elbette yazamadıklarını, «gizli gizli yaymak için teşkilat kuruyor, şifrelerle, işaretlerle hücreler teşkil ederek memnuane» gayretler içinde olmalıydı...

Oysa Nâzım, ne Hitler'e «milliyetçi sosyalist» gözüyle bakıp onu, yeni bir sosyalizmin yaratıcısı sanan aldatılmışların sandıkları gibi Türkiye'nin gerçek edebiyat değerlerine sataşmıştı, ne de bazı hafiyelerin kafalarında yarattıkları vehimlerin hiçbirisiyle ilgiliydi.

Babıâli'de ve İpek Film stüdyosunda çalışıyor, yeni evlendiği Piraye hanımla birbirlerini daha iyi anlamalarına çalışıyor, kızkardeşi Samiye Yaltırım'ı daha mutlu görmeye önem veriyordu.

Bazı günler, Stüdyo'da dublaj çeviri ve Şehir Tiyatroları'ndan tanıdıklarıyla buluşmak için Taksim'deki bir kahvede randevu veriyor, vaktinde gelmezlerse, şöyle bir sigara içimi kalıyor, çıkıp Nişantaşı'ndaki stüdyoya vaktinden biraz geç de olsa, bir an önce varmaya özen gösteriyordu.

30 Aralık 1936 günü Taksim'de kahveye giren Nâzım Hikmet, etrafa bakındıktan sonra beklediği figüran ve ve dublajcılardan ve de «belki gelirim» diyen çevirmenden hiçbirinin gelmemiş olduğunu anladı, boş bir masaya oturdu, elindeki gazeteyi ve şapkasını masanın üstüne bıraktı. Gelen garsona kahve söyledi. Kahve gelinceye kadar, gazetedeki iç haberlere göz atmak için ikinci sayfayı çevirirken kahve gelince, gazeteyi yeniden katladı ve fötr şapkasının üstüne bıraktı. Kahveyi içip kalkacak, Piraye Hanımla evliliğinin birinci yıldönümü için bir hediye almayı da düşündüğünden stüdyodan erken ayrılacak, hediyesini alıp eve dönecekti. Kahve içerken gazete ile ilgilenmek alışkanlığını bile o gün sürdürmedi.

Kahve parasını kahve tepsisine bırakarak kahvehaneden çıktıktan az sonra, bir genç yanına yaklaşıp önünde durur gibi yaptı:

«Nâzım Hikmet Bey, ben 1. Şube'den polis memuruyum. Emniyetten sizi getirmemi emrettiler. Buyurun, şuradan geçecek bir Taksim - Beyazıt tramvayına binelim.»

Nâzım şaşırmıştı. Hiç beklemediği bir durumla karşılaşıyordu.

Bir anda yanlarında iki genç daha göründü. Onlar da «sivil polis»miş. Nâzım'ı güvenlik içinde Sirkeci'deki Sansaryan Hanı'na götürme görevlileri imişler.

Yılbaşına ve eşiyle evliliğin yıldönümünde beraber olmaya önem verdiği bir sırada polis gözetimi altına alınması ve sorgulanması Nâzım'ı bir hayli üzdü. Sorular, kendisinin suçsuz olduğunun ortaya çıkacağını gösteriyordu, ama, yine de sonu bilinmezdi. Geçen bir tutuklanmada Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın kendisine bir kitap verdiği, kendisinin de 1 Mayıs nedeniyle tutuklananlar arasında, Nâzım'ın o kitaptan bölümleri tutuklulara okuyarak komünizm propagandası yaptığı bile iddia ediliyordu.

Polis, 30 Aralık günü gözetim altına alınanların ifadelerini aldıktan sonra ertesi günü basına haber verdiler. Gazetelerden bazıları da 1 Ocak 1937 gününde olayı duyurdular.

Tan Gazetesi çift sütun üzerinde haberi iki başlıkla genişçe şöyle verdi:

Komünistlik suçlusu 13 kişi dün tevkif edildi.

Mevkuflar Yarın Sorgu Hakimliğine Verilecekler...

«Komünistlik tahrikâtı yaptıkları iddiasile yakalanan onüç suçlu dün Müddeiumumîliğe verilmişlerdir. Dördüncü İstintak (Sorgu) Hâkimliği, suçluları saat 15.30'da Sultanahmet İkinci Sulh Ceza Mahkemesi'ne vermiş ve sorguları yapılmıştır.

Polis, suçluların evlerinde bulunan kitap ve beyannameleri de beş büyük paket halinde Müddeiumumiliğe göndermiştir.

Sulh Hâkimi, on üç suçlunun da tevkifine karar vermiştir.

Tevkif edilen suçlular

Tevkif edilen suçlular şunlardır:

Sultanahmet Kasap Osman Sokağı 14 numarada Dr. Hikmet, Cihangir'de, Mühürdaroğlu Apartmanı'nda 7 numarada şair ve muharrir Nâzım Hikmet, Halıcıoğlu Cezairli Sokak 24 numarada Fevzi, Halıcıoğlu'nda Âyan Caddesi'nde 15 numarada Hasan Basri, Feriköy Çeşme Sokak 6 numarada Zeki, Eyüp Otakçılar Mezarlık Sokak 3 numarada Mustafa Refik, Fener Tahtaminare Yıldırım Caddesi 134 numarada Bekir Ali, Eyüp Defterdar Çömlekçili arkasında 24 numarada Cenap Şehabettin, Aksaray Safalı Sokağı'nda 13 numarada İhsan, Feriköy Avukat Caddesi 158 numarada Kemal, Eyüp Otakçılar Caddesi 22 numarada Şükrü Süleyman, Karagümrük Karabaş Mahallesi Nigâr Sokağı'nda 42 numarada Süleyman Kadri.

«Hâkim karşısında olduğunuzu unutmayınız!»

Suçluların hüviyetleri tesbit edildikten sonra hâkim Selahattin Demirelli, şöyle sormuştur:

— Siz komünistlik tahrikâtı yapmakla, kitap ve beyanname dağıtmakla itham ediliyorsunuz, bunlara ne diyeceksiniz?

Suçluların ortasında yer alan Dr. Hikmet (Kıvılcımlı) şu cevabı vermiştir:

— Ben Marksistim. Seri halinde resmen 14 kitap çıkardım. Bunlar kitapçılarda açıkça satılıyor. Bay Hâkim, sizin bizden bu vasıfla bir sual sormaya hakkınız yoktur. Çünkü ben bu işte bir suçlu değil, davacı olmam lâzımdır.

— Bir hâkim karşısında bulunduğunuzu unutmayınız. Siz, hâkime bir şey soramazsınız. Hâkim polisin

topladığı delilleri teşrih ederek size sormaya mecburdur. İşte bu vazifemi yapıyorum.

— Siz 1 Mayıs'ta, Nâzım Hikmet tevkifhanede iken kendisine kitap vermişsiniz.

— Ben hiçbir kimseyi komünistlikle tahrik etmedim. 1 Mayıs'ta tevkifhanede Nâzım Hikmet'e kitap vermedim.

Zabıt varakasında, Nâzım Hikmet'in bu teşekküle riyaset ettiği ileri sürülüyordu. İddiaya göre, Nâzım Hikmet Taksim'de bir kıraathaneye gidiyor, şapkasını masasının üstüne koyuyor ve bunun üstüne gazete bırakıyormuş. Bu bir parola imiş. Bundan sonra kahvehanede aynı şekilde hareket edenlerle sokakta buluşarak Taksim bahçesinde geziyorlarmış. Zeki'ye de (Manifest) adlı kitabını vermiş.

Nâzım Hikmet'in sorgusu

Nâzım Hikmet, bu ithamlara şöyle cevap vermiştir:

— Ben ne Dr. Hikmet'ten kitap aldım, ne de Taksim Kahvehanesi'nde söylendiği gibi başkalariyle buluştum. Bu hususta ne benim, ne de Dr. Hikmet'in poliste bir itirafımız yoktur. Ben buradakilerden yalnız Zeki ile Hikmet'ten başkasını tanımam. Manifest kitabım, alenen ve resmen satılır. Ben bunu Zeki'ye hediye ettim. Hiçbir teşkilata dahil değilim.

Bundan sonra hâkim, Fevzi'ye şunları sormuştur:

(Gazetede, sorulan şeyle verilen yanıt yer almamış, haber şöyle sürmüştür)

Diğer suçlular da her şeyi inkâr etmişlerdir.

Bundan sonra hâkim, hepsi hakkında tevkif kararı vermiş ve dosyalarını müddeiumumiliğe iade etmiştir. Mevkuflar yarın sorgu hâkimine gönderileceklerdir.»

«İzmir, 31 (TAN muhabirinden) — Burada komünistlik propagandası yapmak suçu ile Bayram, Halil ve İsmail adında üç kişi yakalanmıştır. Suçlular adliyeye teslim edilmişlerdir.»

Haberde görüldüğü gibi, polisin yakaladığı kişiler hakkında Mahkeme karar vermeden, yani yakalanan suçlu mu, suçsuz mu, suçla yakından uzaktan hiçbir ilgisi olmadan mı gözetim altına alınarak Savcılığa verilmiştir, bunları düşünmeden sanıklar denilecekken hep suçlu denmişti. Hem de yıllarca yazı yazdığı bir gazetenin adliye muhabirinin haberi böyle yazması ve istihbarat şefinin bunu düzeltmemesi (o sırada istihbarat şefi Burunsuz Tevfik ya da duble burun denilen bir gazeteciydi) ağrına gitmişti. Ancak, gazete sahiplerinden M. Zekeriya' (Sertel)nın eski dostluğu nedeniyle avukat aracılığıyla yalanlama göndermeyi uygun görmemiş, «peşin suçluluğu» sineye çekmişti.

1 Ocak 1937 günlü Cumhuriyet Gazetesi Nâzım Hikmet'le Dr. Hikmet'in mahkemeden çıkarlarken resimlerini çekmiş, iç sayfada yer alan resim altında şöyle yazılıydı:

«Maznunlardan Nâzım Hikmet ve doktor Hikmet tevkifhaneye giderlerken»

Ve haber çift sütunda «Komünistlik tahrikâtı / yapanlar tevkif edildi» — «13 maznun dün Adliyeye verildi ve Sulh Hâkimi tarafından isticvaptan sonra Tevkifhaneye gönderildi» başlıklarından sonra haber şöyle verildi:

«Komünistlik tahrikâtı yaptıklarından dolayı nezaret altına alındıklarını yazdığımız Nâzım Hikmet, Dr. Hikmet, bastoncu Fevzi, Hasan Basri, Süleyman Zeki, Mustafa Refik, Bekir Ali, Cenap Şehabettin, İhsan, Ke-

mal, Şükrü, Süleyman Kadri ismindeki maznunlar, dün polis tarafından Adliyeye verilmişlerdir. Maznunlar, Sultanahmet Sulh Ceza Hakimliği tarafından sorguya çekildikten sonra tevkif edilmişlerdir.

Sorgu sırasında hâkim, Nâzım Hikmet'e, komünistlerin İstanbul'daki reisi olmak, tahrikâtta bulunmak, Taksim'de bir pastahanede arkadaşlarıyla buluşarak parola ile konuşmak ve bir cemiyet kurmaya teşebbüs etmekten maznun olduğunu ve buna karşı ne diyeceğini sormuştur.

Nâzım Hikmet, bir şeyden haberi olmadığını söylüyor

Nâzım Hikmet şu cevabı vermiştir:

— Bunların söylenmesiyle suç sabit olmuş sayılmaz. Bana atfedilmek istenilen ve isbat edildiği iddia olunan yegâne suç, 1 Mayıs tevkifatı esnasında Doktor Hikmet'in bana bir kitap vermiş olmasıdır. Mevzuubahis kitap, Marksizm hakkında yazılmış ilmi bir eserdir ve Bâbıâli'de her kütüphanede satılmaktadır. Herkes için serbest olan bir kitabı benim satın almış olmam bir suç mudur? Halbuki ben bu kitabı da almış değilim. Burada bulunanlar arasında yalnız Doktor Hikmet'le Zeki'yi tanırım. Diğerlerinin hiçbirisini tanımam. Aramızda «Kibritin var mı?» gibi bir parola bulunduğu ve bir yere gidince masanın üzerine evvela şapkayı, sonra da üstüne gazeteyi koymak suretiyle ve bu parola ile arkadaşlarımızla anlaştığımız iddia ediliyor. Aşağı yukarı herkes bir yere gidince şapkasını çıkartır. Böyle bir paroladan hiç haberim yoktur. Binaenaleyh ben ne komünist tahrikâtı yaptım, ne de cemiyet kurdum.

Doktor Hikmet'in verdiği ifade

Bundan sonra isticvab edilen doktor Hikmet de şunları söylemiştir:

— Benim bütün kabahatim şimdiye kadar Marksizm hakkında eser yazmış olmaklığımdır. Burada bulunan diğer maznunların da kabahatleri yazdığım kitapların yastıkları altından çıkmış olmasıdır. Bu eserlerin satışları serbesttir. Ben sağa sola bu kitaplardan satıyorsam bu, bir suç değildir. Ben komünistlik tahrikâtı yapmadım. Niçin tutulduğumuz hakkında bize değil, biz size sual sormak mevkiindeyiz.

Maznunun bu sözü üzerine hâkim Salahaddin; hâkimlerin kimse tarafından sorguya maruz kalmayacaklarını, bir maznunun sorulan suallere ancak cevap vermeye mecbur bulunduğunu ihtar ve maznunu sükûta mecbur etmiştir.

Diğer maznunlar neler söylüyorlar?

Bundan sonra sorguya çekilen diğer maznunlardan bastoncu Fevzi, bir suçu olmadığını, esasen eli ve ayağı tutmadığı için ne kitap bulmak ne de yazı yazmak kabiliyetinde bulunmadığını söylemiştir.

Bastoncu Fevzi ve diğer maznunlar 'Endüstri Dokumacılar Cemiyeti' teşkil etmekle itham ediliyorlardı. Bu hususta bir fabrikada çalışan Mustafa Refik de şunları söylemiştir:

— Biz kanunların verdiği müsaade çerçevesi dahilinde ve her vatandaş gibi bir endüstri dokumacılar cemiyeti kurmak istedik. Para topladık ve Vilâyete müracaat ederek polisin tahkikat yapmasını istedik. Evrak şimdi Vilâyettedir. Komünistlikle alakası olan bir cemiyet Vilâyete ve polise müracaat eder mi? Kabahatimiz yoktur, tahliyemizi isteriz.

Maznunlardan Kemal de kendisini şöyle müdafaa etmiştir:

— Benim Mahmut Kemal adında bir arkadaşım

vardı. Geçen sene öldü. Kitapları ve evrakını bana bıraktı. Bunlar bizim evde duruyordu. Haberim olmadan polis evi aramış ve bunları almış. Ben bu suçtan dolayı mevkufum. Komünistlerle alakam yoktur.

Kunduracı İhsan da bundan iki sene evvel Bastoncu Fevzi'nin bir gün kendisini Doktor Hikmet'e göndererek 55 kuruş mukabilinde 5 kitap satın aldırdığını ve bu kitapların nelerden bahsettiğini bilmediğini söylemiştir.

Maznunlardan Şükrü: Zeki ve Kemal'le tanıştığından dolayı tevkif edildiğini, Süleyman Kadri de 10 sene evvel Bastoncu Fevzi'nin yanında çırak olduğundan dolayı yakalandığını söylemiştir.

Hâkim Salahaddin, maznunların isticvabını bitirdikten sonra hepsinin tevkifine karar vermiştir. Maznunlar Tevkifhaneye sevk edilmişlerdir.»

Sultanahmet Cezaevi'nden Piraye'ye, avukat İrfan Emin'e, kızkardeşi Samiye'ye, ayrıca annesine verilmek üzere mektuplar yazdı. Ciddi hiçbir suçlamanın bulunmadığını bildirdi. Ayrıca İpekçi'lere durumun bildirilmesini sağladı.

Yazar Naci Sadullah, ziyaret günü Nâzım'la bir süre görüştükten sonra parasal gereksinmelerini karşılayacak alacaklarını toplayıp götürdü. Kitapçılardan da, İhsan İpekçi'den de alacakları vardı. Bunlardan bir bölümünü Piraye'ye gönderen Nâzım, duruşmaların en az birkaç ay süreceğini tahmin ederek bir piyes yazmaya koyuldu. 1933'te başlayıp sahnelenemeyen «*Yolcu*» başlıklı piyesi emanet ettiği yazar Naci Sadullah da onu kendi adı ile de olsa sahneye koyduramadığı için yeniden gözden geçirmek istedi. Nâzım Tevkifhanedeyken Ocak ayı içinde onu gözden geçirerek yeniden Naci Sadullah'a verdi ve kendi adıyla Muhsin Ertuğrul'a verip sahneye koymasını rica etmesini istedi.

«Naci, biliyorum, dedi, mevkuf birisinin eserini Muhsin'e sahneye koyması için teklifte bulunmak çok ayıp, çok manasız olur. Sen de yazarsın ve çok parlak, beğenilen bir yazarsın. Bu piyesi 'Ben yazdım' diyerek Muhsin'e teklif edersen, o da memnun olur. Sen de, bana ve aileme, dolaylı olarak büyük bir yardımda bulunmuş olursun. Bak, belki Piraye yengen benim çocuğumu dünyaya getirecek. Kızkardeşim Samiye evlendi, çocuğu olabilir. Onlara eş olarak, ağabey olarak para harcamam şart. Bu piyesi sahneletirsen, bu müşkülü çözümleriz.»

Ama Naci, Nâzım'ın önermesine ve ısrarla «kendi imzanı at» demesine karşın «*Yolcu*»yu benimseyerek Muhsin Ertuğrul'a öneremedi.

Nâzım da, üzerinde fazla durmadan duruşmalara girdi, çıktı, sonunda savunmanı İrfan Emin Kösemihaloğlu'nun tahliye isteği mahkemece uygun görüldü ve Nâzım Hikmet 17 Nisan 1937 günü, tutukluluk halinin sona ermesi kararlaştırılarak tahliye edildi. Son celse 21 Haziran 1937'de Mahkemenin kararını okumasıyla sonuçlandı: Sanıkların beraatına karar verildi. Böylece, bir cemiyet kurarak dokumacıların hakkını koruma isteği aylarca birçok insanın mağdur edilmesi sonucunu verdi.

Nâzım, kısa sürede Babıâli'de iş bulmayı başardı ve o dönemin en ünlü dergisi Yedigün'de Sedat Simavi'nin önerisiyle şiirlerini, yazılarını yazmayı sağladı. Yedigün Dergisi de Nâzım'ın dergi yazarlarına katılışını 28 Nisan 1937 sayısında şöyle duyurdu:

«Nâzım Hikmet Yedigün'de

Okuyucularımıza, tahrir ailemize Şair Nâzım Hikmet'in de dahil olduğunu memnuniyetle bildirmek isteriz. Şair Nâzım Hikmet şimdiden sonra 'Nâzım Hik-

met' imzası ile yazacağı bütün yazıları yalnız Yedigün' de neşredecektir. Şiirlerinde olduğu kadar nesrinde de hakikaten üstad olan Nâzım Hikmet'in imzası ile yazdığı bütün şiirlerini ve hikâyelerini Yedigün sayfalarında okuyacaksınız!

Gelecek hafta en yeni şiiri: *Yolculuk!..*»

YOLCULUK

Çizmiş talihsiz Yusuf
gemisini
Mahpushane çeşmesinin taşına
Çeşmeden
su içen
bir mahpus
bakıyor:
duvarsız denizler aşan geminin
kemani başına.
Çeşmenin
yanında
bembeyaz
bir ağaç,
bir erik ağacı.
Talihsiz Yusuf
bir yelken daha aç,
yaklaştır biraz daha gittiğin yeri.
Ve bir dal
koparıp
erik ağacından
koy ki gemine
gelsin dümen suyunca mahpusane güvercinleri.
Talihsiz Yusuf,
beni de
yolcu al

geminel
Yükümm ağır değil:
bir kitap
bir resim
bir defter.
Gidelim
kardeşim
gidelim;
dünya dolaşmağa değer!

Kumkale iskelede,
sancakta Hellas feneri.
Bir balıkçı türküsüdür ağzında yelkenlerimizin
Adalar denizi meltemleri.

Limanlara uğruyoruz birer birer.
Sevinçli, sonsuz bir hayat olan deniz
limanlarda bitiyor.
Dünya limanlarının çoğunda bugün
ölmek kolay, Yusuf
yaşamak zor!...

Sicilya önlerindeyiz.
Geçiyor yelkenlerimizin yanından
bir açık deniz vapuru
o, pırıl pırıl, kat kat, kos kocaman
o, yıldızların arasından suya düşmüş
bir dünya gibi.
Biz, seninle, Yusuf,
başımızı kaldırıp ona bakıyoruz
ve o, gözden kaybolana kadar
cıgara üstüne cıgara yakıyoruz.

Adriyatik.
Bir balıkçı gemisine rampa ettik,
haber sorduk İtalya'dan.

Çeşit çeşit ayırırken güvertede kımıldanan balıkları,
Ankonalı bir ihtiyar:
«— İtalya bildiğin gibi,
kaçak Negüs ve muzaffer Duçe bahtiyar!»
dedi.
Ankonalı balıkçının hakkı var.
Geçebildi altın defne dalı
muhteşem palavraya
ve Negüs
banyosuz bir saraydan çıkıp
girdi banyolu bir saraya.

14 Nisan 1937

XII. NÂZIM'IN PARA SIKINTISI VE YOLCU'NUN BAŞINA GELENLER

Anadolu sürat katarı yaklaşıyordu Sapanca'ya.
Siyah elbiselerin sarışını
siyah elbiselerin esmerine dedi ki:
«— Deminden beri bakıyorum, Faik Bey,
aşçı, metrdotel ve garson
şurda camın arkasında bir şeyler okuyorlar.»
«— İyice bakmamışsınız.
Garson okuyor, dinliyor ötekiler.»
«— Evet.
ne okuyorlar acaba?»
«— O garson ne okuyabilir? diye düşünüyorsunuz.
Garson ve okumak.
Aşçıbaşı ve okunan bir şeyi dinlemek
tuhafınıza gidiyor.»
«— Doğru.
Karagöze benziyor okudukları şey.»
«— Niye Karagöz geldi aklınıza?»
«— Bilmem.
Fakat başka bir şey de olabilir.»
«— Ahmet Haşim'in şiirleri niye olmasın?»
«— İmkânı yok.
Hayır.
Aşçıbaşı anlayamaz Hâşim'i.»
«— Haklısınız, Bay Şekip Aytuna,
aşçıbaşına anlatacak
açık
korkunç

haklı ve umutlu bir cesur sözü yoktur Ahmet Haşim'in.»

«— Şiir bunlardan mı ibaret yalnız, Doktor Bey?»

«— Şiir dünyadan ibaret.

Ve bugünkü dünyada yalnız bu dediklerim anlatılmağa değer.»

Nâzım Hikmet, 1936 Aralık ayında tutuklanıp İstanbul Cezaevi'ne gönderilince kitapçılardan alacakları, dergilerden avans dışında kalanlar ne kendisinin, ne de eşinin gereksinimini karşılayamıyordu. Zaten hapiste boş oturmaz, yazardı ya da okurdu. Bu kez Kitaplıktan İstiklâl Savaşı'yle ilgili bazı yayınlar gözüne çarpmıştı. Yazıları yazanlar adı pek bilinmeyen, ama cephede savaşmış o bölgenin insanlarıydı. Bunlardan birisinden, kendine göre konu çıkardı ve başladı yazmaya.

Yazar Naci Sadullah, Tan'da çalışıyordu, hemen her hafta Naci'yi ziyarete gidiyor, bazen ünlü ses sanatçısı Safiye Ayla da, Naci ile birlikte Nâzım'ı görme günlerinde Tan'a geliyor, birlikte Sultanahmet Cezaevi'ne gidiyorlardı.

Nisan 1937'de Naci'nin Nâzım'ı ziyaret ettiği bir gün, Nâzım şöyle demişti:

«Naci, ben *'Yolcu'* adında bir piyes yazdım. Bunu sana vereyim. Sen de oku, kitabı kendin yazmış ol ve Ertuğrul Muhsin'e ver, sahnelenmesini sağla.»

Naci, «Olmaz» demiş, «senin yazdığına ben nasıl sahip çıkarım?»

Nâzım da kızmış:

«Bana bir daha arkadaş deme!» deyip görüş yerinden içeri geçmiş. Ama *Yolcu* piyesi de Nâzım'ın el yazısıyla olan metin halinde Naci'de kalmış.

Bu kısa anlatım, Naci'nin Tan'da o gün «burnundan kıl aldırmayacak» kadar hiddetli oluşunu sezen İstihbarat Şefi Sait Kesler'in ısrarlı sorusu sonunda açıklanan görüşmeydi. Biz Hataylı gençler, Çarşıkapı'da Bali Paşa yokuşu üzerinden Kumkapı'ya inerken soldaki bir sokak başındaki apartmanın giriş katında buluşurduk. Tanıdık yazarları davet eder, onlarla konuşmaktan haz duyardık. İskenderun Sancağı'nın durumu günün konusuydu. Bütün Hataylı'ların Türkiye'den ayrılıp Hatay'a dönmeleri, Atatürk'ün emriydi ve bizler dönüşe hazırlanıyorduk. Naci Sadullah'la da arkadaş olmuştuk. Bir gece saat 8.00'de Tan'da buluşacak, birlikte, bizim eve gidecek, akşamın çilingir sofrasını kuracaktık. Nami Arıman, Remzi Zorkun, İstanbul'dan arkadaşım Muzaffer Kendi, Naci'ye hayran olan gençler olarak neşeli bir gece geçirecektik.

Naci, espriler yapar, zarif fıkralarla meclisi şenlendirirdi. Bizim davetimizi kabul ettiği gece de hepimizi gülmekten kırıp geçirdi. Ben, Nâzım'ı gücendirdiği olayı anlatmasını ısrarla isteyince, işin aslının Salit Kesler'in anlattığı gibi değil, ilginç bir hikâyesi olduğunu söyledi. «Bana arkadaş deme» şeklindeki Nâzım'ın tepkisinin kesinlikle söz konusu olmadığını vurguladı. İşin aslı şuydu ve Naci Sadullah Danış anlatıyor:

«Sultanahmet Cezaevinde ziyaretine gitmiştim. 'Alnını parça parça bölen demir parmaklığın' arkasında o, kalbimi parça parça eden demir parmaklığın dışarısında ben. İçerdeki de, dışardaki de hemen aynı derecede özgürlüksüz iki insan konuşuyoruz. Fakat bir kamera ikimizin de tepeden bir filmini çekse, seyir edenler onu dışarda, beni içerde sanırlar; zira o haksız yere içerde olmasına rağmen şaşılacak bir rahatlıkla gülüyor ve akşama genç dostların sofrasında rakı içeceğim halde, benim gönlüm, suratında bin parça..

'Sen içerde, ben dışarda... Sana yemin ederim, bundan utanıyorum Nâzım. Zira uğrunda benden çok fazla dövüştüğün için şimdilik nisbi de olsa hürriyete benden çok fazla senin hakkın vardır.' diyorum.

Onun iki gözünde masmavi iki çocuk pırıl pırıl gülüyor:

'Aldırma üstad!'

Yıllardır Babıâli'de kahveci çırakları da 'üstad' diye çağırılır, onun için Nâzım bana 'üstad' diyordu ve ekliyordu:

'Beni buraya attıran sen değilsin ya!'

Ben, o günkü ziyaretimde çektiğim derin utanma acısından kurtulabilmek imkânını, onun verdiği avuntuda bulabilmiştim:

Evet, onun sonunda haksız yere hapsedildiği ortaya çıkacağına emin olduğum o günahta benim payım yoktu ya!

Nâzım, şöyle demişti:

'Naci, yeni bitirdiğim bir piyes var. Onu Muhsin beğenir, oynatır zannederim.'

O anda düşündüğü şey, sanat deryasında yeni bir dalgalanma yaratmak değil; fakat sürekli fırtınalarıyla kendisini şimdiden bunaltmış bir geçim deryasına bir can kurtaran simidi atmak...

Ben, ister istemez kapıldığım şuurlu bir ümitsizlikle cevap verdim:

'Olmaz Nâzım. Bugünkü şartlar içinde Muhsin (Ertuğrul Muhsin) ne kadar dost, ne kadar cesur olsa, senin imzanı taşıyacak bir piyesi sahneye koyamaz.'

'Bir takma isimle sahneye koyar!'

Acı acı gülümsüyorum:

'Koyamaz, İlyas Sami'yi kimse matmazel Marika diye yutmaz!'

Bu nükteciği, Nâzım'a, hikâyeyi bildiği için yapmıştım: Benim ona, evvelce anlatmış olduğum o hikâye şöyleydi:

'Kürt İlyas' diye anılan İlyas Sami, Pol Rpson'unkinden çok daha davudî kontrbas, çok kalın sesli bir insan azmanı.. İlyas Sami, Osmanlı İmparatorluğu'nun Topçu Feriki Rıza Paşa'dan miras kalan milyonları Beyoğlu'ndaki sefahathanelerde su gibi harcayıp tükettikten sonra neşesini dahi kaybetmemek mucizesini gösteren bu zat hep gülerek 'kürt taklidi' yaptığı şiveyle konuşuyor. O sırada ortak dostlarımızdan Fazıl Rıza isimli birisinin Marika adında çıtıpıtı bir Rum metresi var. O sene nisanın birinci gününün akşamında, içinde günümüzün tanınmışlarından Eşref Şefik'in de bulunduğu meclisimize İlyas Sami gelip oturunca:

'Geç kaldın, neredeydin bu saate kadar?' dedi Eşref Şefik.

İlyas Sami, o davudi sesi ve kürt taklidiyle konuşmasını sürdürerek:

'Ben, diyor, Fazıl Rıza'ya bir puvasson davril yaptım. Telefonunu açtım. 'Ben Marika, dedim seni saat altıda Löbon'da bekliyeceğim. Biliyorsunuz, dargınlıkları vardı bugünlerde. Fazıl, telefonuma bir sevindi, bir sevindi, sormayın. Sevincinden gülmesinin tesiriyle telefonu bile kapatmadan 'Peki, gelorum' diyemedi.. Enayi Fazıl Rıza, şimdi Löbon pastanesinde Marika'yı bekliyor.'

Gülme sırası bizimkilerdeydi. Düşünün, o basbariton ses, o kürt şivesi ve 'Ben Marika' diyen telefondaki ses.. Bu, yutulacak nisan balığı değil, Balina azmanı...

Bu hikâyeyi Nâzım'a anlattığım zaman çok gülmüş ve:

'İnsanlara, nice tenekeleri altın diye yutturulabiliyor ama İlyas Sami'yi kimse telefonda da olsa Matmazel Marika diye yutmaz!' demişti.

Benim Nâzım'a, bunları anlattıktan sonra 'takma adla sahneye koyma' düşüncesi kafasından silinmiş olacak ki bu defa bana:

'İmzasız oynatır!' demez mi?

'İlyas Sami'yi kimse Marika diye yutmaz!' dedim.

'Senin imzanla oynasın!'

'İlyas Sami'yi kimse Marika diye yutmaz, dedik ya Nâzım!'

'Canım, bu ona benzer mi? Sen röportaj kralı, tanınmış, romanlar yazmış, hikâyeleri neşredilmiş meşhur bir yazarsın. Senin bir de piyes yazmış olmanı kim yadırgar?'

'Demek eser oynanacak, tutulacak, ben de, gelip tebrik edenlere iftiharla sırıtıp 'Teşekkür ederim' diyeceğim öyle mi? Senin beni bu kadar gülünç duruma sokmaya hakkın var mı? Halk:

'Yazarı isteriz!'

diye bağıracak, sahneye ben çıkıp kırıtacağım... Geç, bu pek fena bir komedi olmaz ama, bunu ben ne yazabilir, ne de oynayabilirim!'

Nâzım, gıdıklanmış bir çocuk gibi gülüyor, sonra ciddileşip kaşlarını çatarak soruyor:

'Peki sen, ne zamandan beri dangalakların yakıştırmalarından korkacak bir adam oldun?'

'Canım ben bu işte, başkalarının değil, kendi hakkımda kendimin vereceğim hükümden korkuyorum!'

'Neden? Bu işte senin yapacağından daha mertçe hangi davranış olabilir? İstersen günü gelince, işin aslını da açıklarsın!'

Bu şartlar içinde, siz benim yerimde olsaydınız ne yapardınız? Bilemem. Fakat: 'Aşağı tükürsem sakalım, yukarı tükürsem bıyığım' lafı galiba yüzde yüz bir insanın işte bu durumda kalmasını tarif etmek ister!

Ben bir dostun işlediği suçu üstüme alır gibi:

'Peki, dedim. Piyesi ver, ben götürüp Muhsin'e veririm. Yalnız sen ona, piyesin senin tarafından yazıldığını bildiren bir de mektup yaz ki, o sonradan ikimizin de kendisini aldatmış olduğumuz hükmüne varmasın!'

'Olur!'

Gerçi böylece o 'Olur,' dedi ve biz de işi öylece oldurmak istedik ama maalesef olmadı! Piyesi aldım, defterlere arap harfleriyle kopyasını çekip, aslını kendisine götürüp verdim. O sırada hapishanede teftiş yapılacakmış, kendisinin de yazı yazması yasakmış ama, müdür göz yummuş. Bu defa Nâzım, müdüre laf gelmesin diye piyesini yazdığı defterleri yakmış.

Bir gece, piyesi Nâzım'ın mektubuyla birlikte Muhsin Ertuğrul'a vermek üzere Tepebaşı'ndaki tiyatroya gittim. İçimde herşeye rağmen hoşlanmadığım, kendi mizacımla bağdaştıramadığım bir iş yapmaya gitmenin huzursuzluğu vardı. Ayaklarım başımla dövüşe dövüşe yürüyordu.

Muhsin, Tiyatrodaki yerinde yoktu. Kendisini nerede bulabileceğimi sorunca:

'Belki komedi tiyatrosundadır!' dediler.

Fransız tiyatrosunun kapısı Balo sokağına açılan kulisine girdim. Şehir Tiyatrosu'nun komedi kısmının kulisine girerken, şöhret sağlamak gayesiyle bedava sütun doldurmak isteyen gazete ve dergilere yazı da yazan, bence sözde aktör biriyle karşılaşacağımı düşünmemiştim. Bir Bizans aktörü üslubuyla seyyar tiyatro truplarını alaya alan bir yazısına cevap vererek onu fena halde benzetmiştim. O yazımdan dolayı içinin bana karşı kinle dolu olduğunu ve fırsat beklediğini de düşünmemiştim. Fakat bu insan biçimine girmiş kin, kendi çöplüğünde komikçe horozlanarak bana taarruza yeltendi. Ben de mecburen gerektiği biçimde karşılık verdim.

Ama hadise cürmümeşhud mahkemesine intikal edince, meslektaşlarını korumak için ahlak dışı bir ağızbirliği yapan sözde sanatkâr şahitler beni 24 saat hapse mahkum ettirdiler. Sonra da uğradığım bu haksızlık ve zaten alabildiğine isteksiz olarak üzerime aldığım iş, daha ilk adımda beni böylece yürekten pek fena sendeletince, hadiseyi kendisine anlatarak eserini sahibine iade etmek istedim.

Nâzım, mavi gözlerine içinden yağmur yağacak kadar üzüldü:

'Piyesi ben ne yapayım? Hapishanede oynatacak değilim ya, zaten yazı yazmam da yasak. Varsın sende dursun!' dedi.

Nâzım'ın 'Adını istersen 'Atlı Konuşunca' da koyabilirsin, dediği *'Yolcu'* işte böylece bende kaldı. Ve Nâzım'ın bu piyesi, demokratik düzene geçme ümidiyle kitaplığımda yıllarca bekledi.»

XIII. 1937'NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE NÂZIM'IN KİŞİLİĞİ

Ömründe hiç kimseyle kavga etmemişti İvan,
(Hatta iyi yürekli, fakat çok aksi bir adam olan
Ermeni Sagamanyan'la bile)
korkaklığından değil
barışseverliğinden.
Ve hiçbir millete düşmanlığı yoktu.
Büyük bir kusuru vardı İvan'ın:
şaşmak bahsinde çocuktu.
Ve tuhaf bir acıyla şaşmıştı
Hitler Almanya'da yerleştiği zaman.
«Marks'ın, Engels'in, Bethoven'in ve Şiller'in milleti,
Sosyal - Demokratların ihanetine rağmen
nasıl olsa devirirler iti,»
diye düşündü.
Hitler devrilmedi.
Biraz daha şaştı, biraz daha üzüldü İvan.
Ve şimdi
22 Haziran şafak vakti:
«Gelenler faşistlerdir,» diye düşündü,
«biz burdan, Alman milleti içerden
temizledik demektir işi.»
İvan dayandı burdan.
Alman, Rumen, Fin, İtalyan, Macar,
bir tek ölüm bayrağı altında saldırıyordular.
Çekoslovak, Belçika, Hollanda, Fransa fabrikaları
emrindeydi gamalı haçın.
Hitler'in uçakları ve tankları çoktu.
İvan'ın askerlik sanatında henüz yeter bilgisi yoktu
ve her şeye rağmen
bu işe bir parça hâlâ şaşan bir çocuktu.

Çekiliyordu içerlere doğru çarpışarak.
Yanıyordu alabildiğine
yanıyordu alabildiğine arkada toprak.
Dayanıyordu İvan.
Fakat Alman milleti/Hitler'e av köpekliğinde/ve İvan'ı
şaşırtmakta
devam etti.

17 Nisan 1937'de suçsuzluğu anlaşılarak serbest bırakılan Nâzım, tutukluyken üzerinde son rötüşlerini yaptığı «*Yolcu*» piyesi'nin temsil edilmemesinin üzüntüsünü bile attı üstünden, yapacağı çalışmaları planlamaya koyuldu.

Almanya'dan verilen haberler Hitler'in Münih'te «Dejenere Sanat - Entartete Kunst» adlı bir sergi açtırdığını bildiriyordu. (19 Temmuz 1937) Bu, yeni klasik resme, sürrealizme ve resimdeki yeni arayışlara karşi açılmış bir saldırı kampanyasıydı. Bu sergiyi, yeni «Nasyonal Sosyalist» sanatının ürünlerinin derlendiği «Büyük Alman Saatı - Haus der Deutschen Kunst» izliyordu.

Sergileri gezenler şu gerçeği öğrenmenin «tarih adına» üzüntüsü ile ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Çünkü «Dejenere Sanat»ın örnekleri diye Naziler Münih, Hamburg, Berlin, Dusseldorf ve Leipzig'de açtıkları sergilerdeki eserler, Alman müzelerinden derlenen 16 binden fazla resim sanatının en mükemmel örnekleriydi ve hepsi yok edilecekti.

Nazilerin resim sanatına saldırıları, 26 Nisan'da İspanya'da Guernica Kenti'ni bombalayarak yerle bir eden Alman Akraba Lejyonu'nun saldırısı kadar bütün demokrat dünya insanını dehşete düşürüyordu. Picasso

bu vahşice ikili saldırı üzerine kendi sanatının savunucusu sayılan ve Guernica'daki katliamı betimleyen bir tablosu, büyük sempati topluyor ve Paris'teki «Uluslararası Teknik ve Sanat Sergisi»ndeki İspanyol pavyonunda büyük ilgi topluyordu.

Nâzım, Hitler Almanya'sının bir yandan sanat yapıtlarını, bir yandan İspanya'daki kentleri yerle bir edişini ve de basına yansıyan yeni bir haber üzerine düşüncelerini çok kısa çizgilerle açıkladı:

«Bir vakitler Alman ulusu, Bethoven'i, Göte'yi, Hegel'i doğurmuştu.

Bir vakitler Alman ulusu, içine girdiği bir devrimin bu üç büyük başını yalnız girilen devrimi değil, daha ilerileri de sezmiş oldukları için, olgunluğunun en olgun üç örneği diye yeryüzüne tanıttırmıştı.

Bethoven'in yüreği, Hegel'in kafası ve Göte'nin ağzı elele vermiş üç ışık devi gibi yeryüzünde dolaştılar.»

«Dün gazetelerde okudum. Almanlar yeryüzünü altüst edecek beş silah bulmuşlar.

Bunlardan birincisi, demir gemileri eriten, aeroplanları yakan (Z) ışığı; ikincisi, 180 santim kalınlığındaki demirleri delen gülle, gaz ve mikrop saçan hava fişeği; dördüncüsü, korkunç ve görülmemiş bir Krupp topu; beşincisi, dakikada 600 kurşun atan makineli tüfekmiş. Ne diyeyim?»

Nâzım, tehlikeye parmak basıyordu.

Yazarlar da «Aydınlar Uluslararası Kurultayı»nı gerçekleştirmek için bütün ülkelerde harekete geçiyor ve 1935'teki gibi 1937 Haziranında da kültürü savunmak için toplanıyorlardı. Kurultay'a 1935'te Aragon, Andre Breton, Georgi Dimitrov, Tristan Tzara, Andre Gide, Gorki, Paul Nizan ve bunlar gibi pek çok ünlü aydın kişiliğiyle devrimci görüşlerin sanata yan-

sımasını ele almış, eğitici, öğretici, insanı mutlu edip doğaya egemen edici görüşler sergilemişlerdi. 1937'de de basına yansıdığına göre bu kez büyük Alman şairi ve tiyatro yazarı Bertolt Bretht, Sovyet yazarı İlya Ehrenburg, Rafael Alberti, Nicolas Guillen, Cesar Valejo gibi son yılların parlayan kültür yıldızları da katılıyordu. Kültürel kalkınma yanında, Hitler'in başlattığı Nazi düşüncesinin kültür barbarlığına karşı dünyanın bütün düşünürleri, aydınları, yazarları, sanatçıları birleşmeliydi. Hitler, Mussolini, Franco üçlüsü savaş çığırtkanlığıyla yığınları serseme çevirmeye özen gösteriyordu. Bunlar hem emperyalist savaşı başlatmış, hem de yenileriyle dünyayı büyük bir savaşa sürüklemenin görünürdeki üç demagokları olmuşlardı. Arkalarında silah tacirleri vardı.

Nâzım, dostlarına şu gerçekleri açıklıyordu:

«İngiltere'deki silah endüstrisini ellerinde tutan 7 firma 1936'ya kadar son 6 yılda sermayelerinin safi kârı 23 milyon 130 bin 722 sterlinle yüzde iki yüz oranında kâr sağlamışlardı.»

1937'deki durum şöyleydi Orhan Selim'e göre:

«1937'de silahlanma yarışı en son süratle ilerliyor. Bu firmaların bundan sonraki kârlarını okuyacağız.

Yeni bir savaşın önüne geçmek için, silahlanma yarışı kadar kuvvetli arzular, fakat mühimmat fabrikalarının kârları kadar kesin bir aciz var. Savaş İspanya'da bilfiil patlamıştır. Silah fabrikaları dünya ölçüsünde geceli gündüzlü işliyor, silah fabrikaları tröstleri devletlerine savaş kredisini büyütüyor. Hergün tersanelerden yeni zırhlılar denize iniyor. Gökyüzünü karga sürüleri gibi uçaklar sarıyor.

1914 savaşı Sırbistan'da bir arşidükün ölümü ile patlamıştı. Bu savaş hangi arşidükün ölümü ile patlayacak bilmiyoruz.

Fakat şurasını çok iyi biliyoruz ki, bu gelmekte olan savaş, silah firmalarının kasalarına milyonları indirirken, yeryüzünde barış ve esenliğin en büyük savunucusu halk kitleleri, barışsever uluslar, büyük devletlerin bu yarışmasında yine mısır koçanı kemirecekler, yine milyonlarla ana evladını, çocuk babasını, uluslar en zinde ve umut bağladığı ordularla gencini yitirecektir. Ulusal savunma borçları kabaracak, ekonomik bunalımlar, açlık, sefalet, ölüm ulusların başı üstünde kara kanatlarını gerecek, fakat yine sonunda mühimmat sanayii tröstleri pay ortaklarına milyonların üstünde milyonlarca safi kâr, insan kanının bedeli savaş kazancı olarak dağıtacaktır. Görüyorsunuz ki savaş çok kazançlı bir iştir.» *(Akşam 1937)*

Basın, yaklaşan yeni bir dünya savaşının belirtilerini yazıyordu ama, Türkiye savaşa hazır değildi, savunmasına önem veriyor, daha çok Doğudan gelebilecek bir saldırıya göre hazırlanıyordu. Oysa Mussolini, Türkiye'ye yan bakıyordu. Atatürk de, bu gözü dönmüş diktatöre Ankara'dan değil, Akdeniz kıyısından Antalya'dan yanıt vermek için karlı bir havada yola çıkmıştı.

Aslında Atatürk 1936 yılı sonuna doğru halsizleşmişti ve o yılın sonunda «halinde bir başkalık olduğunu kabul etmemeye imkân yoktu» (Dr. Asım Arar). Bununla birlikte Atatürk «hekimle ve ilaçla hiçbir zaman başı hoş değildi.»

Burnu kanıyor, vücudunda yer yer kaşıntılar oluyor, karaciğerin verdiği bu tehlike işaretleri önemsenmiyordu. Atatürk ise, yaklaşan savaşa karşı Balkan Birliği'nin kurulmasını sağlıyor ve ilk kez «Dünyada barış, yurtta barış» sloganını atarak savaşın gerilemesini amaçlıyordu. Bir biyografi yazarı P. Paruşev «Atatürk» adlı kitabında şöyle diyordu:

«Mustafa Kemal'in şiire olan tutkusu, geleceğin büyük şairi Nâzım Hikmet'i de yanına çekecektir.

Nâzım Hikmet, şiirde daha ilk adımlarını attığı günlerde arkadaşı Vâlâ Nurettin'le, bütün yurtta sözü edilen kişiyi görebilmek için, Ankara'ya giderler. Nâzım Hikmet'in dayısı İsmail Fazıl Paşa ikisini bir handa bularak alır, Meclis'e götürür.

İsmail Fazıl Paşa, onları Mustafa Kemal'e tanıtır:

'İşte sözünü ettiğim şairler.'

Gençler, gözlerini karşılarındaki bu insana dikmiş, Anadolu ihtilalinin liderinde başkalarında olmayan özellikleri görmeye çalışmaktadırlar. Mustafa Kemal, onlara şöyle der:

'Bazı genç şairler, moda adıyla anlamsız şiirler yazmaya başladılar. Benim size öğüdüm açık ve belirli bir amaçla yazmanızdır.'

1929 yılında bir İstanbul basımevi Nâzım Hikmet'in ilk şiir kitabını basar ve 'Colombia' şirketi de ozanın kendi sesinden şiirini plağa alır. Nâzım Hikmet'in amcası Ali Fuat Paşa, bir akşam Mustafa Kemal'i *'Salkım Söğüt'* şiirini dinlerken bulduğunu anlatmaktadır. Mustafa Kemal soluksuz dinlemektedir. Plak bitince coşkunluğunu belli eden bir sesle:

'Ne şair!' der.

Birkaç yıl sonra Nâzım Hikmet Başkan köşkü Çankaya'yı ziyaret teklifi alıyor. Fakat burjuva cumhuriyetinin maksatları kendi fikirlerine aykırı olduğu için, Nâzım bu teklifi reddetmektedir.» (s. 318, 319)

1937'de Nâzım Hikmet hakkında kitaplar yayınlandı. Orhan Seyfi Orhon, İsmail Habib Sevük, Ahmet Cevat, Muvaffak Hüsnü Benderli ve birçok yazar dergi ve gazetelerde onun sanatını inceleyen, değerini vurgulayan görüşlerini açıkladılar.

Orhan Seyfi, *(Nâzım Hikmet, hayatı ve eserleri, Cumhuriyet Kütüphanesi, 1937)* de Nâzım'ın kişiliğini anlatmak istediği bölümde şöyle diyordu:

«Hiç şüphe yok ki, Nâzım Hikmet son devrin en orijinal sanatkârıdır. Yalnız onun orijinalitesi münhasıran ne siyasi ve içtimai akidesinin yeniliğinden, ne mevcut edebi şekilleri ve kıymetleri kırışından gelmiyor. Daha ilk nazım tecrübelerine başladığı zaman göze çarpan mümtaziyet, bu genç şairde, olgunlaştıkça pek tabii bir surette tekâmül etmiştir. Nâzım Hikmet'in şiirlerinin fikir ve mevzu tarafının artık ne orijinalitesi kalmış olabilir ki bunları her memlekette amele sınıflarına varıncaya kadar bütün dünyanın gördüğü, dinlediği şeydir.»

Belli ki O. S. Orhon, Nâzım'ın bu yolu bırakmasını ve —kendince— hayatın gerçeklerine boyun eğmesini istiyordu, ama ondaki şair yüceliğini de inkâr edemiyor ve şunu yazıyordu:

«Bize bu tekrarlanmış ve bildiğimiz mevzuları güzel yapan şey ondaki hayal, his ve heyecan kuvvetidir. Onu taklit edenlerin aynı mevzularda ne kadar alelâde, tatsız ve klişe olduklarını görüyoruz. Bir burjuva gibi düşünmemek için çok insani bir duygu olan (sevgi)'ye eserlerinde yer vermeyen şairin 'Portreler'de bir defacık yazıverdiği bir aşk mektubunda bile; ne kadar derin, yeni bir hassasiyet taşıdığı meydana çıkıyor. Birçok manzumelerinde kullandığı külhanbey ağzı ve küfürler de onun orijinal tarafı değildir. Bunlar başına giydiği amele kasketi gibi iğreti şeyler... Hele onu taklit edenlerin ağzında ne kadar tatsızlaştığını, adileştiğini sormayın!»

Ayrı dünyaların şairleri olduğundan Orhon'un Nâzım'ın şiirlerine bakışı başka türlü olamazdı. O hem «Nâzım Hikmet vezni ve malum olan nazım şekillerini

terketmekle şiirlerini klişelikten kurtarmıştır» diyordu, hem de «buna mukabil eserlerinde bariz bir perişanlık göze çarpıyor. Sanatın bir çerçeve içine konması zaruri değil midir?» diye soruyordu. Ve böylece Nâzım'ı anlayamadığını bir kez daha kendi kalemiyle belgeliyordu.

İsmail Habib Sevük ise *(Edebi Yeniliğimiz, 1937, Remzi Kitabevi)*, Nâzım'ın sanat ürünlerine daha bir anlayışla, daha bir iyi niyetle bakmaya çalıştığı görülüyordu. Konuya girişi şöyleydi:

«*(835 Satır)*ın şairi yeniliklerin haşrü neşr olduğu büyük İslav ülkesinden getirdiği yeniliklerle beğenildi. Aruz'u da, hece'yi de atıp sırf ahenkten ve ritmden bir ses vermek kulaklara yeni bir nağme idi. Kayığın uzaklaşışı, atlıların geçişini anlatırken nazma sinema hareketi vermek yenilikti, huşa gitti; kelimelerini ve mısralarını büyük harflerle yazarak, çizgilerle ayırarak tonu yükseltmek musiki ve notadan kuvvet almaktı, beğenildi. İnce nağmeli saz takımına bedel gürültülü bando daha çok kalabalık çeker, bunun için o haykırışa fazla üşüşüldü. Şiirin hedefsizliğine bedel, muayyen bir ideale koşar görünüşü büyük bir cazibedir; sevdiğimiz yere giden şey de sevgilimiz olur. Gidilen yeri beğendiğimiz için sanırız ki, gideni beğeniyoruz!.

Siz bütün bu yeni kuvvetlere şahsi kıymetlerini de ilave edin. Kulaçlı bir muhayyilesi var. Merdiveninin çengelini yıldızlara asabilen bir muhayyile. Ruhunda, şiire en büyük kuvvet olan, ihtirasın girdaplarını çalkalayabiliyor; bu hırsıdır ki, *'Yürüyen Adam'*ı göğsü bir kalkan gibi kabarık, gözlerini iki çıplak bıçak gibi çekmiş, ağır ağır, adım adım, mücessem bir haşmet gibi yürütüyor. Nabzında dıştaki nabzı duyan bir kabiliyet gizli; Hazer Denizi'nin şahikalı dalgaları üstünde dümeninin başına bir heykel gibi oturan Türkmen kayıkçıyı devrilen atın sırtından inip şahlanan ata binen ha-

rikulade bir şehsüvar gibi görür. Bütün bir şiir malzemelerini bir de kuvvetli bir nazım tekniğiyle perçinleyiniz; bir nazım tekniği ki, tartısızmış gibi görünen mısralarını inceden inceye tartmaktadır.

Şair, kıymetini serbest nazım tarzının adamı olmaktan almıyor, şair, o tarza kıymet oluyor. Şiir ve tarz, biri öz, öteki şekildir. Öz tarza şiirin cevherini verdi, tarz da öze şeklin yeniliğini veriyor. Yalnız içle dış karıştığı için onu taklit edenlerin çoğu kerameti şekilde gördüler. Her şekle yapışan gibi onların kıymeti de özsüz bir kabuk olmaktan ileri gidemedi. Sonra şairin şiirden ziyade dıştan gelme birtakım cazibeleri daha var. Dıştan gelme her şey fanidir; moda ile ve zamanla değişir, bu fanilikler şiire kıymetin keyfiyetini vermedi, fakat takdirkâr kitlenin kemiyetini arttırdı.

Asıl şiir içte ve derindedir, hemen görünüvermez; dıştaki cazibeler ise kitleyi çabuk çeker. Lakin şair nasıl cazip görünerek kitleyi çektiyse kitle de şaire caziptir, şairin kitleye gidişi, bu biraz da şiirden gidiş oluyor. Mesela kafa tutmanın zevki vardır; bu zevkle koşan kimse şairi mi beğeniyor, kahramanı mı, pek farkında olmaz. İdealistin de böyle; cemiyetin nabzını yoklayış da böyle; Nâzım'ın şiirinde bu gibi «ez harici şiir» unsurlar var. Onun asıl şairliği bu unsurlar ayrıldıktan sonra anlaşılacak. Bunu ayıracak ise zamandır. İcabeden zaman geçsin, onun şiirinde ayakta kalanla dökülen o vakit göreceğiz.» (s. 482 - 483)

Nâzım, bu görüşler için ne diyeceğini soran Ahmed Cevad'a:

«Her yazar, içinde bulunduğu sosyal çevrenin düşüncesini yansıtır. Ne diyeyim? Ama öyleleri de vardır ki, kendi sosyal realitesinin kalıpları dışına çıkar, karşı tarafın yanında yer alır. Böyle olan yazar da vardır, böyle olan işçi de...» yanıtını vermişti.

Ahmed Cevad, katılmamış tümüyle bu görüşe:

«Yazarı, aydını anlarım, gerçeği görür, emeğiyle geçinenlerin safında onların haklarını korur. Ama bir yoksul işçinin, bir milyonerden, bir kraldan, bir ağa'dan yana olması? Bu asırda bu güç...» demişti.

Nâzım, beş saatlik bir bedensel çalışma sonunda ancak öğleyin 250 gram ekmek ve peynirle öğle yemeğini düzenleyebilen birinin İngiliz Aristokrasisinden yana olabileceğine kolay kolay inanılmayacağını biliyordu ama, Ahmed Cevad'a:

«Bak,» dedi, önünde 250 gram ekmek, bir bardak çay ve çikolata gibi yaldızlı kağıtlara sarılan kremli peynirden bir tek dilim, bir lokma ekmeğin üstüne çakısının ucuyla sürüyor, bir yudum çay içiyor ve anlatıyordu:

«Bak şu İngilizler yaman adamlardır. Aristokrasinin su katılmamış soyunu orada bulursun ancak. Koskoca evde tek başlarına da olsalar, erkek smokini geçirir sırtına, kadın yarı beline kadar açık gece elbisesini giyer, mum yakarlar, akşam yemeğine oturuverirler...»

İkinci lokma ekmeğin üstüne bir dilim peynirden bir sıva daha çekiyor, çayından bir yudum alıyor, yine anlatıyor karşısındakine:

«Bir İngiliz lordunun karısı imiş, rastlantıyla tanıştık. Nasıl bir kadın mı dersin... At yarışlarına giren safkan İngiliz kısrakları gibi. Kadınla kısa sürede işi pişirdik. Doğrusu, önce o pas verdi. Gel gelelim birlikte olabileceğimiz yer, ancak Lordun İskoçya'daki şatosu olabilirmiş. Lord Hindistan'da ava gitmiş de... Ama kadın, burası kocamı evi, onu kendi evinde aldatamam, aristokratlık buna elvermez, dedi. Bana kendi evimde onunla buluşma şansı tanıdı.»

Ekmeğinden yine bir lokma koparan işçi, yine bir dilim kremli peynirden bir sıva daha çekti ekmeğine, çayından da içti, sonra:

«Şu İngiliz asilzadeleri, ne sağlam kafalılar! Kendi evinde kocasını ya da kocası eşini aldatmama terbiyesi almış. Ne güzel!» diyordu.

«Bana göre, Kıbrıs'tan İngiltere'ye çalışmaya giden işçinin burada kış tatilini çıkarmak için geldiğinde söyledikleri alay da olabilirdi, ama, asilzadeliğe hayranlığı, hatta onları özümseme isteği de sezilmiyor değildi.»

«Ama Nazım, bu pek müstesna bir örnek» dedi Ahmet Cevat. Nâzım'sa:

«Şuna ne buyrulur? dedi, grev hakkının ne büyük bir güç ve bu gücün ekonomik yaşamda eşitliğe doğru, iyi yaşama doğru atılacak adımlara araç olduğunu sana öğretecek değilim. Dinle bak:

Geçen yılın başında, yani 1936 Ocağında Paris'te bir grev yaşandıydı. Paris Üniversitesi hukuk fakültesi öğrencilerinden bir bölüm grev yaptı. Derslerine girmediler. Sebebi neydi, biliyor musun?

Sebebi şuydu: Profesörlerinden birine kızmışlar. Öğrencileri zivanadan çıkaran profesörün yaptığı iş neymiş?

Hukuk Fakültesi öğrencilerini, yani yarının yargıcını, savcısını, sorgu yargıcını, avukatını çileden çıkaran şey, bir profesörün Milletler Cemiyeti'nde Habeşistan'ın Hukuk Danışmanlığı önerisini kabul etmesiymiş!

Düşün bir kere Ahmet Cevat kardeşim, İtalyan emperyalistleri, gidip Habeşistan yurdunu kasıp kavuruyor, şehirlerini yakıp yıkıyor, zehirli gaz kullanıyor, Cemiyeti Akvam denilen uluslararası kurumda kendilerini savunmaları için tarafsız bir ülkenin ünlü bir hukuk profesörünü danışman yapıyor, yani bir hukuk

bilgini, hakkı savunmak için, mazlumların, mağdurların yanında yer alıyor, hukuk fakültesi öğrencilerinden bir bölümü bunun için grev yapıp derse girmiyorlar. Bu hak safını bırakıp, suçu savunmak değil midir?

İşte Fikret'in dediği gibi 'beşerin böyle dalaletleri var'...»

Ahmet Cevad, başını sallayarak Nâzım'ı onaylamıştı. Nâzım, şunu da anımsatma gereğini duydu:

«İki gözüm, dedi, yazar takımından öyle tipler göreceksin ki, bir gün sen de şaşıracaksın. Örneğin öyle 'münevver' denilen okumuş var ki, senin yıllarca önce okuyup niteliğini bildiğin ve yararlandığın bir kitabı yeni okumuştur. Sanır ki, daha önce hiçbir yakını, hiçbir Türkiyeli yazar onun adını öğrenmemiş, Fransa'dan ya da Almanya'dan getirtmemiş. Şimdi bir çevirmen onu Fransızca'dan çevirince alıp okumuştur. Hoşuna da gitmiştir. Seni görünce başlar ısrara: Şöyle bir kitap çevrildi, mutlaka oku! diye. Sen, daha önce okuduğunu söylersin, inanmak istemez, 'sen yeni çevrileni oku, beğeneceksin!' der. Bu tip 'münevverler' bilginin, öğrenmenin, yeni görüşler edinmenin kendisiyle başlayıp, kendisiyle biteceğini sanır. Bizim edebiyat tarihçilerimizin birkaçı, konu yaptıkları sanatçının ne sınıfsal düşüncesine önem verirler, ne de yeni buluşlarının yeni bir tür mimarlığına inanmazlar. İlle kendilerine benzemelerini isterler. Sen yazarsan, doğrusunu yaz e mi?»

Ve Ahmet Cevat, hazırlamakta olduğu *(Nâzım Hikmet hayatı seçme şiir ve yazıları, Çığır Kitabevi 1937)*'de yayınlanan yapıtının bazı bölümlerini yeniden gözden geçirerek basıma vermişti. Böylece, işe doğru söylemekle başladı:

«Son devrin tanınmış edip ve şairleri ismi altında

bir seri neşrini çok zaman evvel düşünmüştüm. Fakat parasızlık bu seriyi neşretmeme engel oluyordu. Muhtelif sebepler yüzünden bizim memlekette neşriyat yapmak çok zor bir iştir. Bilhassa benim bu serimi neşretmek oldukça mühim br mesele idi. Çünkü bu seriden çıkacak kitapların gayet ucuza satılmasını arzu ediyordum. Kitap satışlarının pek mahdut olduğunu hesaba katarsak bu isteğimin ne kadar mühim olduğu derhal anlaşılır. Ben bu seriyi esas itibariyle şu maksatla hazırlıyorum.

Memleketin tanınmış şair ve ediplerini, eserlerinden parçalar alarak daha geniş mikyasta halka tanıtmak.

Son devrin edipleri —bütün şöhretlerine rağmen— mahdut bir zümre tarafından biliniyor. Sebebi de başlıca ikidir.

1 — Bu şair ve ediplerin eserleri pahalıdır. Bunları alıp okumaya herkesin kesesi müsait değildir.

2 — Bayi teşkilatı bozuk olduğundan kitaplar memleketin her tarafına yayılmıyor.

Birinci sebebin halli şu şekilde olabilir. Cüz'î bir kâra katlanarak kitaba ucuz bir fiyat koymak. Bunu Babıâli'de müstakil olan yeni iş yapan Çığır Kitabevi sahibi Mustafa'ya kabul ettirdim. Mustafa sermayesizdir. Böyle bir işe girişmemede kabahatli sayılmazdı. Fakat bu arkadaş her şeye rağmen para kazanmak sevdasında olmadığından bu fedakârlığa katlandı. Ahmet Haşim'i neşretti. Ahmet Haşim kitabı büyük kıtada 7 formadır. Fiyatı da 25 kuruştur. Haşim kitabından kazanıp kazanmayacağı meçhul olduğu halde bu kitabı —ki aynı kıtada 10 forma olarak çıkarması ve fiyatında da hiçbir fark bulunmaması— bu işle biraz alakadar olanlara yapılan fedakârlığı sarih olarak gösterir.»

Ahmet Cevat, Nâzım Hikmet'le ilgili kitabın ÖN-SÖZ'ünde, bundan sonra dağıtım örgütündeki aksaklıkları, daha sonra da bazı yazarların dillerinden halkın bir şey anlamadığı için onların kitaplarını boykot ettiklerini belirttikten sonra bu seriye başlamadan önceki günlerini özetlemişti.

«Bu seriye başlamadan evvel Nâzım'la seri hakkında konuştum. Kendisinin de seride bulunduğunu söyledim. Nâzım bu fikrimi iyi karşıladı ve bana muvaffakiyet temenni etti. Seri hakkındaki düşüncelerimi takviye etti ve o da kitapların mümkün mertebe ucuza çıkarılmasında ısrar etti. Ben, halkın menfaatine olan bu işte yardımcı arkadaş bulabildiğim için sevinç duyuyorum.»

Ve bu kitabına «Nâzım'ın sanatını en iyi anlatabilecek Nurullah Ataç'ın bir yazısını bu kitaba aldığını,» da açıkladı.

Edebiyat ve Edebiyat Tarihi El Kitabı (İkinci basılış 1937, İstanbul) yazarı Muvaffak Hüsnü Benderli, Nâzım'la ilgili inancını kısa kesiyordu:

«Nâzım Hikmet; yeni bir tarzın en kudretli mümessilidir. Serbest nazım vadisinde emsalsizdir. Kötü muakiplerinin (takipçilerinin) kurbanı olmaktan onu kurtaran, hakiki şairliğidir. O kendinden ayrı yolda yürüyen Necip Fazıl'la Türk şiirinin değerli şairidir.»

Benderli, Yedi Meşale'cilerden söz ettikten sonra şöyle diyordu: «Yeni edebiyatımızda Ali Mümtaz, Hüseyin Nail, Mehmet Faruk, Emin Recep gibi birçok şair varsa da bunlardan bahse bu kitabın ve mevzuumuzun tahammülü yoktur. Onların eserlerini okudukça görür, beğenir ve öğrenirsiniz. Yalnız bu saydığımız şairlerden sonra Necip Fazıl ve Nâzım Hikmet üzerinde durmak lazımdır. Bunlar son devrin en kuvvetli şairleridir,» diyor, konuyu kapatıyordu.

Ünlü eğitimci ve yazar Hasan Âli Yücel, gazetelerde yer alan Pazartesi Konuşmaları genel başlıklı yazılarını bir kitapta toplayıp 1937'de kitaplaştırdı. Yazar, kitabının üç sayfasında da (87, 89, 96. sayfalar) Nâzım'la ilgili görüşlerine yer vermiş ve bu sayfaları, kitap kapağının arkasına not ederek Akşam gazetesine göndermişti. Orhan Selim Beye gönderilen kitap Nâzım'ın elinde birkaç saatlik bir vakit aldı. Kimi vakit güldü, kiminde «amma da yaptın üstad!» diye söylendi, kiminde de: «eh, el insaf» demekten kendini alamadı. Akşam'ın demirbaş yazar ve muhabirlerinden olan Mustafa Ragıp'ın tanık olduğunu bildirdiği bu gözlemi öğrendikten sonra okuduğumuz Pazartesi Konuşmalarındaki satırları ya da bölümleri aktaralım:

«Lirik şiir harpten sonra çok kıymetli mahsuller vermiyor. Kronik edebiyatı ve roman inkişaftadır. Hâmid (Sahra)'sında, bugün, en yeni bulduğumuz Nâzım'a bile örnek olan yeni bir rüzgarın nefesi var.»

.....

«Eski lirik şair Nâzım Hikmet, *'kurukafa'*ya öz kanaatlarını söylemektedir. Ben bu değişmede edebiyatımız hesabına bir tehlike görmüyorum. Tehlike bizim için lisandan (dilden) geliyor. Son elli seneden beri bir türlü kıvamını alamayan dilimiz, her değişişinde birkaç şaheserin canına kıyıyor. (Makber) bugünkü nesil için Çince, (Sis) Japonca yazılmış birer eserdir.»

.....

«Nâzım da ritm itibariyle kendine has bir ahenk yaratmaktadır.»

Nisan 1937'de tahliye edildikten sonra yazar Suat Derviş, Nâzım'ı İpek Film Stüdyosu'nda «geçmiş olsun» ziyaretine gitmişti. Nâzım'a Servetifünun - Uyanış Dergisi'nin birkaç sayısını verdi:

«Boş vaktinde göz atarsın Nâzım,» dedi.

Nâzım, hapiste iken çıkan dergilerde ne yazılmış, ne gibi yenilikler olmuş, görmek istiyordu. Suat Derviş Hanıma su ve kahve ikram ederken, kendisi de dergilere şöyle bir göz attıktan sonra:

«Getirdiğin iyi oldu, ilgimi çeken yazılar var. Senin de...» dedi.

Gerçekten Suat Derviş'in 8 Nisan 1937 gün ve 2120 - 435 sayılı dergide bir ankete verdiği yanıt önemli bir yer tutuyordu. Misafiri kahvesini içerken Nâzım da anket yanıtını okudu; çocukluk arkadaşı «Neleri, kimlerin yapıtlarını beğendikleri sorusu»na şu yanıtı vermişti:

«Refik Halid, Ömer Seyfettin'in hikâyeleri, Halide Edib'in Sinekli Bakkal'ı, Sabahattin Ali'nin hikâyeleri, Nâzım Hikmet'in *Bedreddin Destanı*, Nizamettin Nazif'in Aygır romanı ve şimdi daha ismini hatırlamadığım birçok ediplerimizin ve şairlerimizin eserleri içinde hakikaten yerli vasfına layık olanlar pek çoktur.

... Ediplerin yaşı, nüfus tezkerelerine bakarak tayin edilmez. Nüfus kâğıdı ne gösterirse göstersin, şüphesiz ki Nâzım Hikmet, Yaşar Nabi'den çok daha gençtir ve Sabahattin Ali'nin hikâyelerini şunun veya bunun hikâyelerinden üstün yapan şey şüphesiz ki onun yaştaki küçüklüğü veya büyüklüğü değil, görüş, seziş, mevzuu buluş ve bize anlatış tarzının kudretidir.»

Nâzım, bunları okuduktan sonra:

«Suat, dedi, sözlerinden en çok beğendiğim bölümü söyleyeyim mi?»

«Söyle Nâzım, çok sevinirim...»

«Sabahattin'i anlatışın ve ondaki üstünlüğü en yumuşak sözcüklerle dile getirmeye önem vermen, büyük ustalık, kutlarım seni..»

Suat Derviş'in, sonradan dostlarına açıkladığına göre, Nâzım'ın en çok beğenmesini istediği yanıt bölümü, kendisinden altı yaş büyük olduğu halde Nâzım'ı, Yaşar Nabi'den daha genç diye tanımlaması imiş. Ama Nâzım, Sabahattin Ali hakkındaki değerlendirmesine çok sevinmişti.

Nâzım'ın hala çocuğu Celalettin Ezine, Nâzım'la Sirkeci'de karşılaşınca, birlikte Babıâli yokuşunu çıkarken Ezine:

«Nâzım, gel Yeni Adam'a birlikte gidelim. İsmail Hakkı'yı da görürsün. Ordaki genç arkadaşlar sana 'geçmiş olsun' demek istiyorlardı,» dedi. Yeni Adam, Baltacıoğlu'nun yönetiminde çıkan bir fikir dergisiydi, pedagojiye, edebiyata ağırlık veriyordu. Ezine de, Nurullah Ataç da vakit vakit bu dergiye yazıyorlardı. Celalettin Ezine, yazılışlerindeki bazı gençlerle bir konuda söyleşiye dalınca, Nâzım da Yeni Adam'ın masadaki son sayılarını karıştırmaya başladı. Baktı ki, beğendiği eleştirmen Nurullah Ataç konuşmuştu, bugünkü edebiyatımız hakkında.. Okudu:

«Bugünkü edebiyatımızda ne varsa, birbiriyle en uzlaşmaz gibi gözüken şeyler bile Hâmid'in eserinde bilkuvvet mevcuttur. Fakat onunla edebiyat tarihçileri meşgul olacaktır. Zaten edebiyat tarihçileri onun eserini tetkik etmezlerse Fikret'i de, Hâşim'i de, Nâzım'ı da anlayamazlar. Halbuki Hamid'in eserinde bu cemiyetin bütün o şairleri zaruri kıldığını gösterecek emareler mevcuttur.» *(22 Nisan 1937)*

Nâzım'ın bu görüşe tepkisi, daha doğrusu konuyu başka açıdan ele alışı birkaç kez Nurullah Ataç'la Tan'da, Celalettin Ezine ile evinde gündeme gelecekti.

Dönemlerine göre bazı yazarlar Hâmid'i de, Tevfik Fikret'i de, Hâşim'i de seviyor ve bunlara Nâzım'ı da katıyorlardı *(İsmail Safa Esgin, 20 Mayıs 1937, Servetifü-*

nun - Uyanış, 20 Mayıs 1937). Derginin Haziran ve Temmuz 1937 aylarındaki sayılarında da İffet Halim (Oruz), Neriman Hikmet, Ragıp Şevki (Yeşim) de yeni edebiyatta beğendikleri yazarları sıralarken Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Halide Edip, Orhan Seyfi, Şükufe Nihal, Faruk Nafiz, Necip Fazıl, Nâzım Hikmet, Ahmet Kutsi, Ahmet Hamdi, Mahmut Yesari, Peyami Safa adları anılıyordu. Neriman Hikmet ise Faruk Nafiz'in «Yıldız Yağmuru» başlıklı romanı ile Nâzım'ın «*Kan Konuşmaz*»ını beğenmiyordu.

Bu arada, adını gizleyen bir «şair», Nâzım'ın «*Taranta Babu'ya Mektuplar*»ını ters çevirerek anti sosyalist bir diziyi yazma girişiminde bulunmuştu. Ekim 1937'de konu edilen bu adı gizli şair'in niyetini Yücel Dergisi şöyle açıkladı:

«Adını söylemek istemeyen bir şair, 'Cihangir Nakof'tan Mektuplar' diye manzum - mensur eser yazacak ve Nâzım Hikmet'in, *Taranta - Babu'ya Mektuplar*' la faşizmin içyüzünü açığa vurmak isteyişi gibi, bir Avrupa seyahatinde vapurda tanıştığı bu André Gide gibi eski hararetli bolşevik Azerbaycanlı arkadaşından aldığı mektuplarla komünizmin içyüzünü ortaya koymaya çalışacaktır.» *(Ekim 1937, Yücel, Sayı 32)*.

Ama ne bu adını gizleyen şairin tasarladığı dizi yayınlandı, ne de adı öğrenildi. Fakat Halide Edip, «Maskeli Ruhlar» başlığıyla Yedigün'de yayımlayıp sonradan 1945'te «Maske ve Ruh» adıyla yayımladığı yapıtının Proloc'unda bir sahne tasvirinden sonra şu manzarayı çiziyor:

«Yerde alay alay maskeli makine-adamlar. Kadınları ve erkekleri hep eş. Yalnız etekliklerinden cinsiyetleri farkediliyor... Bir kısmı tekerleğin kulpuna yapışmış, ötekiler onların arkasında. Ortadaki değirmen taşını çevirerek ağır ağır aynı deviş, aynı adım ile dönü-

yolar... Gayet kalın bir ses bir şarkı söylüyor, değirmen taşını çeviren alayın pat pat eden adımları bu havaya uygun.

Trak, tiki, tak
Makinalaşmak istiyorum,
Mutlak buna bir çare bulacağım,
Ve ben ancak bahtiyar olacağım,
Karnıma bir türbin oturtup
Kuyruğuma çift uskur taktığım gün!
Trüm, trüm, trüm
Trak, tiki, tak!
Makinalaşmak istiyorum!» *(13 Ekim 1937, sayı 240)*

Halide Edip, öteki Nâzım karşıtları gibi, bu şiirde sanayileşmenin gerekliliğini ve sanayiin ortaya çıkardığı sosyal yaşamdaki belirli bir sınıfın şairi olduğunu vurguluyor, manifaktür aşamasından geçerek sanayileşmenin zorunlu gelişmelerini ve bu gelişmeye paralel olarak emek - sermaye ilişkisinin düzenli bir yol izlemesini amaçlıyordu. Oysa Halide Edip, paraya ve kuvvete tapanları fantazi ile sembolize ettiği yapıtında maskelilere bu şiiri okutması, yapıtının havasına ters düşüyordu. Belli ki Nâzım'ı 1937'de hâlâ anlamamıştı.

Aslında *Bedreddin Destanı* ve daha önce yayımlanan *Taranta - Babu'ya Mektuplar,* Nâzım'ın şiirinin başarılı gelişmelerinin ürünleriydi. Pek çok şair onun izinde yol alıyor, konularını halktan seçiyor, dil olarak arı açıklığı yeğliyorlardı. Genç şairler, verimli ürünlerini verme yolunda büyük umutlar yaratıyorlardı.

Ayın on dördü,
ayın on dördünü Paris'te aç gezen gördü,
dedi ki:
— Bu gece ay
dibi kalay
bir tencere gibi...
Ayın on dördü.
Ayın on dördünü Fatihli hırsız gördü,
dedi ki:
— Bu gece ay
gökte açık kalan
bir pencere gibi.
Atlasak içeriye,
aşırsak, be imanım,
Meryem ananın
gümüş takımlarını.
Ayın on dördü.
Ayın on dördünü İrlandalı bir polis gördü,
dedi ki:
— Benziyor ay
yıldızların yaldızlarını çalmak için
göğe çıkan bir hırsızın
fenerine...
Ayın on dördü.
Ayın on dördünü şair Sâlih Zeki gördü:
benzetti kendi eserine
beğendi...
Ayın on dördü.
Ayın on dördünü Londralı bir lord gördü,
dedi ki:

— Benziyor ay
haşmetbenahımın
dizbağı nişanına...
Kızardı ayın on dördü.
Kızaran ayın on dördünü bir parya gördü,
dedi ki:
— Benziyor ay
Ganj'ın üstüne damlayıp yayılan
kardeş kanına

Hece vezninin rafa kaldırılıp, Beş Hececi'nin sanat anlayışını ayakları yere basmayan köksüzlerin hayal dünyasının pırıltılı, hastalıklı nağmeleri sayanlar, yeni şiir anlayışıyla ürünler veriyordu. Bu gerçekten halktan yana, halkın içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumu şiire konu yapma eğilimi, 1937 iktidarının hoşuna gitmiyor, iktidarın edebiyatçı geçinen yazarları, üniversitedeki öğretim üyeleri Nâzım Hikmet'e benzemek, hiç olmazsa konu bolluğunu denemek isteyenlere cephe almayı kendi varlık nedenlerine bağlılığı pekiştirmek için zorunlu görüyorlardı. Hececi şairlerin de katılımıyla genç şairlerin heveslerini körletmek, o tür şiirlerin «şiir sayılmayacağı» (!) sanısını uyandırmak için iktidar organı Ulus Gazetesi bir anket açmıştı.

Şiir ölüyor mu? Gazetenin soruları şunlardı:

«Şiir ölüyor mu? Bu sual, en ciddi zihinleri yormaktadır. Bu bahis etrafında şairlerimizle yapmış olduğumuz anketin cevabını bu hafta da şairimizden .....'in fikirlerini bu sütunlara geçiriyoruz.»

Birkaç soru da şunlar:

Türkiye bakımından vaziyeti nasıl görüyorsunuz?

Şiiri yaymak, daha fazla okumak, lâyık olduğu mevkie çıkarmak için ne yapılabilir?

Şiirin âkibeti hususunda bedbin değilsiniz?

Bu ankete yanıt verenlerden Şair Ziya Osman Saba'nın «Şiirin inhitat ettiği, rağbetten düştüğü günün münakaşa mevzuları arasında sık sık ileri sürülüyor. Bu hususta ne düşünüyorsunuz?» sorusuna yanıtını aktarayım:

«Edebiyatını az çok tanıdığımız, Fransa, İngiltere, Almanya, Amerika... gibi birkaç muayyen büyük memleket (dünya) kelimesinin muhtevasını doldurabilirse, dünya ölçüsünde bir şiir buhranı vardır, diye katiyetle iddia edilebilir.

Bir zamanlar şiirin en büyük dâhilerini yetiştirmiş olmak şerefini kazanmış olan bu memleketlerin bugün büyük bir şaire sahip olmadıkları ve heyhat, belki de artık hiç sahip olmayacakları kanaatındayım; ve bu kanaatım bir tek sebebe dayanıyor: bu memleketlerde medeniyetin terakkisiyle beraber (Dış hayat)ın (iç hayat)ı öldürmüş olması.

Bir zamanlar insan muhayyilesinin sayısız, göze görünmez ilahlarla doldurduğu topraklar bugün (madde)nin ezici hâkimiyeti altındadır.

Her şeyi, bütün kanaatı maddi hayat adesesinden gören, dünya üzerinde geçirebileceği bütün seneleri maddi hayatını temin gayesine göre tanzim etmiş olan garbı, şiire, bir antika eşyaya bakar gibi, uzaktan bakmaya başlamıştır. Şayet oralarda henüz şiir kitabı satılıyorsa, eminim, bu kitaplar sadece etajer etrafı süslemek için alınıyor. Şayet bu kitapların bazılarının sayfaları açılmış ise, korkarım, onları isterik kadın parmakları yırtmış olmasın!..»

Şair, Türkiye için karamsar hiç değil:

«Bugünkü Türkiye, dünyanın 20'nci asırda mesahaları pek daralmış olan şiir topraklarının muhakkak en zenginlerinden biridir; ve bizim Türk şiiri ölüyor diye, telâş etmemiz henüz sırasızdır. Bir defa keyfiyet bakımından, şiir neşriyatı arasındaki yüksek derecesini epey zamandır muhafaza ediyor. Bilhassa heveskâr şairlerin çıkardıkları ufak kıtada şiir kitapçıklarının yardımıyle tutulan bu derece, bu şiirler ilk eserler olmak itibariyle kalite cihetinden ne kadar düşük olsalar da, gene bir iştiyakı ifade eder.»

Ve Ziya Osman Saba «ileride bugünkü Türk şiirinin bir (altın devir) olarak anılacağına imanım var» diyordu. *(Ulus, 18 Kasım 1937).*

Ulus'un bu anketi açmasındaki amaç belliydi ama, CHP'nin yönünde yazan ve o yönde görev yapan Şair Behçet Kemal Çağlar, yeni toplumcu şiiri gözardı ettirme çabasına katılmıyor ve şöyle diyordu:

«Aşk ölüyor mu, heyecan ölüyor mu, vatan ve yurt sevgisi ölüyor mu ki şiir ölsün... Çiçek açmaktan, kadın gelişmekten, kuş uçmaktan, yıldız parlamaktan, güneş doğmaktan, ruh duymaktan kalıyor mu ki; şiir ölsün... Şiir ölmüyor. Şiirin rağbetten düşmesi şeklinde bir tehlike baş göstermiş de olsa şiir ölmeyecektir. Ana çocuğunu bağrına basmayı, çocuk anasının boynuna dolanmayı arzuladığı müddetçe, yeryüzünde aşk ve heyecanla çarpan tek kalp kaldığı müddetçe şiir var olacaktır.»

Türkiye'de şiirin ilgi görmezliğine de yanıt veren Behçet Kemal şu kanıdaydı:

«Bizim cemiyetimizde şiiri rağbetten düşüren sebep, şairin tufeyli bir unsur olmasında, büyük ve aziz bir kanaate, ulvi ve umumi bir menfaate hizmet etmekten ekseriya uzak kalarak rasgele zem ve rasgele medh

etmesinde, cemiyetin çetin ve amansız kaygılarına bigâne kalacak bir kuş beyinlilik gösterip başını göğsüne eğmiş bir kuş gibi sade kendini dinleyip ötmesinde aramalıdır. Dili, duygusu, düşüncesi, derdi ve sevinci halk yığınlarından uzak ve ayrı olan bir şairi kim okur ve kim sayar?

Mütareke yıllarının en karanlık günlerinde avare ve zevzek zenperest (kadına taparcasına âşık) edebiyatı yapmak keyfini ve kayıtsızlığını açığa vuran şairlerdir ki: Türk halkını şiir okumaktan soğutmuş bulunuyorlar. Biz kendi neslimiz adına:

Bakmasınlar saç uzun, göz çevresi mor diye;
Köşelerden gizlice geçme dilenci gibi.
Herkes kalksın ayağa şair geçiyor diye!

dileğini ileri sürüyoruz; şairi cemiyetin ileri saflarında, şuur ve heyecanla yer almış, cemiyetin dili olmasını bilmiş bir sayın unsur halinde görmek istiyoruz.»

Behçet Kemal, Milli Eğitim Bakanlığı'nca desteklenen ve okullarda öğrencilerin sorumlu oldukları okuma kitaplarını da eleştiriyor, şöyle örnekler veriyordu:

«İlk okuyan çocukların ve halkın eline verilecek kitaplara şiiri güzel, iyi, yerli, kendinden bir şey gösterecek misallere fazla yer ayrılması lâzımdır. Bu yıllarda okutulan 'okuma' kitaplarını açanlar, sadece hiçbir zaman şairliklerini ileri sürmeyen, diğer girift meşgaleleri arasında ara sıra şiir yazmış olan kimseleri şair tanıtmakta, memleketin asıl şairlerinden muvaffakiyetli şairlerinin birçoğundan tek satır bile ihtiva etmemektedir.

Mesela, yeni şairlerden Orhan Şaik'in, Ahmet Muhip'in, Yaşar Nabi'nin, Ömer Bedreddin'in şiirleri muhakkak ki ne olursa olsun iyi veya kötü şair olmayan bu adamların şiirlerinden çok daha fazla şiirdirler.

Zannetmem ki kıraat kitaplarına şiir geçmesi için bir şairin ya ölmüş, ya ma'nen merhum olmuş yahut da filan yaşı geçmiş bulunması gibi bir şarta riayet mecburi olsun...» *(25 Kasım 1937, Ulus)*

Birkaç şairle yapılan konuşma, iktidarın sanat danışmanlarınca umulan sonucu vermemişti ki, «şiir ölüyor» diye talkın verecekler çıkmadı. Bu anketi Necip Fazıl Kısakürek'le yaptıkları bir soru-yanıtla kapayacaklarını açıkladılar ve o gün Necip Fazıl'ın «güzel ve orijinal cevabını» okurların «alaka ile okuyacaklarından emin olarak» yayınladılar.

Necip Fazıl'a sorulan soru şöyleydi:

«Dünya ölçüsünde bir şiir buhranı olduğundan bahsediliyor. Şaire ve şiire garpte verilen kıymet ve itibarın günden güne azaldığı inkâr edilemez. Şu halde şiirin ölüme gittiğinden bahsedenler haklı mıdırlar?»

Necip Fazıl, anketçiye ve anket sorularını düzenleyenlere hemen eleştirilerini getirdi:

«... Bir anket açıyor ve bu ankette 'şiir ölüyor mu?' diye soruyorsunuz. Şiirin istikbal ve kadri hakkında, salâhiyet sahibi farzettiğinize de remil döktürüyorsunuz.

Şiir ölüyor mu?

Böyle bir sorgu birçoklarınca 'Uludağ kayıyor mu?' tarzında bir sualden farksızdır. Faraza Uludağ hergün Marmara'ya doğru beş on santim kayıyorsa bunu ancak arz tabakaları ilminde yüksek ihtisas sahibi bir âlim bilir. Meseleyi ortaya o âlim atar. Ona da aynı seviyeden bilginler cevap verir. Meselenin mahrem maktalarını görmeyenlerce Uludağ daima yerli yerindedir ve bu suale verilecek cevap da ya cahil görünmek korkusuyla ağız dolusu safsata, yahut aptalcasına bir hayretten ibaret kalacaktır.

Avrupa'da oldukça geniş ölçülerde yuğrulan bu meselenin hamurkârları daima bu çapta ehliyetler olmuştur. Onlar şiirin cemiyetteki (placement)ı ve idrak fakültemiz üzerindeki müeyyidesi bakımından korku ve endişelerini anlatmışlar, herkes de bunları herhangi bir şiiri dinler gibi dinlemiş, fakat mesele hiçbir gün, amelî ve içtimaî bir endişe halinde (anket)e kadar varmamıştır.

Hangi birini söyleyeyim a birader! Ben zaten (anket) denilen şeye hudutsuz kızarım. Bunu da birçok vesilelerle söylemişimdir. Anket, rey toplamak demektir. Vakıa rey vermekte mini mini fikircikler göze çarparsa da derin fikirden ziyade ani karar vardır. Reyin yeri ise edebiyat değil, Belediye meclisleridir. Onun içindir ki anket mevzuları daima 'Galata köprüsü asma mı yapılmalı, duba üzerine mi?' kabilinden sudan şeyler olmalıdır. Yoksa anket, ancak tek ve kudretli ferdin yuğurabileceği bir tecrit stratosferine doğru yükseldikçe ona cevap verenler, işi derhal kabak çekirdeği sohbetine indirmekte birebirdirler. Yani, anket ya bizzat sudan olmalı, yahut binnetice sudan olacağını bile bile işe girişmelidir. Anketinize verilen cevapların bir çoğunu okuyamadım. Fakat itiraf ederim ki okuyamamak mazeretinde, biraz da okuduklarımdan aldığım intibalar âmildir. Kimi, 'insanda sevgi ölmedikçe, duygu ölmedikçe şiir ölmez' gibi, kanto ideolojilerinden farksız şeyler söylüyor, kimi de 'şiir ölmüştür, çünkü hakiki şiir yapılamamıştır, artık ölmeyecektir, zira onu biz yapacağız' tarzında, insana doktor çağırtacak kadar merhamet verici arazlar gösteriyor.

Ah bu genç adamların nefis murakabesizliği!»

«Gelelim Davaya» dedikten sonra Kısakürek şunları ileri sürmüştü:

«Şiir insanlık tarihiyle beraber başladı. Yeryüzüne düşünce, ağlaya ağlaya Havva'sını arayan ve kendisini ona kavuşturması için Allah'a yalvaran Adem, insanoğlunun ilk şiir ihtiyacını temsil eder. O günden bugüne kadar insandan bir (Merveilleux), bir (âdemin üstünde hakikat) telakkisi yaşadıkça şiir, yeryüzünde gece diye bir hadise kaldıkça ışığın lüzumu gibi, insan ruhunun (ANA İHTİYAÇ)larından başlıcasını kurmuştur. Sinema oynatılacağı zaman perdeleri hayallerin iyice görünmesi için nasıl ışıklar söndürülür ve pencereler siyah örtülerle kapatılırsa şiirin de, şu ya da bu ekol ve âlet mümtaziyeti halinde değil, fakat topyekûn müessese halinde en çok randıman verdiği devirler, beşer hayatında (Merveilleux) telakkilerinin kuvvetle hüküm sürdüğü ve kâinatı dört köşe gören hudutlu ve determinizmacı telâkkilerden uzak kaldığı devirlerdir. O devirlerin ruhî fârikası bir nevi saffettir.»

Görüşlerini şöyle özetliyordu en sonunda:

«Bütün dünya, kafamızla ruhumuzun tezatlarını barıştıracak ve dünyaya yeni bir doğuş getirecek fikir adamını ve sistemini bekliyor. Bu yakındır. Ve bu sentezin sarayı kurulur kurulmaz bu sarayın sınırsız bir gül bahçesi halinde, bir şiir platformasına oturtulacağı görülecektir.» *(6.1.1938 Ulus)*

Gazetenin aynı sayısında Reşat Nuri DARAGO'nun «Bir şiir kitabı okurken» başlıklı yazısı yayınlanmıştı. Darago, «Orta Anadolu kentinde basılmış, kabı zevkle düzenlenmiş; hacmi pınarların ince ve berrak sularını» hatırlattığını yazdığı şiir kitabını okumuş. Onar onbeşer dizelik parçaları okumuş, onuncu şiiri okuduğu halde bakmış ki «hâlâ şiiri arıyor»muş. 30 sayfayı geçmeyen şiir kitabını bitirince kitabın kendisinde bıraktığı izlenim şu olmuş: garip bir zavallılık, bir fikrî kansızlık, merhamet uyandıran bir çıplaklık!

Bunun üzerine hazret düşünmeye başlamış:

Şiirin unsurları nedir? Onlar mevzulardan başka her yerde imişler. Zira şairane ve gayrı şairane mevzu olmazmış, bu nedenle konunun önemi yokmuş, olsa olsa ilham açısından rol oynayabilirmiş. Geriye sanatçılık kalıyormuş. Yazarın aradığı unsurlar hep bunda toplanmışlar. Sanat «dokunduğu her şeye şiirin füsunnunu verecekmiş». Sonra da okuyanı çıldırtacak kadar havaî, «âlimane» kisvesine bürünmüş bir formül, okuyalım:

«Sanatın ele aldığı mevzu, sanatkârın kudretiyle mebsuten mütenasip surette zengin bir şiir kisvesine bürünüyor. Böyle bir mucizenin sebebi, şair tarafından, eşyanın manasını tarif ve tahlile kalkışmaktan ziyade onlara kendi görüş ve duyuşuna göre birer mana verilmesidir, ki bu, o eşyanın muhayyilemizdeki mevkiini yükseltir ve daha geniş bir sahada 'mefhum'luk mahiyetlerini zenginleştirir.»

Reşat Nuri Darago, şiirin hakiki timsali olarak koca Nefi'yi hatırlamış hep. «Çünkü onun altından ve tunçtan mısraları 'şairane'den kurtulan şiirin nerelere kadar, ne yüksekliklere çıkabileceğini gösterir; sanatın tarifini emsalsiz bir kudretle verir»miş. Burası doğru da, şiirde mucize, ruh, ilham aramak niye? diyesi geliyor insanın. Hazret, şiir ölüyor, dedirtme çabasıyla Orta Anadolu'da basılan bir genç şairin şiir kitabına çift sütun ayıracağına Bedreddin Destanı üzerinde fikir yürütseydi ya! demek bile toplumcu şiire sırt çeviren iktidar yamaklarına çoktur.

Büyük estetik, metafizik bilim adamı ve sanat tarihi hocası Suut Kemal Yetkin Ulus'ta şunu vurguluyordu:

«Sanatkârın gayesi realiteyi olduğu gibi ifade et-

mek değildir.» «Her sanat eseri realitenin bir tebdili ve tefsiridir.» «Sanat, realitenin tam bir taklidinden o kadar uzaktır ki, modern estetik sanatın esaslı karakterlerinden birini sanat eserinin realiteden tecridinde buluyor.» «Sanat taklidin değil, yaratmanın mahsulüdür. Sanatkâr, his, hayal ve düşünceden ibaret sentetik varlığının tesiri altında tabiatı, tabiî nisbetleri, renkleri ve ahenkleri değiştirir. Her şeyi mizacının adesesinden aksettirir.» *(11.2.1938 Ulus)*.

Bazı eleştirmenler, özellikle Nurullah Ataç, genç şairleri heveslendiren, içlerinde usta durumuna gelenleri destekleyen yazılar yazdığından olacak Reşad Nuri Darago'ca beğenilmiyor. Ona göre «bizde henüz tenkid yok, münekkid yoktur. Bu noksanı acaba, edebiyatın bir nevi ilim olduğuna henüz inanılmamasında mı aramalı? Yoksa zamanımızdaki edebî 'istihsalin' arz ve talep arasında bir mutavassıta ihtiyaç gösterecek kadar bol olmamasında mı? Her halde sebep ne olursa olsun, —ve tenkidin muhakkak olan zararlı taraflarına rağmen— bu noksanı tamamlamalıyız» buyuruyor.

Münekkit'in zararlı olduğu fetvasını veren yazar bunu şöyle açıklıyor:

«İyi düşünülürse tenkid ne faydalı ne de lüzumlu, bilakis lüzumsuz ve hatta zararlıdır. Çünkü bu vazifeyi —beş on üstad istisna edilirse— ekseriyetle irfan, zevk, tarafsızlık bakımından zayıf kimseler görür. Bunun çoğu da edebiyatta yaratıcı rolü oynayamayan ve oynayamadıkları için oynayanları affedemeyen adamlardır. Hiçbir kıymetli eserin alaka uyandırmamasına imkân olmadığına göre bunları ihmal edenler demem fakat birçok kıymetsiz eserlerin yayılmasında, kıymetli eserler olarak tanınmasında âmil olurlar ki bu, sanata ihanettir.» *(11.2.1938 Ulus)* Şiiri öldürdükten sonra şimdi de şairlere arka çıkan, Nâzım'ın 'Ataç benim res-

mi münekkidimdir' dediği için onun etkisini azaltmaya çalışan Bay Darago, darılmasın ama, eleştirmen hem yararlıdır, hem de yazdığı gibi eleştirmenler yaratıcı olanları karalamamışlardır, kendileri yaratıcı olmadıkları için...

Hem şair, hem yazar, hem dergi yönetmeni Yaşar Nabi «Şiire Dair» başlıklı yazısında, «şiir ölüyor» anketine yanıt veren şairlerden bir tekinin bile şiirin ciddi bir tehlikeye maruz olduğunu kabul etmeyişine değindikten sonra Cahit Sıtkı Tarancı'nın bu sorunun akla gelmesine bile isyan ettiğini belirten Nayır, şu gözlemini açıklıyor:

«Dün, bilhassa bizim cemiyetimizde, şiir zevki ve alâkası entellektüelliğin başlıca karakteri sayılırdı. Şimdi miktarca pek çoğalmış olan entellektüellerimiz arasında, düne nisbetle şiir zevkinin ve alakasının azalmış olduğunu inkâr edebilir miyiz?»

Bu gözlemden sonra şu kanısını ekliyordu:

«Hakiki şiiri, her zaman ve her yerde, entellektüeller beslemiştir. Makine medeniyetinin maddileştirici tesirleri ise en ziyade bu entellektüel zümre üzerinde tesirini icra etmektedir. Cemiyetin işbölümünde mevki alan her çalışma sahası üzerinde çalışandan, günden güne daha geniş ve daha derin bir teknik ihtisas istemektedir. Şiirle hiç alaka ve münasebeti olmayan, hekimlik gibi, mühendislik gibi sahalarda çalışanlar, mesleklerinin kendilerinden istediği ihtisası temin etmek için bütün dikkatlerini ona hasretmekte, şiir okumaya pek az vakit bulmakta ve bu vakti bulsa bile, tekâmülü icabı gitgide ihtisaslaşan ve erbabı arasında konuşulan bir nevi teknik dil haline gelen bugünkü şiir, onda, zevkine varılmak için çözülmesi uzun zamanlara

mütevakkıf bir hiyeroglif tesiri yaptığından, bu şiire alaka bağlayamamaktadır.»

Nayır'ın «yeni şiir» dediği, kuşkusuz serbest nazımdı ve Nâzım'ın yazdıkları idi. Zira kendisi şiir yazıyordu, kendisi gibi şiiri eğlencelik sananlar itibarda Nâzım gibiler'in şiiri «hiyeroglif etkisi» yapıyordu; çünkü yaşamın adaletsiz yönüne şairin duygu ve sezgisiyle birlikte göz rontgenlerini çevirmişlerdi.

Nayır, yıllarca şiir yıllıkları yayınladığı halde hiçbirine Nâzım'ı almaya yanaşmadı. Çünkü Milli Eğitim Bakanlığı'nın ödeneklerine bağımlıydı ve resmi edebiyat dışına çıkıp gelirini azaltmayı göze alamıyordu. Bu bakımdan daha 1938'de şu karalamayı çiğniyordu yazısında:

«Şiirle yakından uğraşmış olanların bile, uzunca bir müddet bu teması kaybettikten sonra, tekrar okumak istedikleri zaman yeni şiirle karşılaşınca ne kadar sarsıldıklarını görmüyor musunuz?» *(13.1.1938, Ulus)*

Nâzım Hikmet'in 1938'de tasarladığı, 12 satır kadarını yazdığı, 1939'da İstanbul tevkifhanesinde bir bölümünün son şeklini, tümünü ise 1940'da Çankırı Hapishanesinde tamamladığı bir şiiri var: «İnsanlar ve âletleri Serisi»nden 2 sayılı olan şiirin başlığı «*Şaban Oğlu Oğlu Selim ve Kitabı*». Bir bölümünü okuyalım, bakalım Reşad Nuri Darago ve Yaşar Nabi Nayır'ın karşı çıktıkları «yeni şiir» ölmüş müdür, yoksa can çekişen hece vezinli, beylik aşk ve hava-cıva şiiri yerine gelen insanın yorumunu ve umudunu ve yaşamını konu eden gerçek şiir gittikçe yandaş kazanıyor, itibarı artıyor ve Türk edebiyatına yüz akı şairler veriyor mu, vermiyor mu?

Dokuz başlıkla ayrılan bölümlerden 1 sayılı «Hapishane Mukayyidi» başlıklı olanı sunuyoruz:

1 — HAPİSHANE MUKAYYİDİ

«— Yanarak
yanarak parmakları şerrarelerden
insan yüreklerine dokundu bu elleri
yirmi beş senedir
yani bir rubu' asır
hapishane kaleminde mukayyit kulunuzun..
İnsan oğlunun ömrü
belki lüzumundan fazla kısa
belki lüzumundan fazla uzun.
Bir tek daha içelim...
«Ağlamaktan,
ağlamaktan yine zehroldu şarabım bu gece..»
Kalktı Bebek tramvayı Eminönünden.
Zifiri karanlık Balıkpazarı.
Meyhanenin camlarında yağmur yağıyor...
«— Ruhum,
havada yaprağa döndürdü ruzigar beni..
Muallim Naci merhum...
Bu hâyı huy
bu hâyı huy neden?
Ve insanlar neden dolayı
şu tabakta yatan uskumru gibi mahzun?
Kıyamet günü
bir suali var Ezraile
hapishane kaleminde mukayyit
kulunuzun —
Bir tek daha içelim
Hiç adam asılırken gördünüz mü?
Yarın bir tane asacağız
şafakla
şafakla beraber

Abdülhamit
atardı tıbbiye talebesini
Saraburnundan.
Akıntı götürmüş çuvalları
bulamadılar.
Çok adam
çok adam asıldı Hürriyette
Eskiden köprübaşında asarlardı
bunu Sultanahmette.
Yağmur dinmezse ıslanacak
Bir tek daha içelim.
İstanbul şehrinin yoktur menendi.
Âdemin
âdemin canlar katar abü havası cânına,
demiş.
demiş şair Nedim Efendi...»

XV. SAPLA SAMANI KARIŞTIRAN NURULLAH BERK'E NÂZIM'IN YANITI

Yüklü yemiş dallarıdır kollarımız
silkeler durur düşman, silkeler durur bizi,
ve yemişimizi daha rahat, daha kolay toplamak için
vurur prangayı ayağımıza değil, vurur prangayı kafamızın içine.

Annelerin ninnilerinden spikerin okuduğu habere kadar,
yürekte, kitapta ve sokakta yenebilmek yalanı,
anlamak sevgilim, o, müthiş bahtiyarlık,
anlamak gideni ve gelmekte olanı.

Ben, bir insan.
Ben, Türk şairi Nâzım Hikmet ben,
Tepeden tırnağa iman
Tepeden tırnağa kavga, hasret ve ümitten ibaret ben...

Asıl önemlisi, şiir anketinin başlayacağı açıklanınca Nurullah Berk'in bu konuda Nâzım Hikmet'le görüşmek istemesiydi. Ressam ve sanat konuları yazarı Nurullah Berk'le Liman Resim Sergisinde Abidin Dino'nun tanıtmasıyla tanışmıştı. D Grubu ressamları arasında Liman tablosu, bizde ilk kübik resmin örneklerinden sayılmıştı. Nâzım, bu iri gözlü, iyi öğrenim görmüş, biraz da Galatasaraylı olmanın okuldaşlığıyla ona

O sıralarda Alman yazarı ve düşünürü Goethe'nin 1749'da bitirebildiği romanı Wilhelm Meisters Lehrjahre'ı okuduğunu ve çok şey öğrendiğini söylüyordu. Nâzım da, pek Goethe'ci sayılmazdı ama, Nurullah Berk'in inanarak anlatımını seviyor ve can kulağıyla dinliyordu. Nurullah Berk şunu ileri sürüyordu:

«Bir gün gelecek, birbiriyle ilgisi olmayan, hatta iki zıt anlayış birleşebilir, nitekim sanat dünyası ile devlet de bir gün gelecek kaynaşacaklar, zıtlaşmayı bırakacaklardır.»

Nâzım, bunun oluşması için, kendine göre bazı tezler ileri sürüyor, devlet kurumunun, halk tabanıyla uyumlu olması halinde, zıtlaşmanın yerini birlikteliğin alacağını elbette mümkün görüyordu.

Berk ise, siyasal kudretin çoğu kez sanatçıyı koruduğunu ileri sürüyor ve:

«Hatırlayalım birlikte; Mısır'da, Yunanistan'da, Roma'da, İspanya'da özellikle rönesans döneminde siyasal güç, papaların, prenslerin, kralların ellerinde değil miydi? O vakit bu siyasal gücün başındakiler sanatçıları koruma kanatları altına almamışlar mıydı? Vinci'ler, Raphael'ler, Michel Angelo'lar bu siyasal güçle işbirliği halinde ünlü yapıtlar vermediler mi? Bir Borgia, bir Ludooic le Moore, bir ikinci Jüles uygarlık tarihine ölmez yapıtlar kazandırmadılar mı?»

«Peki ama, Nurullah'cığım, bunlarla neyi kanıtlamak istiyorsun? Günümüze bakalım.»

Berk, kaygısını açıklamıştı:

«Tarih, hiçbir dönemde, sanatın siyasal fikirlere, sosyal akımlara propaganda aracı olarak kullanıldığını kaydetmemiştir. Daima siyasal güçle sanatçılar arasında bağlar, sanatın bağımsızlığına halel verecek nitelikte olmamıştır.»

Nâzım, henüz otuzunda sayılan genç ressamın bu inancını uzun boylu yanıtlamak, yanlış şeyleri yineleyip, yine eski çağlardaki doğruları okumadığını anlatmak güç olacağından sözü kestirip atmak istedi:

«Kardeşim, dedi, Ulus'ta şiir ölüyor diye başlayan ve iktidara karşı güçlenen yeni şiir ve hikâye akımına set çekmek isteyen bir oyun var. Sen, nasılsa bu oyunun asıl amacını bilmiyor gibisin ve salt kültür adına konuşuyor durumdasın. Oysa işin aslı öyle değil, beni Elif Naci ile Suat Derviş Nisuvaz'da bekliyorlar, Abidin Dino, Muhsin'in bazı hazırlıklarına katkıda bulunacakken, Paris'e gitmiş. Benim fikrimi almak istediler. Bunu, başka bir vakit yine konuşalım olmaz mı? Bir kere şu, Şiir Ölüyor hamlesini görelim Ulus'un, ben de bir şeyler yazmak istiyorum.»

«Ben de yazmak isterim.» dedi Nurullah Berk.

7 Kasım 1937'de verilen randevu'da Elif Naci ile Suat Derviş, ikisi de Tan'ın mensubu olarak Sovyetler Birliği'nden döndükten kısa bir süre sonra Paris'e giden Abidin Dino'nun parlak fikirlerinin olurluğunu ya da güçlüğünü konuşuyorlardı.

Nâzım, onları heyecanlı bir söyleşi içinde bulduğu vakit, bir iki dakika kadar masalarının yanında durdu, bekledi, hiçbiri farkına varmadı. Bayan servisçi, Nâzım'a hasır koltuğu uzatınca ikisi de şaşırdı ve «hoş geldin» faslı başladı.

Bir süre sonra Ulus'un anketi çeşitli söylentilere yol açarken, Suat Derviş, Nâzım'ı aradı:

«Senin tartıştığın ressam, Ulus'ta inciler döktürmüş, gördün mü?»

Akşam'daki telefonun çevresinde, birkaç okur, değişik konularda Nâzım'a bilgi vermek için geldiklerin-

den, ayakta duruyorlardı. Onları fazla bekletmemek için kısa kesmek istedi:

«Hangi ressam? Ben kimseyle tartışmadım ki...»

Suat Derviş, Nurullah Berk'in adını ve Ulus Gazetesi'nde çıkan yazısının tarihini söyleyerek konuşmayı kesti. Nâzım, masasına dönünce, unutmasın diye hemen Ulus'un okunacak yazısının, okunacağı tarihi yazdı ve okurlarıyla ilgilenmesini sürdürdü. Okurları gidince Ulus'u buldu, okudu yazıyı...

Nurullah Berk, 1937 Kasım'ının ortamında Nasyonal Sosyalizm'le Marksist-Leninist felsefe arasında benzerlikler aramaya kalkmış, Mussolini'nin sanat telakkisine eğilmeye çalışmış karmaşa içinde bir yazı yayınlamıştı.

Nâzım'ın okuduğu gazeteden kesip aldığım ve kendine göre altlarını çizdiği bölümler, yazarın o günlerdeki yaygın propagandaların derin etkisinde kaldığını gösteriyordu. Sanat'ın sanat için olduğuna o yıllarda inanmış görünen Nurullah Berk, bu ilkenin ne vakit bozulduğunu şöyle yazmıştı:

«Rus ihtilali, 'Siyasi mücadele aleti sanat' formülünü ilk defa olarak dünyaya getirmiştir. Yirmi milyon kilometre karelik koskoca bir sahada yaşayan muazzam halk kütlelerine yeni sosyal ideali, yeni siyasi kuruluşu aşılamak için matbaacılık, tiyatro, sinema, radyo, resim, heykeltraşlık —yani sanatın bütün kolları— seferber edilerek 'sanat için sanat' düsturu yerine 'sosyal sanat' parolası ikame edilmiştir (yerine konulmuştur).

Komünizme tamamen zıt olmalarına rağmen, diğer iki yeni kuruluş, İtalyan faşizmi ve Alman nasyonal sosyalizmi, Sovyet Rusya'nın sanat dünyasına verdiği bu taze istikameti, cehdlerine uygun bularak benimsemiş, fakat kendi mizaçlarına göre yoğurmuşlardır.»

Yazar 1927'de Sovyet Rusya'da, 1934'te Roma'da toplanan kongrelerde gündeme gelen sanat sorunlarına değinerek şu sonuca varıyordu:

«Nasyonal sosyalizm, şimdi, Alman sahnelerinde, kendi nazariye ve görüşlerine uygun olmayan hiçbir piyesin oynanmasına müsaade etmemektedir.

Marksist - Leninist Felsefe, ideolojik bir kuruluş olan sanatı, realite'nin anlaşılması için en mükemmel bir palet olarak göstermektedir. Marksizm bu realitenin anlaşılmasını da, *Cemiyetin faal tahavvüllerinin tesviri* şeklinde görmektedir. Bunun için sanat, geniş kütleler tarafından kolayca anlaşılabilecek bir tarz ve teknik içinde, memleketin siyasal ve sosyal mücadele ve muvaffakiyetlerini terennüm etmelidir.

Mussolini'nin sanat telakkisi bakımından Leninist olması, daha doğrusu Marksist mefkureye uygun telakkiler beslemesi garip görünebilir. İtalyan diktatörü de bir «kütleler sanatı» taraftarıdır. Bütün sanat kollarının ve bilhassa tiyatronun, İtalyan milletinin kavuştuğu yeni hayata tercüman olmasını arzu etmektedir. Fakat Mussolini, Sovyetler ve Almanlar gibi sanatı ferdilikten tamamiyle çıkarmak gayesinde değildir. Teknik ve tarz serbestisine dokunmamaktadır.

Nasyonal - Sosyalist Almanya, sanatın devletleştirilmesi yolunda son zamanlarda pek katı tedbirler almıştır. Alman idarecileri bu tedbirlerin esaslı noktalarını ehemmiyetle izah etmişlerdir.»

Nâzım, bu metne birkaç yerinden küçük kâğıtlarla bir şeyler iğnelemiş olacak ki, metinde paslı toplu iğneler kalmış, eklediği kağıtlar kopmuş ya da koparılmıştır.

Nurullah Berk'in yazısına egemen olan tümüyle yanlış görüş İtalyan faşizmi ile Alman Nasyonal Sosyalizminin aynı temele bağlı ve aynı sosyal sınıfların çı-

karı için verilmekte olan bir büyük uğraş olduğunu görmemesi, öte yandan Sovyet Rusya'daki oluşumun başka sınıfların çıkarına yönelmiş bir başka sistemin oluşmakta bulunduğunu görememesiydi. Ve Berk, ille de, iki ayrı ideolojiyi aynı kefeye koymakta ve ikisini bir yöndeymiş gibi göstererek yorumlarda bulunmaktaydı. Nitekim yazar, Kant'la Şiller'in «sanat hasbi bir oyundur» şeklindeki görüşünü doğru bulmaktaydı. Hiç bir menfaat gözetmeden, hisler ve şekillerle oynayan bir oyun olan sanatı savunan Nurullah Berk şu sonuca varıyordu:

«Sanat eseri, ruhu itibariyle millidir ve gene ruhu itibariyle bir cereyanı, bir inkılabı tercüme eder. Ona muayyen mevzular empoze etmek, muayyen istikametler tayin etmek onu öldürmek değilse bile, felce uğratmaktan başka bir şeye yaramaz.» *(18 Kasım 1937, Ulus, «Sanat ve Edebiyat»)*

Yücel Dergisi'nde ise, Muhtar Körükçü, Nurullah Berk'in savunduğu görüşteki bir anlayışla ele aldığı «Cumhuriyetten Sonraki Kıymetler» konulu yazısında şunları vurguladı:

«Hergün birkaç tanesi çıkan şiir kitapları içinde özlü istidatlar ve kuvvetli ümitler arasında bilhassa 'Necip Fazıl', 'Ahmet Muhip', 'Cahit Sıtkı' Türk edebiyatında isimleri geçecek olan kudretlerdir. 'Behçet Kemal' ve 'Nâzım Hikmet' ikisi birbirine taban tabana zıt ideolojilerle edebiyatımızda kendilerine başlı başına birer mevki yapmışlardır.

Bu suretle son devrin en bariz şiir tekâmülü şiire mesele ve davanın girmiş olmasıdır. Cemiyetin en heyecanlı ve en hassas unsuru olan sanatkârın cemiyet hayatına istikametler verilen meselelerin ve davaların heyecanı ve hassasiyetiyle dolarak kükremesidir ki, şiire Namık Kemal'den sonra hasret kaldığımız hür ve er-

kek havayı daha şuurlu ve daha sanatlı getirmek imkânını vâdetmektedir. Şiiri bir bayrak gibi açarak ve işleyerek ön safta yer alan şair tufeyli (asalak) sayılmaktan kurtulacak bir mürşit (yol gösterici) ve bir fedai gibi milli hürmeti haketmiş olacaktır.» *(Kasım 1937, Yücel, sayfa 111)*

Hukuk Fakültesini (İstanbul) yeni bitirmiş bir yazarın, Kemalist rejim doğrultusundaki yorumu, dikkat çekiciydi ve asalak, köksüz sanattan yana olmamasına karşın yerli konuların işlenişini hem özlüyor, hem de kendi öykülerinde o türden örnekler vermeye çalışıyordu.

Nâzım, ceza indirilmesi yoluyla çıkarılan yasadan yararlanıp hapisten çıktıktan sonra bana verdiği ve İrfan Emin'den almamı istediği evrakı arasında, sonra okuduğum Nurullah Berk'in yazısı dikkatimi çekti. Berk, 1940'lı yıllarda Nâzım'ın yeğeni sayılan Münevver Andaç'la evlenmiş, iki kız çocukları olmuştu.

Bir Cumartesi günü ikindi üzeri, Küçük Moda caddesinde Nurullah Berk'in eski, Nâzım'ın yeni eşi Münevver'le birlikte oturdukları bir apartmanın giriş katında konuşurken, Berk'in yazısına değindim.

«İnan ki cancağazım, dedi, bugün o yazıyı hiç hatırlamıyorum. Ama senin özetlemene güvenerek diyeceğim ki, hazret iyice bocalamış. Nasıl ki, materyalizm sözü menfaatçılık değilse, sanat da, zorbanın, yalancının, çıkarcının hizmetinde olamaz. Tolstoy bunu çok güzel anlatmıştı, der ki: 'Sanat, hiçbir şeyden önce hilesiz olmalıdır, aydınlık olmalıdır. Sanat, iyilik, güzellik ve karanlığı aydınlatıcı bir ışık olmalıdır. İyiliği amaçlamayan bir sanat, sadece eğlencedir, o kadar.' Ama Tolstoy'un bu betimlemesinde dikkat edilecek nokta iyilikten, aydınlıktan, güzellikten ne anladığıdır. Bu kavramlar, ya da bu sözcüklerin çağa göre, hatta felsefi sis-

temlere, ideolojilere göre anlamı hemen değişiverir. Bu nedenle kaygan ve nisbî tanımlamalar bizi aldatabilir. Nurullah Beyin de birbirine zıt iki ayrı sistemi bir noktada birleştirmesindeki hataya düşülebilir. Kaldı ki, Nurullah Bey de, Goethe'nin bir yapıtından esinlenerek oradaki görüşten hareket ediyor ve iki zıt anlayışın birleşeceğini ya da iki zıt kurumun beraber olacağını vehmediyordu. Aslında Goethe'yi anlasaydı, onun bazen Alman toplumuna dost olduğunu, bazen düşman kesildiğini, o büyük Alman edibinin eserlerinde görür ve Goethe'yi daha iyi yorumlardı. Örneğin, Goethe'nin, Faust'un, Promete'nin çizgileriyle Alman toplumuna, yaşadığı çağda isyan ettiğini görürüz. Mefostofeles'in şahsında da o toplumu acı istihzalarıyla karaladığını anlarız. Denebilir ki, bazen yaşadığı topluma uymaya çalıştığı yıllar olmuştur, bazen de karşı çıktığı yıllar. Ben bir yazımda Goethe'deki çelişkiye işaret etmiştim zaten... Akşam'ları karıştır o yazımı görürsün elbet.»

Birlikte belediye - vilâyet muhabirliği yaptığımız M. Ragıp Esatlı'nın aracılığıyla Akşam kitaplığında Akşam ciltlerini karıştırmış ve Nâzım'ın sözünü ettiği Orhan Selim imzalı yazısını görmüştüm. Onda şu sonuca varıyordu Nâzım:

«Goethe'de birbiriyle daimi bir kavga içinde olan iki şahsiyet vardır: Muhitinin süfliliğinden tiksinen dâhi, büyük şair ve o muhite uymaya, onunla mütareke yapmaya kendini mecbur gören küçük Weimer Sarayının müşaviri.. Böylelikle Goethe bazen muazzam, bazen aşağılıktır. Bazen kâinatı istihfaf eden (hor gören, küçümseyen) bir dâhi, bazen halinden memnun dar kafalı bir müraidir (iki yüzlüdür).

Goethe'nin bütün faciası, ancak iğreneceği bir dünyada yaşadığı halde bütün faaliyetini bu muhit içinde yapmaya mahkum oluşundandı.»

«Sanat ürünlerine bakınca, topluma getirdikleri yorumu anlamak mümkün olur. Örneğin, bizde karikatür çizen birçok sanatçı var. Hiç bunları izliyor musun?»

Nâzım'ı kolayca yanıtlamıştım:

«Tabii, Cemal Nadir, Ramiz, Orhan Ural ısrarla izlediğim sanatçılar..»

«İşte, bu ve başkalarının eserlerini yıllara göre sırala, hemen, toplumumuzun tarih, sosyal gelişme sürecini aşağı yukarı izleyebilirsin. Eski karikatürcülerden Cem'i ve daha başkalarının çizgilerini gör, anlayacaksın ki, toplumun nabzını tutan bu sanatçılar gelmekte olan yeni bir düzenin, gitmeye mahkum olan bir düzene karşı yaptıkları siyasal kavganın giderek nasıl kızıştığını anlarsın.

Siyasi partilerin bollaştığı bir dönemdeki karikatürlerden anlayacaksın ki, iç sorunlar yüzünden çekişen parti idarecilerinin çizgileri, karikatürü çizenin anlayışına göre ya çok çirkindir, ya sevimli gösterilmiştir. Buna karşın yeni gelen bir rejimin değişik eğilimleri de bu çizgilerde ifadesini bulur.

Hele savaş yılları karikatürlerini bir gör Kemal'ciğim, hemen sansür belasının basına yaptığı etkiyi anlarsın! Çünkü savaşın bunca facialar doğurmasına karşın bunu anlatan çizgiler hemen yok gibi, buna karşın karikatürlerde kadın - erkek ilişkileri ve gelinin ailedeki rolü gündeme getiriliyordu. Demek ki sanatçı, yaşadığı toplumu olduğu gibi de anlatsa, gideni görecek, geleceği sezdirecektir. Demokrasilerde iyilik, özgürlüklerin gelişimiyle ilgilidir. Totaliter faşist rejimlerde, toplum tek seslidir, ezicidir, savaşçıdır ve emperyalisttir. Hatta ırkçıdır, toplumu tedirgin edicidir.»

Genç şairlerin yeni çıkardıkları bazı kitapçıkları vermiştim Nazım'a... Bu arada bazı yazarların şairleri-

miz ve yeni edebiyat akımı hakkındaki makalelerini de derlemiştim. Onları da okumuş olacak ki, bir gün:

«Bu akşam bize eve gelir misin? demişti, hem benim oğlanı (Memed'i) görürsün, hem de laflarız.»

Çağırısına uymuştum. Okuduğu eleştiri yazılarından Behice Sadık Boran'ın yazısından bir cümle çizmişti, okudu: «Şiirimiz bulutlardan yeryüzüne iniyor.» Sonra da:

«Ne doğru bir teşhis. Şairler artık, yaşadıkları toplumun kaldırımlarında yaşadıklarını anlıyorlar, yazıyorlar. Mesela Sefer Aytekin adlı şair, gurbetin acısını iyi çekmiş, bak ne yazmış:

Anacığım para pul kazanamıyorum
hastalık beni gebertecek
bu yere batası elde
çekmediğim kalmadı
Neden diye sorma
gurbetin ahvali böyledir işte!

İşte, bulutlardan yeryüzüne inen bir şair.. İşte Milli Mücadele destanı yazabilecek görgü ve duygusu olan bir şair: Kâmran Bozkır.. Kaç yaşındadır, nerelidir, öğrenimi, yetişmesi nasıldır, bilmiyorum. Ama şu bölüm sarstı beni Sülker, sen ne dersin?»

«Ustacığım, ben de severim o şairi.. Sizin beğendiğiniz bölüm ya da parça hangisi?»

«Bak, okuyayım sana:

Yüreğimden silinmedi, silinmiyor:
Azgın katanaların çektiği top arabalarının
altında ezilen körpe ölülerimiz
ve avuçları ekin kokan ihtiyarların
kanlı duvarlara verip sırtını

kurşuna dizilişleri...
Yüreğimden silinmedi
silinmiyor.
Sen nasıl buldun bakayım?»

«Elbette beğendim. Yüreği yurtseverlik için çarpıyor..»

«Bak, sana bir şiirden bir parça okuyayım. Bugüne kadar hiç bir şair bu kadar insancıl, bu kadar içten ses vermedi mısralara? Okuyayım mı?»

«Lütfen Nâzım usta...»

«Enver Gökçe adında bir genç yazmış. Başlığı Köylülerime... Dinle:

Anamız birdir, aynı memeden emmişiz dostlar.
Kan kardeşiz, sizlere kanım kaynıyor.
Sizlerle beraber herk ettik toprağı,
beraber yattık hapiste, beraber teskere aldık.
Ve maniler yaktık hasret için;
gülemediysek de boş verdik beraber..

Dedim ya, mesele, elinde siyasal gücü tutanlarla sanatçıların bir kısmını kanatları altına alıp koruması değil, halktan yana, emekten yana ve mutlu yaşamak için çırpınanlar varsa, ekonomik sıkıntıları bulunuyorsa onların sesi olmak ve onların istedikleri bir yaşam düzeyini savunmalarıdır. Sanırım Bay Nurullah Berk bu kanaatte değil.»

Dergilerden ve gazetelerden kestiğim edebiyat ve sanatla ilgili bölümleri «bir süre bende kalsın» dediği için bırakıp yanından ayrılıyordum ki, Suat Derviş'in bir değerlendirmesine katıldığını söyledi ayak üstü:

«Bak ne demiş Suat Derviş dostumuz? Demiş ki, 'yeni, eskinin bir devamı değildir, tekerrürü değildir, taklidi değildir. Onun zıddı, onun daha yükseğidir.' Elleri dert görmesin kızkardeşimizin..»

XVI. BABIÂLİ'NİN DEĞİŞİK KİŞİLERİ VE POLONYA SOYU

İnsanlarım, ah benim insanlarım,
antenler yalan söylüyorsa,
yalan söylüyorsa rotatifler,
kitaplar yalan söylüyorlarsa,
duvarda afiş, sütunda ilân yalan söylüyorsa,
beyaz perdede yalan söylüyorsa çıplak baldırları kızların,
dua yalan söylüyorsa,
ninni yalan söylüyorsa,
rüya yalan söylüyorsa
meyhanede keman çalan yalan söylüyorsa
yalan söylüyorsa umutsuz günlerin gecelerinde ay ışığı,
ses yalan söylüyorsa,
söz yalan söylüyorsa,
ellerinizden başka her şey
herkes yalan söylüyorsa
elleriniz balçık gibi itaatli
elleriniz karanlık gibi kör,
elleriniz çoban köpekleri gibi aptal olsun,
elleriniz isyan etmesin diyedir.

(Elleriniz ve yalana dair
şiirinin son bölümünden)

Ankara caddesi, daha bilinen deyimiyle Babıâli denilince gazeteciler, yazarlar, muhabirler, kitapçılar ve edebiyata kendini kaptırmış gençler yanında; yürüyüşlerinden «üstad» oldukları anlaşılan şairler, romancılar, hikâyeciler akla gelir. İstanbul'a geldiği zaman mil-

letvekili Sadri Ertem, mutlaka Akşam Gazetesi'ne uğrar, Nâzım'la görüşür, akşama ya da ertesi gün nerede nasıl buluşup birlikte yemek yiyeceklerini kararlaştırırlardı.

Nâzım'la konuşurken, dedikodu yapmaz, bilimsel, gerçekçi görüşlerini açıklar ya da anı değerinde şeyler anlatırdı.

Nâzım'la konuşurken:

«Sana yol arkadaşım Puşkin'i anlatayım» dedi.

Akşam'ın bilgili, yaşlı ve eski gazetecisi Mustafa Ragıp Esatlı, kır saçları arasında parmaklarını gezdirerek, Sadri Ertem'e:

«Üstadım, dedi, yanlışınız olmasın, yoksa benim bilgisizliğime verin. Bahsettiğiniz yol arkadaşınız siz yaşta, yani 40 - 45'inde birisi miydi, yoksa hayalinizde bir asırdan daha önce yaşayan ünlü Puşkin'le mi yol arkadaşlığı yaptınız?»

Nâzım kahkahayla, Sadrı adeti üzre kıs kıs gülüyorlardı. Mustafa Ragıp'ı rahatlatmak için Sadri Ertem:

«Size yol arkadaşım'ı anlatayım, dinler misiniz?»

Nâzım, iki üç santimlik kurşun kalemini bırakmış, başladığı «Düşünceler» genel başlıklı fıkrasını da bir yana çekmişti. Sadri cebinden bir kağıt çıkarıp okumaya başladı:

«Odesadaydım. Potemkin kahramanlarının dövüştükleri meşhur kaldırımdan çıkar çıkmaz onunla karşılaştım. Kara toprağı onun hayali ile birlikte geçtim. Moskova'nın hendesesine, fakat gül renkli bina blokları ve altın tepeli kubbeleri altında onun nefes aldığını hissettim. Hendesenin ihtişamını anlatan, beton, asfalt ve bir heybetle Neva nehrine yaslandığı Leningrad'da yine onu gördüm. Temsili ağaçları ve koyu yeşil servi fidanları, yeşil yapraklarıyla bir cenup dekoru haline

sokulan Kırım'ın çini mavisi ufkuna yaslanan müzelerde, çar ve prens saraylarının millete mal olan saray koridorlarında ona rast geldim. Bu Puşkin'di.»

Nâzım:

«Fevkalade geniş bir hayal ve yaratma gücü var sende Sadri» dedi. Mustafa Ragıp da:

«Üstadım, Puşkin nerdeyse her yerde hâzır ve nâzır cinsinden biri olmuş sayenizde...»

Nâzım, lafa karıştı:

«İlk şiirlerinde liberal fikirleriyle dikkati çeken Puşkin, 'Gavrillada' diye hatırımda kalan bir şiiri yüzünden Besserabyaya sürülmüş, dört yıl kadar sürgünün tadını çıkarmış ve belki bu darbe, onun milli bir şair olmasına yol açmıştı.»

«Haklısın!» dedi, Sadri Ertem, ben onun hayatını incelerken, Fransız diline vukufunu ve Fransız edebiyatının ve felsefesinin 1820'lerdeki ve sonraki yükselişinden bir hayli etkilendiğini sezer gibi oldum. «Bu yazımı 'Türk Tyatrosu Dergisi'ne vermiştim, ancak o sayıyı, yani Ocak 1937'deki 77. sayıyı bir yıl gecikme ile dün alabildim, sana okuyayım diye getirdim.»

İki dinleyicisi de teşekkür ettiler.

Nâzım, Sadri'ye sordu:

«Bizim Akbaba'cıları tanırsın değil mi?»

«Çok iyi tanırım.»

«Beni tanırsın, yazılarımı okursun...»

«Okursun, ne demek? Hiç kaçırmam...»

Nâzım, yarı gülerek, yarı sitem eden bir sesle, çekmecesinden bir dergi çıkardı. Bu Akbaba Mizah Dergisi'ydi. Aralık ayının ilk sayısıydı: 9 Kânunuevvel 1937 tarihini taşıyordu. Nâzım:

«Mustafa Ragıp Bey, dedi, siz de lütfen dinler misiniz? Bakınız bir ankete verilen cevap yayınlandı. Bu Akbaba'da Çimdik'in yani ünlü şairimizin, bir başka

şair adına yakıştırdığı 'Aşk anketi'ne cevap diye yaptığı abartma şöyle:

'Aman be birader, ben on dokuz yaşımda iken aslan gibi bir karıya çattım, az daha zivanadan çıkıyordum. Ama ne karı be yahu... Vay ölüsü kınalı be... Ah anam... Hatırlıyorum da şimdi.. Ulan, bir daha böyle bir dalyan yakalayamadım gitti. Fakat teresin karısı adamca konuşmasını bilmiyordu. Bir gün bana 'siz' diye hitab etti. Bırakıverdim kuyruğunu.. kaltağın!' Acaba bu cevap kimin dersiniz?»

Mustafa Ragıp:

«Çeşme meydanındaki eski tulumbacı Yasin'in ağzına benziyor.»

«Ya sen Sadri'ciğim?»

«Bu, her halde okul kaçkını, babasız büyümüş, Karacaahmet mezarlığını mesken tutmuş bir kopuktan alınmış bir cevap olsa gerek...»

Nâzım:

«Bilemediniz... Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya şirketinin mizah anlayışının şaheseriymiş bu. Ve benim Hamdullah Suphi, Yakup Kadri, Hâşim ve benzerleri için kullandığım dilin benzeriymiş ve ben 'Aşk Anketi'ne böyle cevap verirmişim!»

Mustafa Ragıp, sinirlenmişti:

«Üstadım, dedi, af buyurun, bu anketi yazan adam için tek heceyle cevap vermeme müsaade buyurun.»

«Müsaade ne demek Musta Bey, affedersiniz, ne isterseniz söyleyebilirsiniz tabii..»

Mustafa Ragıp, yazılışleri bölümünün penceresini araladı ve dışarıya doğru bağırır gibi «Çüşşş!» dedi.

Babıâli'de zevklerle renkler elbette tartışılmazdı. Birbiriyle benzerliği olmayanların bile bir arada sevil-

diği çok görülen bir anlatımdı. Ünlü bayanlardan İffet Halim hanım bu karışımın en güzel örneğini vermişti:

«Bugünkü nesil için son otuz yıllık devreyi ele alacağım: Beğendiklerim, yine tarz ve yollarını göz önünde tutmamak şartiyle Yahya Kemal, Ahmet Hâşim, Halide Edip, Orhan Seyfi, Şükufe Nihal, Faruk Nafiz, Necip Fazıl, Nâzım Hikmet, Ahmet Kutsi, Ahmet Hamdi' dir.» *(3 Haziran 1937)*

Bu karmaşaya karşın Sabahattin Ali, 1937'de filiz veren yeni şair ve düz yazıcılar için henüz bir kanıya varamamıştı. Onun için bir ankete verdiği yanıt en mantıklısıydı:

«Bugün için bir şey söyleyemeyeceğim. Dünkülerden Nâzım Hikmet'i ve Reşat Nuri'yi çok takdir ederim. İkisi de temiz ve sade üsluplarıyla tam manasıyla okuyucunun ruhuna nüfuz etmişler ve eserlerini seve seve okutmakta muvaffak olmuşlardır. Daha kısaca söylemek lâzım gelirse; görüş ve ifadeleri kuvvetlidir.» *(Uyanış, Aralık 1937)*

Babıâli'de, görüş değiştirmede rekor kıran yazarlardan birisi de Peyami Safa idi. 1933'te Ahmed Haşim' in vefatı üzerine onu övücü yazılar yazmış, ölümünün beşinci yılında onun anılması önerisi basında yer alınca kızmış, şöyle demişti:

«Henüz Ahmet Hâşim'in sanatkâr tarafını iyice tanımıyoruz ki onu yılda bir hatırlamayı düşünelim. Yılda bir ne kelime? Biz, asra (100 yıla) bile razıyız. Fakat Fuzulî başta, asırlardan beri bütün Türk şairleri mezarlarına inmesini bekledikleri böyle bir nurdan mahrumdur ve edebiyat tarihimizin ölümden beter karanlığı içinde yatıyorlar.» *(Yücel, Kasım 1937)*

Bir akşam üzeri Nâzım Hikmet, Fikret Âdil ve Mahmut Yesari ile Kadıköy iskelesine doğru Babıâli yoku-

şundan inerlerken Semih Lütfi kitaplığının önünde bir genç, önlerini kesercesine durdu:

«Nâzım Hikmet Bey sizsiniz, değil mi?» diye sorduktan ve «Evet» yanıtını aldıktan sonra:

«Affedin bir şey soracağım: Sizin soyunuzda Polonyalı varmış, doğru mu?»

Nâzım, sinirlendi:

«Bunun ne ehemmiyeti var kardeşim, ben ırkçı değilim, ırkımı da araştırmadım. Olabilir de, olmayabilir de. Var kabul edelim, n'olacak yani?»

Genç, bir şey söylemeden geçip gitti. Fikret Âdil:

«Ben bunu tanır gibi oldum, bu Milli Türk Talebe Cemiyetinden... Adını hatırlayacağım...»

Nâzım:

«Boş ver, dedi. Kim olursa olsun... Bu da ırkçı soytarıların bulduğu yeni hücum mevzuu olsa gerek.»

İskeleye gelmek üzereydiler, Fikret Âdil Tünel'e doğru ayrıldı, Mahmut Yesari Nâzım'la Kadıköy'e geçecekti. Vapurda hava yağmurlu gibi olduğu halde Aralık ayının az bulunur ılık bir günüydü. Vapurun açıkta yan sıralarından lüks mevkiye yakın bir bölümünde oturdular. Nâzım yine Polonyalı'lık konusunu açtı Mahmut Yesari'ye:

«Sana anlatayım da, sen rahatla. Annemin büyük babası Mustafa Celâlettin Paşa, Polonyalı imiş. Türkiyeye gelmiş, İslam dinini kabul etmiş ve Borjenski soyundan geldiğini söyleyip bu soyu bırakmış, Türklüğü kabul etmiş. Zaten Polonya'da iken Türkoloji bilginiymiş. Ayrıca asker, mühendis ve topografya ressamı imiş.

Ömer Paşa diye bilinen birinin kızı olan Saffet hanımla evlenmiş, Enver Paşa, hani şu ünlü dilci Enver Paşa, bu evlilikten dünyaya gelmiş. Erenköy'de özel lise açan ilk önemli paşamız. Enver Paşa'nın ilk hanımı Leyla hanımmış. Çocuklarının eğitimcisi varmış: Madam

Hortence. Enver Paşa'nın daha sonraki hanımı bu Bayan Hortence olmuş. Bu evlilikten üç çocuk dünyaya gelmiş: Ömer, Suzan ve Enver. Mustafa Celâleddin Paşa'nın Polonyalı olmasından bize ne? Enver Paşa'nın kızı Suzan, Samih Rifat beyle evlenmiş. Yani Oktay Rifat'ın babası. Bırakalım bizim akrabalığı da, Almanya ile Türklerin birbiriyle kız alıp vermeleri hiç olmamış mıydı? 18. yüzyılda yeniçeri müziği bile Prusya ordusunda duyulmuştu. Ta 16. yüzyıldan beri Türk kanı Alman milletinin kanına karışmıştı.

Bunları 1823 - 1830 yıllarında Hannover'de yayınlanan bir arşiv'den geçen yıl bana tercüme yapan Rasih Güran okumuş ve anlatmıştı. Hatta Celalettin Ezine, ki halazâdem oluyor, bir hatıra kitabı okumuş, 1686' da Ofen şehrinin zaptından sonra Hıristiyanlar Türklere çok kötü muamele yapmışlar. Bunu anlatıyormuş hatıra kitabı. Prusyalı bir doktor olan bir asker 1915'te yayınlanan anısında kız ve çocuklara ne çok kötü muamele yapıldığını, başka bir Türk ve Müslüman kadını ile bir kızın hayatını nasıl kurtardığını, birisinin de Saks kontu Rutowski'nin annesi olduğunu yazyormuş. Yine Ezine dayızademin anlattığına göre 1599'da Breslav'da bir Türk kızı vaftiz edilmiş, 1605'te de Jena'da Hasan veya Hüseyin adlı bir Türk ve Müslüman çocuğu vaftiz edilmiş, Prusyalı bir dilberle evlenmiş.»

«Geçen haftalarda bu konuları anlatan Celalettin Ezine ağabey daha pek çok Türk - Alman kanı karışması olayından söz ettiği için aklımda kaldı. Zaten o da bunları çevirerek not halinde bizde bıraktıydı. Dün de bir yazıyı ararken yine okumuş ve ırkçılığın ne bayat ve gerçek dışı bir düşünce olduğunu bir kez daha anlamıştım. Fikret Adil'in adını hatırlayamadığı genç de ne yazık ki ırkçılığa kaymış, Polonyalılık soyumda var mıymış, onu öğrenmeye kalkışmış. Zavallı...»

Nâzım birkaç gün sonra Mahmut Yesari ile Meserret Kıraathanesi'nde karşılaştı. Yesarî, Nâzım Hikmet'e:

«Senin bilgilerine ekler yapacağım..» dedi.

«Üstadım, dedi, her an benim bilgilerimi arttıracak çok dostum var. Bunlardan biri de sensin tabii. İnsanoğlu bilgilenmeden sakınabilir mi, söyle bakalım..»

Mahmut Yesari, başladı anlatmaya:

«Benim pansiyonda ayrı bir katta adı Leberecht olan olan bir Alman kalıyor. Türkçe sözlük istemeye odama geldi. Senin anlattıklarını özetledim. Ne dersiniz? dedim, biz Almanlar'la, akraba sayılırız... Güldü. 'Siz, dedi, yalnız Almanlar'la değil, savaştığınız kaç memleket olduysa oralardaki halklarla da akrabasınız. Polonya ile, Çekler'le, Romenler'le, bizimle, Ruslar' la... Çünkü her savaşta esir düşenler olmuştur. Ya da her savaşta bir süre bazı şehirler işgal altında kalmıştır. Orada iki ayrı ırktan insanlar evlenmiş, çocuk yapmıştır. Benim okuduğuma göre siz Türkler, dedi, Prusya'da hangi şehirde eşir düştüler.. Uzun süre orada kalıp o halkın dilini kullandılar, vaftiz edildiler ve soyadları olarak esir düştükleri şehrin adını aldılar. Mesela Belgrad'ın Almancası Weissenburg'dur. Bu soyadını kullanan Türkleri tarihimiz yazar. Bazıları vaftiz oldukları yerin adını taşımış: Schlesien gibiymiş, Görlitz' den esinlenerek Görlitzer'miş.' Dur notuma bakayım, Sachs'daki Frankenburg şehrini anımsatmak için Frankemann adını almış olanlar Türkmüş. Bir Müftü 1686' da Ofen şehrinde esir düşmüşmüş. Tabii hanımı da yanında esir düşmüş. Sonra orada yaşamışlar, Müftü hanımının adı Kristin Sofi olmuş imiş...»

Nâzım:

«Üstad, sen bayağı geniş bilgi derlemişin.. Gördün

mü bir münasebetsizin yol açtığı gereksiz ırk kangaşasıyla ilgilenmemizi.. Ne olursa olsun, bırakalım bu manasızlığı..»

Mahmut Yesari gülerek ekledi:

«Nâzım, dedi, bizim pansiyondaki Leberecht'ten aldığım son cümleleri aktaracağım, canın sıkılsa da. Zira, ırkçılık beim de reddettiğim bir anlayıştır. Onun için tekrarlayacağım bilgiyi, affet.»

Mahmut Yesari, iç cebinden çıkardığı sarı kâğıdı okumaya başladı:

«Bak, Nâzım'cığım, adamcağız diyor ki: 15. ve 16. yüzyıllardaki savaşlarda Türkiye'ye pek çok Alman esiri getirilmiş. Bunlar vasıtasıyla Türk kanıyla Alman kanı birbirine karışmış. Erich Moeller adında bir bilginin bir etüdünde bu konu önemle ele alınmış. 19. yüzyılda Türk olan pek çok Alman varmış. Bunların arasında Magdeburg'lu Karl Detroit Türkiye'de asker olmuş, generalliğe kadar yükselmiş ve Mehmet Ali adını almış, yükselmiş, Paşa olmuş... Müslüman olan bu eski Alman, 1878'de Berlin Barış Kongresinde bizi temsil etmiş. Üsküdarlı ferik Sabit Paşa da Viyanalı Freiherr Wetzlar adında biriymiş evvelce. Müslümanlığı kabul edince mesele bitmiş. Helle'li bir Avusturya subayı da Müslüman olduktan sonra Ali Nuri adını almış ve paşalığa kadar yükselmiş. Del Monte adlı bir subay da Türkleşmiş ve Sultan Abdülhamid'in yaverlerinden kaymakam rütbesine çıkan Münir Bey oluvermiş sonradan. Yani halis Türk ırkı da, halis Alman ırkı da artık söz konusu olamazmış. Ayrı dilde ayrı dinde insanlar varmış, o kadar!»

«Anana, babana rahmet, dedi Nâzım, o kadar!»

Ve Nâzım şunu ekledi:

«Geçen Ekim ayı sonlarında Danzig şehrinde ırkçılık nedeniyle Yahudiler aleyhinde gösteriler yapılmıştı, hatırladın mı?»

«Radyodan dinlememiştim ama, gazeteler yazmıştı sanırım. Evet, ne olacak?»

«Ne olacak'ı var mı, üstadım? Yahudi aleyhtarlığı ırk üstünlüğüne dayanır. Polonya Yahudileri de tutmuş Danzig ayan Meclisine başvurarak, ırkçı protesto ve düşmanlığın gereksiz olduğunu bunun ülkeler arasında giderek savaşa yol açacağını bildirmiş.»

«Ya?»

«Ya'sı ma'sı bu.. Hitler, silah tüccarlarının ve bankerlerin çıkarına savaş kışkırtıcılığı yapmak için Yahudi düşmanlığını kamçılıyor. Bunun yanısıra geçenlerde bir Alman denizaltı gemisinin İngiliz donanmasından atılan bir bomba ile batırıldığını ileri sürmüştü ya.. Bu iddianın yalan olduğu anlaşıldı. Fakat Hitler, savaşa hazırlanırken Polonya'yı da, İngiltere'yi de, Fransa'yı da düşman ilan ediyor. Senin pansiyondaki Alman, buradaki bir Alman ajanı olmasın? Bu kadar ırkçı düşünceleri reddeder görünüp senden bilgi sızdırmaya çalışmasın. Aman Yesari, dikkatli ol.»

Mahmut Yesari, yeşilimsi kıravatıyla oynayarak:

«Amma yaptın ha, üstadım... Adam, din adamlığından istifa etmiş Türkiye'ye pasaportla gelmiş, dönmeyecekmiş. Burada bir Türk hanımıyla evlenmek üzere. Ne diyorsun sen? Casus filan olsa da bizden ne haber sızdıracak? Halil Lütfü'nün 'bugün yok, yarına inşallah' deyişini mi söyleyeceğiz, yoksa sizdeki Hilâli'nin dalgınlığını mı kulağına fısıldayacağız?»

İkisi de gülerek kahvehaneden çıktılar. Karşı sıradaki bir tavukçuya girip pilav üstü az tavuk yemeye gittiler.

XVII. BURSA HAPISHANESİ'NDEN TANIDIKLARIN ROMANI

Katillikten yatan Osman
ben içeri düştüğümden beri
yedi buçuğu doldurup çıktı,
dolaştı dışarda bir vakit,
sonra kaçakçılıktan tekrar düştü içeri,
altı ayı doldurup çıktı tekrar
dün mektup geldi, evlenmiş,
bir çocuğu doğacakmış baharda.
Şimdi on yaşına bastı,
ben içeri düştüğüm sene,
ana rahmine düşen çocuklar,
ve on yılın titrek, ince uzun bacaklı tayları,
rahat, geniş sağrılı birer kısrak oldu çoktan.
Fakat zeytin fidanları hâlâ fidan,
hâlâ çocuktur.
Yeni meydanlar açılmış uzaktaki şehrimde
ben içeri düştüğümden beri.
Ve bizim hane halkı
bilmediğim bir sokakta
görmediğim bir evde oturuyor.
Pamuk gibiydi, bembeyazdı ekmek,
ben içeri düştüğüm sene.
Sonra vesikaya bindi,
bizim burda, içerde, birbirini vurdu millet
yumruk kadar simsiyah bir tayın için.
Şimdi serbestledi yine,
fakat esmer ve tatsız.

1936 içinde Semiha Berksoy'a olan sevgisinin giderek artışı, onunla buluşmaları, Bursa'dan ayrılırken hapishane arkadaşlarına verdiği sözü yerine getirmeye engel olmuştu. Bursa'da hapishanede kaldığı aylarda bazı hükümlülerle arkadaşlık etmişti. Bazılarını tanıyor, ama «merhaba - nasılsın - Teşekkür ederim» ölçüsünü aştırmıyordu. Bir Necmi Usta vardı, iyi yürekli ve önemli bir kişiliği olan bir metal sanayiinin her aletini iyi kullanabilen ustasıydı. Bir Cemil Hoca tanımıştı, şehir hatları gemilerinden birinde ateşçilik yapmış, dama düşmüştü. Vur denince öldüren cinsindendi. Hiç bir hayale inanmaz, pek dinle de arası hoş olmadığından softalar ona «gavur» lakabını takmışlardı. Kravatını bile zaman zaman boynuna takan bir «Selim Beyefendi»yle malta boyunda çarık eskitir, onun bürokratik çarkı anlatan hikâyelerini keyifle dinler, içinden türlü duygular geçirirdi.

Suyunu dolduran, işe çıktıkları vakit kendisine taze meyve, taze simit getiren başka mahpuslar da vardı ki, hepsine, gerektiği vakit, «seni romanımda yaşatacağım» derdi. Bu kez hapisten çıkarken tanıdıklarına:

«Romanımı yazıp sizin karakterlerinizi orada canlandıracağım, demişti. Hangi gazetede *'Kan Konuşmaz'* adıyla bir roman görürsenlz, yahut duyarsanız o kitabımda siz de olacaksınız.»

İşte 1936'nın Şubatı da geçmiş, Martına girmiş, yine de «*Kan Konuşmaz*»a başlamamıştı. Elde olan Semiha Berksoy'un gittikçe ağır basan sevgisiydi.

Para gereksinmesi Nâzım'ı iki roman birden yazmaya yöneltti: Biri «*Kan Konuşmaz*», öteki «*Yaşamak Hakkı*»ydı. «*Kan Konuşmaz*»a yönelmesi hiç de kolay olmadı.

Babıâli'de ünlü yazarların, hele bunlar gazetede aylıklı çalışanlarsa, bu tür yazarların romanları, biti-

rilmiş olarak istenmezdi. İlk beş altı günlük tefrika tutarı yazılıp verilir, fiyatında anlaşılır, sonra her gün ya da iki günde bir dört beş günü tefrikasına yetecek müsvedde sekretere verilirdi. Nâzım'ın bir romanı da böyle planlandı, çerçevesi çizildi, roman kahramanlarının adları konuldu. Tefrikalar pazarlandı. Us kardeşlerin gazetelerinden Haber'de «*Yaşamak Hakkı*» yayınlanmaya başladı.

Ancak ikinci romanın yazılması çok yakın arkadaşı Naci Sadullah'ın çabasıyla gerçekleşebildi.

Naci Sadullah, benim de çok samimi arkadaş olabildiğim ağabey yaşındaki yazarlar içinde en çok sevdiğim ve beğendiğimdi. Onun bu romanla ilgili açıklaması vardı; şöyle yazmıştı:

«Sahiden şair yaratılmış bir insanı bile şiir yazmaya yeltenmekten kurtarabilecek olan, şair Nâzım Hikmet'tir. İdeolojisi ne olursa olsun, Türk ulusu, ölümsüz değeri bütün dünyayı sarmış olan bu gerçekten büyük şairine elbette ki ergeç sahip çıkacaktır. Ve ona sahip çıkmanın tarihî sorumluluğu, şimdi sahip çıkmanın gülünç vebâlinden kat kat büyüktür.

Ben bu büyük şairin her bakımdan —yani hem yaşça, hem de başça— küçük bir dostu olmuş bulunmakla kıvançlıyım.

1935 yılı ortasında o, ağır geçim sıkıntıları içinde kalmıştı. Ben o zaman, o devrin en çok satışlı gazetesi olan 'Son Posta'da çalışıyordum.

'— Bize bir roman yaz!' dedim.

Mavi gözlerinin çocuksu bakışlarını gözlerime daldırarak:

'— Bilmem ki becerebilir miyim?' diye gülümsedi.

Mecburen evlât paylayan şefkatli bir baba gibi kaşlarımı çattım:

'— Ayıp sana.. Ayıp sana.. Bu senin ebedî heybetine yaraşır bir laf mı?'

Ve o sevimli tereddüdüyle bana bakarken ilâve ettim:

'— Yahu; becerebilir miyim, de ne demek? Bugün Ethem İzzet bile roman yazıyor!...'

'— Etme Naci, etme be Naci Sadullah.. Onun yazdıkları da roman mı?'

'— Roman diye yazıyor ya, sen ona bak!...'

'— Ben öylelerini roman diye yutturamam!'

'— Daha iyi ya, sen sahici roman yaz iki gözüm. Yazabilirsin de.'

'— Hapistekilere de söz vermiştim, sizi romanımda yaşatacağım diye ama, bugünlerde zor bunu yazmak..'

Ben, konuşmanın önemli yerine gelindiğini anlayınca ısrarımı bırakmadım:

'— Zor, ama neden zor?'

'— Ben, Tolstoy'ları, Balzac'ları, Dostoyevski'leri, Emil Zola'ları okudum. O romanları okuyan biri olarak, romanı en rahat beyin gücümün olduğu günlerde kurar, yazmaya başlayabilirim de ondan zor.'

'— Sana ben Ethem İzzet'in bir romanını vereyim, onu oku, bak ne kadar kolayca yazmaya başlarsın..'

Gülüştük.

'— Ne diyorsun Nâzım?'

'— Diyeceğim şu: Tolstoy'dan sonra Ethem İzzet çekilmez.'

'— Peki, yine Balzac'ı, ya da Turgenyev'i oku, onlara göre yaz. Nâzım Hikmet imzasını atacak yerde Orhan Selim'i kullan.'

'— Oğlana yazık olur.'

Dayanamadım, bu defa:

'— Nâzım, uzatma... Oğlana değil, fakat bu tartışma yüzünden bizim vaktimize çok yazık oluyor. Lafı keselim, sen git, nerede olursan ol, romanına başla...'

Haftalar sonra Kadıköy iskelesinde karşılaşınca:

'— Senin çocuk doğuyor, ya kız olacak ya erkek... Üstelik çirkin de doğum yapabilirim.'

'— Senin en çirkin çocuğun, Orhan Selim, o da Babıâli şövalyelerine kök söktürüyor.' dedim.

Ve böylece *'Kan Konuşmaz'* romanı ortaya çıktı, ama son bölümünün bir paragrafını ne acıdır ki ben yazıp, altına SON diyebildim. Ama o güne gelinceye kadar Son Posta'da eserin yayınlanması ve asıl metnin olduğu gibi korunması için patronlarla ne çok çatışmıştım.

Anlatayım:

Nâzım'la konuşmamızdan bir hayli zaman sonra beni 'Son Posta'da bulmuş ve eserini masama koyarak:

'— Roman tamam. Al, oku, ister bastır, ister astır!' demişti.

Ben o sıralarda gazetenin el üstünde tuttuğu yazarlarından biriydim. *'Kan Konuşmaz'*ın yayınlanması için yaptığım tekliften sonra eserin Orhan Selim'in olduğunu duyan patronlar mırın kırın etmeye başlamış, ama yayınını zorlukla sağlayabilmiştim. Zira gazetenin, hepsi de ötekinden ayrı anlayışta dört ortağı vardı. Aynı zamanda ortakların hepsi gazetede çalışıyorlardı. Biri sıkı liberal, biri koyu muhafazakâr, öteki açık pembe sosyalist, dördüncüsü de sadece aşırı papelist idi.

Eserin incelenmesini üçü Ekrem Uşaklıgil'e havale etmiş, o ise, romanı okuduktan sonra onlara:

'— Bu eserde komünizmi izaha ya da telkine çalışan hiçbir satır yok!..' hükmünü bildirmişti.

Romanın müsveddelerini hergün mürettiphaneye

ceste ceste ben veriyordum. Fakat dört patronun birisi —azınlıkta kaldığı için hiç ses çıkarmamasına karşın— romanın yayınlanmasına karşı çıkıyordu. Bir gün yanıma geldi. Romanın müsveddelerinin ceste ceste müret-tiphaneye değil, kendisine verilmesini istedi.

'— Peki demiştim, bundan sonra istediğiniz gibi yaparız!'

Nâzım'ın bana tam olarak teslim etmiş bulunduğu roman 'Son Posta' sütunlarında bitmemiş gibi kaldı, zira romanın bazı yerlerinde şairi küplere bindiren çıkartmalar yapmak istiyor, bu yüzden tartışmalara yol açıyordu. Sonunda o zat son sayfaları hiç basmayacaktı. Uşaklıgil'in yardımıyla bunu önledim, ama son sayfadan silinen bir paragrafı ben yeniden, aklımda kaldığı gibi yazdım.»

Romanın Son Posta'da yayınlanması nedeniyle Naci'nin şair Nâzım Hikmet'le yaptığı röportajdan bir bölüm aktarayım; Naci, Orhan Selim olarak Nâzım'a:

«Romanın adı '*Kan Konuşmaz*'... Onun bu tezi müdafaaya kalkışmasına bakılırsa, kanın konuştuğunu iddia edenler de var.» diye soru yöneltti. Nâzım da:

'Faşistler, yani ırkçılar için, ırklar aşılmaz duvarlarla birbirlerinden ayrılmışladı, dedi. Yine onlara göre her ırkın bütün fizyolojik ve psikolojik vasıfları, damarlarında taşıdıkları kanla tayin olunur. Onlarca, her kan ayrı bir medeniyet yaratır. Onlar yalnız bu kadarla da kalmaz. Ve mesela ırk nazariyecisi Günther der ki:

'— Dünyanın her tarafında, her kavimde ve ırkta, idare eden sınıfların, idare edilen sınıflardan farklı bir bünye teşekkülüne sahip olduklarını kabul eylemek lazımdır...'

'Mesela garp kavimlerinin yüksek sınıflarında 'Vestefalyen', 'Nordik' yahut 'Dinarik' kan çoktur. Halbuki

aşağı tabakalar, daha ziyade 'Alpin' ve 'Balt' kanını taşırlar.' İçtimai sınıfların teşekkülünü, psikolojisini bile kanla anlatan bu nazariyenin hangi menfaatleri ifade ettiği üstünde duracak değilim. Çünkü *'Alman Faşizmi ve Irkçılığı'* adıyla çıkardığım kitapta bu mevzu üzerinde kâfi derecede durdum. Bizim Orhan Orhan Selim de bu kitabı okumuş, bilhassa şu Günther'den aldığım cümlenin son kısmı üstünde kafa patlatmış.

O biliyor ki, veraset yolu ile geçen vasıflar inkâr edilmez. Fakat yine biliyor ki, veraset yolu ile geçmeyen bir vasıf varsa, o da 'beynin muhtevası', 'düşüncenin akışı'dır.

Aynı içtimaî vaziyet, aynı sosyal sınıfî şartlar, muhtelif fertlerin üstünde, —damarlarında ister bir paşa zade 'kanını', ister bir köylü 'kanını' taşısın—, aynı entelektüel tepkileri yapar.

Mesela, Afrika'nın göbeğinden gelen zenci bir bebek, Berlin Üniversitesi profesörlerinden birinin evinde yetiştirilsin. Zenci bebek büyüdüğü vakit, ne aslan avından, ne büyücülükten, ne kavga danslarından söz eder, ne de bunlardan bir şey anlar.

Buna karşılık, bir Alman çocuğu, bir Afrika kabilesinin içinde büyütülsün, görülecektir ki o da Göthe'den, Şiller'den, Hitler'den hiçbir şey anlamayacaktır.

Paşazade bir bebek esnaf muhitinde büyütülsün: Damarlarındaki o asîl (!) paşa 'kanına' karşın düşüncesinin içeriği, içinde bulunduğu çevreyle belirlenmiş, esnaflaşmış olacaktır.

Bir esnaf çocuğu, paşa konağında yetiştirilsin; yine görülecektir ki üvey paşababasıyla beraber esnafı ve halkı bir 'grûhu lâyüflihun'dan *(adam olmaz kuru kalabalıktan)* başka bir şey saymayacaktır.

Aynı muhitle insan arasındaki münasebet bir değildir. İnsan, kendisini çevreleyen doğayı, toplumu da biçim değiştirerek kendi tabiatını da etkiler. Ve işte Orhan Selim de bu olgu üzerinde durmak istiyor.

Yazdığı eser tezli bir romandır. Fakat ağır bir ilim kitabı değildir. O, Türkiye'de Meşrutiyetin ilânından, Cumhuriyet kuruluncaya kadar belirli bir çevre ve zaman içinde geçmiş bir olayı, tezinin kanıtlanmasına araç olarak kullanmaktadır. Orhan Selim'e göre roman; bütün kederleri, neşeleri, ihtirasları ve çelişkileriyle bütün bir yaşamı içerir. '*Kan Konuşmaz*' romanı sadece soyut bir iddianın edebiyat yoluyla tarifi değildir. Roman yaşamdan alındığına göre, kahramanları hayatta olsalar gerek. Orhan Selim bütün bu tanıdığı kişileri romanında canlandırıyor. Ömer denilen delikanlının sosyal babası Nuri Usta, kan babası Seyfi Beyefendi'dir. Roman kahramanı Nuri Usta'yı bazı yazarlar gerektiğinden çok entellektüel bulacaklardır. Çünkü onlar Nuri Usta'ları benim kadar değil, Orhan Selim kadar bile tanıyamamışlardır. Gavur Cemal Hoca'yı ise Babıâli tanır, köprü altı da, eski seyri sefain idaresinin ateşçileri de... Çünkü o, gemi şaftalarına olduğu kadar yüksek makam sandalyalarına da oturmuştur.»

29 Mayıs 1936'da tefrika edilmeye başlanan «*Kan Konuşmaz*» romanı üç buçuk ay okurları «Son Posta'ya» başlamayı başarmıştı. «Son Posta'nın» ortaklarından Zekeriya Sertel, gazetenin «komünizm propagandası» ithamiyle mahkemeye düşmesinden çekindiği için, Akşam'da yazan Orhan Selim'in romanının ortağı bulunduğu Son Posta'da yayımını baltalamak için, roman müsveddelerini Naci'den almaya başlayandı. Yayınlamadığı bölüm ise romanın sonunda oğlunun babasına bas kaldırısını, bir bakıma ırkçı görüş olan «kan çeker» iddiasının doğru olmadığını vurgulayan şu bölümdü:

«Seyfi bey kendisinden, çok haklı olarak tiksinen oğlunu kazanabilmek ümidiyle son kozunu oynar, ona:

«— Oğlum, der, olanlar olmuş, geçenler geçmiştir. Fakat ne olursa olsun sen benim kanımdansın. Şayet ben yarın cezaya uğrarsam, senin kanın:

«— Eyvah, ben babamı zindanlara düşürdüm» diye nedamet ve esefle feryat etmez mi?..

Sual, zaten kendisini zor tutmakta bulunan Ömer'in sabrını büsbütün sona erdirir. İsyan ve öfke ile yerinden fırlayarak:

«— Etmez.. Zira beşeri alçaklıklar karşısında feryatları kanlar değil şuurlar koparır... Siz artık lütfen burayı terk ediniz. Ve ömrünüzün ötesinde mümkün ise şu gerçeği öğreniniz:

«Kan konuşmaz!»

SON

Romanın bitiminden az önce Ekrem Uşaklıgil'den Naci Sadullah'a teklif gelmişti:

«Naci, Orhan Selim'in dağarcığında yeni romanı var mı?»

«Bilmiyorum Ekrem Bey, ama varsa bile bize vermez. Zira Zekeriya Beyin sansürü, hiç lüzumu yokken vehim yüzünden birçok cümlelerin çıkarılmasına sebebiyet verdi. Nâzım, 'romanın üst tarafı kalsın, paraları da başlarında paralansın!' bile diyecek oldu.

«Bana hiç aksettirmedin?»

«Lüzumsuz yere iki ortağı birbirine düşürmüş olacaktım. Zekeriya'yı bilirsiniz. Titiz, romanın tefrika edilmesine 'peki' dememiş, üç oya karşı tek oyla kaldığı için fikrinde ısrar etmemişti. Sonra, öcünü tefrikaları sansürden geçirerek aldı.»

Ekrem Uşaklıgil, kaz gelen yerden tavuk esirgeme-

yen, gerçekten de cömert sayılan bir gazeteciydi. İzmirli olduğu için, yazıları okuyucu getirdiği için Naci Sadullah'ı her zaman tutuyordu. Nâzım Hikmet'in takma adla da olsa romanı büyük ilgi toplamıştı. Onun için:

«Naci, dedi, sen sansürdü, filan bırak, bunu daha çok Nâzım Hikmet Beyin başına bir şey gelmesin diye dikkat göstermesi şeklinde mütalaa edelim. Nâzım Beye de gerekirse öyle söyle. Bize bir roman versin. Nasıl olsa, boş vakti çok, yazmıştır belki. Hem tamamını da istemeyiz, beşer günlük tefrikalar halinde..»

Ekim 1936 sonlarına doğru Nâzım'ı göremeden bazı röportajlar için İstanbul'dan ayrılmıştı. Halil Lütfü ile Zekeriya Sertel, Son Posta'daki öteki ortaklardan 1935 sonlarında ayrılacak noktaya gelmişlerdi. Bir Bakanla polemiğe giren Son Posta'nın iki sorumlusu (yazarı ve sorumlu yazılışleri müdürü olarak) M. Zekeriya ve Halil Lütfü hapsedilmiş, 1933 affından sonra 1,5 yıllık hapislik kâfi gelmişti.

Ancak hapisten sonraki iki yılda, Zekeriye Bey de, Halil Lütfü de halkla temaslarında yeni şeyler öğrenmiş, onların eleştirilerinden yeni bir gazete anlayışına gelmişlerdi. Ortakları ise, eski hamam, eski tas'ta karar kılıyorlardı. Her yeni öneri tartışılıyor, can sıkıcı laflara yol açıyordu. Ekrem Uşaklıgil, Nâzım'ın romanıyla gazeteye yeni bir hava getirmeye çalışıyor, Naci Sadullah'ın 1936'da Anadolu'da röportajlara gidişi, Nâzım'la doğrudan teması da önlüyordu. Ama Suat Derviş Hanım, Nâzım'ın arkadaşı olarak tanındığından Uşaklıgil bu hanım romancıya konuyu açmayı başardı.

Nâzım, Suat Derviş'e teklif için şunu önerdi:

«Roman yazmam mümkün değil, vaktim yok, ama isterlerse, onlara imzasız bir sütun açar ya da mevcut bir sütunu yepyeni bir halk kürsüsüne dönüştürürüm. Nasıl isterlerse..»

Halil Lütfü, Zekeriya Beyin Cumhuriyet'e geçip, orada ansiklopedik yayın çalışmasını programlayacağını biliyordu. Son Posta kritik bir döneme doğru giderken Nâzım'ın gazeteye davet edilmesi, yeni düşüncelere neden oldu.

Suat Derviş Hanımın Nâzım'a götürdüğü mesaj ve aldığı yanıt Son Posta'cıları sevindirdi. Karara varıldı:

Nâzım Hikmet «Halkın kulağı, halkın sesi» gibi bir başlık altında günün halk açısından en önemli konusunu bir Haydpark hatibi gibi dile getirecekti. Her yazıya da —o güne kadar hiçbir yazı başına verilmeyen— 15 lira net ödeme yapılacaktı.

Nâzım Hikmet'in Son Posta'ya gidip gelişi dikkati çektiği gibi, yazıları da büyük ilgi uyandırdı ve gazete yeni tirajı ile kârını arttırdı, Babıâli'de yeni dengelere yönelişe hız verdirdi. Bir taraftan «İster İnan İster İnanma» resimli sütunu ilgi görüyor, halkın sesi durumuna geçen cesur ekonomik, sosyal istek ve eleştiriler okurlara yenilerini katıyordu.

Cumhuriyet'in Onuncu yılı sonrasında basın dünyasında başgösteren yeniliklere 1936 sonunda yeni hamleler katılma zorunluğu hiç akla gelmemişti.

Gazetenin ortakları ve yazarlarıyla yapılan genişletilmiş «kalkınma» toplantısında (7 Aralık 1936) neler yapılmalı'ya yanıt aranıyordu.

Hakimiyet-i Milliye adının Ulus'a çevrilmesi, Vakit'in Kurun olmasından başlayan yenilikleri dile getiren toplantıda bulunanlar Ahmet Emin Yalman'ın önemli bir adı olmasına karşın haftalık «İnkılâp» adlı gazetesinin tutmadığını açıklıyor, gazeteler sayfalarına bakılarak büyük, orta, küçük gazeteler diye nitelendiriliyordu. Teknik durumuna göre gazeteler «Cumhuriyet gibiler», «Tan gibiler», «Ulus gibiler» diye sıralanıyordu. Nâzım, bunlara karşı çıkmıştı:

«Biz kâğıt satmıyoruz, fikir ve haber satıyoruz. Ona göre konuşmamız gerekirken arkadaşlarımın gazete sayfalarının oylumuna dikkat ederek fikir yürütmeleri konuyu dar açıdan ele almak olur. Biz, Cumhuriyet'le gelen inkılabı halkın anladığı, sevdiği ve korumaya kararar verdiği bir bilinçle gazete olarak hizmet etmeliyiz. Memleket davaları yığınla karşımızda duruyor. Biz sansasyon gazetesi ya da tenkitleriyle firmalardan para sızdırdıktan sonra o eleştirileri bırakan gazete olamayız. Dünya meselelerinden en doğru şekilde bilgi ve haber veren bir yayın politikasını şaşmadan yürütmeliyiz. Halk derken, gençliği unuttuğum anlaşılmasın. Anadolu'da çok okunan gazete olmalıyız. Bu da Anadolu'nun yıkılmış, yakılmış harap köşelerindeki idealist nahiye müdürlerinden başlayarak kaymakamlarının çalışmalarını sütunlarımıza geçirmekle sağlanabilir.»

Bu konuşma, öteki konuşmacıların anlatacaklarına yön vermişti. Hatta haber merkezinde çalışanların başı olduğunu sandığı Sami Teziş şöyle demişti:

«Nâzım Hikmet Beyefendinin istedikleri çok yerinde; ancak komünizm kokusu vermeden bunları yapmalıyız.»

Nâzım da, birkaç gündür çekmecesinde duran bir broşürü çekip almış ve söz isteyerek Sami Teziş'e şu yanıtı vermişti:

«Arkadaşım haklı. Yıllardır bir komünizm heyulası yaratıldı, o heyulanın ne olduğu bilinmeden etrafa korku salındı. Geçen yıl yayınlanan ve bana çatmak için çıkarılan bir broşürü geçen gün sahaflarda gördüm, aldım. Okudum. Üzerinde durduğu konular çok önemliydi. Bana çatması ise sebepsiz sayılırdı. Neyse, konu, Sami Beyin ikazının cevabı olduğu için o kitapçıktan 13. sayfasını okuyorum:

'Ülkü darlığından bahseden inansız ve şüphecilere elbirliğiyle yükselmesi, aydınlanması, zenginlenmesi, sağlıklanması zaruri olan koca yurdu gösteriyoruz. Hayal meyveleriyle oyalanacak vaktimiz yoktur. Ne muhayyel yeryüzü cenneti, ne de Enver Paşa'nın çizmeli siyaseti. Çünkü gördük ve inandık ki;

Çöllerde, Galiçyalarda, harcanan emeklere mukabil bugünkü sınırların içinde kalan yurt parçam çok bakımsız ve perişandır. Köyüm çıplaktır. Köylüm cahil ve mektepsizdir. İnandığım devrim bütün aklı durduran didinmelere rağmen değil, büyük kitleye, henüz birçok yapılarımızın içine tam manasiyle girmiş sayılmaz. Binbir felâketin artığı yurdum haraptır. Yurttaşlarım hastalıklıdır. Daha düne kadar yarı müstemleke sayılan hammaddeci ülkemde didinen yurttaşım alın terini üç yıldız marka Amerikan beziyle siler ve 50 okka buğdaya karşılık satın aldığı donla dolaşırdı. Ve işte devrim de bunun için ilk hedefini bunlara çevirmiştir. Bu acı hakikatler karşısında yurdumun tetkiksiz, ışıksız kalmış illerinin içinde erimenin lazım geldiğine inanıyoruz.'

İşte arkadaşlar, 'Nâzım Hikmet'in saldırışı ve Eski Yeni Dedikodular Üzernde BİR KONUŞMA' başlıklı 1935'te basılan broşürde istenenler ve saptananlar bunlardır. Ben bu sese kulak verelim diyorum.»

Nâzım Hikmet, kitapçığın okuduğu sayfasının üst başını kıvırarak kapattı ve orta masaya bıraktı.

Selim Ragıp Emeç, broşüre göz attıktan sonra:

«Nâzım Bey, dedi, sizin fikirlerinizde ne kadar samimi olduğunuzu bilirdim. Ama bu kadar toleranslı, muhalifinin bile doğru bulduğu tesbitlerinden yana olacağınızı bilemezdim. Uyarılarınıza teşekkür ederim. Hakikaten bizim gazetemizi, inkılabın bekçisi ve el değmemiş, gazete girmemiş köşelere medeniyetin nimet-

lerini götüreceklere yol göstermemiz lazım. Tekrar teşekkür ederim.»

Toplantı sona erince, Ekrem Uşıklıgil, toplantıda bulunanlardan ortağı Selim Ragıp'la Ercüment Ekrem Talu, Muhittin Birgen, Cevat Fehmi Beyle birlikte Nâzım Hikmet'i de öğle yemeğine davet etti. İki taksi ile Sirkeci'deki Abdullah Efendi Lokantasına gittiler.

Nâzım, toplantıdan da, yemekte geçen konuşmalardan da çok memnun kaldı.

XVIII. TAN'DA CUMHURİYETÇİ İLE PADİŞAHÇI'NIN GİZLİ KAVGASI

Yaldızlı meşin kabın
parçalanmış kaynunda uyuklayan kitabın,
çevirdikçe küf kokan her sarı yaprağını,
ince el yazıları canlandı birer birer
masallarda çizilen yüzleri gösterdiler:
İblis bir yılan oldu, Âdem Havva'ya kandı,
Kardeşini öldüren lânetli ruhu gördüm.
Koca tahta bir gemi ummanlarda çalkandı,
Ufuklarda güvercin bekleyen Nuh'u gördüm.
İsmail'in topuğu kumdan çıkardı zemzem,
Tur-i Sina'da Musa kaldırdı kollarını.
Asasını vurunca yarıldı Bahri Kulzem.
Buldu Beni İsrail Kudüs'ün yollarını.
.....
.....
Yazık yazık bize ki asırlarca aldandık!
Karanlıkta çizilen izleri görmek için
Görüp yüzsürmek için,
Yazık yazık bize ki bir çırağ gibi yandık...
Ne gökten necat geldi, ne bir parça merhamet.

(1921'de yazdığı Meşin Kaplı Kitap'tan)
(1+1=1, 1930, Ahmet Halit Kitabevi)

Bir yandan yeni yazının etkisi, bir yandan Cumhuriyet Türkiye'sinin kendine güveni ve yeni devrim adımları, basın yaşamını da etkiliyordu. İstanbul'da ya-

yınlanan Milliyet Gazetesi adını «TAN» diye değiştirmiş, Ali Naci Karacan'ın yayımladığı Milliyet, 1936'da TAN adıyla yeni bir kadro ve sahiplere geçmişti. Yeni sahipler «İnkılap» haftalığını okutamayan Ahmet Emin Yalman ile, M. Zekeriya Sertel, Halil Lütfü Dördüncü ve M. Rifat'tan oluşuyordu. Yazarları arasında Ömer Rıza Doğrul, Raif Meto, Suat Derviş, Sabiha Zekeriya, M. Turhan Tan, Halikarnas Balıkçısı, Naci Sadullah vardı. 1937 sonuna kadar Nâzım Hikmet (Orhan Selim) takma adını kullanıyor, karşı sütunda da Peyami Safa'nın fıkrası yayınlanıyordu.

Ömer Rıza Doğrul dış politika sütununda yazıyor, Cep Kitapları dizisinde İngilizce çeviriler yapıyordu. Zaman zaman fıkralarını vermeye gelen Nâzım'a Zekeriya Sertel'in haber merkezi salonundan bölme küçük odasından çıktığı vakit merdiven başında karşılaşıyor, ayak üstü konuşuyorlardı. Ömer Rıza, ikinci katta merdivenler bitince sağdaki küçük odada hem radyo dinler, hem yazısını yazardı. Nâzım Hikmet, İspanya'daki son durumu öğrenmek için Ömer Rıza'dan bilgi ya da haber sorarken bazen uzun söyleşilere dalıyorlardı.

Bir gün Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü konuşurlarken Ömer Rıza sık sık «ebed müddet devleti Aliyyei Osmaniye» demiş. Nâzım da buradaki «ebed müddet» terkibine takılmış:

«Üstad, demiş, ebed müddet, sanırım sonsuz, ebedi demek anlamına geliyor, öyle değil mi?»

«Evet, demiş Ömer Rıza, Osmanlı İmparatorluğu iyi idare edilseydi, ebediyyen yaşardı.»

Nâzım, itiraz etmiş:

«Ebedi olan hiçbir imparatorluk olmaz. Hele başlarında kızıl sultan Abdülhamid gibi hürriyetleri yok edici, Beşinci Mehmet gibi aptallığın en belirgin örneği bir cahil Padişah olursa...»

Ömer Rıza sert bir dille:

«Nâzım Hikmet! Padişah efendilerimiz hakkında çok bilgisizce konuşuyorsunuz. Buna müsaade edemem. Siz asıl, hürriyetlerin gasıpı çarları ve onların en rezillerini tetkik buyurursanız...» demiş.

Nâzım, sinirlenmiş:

«Ömer Bey, demiş, ben çarlardan yana hiç olmadım. Siz ama, padişahlardan yana oldunuz. Ben sizin ümmetçi, saltanatçı ve cumhuriyete karşı olduğunuzu biliyorum. Siz benim çarlardan yana olan bir tek satırı bırakın, kelimemi bulursanız, Sultanahmet Meydanı'nda kendimi iple boğarım.»

Yan odada Ahmet Emin Bey bu gürültülü, padişahtan yanalı, çardan yanasız, boğmalı tartışmayı yarım yamalak dinlemiş. Ara kapıdan odaya girince ikisinin de alı al, moru mor, sinirli ve kızgın olduklarını görmüş.

«İki kıymetli muharririn bir arada kavga edip darılması doğru değil. Nedir mesele?» demiş.

Olay özetlenmiş. Ömer Rıza:

«Ne olursa olsun Padişahların zemmedilmesinden yana değilim» demiş.

Nâzım Hikmet de, «benim sorunum, hiçbir imparatorluğun olduğu gibi, aynen ebediyen yaşamayacağıdır. Ebed müddet hiçbir imparatorluk olamaz'dır.»

Yalman, ikisine de hak vermiş.»

Nâzım, bunları Akşam Gazetesi'nde Hilâli Beye, İskender Fahrettin Sertelli'ye, Enis Tahsin Til'e anlatmıştı. İskender Fahrettin Sertelli, tefrika romanları ve tarihi yazılarıyla tanındığı için Nâzım, onun bulunmasını istemişti. O da:

«Ömer Rıza Bey Arap kültürüyle yetişmiş, İslâm üniversitesinden mezun olmuş ve Mehmet Âkif Bey'e damat olacak kadar İslâmi tezlerde ve Osmanlılıkta is-

rarlı olabilecek bir yazar... Ama övülecek Osmanlı padişahları olduğu gibi, yerilecek olanları da yok değil hani. Beşinci Mehmed'e gelince; Nâzım Bey yerden göğe kadar haklı.» ve eklemiş:

«Benim duyduklarım ve okuduklarım şöyleydi:

Beşinci Mehmet Şehzadeyken her gece içer içer, sarhoş olurmuş. Veliahdlığında ise içkiyi geceye değil, gündüze de bulaştırmış, her gün ve gece sarhoş gezmiş, sarhoşça konuşmuş. Gözlerinin patlaklığı içkiden, derlerdi. Tahta çıkınca içkiyi haftada bir veya ikiye indirmiş, onu da gizlice yapmış. Çok içip çok yemesi yüzünden boyuna göre ağırlığı ve bel ölçüsü anormalleşmişti. Enli bir vücut ve küçük bir kafa, yumuk ve patlak gözler, kısa boynu ve boyu ile karikatürünü çizme gereğine son vermiş bir padişahtı.

Maiyetiyle konuşmayı değil, oyun oynamayı severmiş. Şöyle: Sarayda kaldığı odada birkaç yere birkaç Osmanlı altını gizler, maiyetini davet eder:

'Bulan kazanır!' dermiş. Onlar da köşe bucak ararken Beşinci Mehmet çocukça gülüşleriyle dikkat çeker, bulan altını padişaha götürür o da:

'Sana hediyem olsun, padişah sadakası altından aşağı olmaaaaz' dermiş.

Birinci Dünya Savaşı sırasında mesanesindeki taş yüzünden yatağa düşmüş. Almanya'nın en ünlü hekimi davet edilmiş. O da padişahı muayene ederken vücudunun biçimsizliğini gördükçe şaşırmış, yardımcısına Almanca:

'Bu kadar dengesiz, iğri büğrü vücut hiç görmedim' demiş. Seryaver Salih Paşa, Alman hekimleri uyarmış, 'Ayıp oluyor, böyle şeyler söylenmez' demiş. Bu kez Padişah:

'Ne diyorlar? Ne kadar sonra iyileşir mişim?' diye sorunca Başyaver:

'Efendim, vücudu şâhanenizin letâfetine, tenasübüne hayran olmuşlar,' demek zorunda kalmıştı. Bunun üzerine hünkâr hazretleri:

'Ben nazardan korkarım, söyle onlara kendi dillerince benim için Maşallah desinler!' buyurmuş. Böyle padişahın nesi beğenilir, ben de bilemem...»

Nâzım'ın Ömer Rıza Doğrul'la tartışmasının yankıları basın çevresinde çeşitli söylentilere yol açarken Sabiha Sertel de Ömer Rıza aleyhinde bir olayın yaşandığını yakınlarına anlatmakla yetinmedi. Ömer Rıza Doğrul, Tan'daki dış politika yazarlığını da bırakmak zorunda kaldı. Yerine, Nâzım'ın da önerisiyle Profesör Sadrettin Celâl Antel, Tan'da göreve başladı. Olay şuydu:

Sabiha Zekeriya Sertel, küçük cep kitapları yayınlıyordu. Ünlü batı fikir ve sanat adamlarıyla edebiyatçılarının yapıtlarını çevirtiyor, seri halinde beşer kuruşa satışa çıkarıyor ve büyük ilgi görüyordu. İngilizce metinleri Halikarnas Balıkçısı, Ömer Rıza Doğrul, Almanca olanlarını Reşat Fuat, Fransızca'ları Naci Sadullah, Sadri Ertem dilimize çeviriyordu. Ömer Rıza'ya Anatole France'ın «Haşmetli Adalet hazretleri» denebilecek bir yapıtının tercümesini rica etmişti. Bu sevimli çevirilerin musahihliğini genellikle Sabiha Hanım üstlenirdi. Eğer matbaaya vermeden okumuşsa, başka düzeltmenler dizgi sonrası kitapların müsveddelerini alır, gerekeni yapar, yine matbaaya verirlerdi. Bu defa Sabiha Hanım, çevirinin güçlüğünü ve Anatole France'ın sosyalistliğini bildiğinden kitapçıkta mahkemeye düşülecek birkaç satır olsun bulunmasını önlemek için Ömer Rıza'nın çevirisini önce okumuştu. Okumuş, hayretler içinde kalmıştı. Çeviriye göre Anatole France sosyalizme karşıydı, dini bütün bir Hıristiyandı ve din felsefesinden yanaydı. Bu, olamazdı...

Sabiha Hanım'da Anatole France'ın bıraktığı izlenim, onun sağlam kafalı bir sosyalist olduğuydu. Dine karşı şüpheciliği «Allahlar Susamışlardı»da çok belirginleşmişti. Ünlü Dreyfus Olayı'ndan sonra politik ve sosyal konulara ağırlık veren Anatole France, Ömer Rıza'nın çevirisi ile Mehmet Âkif'in «Sıratı Müstakim» dergisindeki hutbelerine egemen olan görüşe dönüştürülmüştü.

Bu çarpıklığı duyan Nâzım:

«Sabiha Hanım, bu adama güven olmaz, siyasi hadiseleri de tersine çevirir, gazetenin başını derde sokar!» demişti. Sabiha Zekeriya Hanım da; Ömer Rıza'ya yaptığının çirkinliğini anlatınca o:

«Ben dindar bir adamım hanımefendi, din aleyhinde yazan bir Fransız'ın görüşlerini okuyucularımıza okutamam. Kaldı ki sosyalizme de inanmam, onu savunanın da mütercimi olamam! Siz bana çeviremeyeceğim bir kitabı verip tercümesini gününde isterseniz ben de Anatole France'ın görüşlerini değil, kendi düşüncelerimi ara yere serpiştiririm.»

Ve Ömer Rıza'ya yol verilmişti.

Profesör Sadrettin Celâl Antel, ilerici, engin görüşlü bir bilgindi. Üniversitede pedagoji profesörüydü ve eğitim, öğretim, metodoloji konularında çok kez çağdaş kültürün ünlü yapıtlarını süratle getirtir, onlardan öğrencilerini yararlandırırdı. Tan'da imzasız dış politika sütunu dışında 3. sayfada eğitsel makaleleri büyük ilgi uyandırırdı. Nâzım, Tan'ın çok satan bir gazete durumuna gelmesi için Zekeriya Sertel'in başyazarlığı yapmasını istiyordu. Ahmet Emin Yalman'ın yazıları okunmuyordu; çünkü devrin ihtiyacını sezmiyordu. Bu nedenle Tan'da yeniliğe açık olan Zekeriya Bey, Nâzım'ın telkinlerini haklı buluyor ve şöyle diyordu:

«Gazeteler hep aynı başarı çizgisini ne yazık ki tutturamıyorlar. Abdülhamid devrinde büyük itibarı olan 'Tercümanı Hakikat' Gazetesi, 'Sabah' ve 'İkdam' Gazete'leri yayınlanmaya başladıktan sonra okurlarını yitirdi. 'İkdam'da Ahmet Cevdet Bey hem başyazıları, hem çalışanları yönetmedeki ustalığı, yabancı dilden çeviri yapan ekibiyle ön plana geçmişti.»

Nâzım, bize, gazetecilikte şu tezi savunduğunu söylemişti:

«Gazetenin başarısı şu eski inanışı yıkmakla başlar; bu görüş şu: 'Kari velinimetimizdir', yani okuyucu sayesinde geçinip gittiğimizdir. Bu, okuyucuya dalkavukluk içerir. Gazeteci okuyucuya dalkavukluk etmez, yardım eder. Onun haklarının ne olduğunu öğretir, gösterir, kanıtlar ve okuyucusunu savunur. Bu anlayışta, okuyucu, gazetesini mutlaka alan kişiler değil, okuyucusu olmasını istediği bir grup insandır, genellikle arkasız insanlardır, başı derde giren gençlerdir, meramını anlatamayan insanlardır, özetlersek; savunulması gereken yönetilenler, vergi ödeyen az gelirliler, semtine ilgi gösterilmeyen fakir fukaradır. Bu bakımdan 'kariimiz velinimetimizdir' demeyeceğiz, ama demokratik hakları ellerinden alınanları savunacak, gazetemizi onların okumasını isteyeceğiz, buna çalışacağız.»

«Tan»ın bu iyi niyetli çalışma dönemine geçmesi için, Ahmet Emin Yalman'dan da kurtarılması gerekiyordu. Zekeriya Bey, Son Posta'daki durumu çok iyi biliyordu. Selim Ragıp ile Ekrem Uşaklıgil, gazetenin tiraj almasından yanaydılar, ama fikir planında tartışmalara girişmeye karşı çıkıyorlardı. Dört ortak arasındaki anlaşmazlığın kökeninde bu yatıyordu. Tan'da başyazarlık yapan Yalman, suyuna tirid konuları sütun sütun doldurduyor, sonunda ne yazdığı pek anlaşılmıyordu. Hele

yaklaşan değil, yaşanan faşizmle mücadeleye önem vermiyor, bu gibi «izm»lerden yalnız alabildiğine komünizm'e çatmayı kabul ediyordu.

Tan'ı, sermayenin egemenliğinden kurtarmak için Yalman'ın etkinliğini sona erdirmek gerekmişti. Nâzım Hikmet, Zekeriya Sertel'e olduğu kadar Sabiha Sertel'e «Resimli Ay» dergisinde çalışmaya başladığı günden beri artan bir saygı ve sevgiyle bağlanmıştı. Bu nedenle kafasındaki fikir yanı ağır, tartışmadan yana bir gazetenin, deneyimli, güçlü, iktidarla teması olmuş ve gücünü ve de gazeteciliğini kanıtlamış karı koca Serteller'in eline geçmesi için çırpınıyordu. Tan'ın kısa geçmişini biliyordu:

İş Bankası'nın sermayesiyle yayına giren Tan'ı Ali Naci Karacan, İş Bankası'nın güvendiği gazeteci olarak yönetmişti. İki yıllık bir yayından sonra beklenen tirajı sağlayamamış ve Tan satış'a çıkarılmıştı. Tan da binasıyla, makineleriyle, Ahmet Emin Yalman'a ve kardeşi Rifat Beye verilirken, Son Posta'dan ayrılan Zekeriya ve Halil Lütfü Beyler de gazeteye ortak olmuşlardı.

Bütün teşkilatı ve tesisleriyle satın alınan Tan, Yalman'dan kurtarılırsa Nâzım fıkra yazacak, Rusça' dan kısa hikâyeler çevirecekti.

Yalman'ın yazılarında çocuksu düşünceler ve vakitsiz eleştiriye benzer kaba ifadelerin yer alması sık sık Nâzım'ın, Moda'da Zekeriya Beylerde Cumartesi akşamları sohbetlerinde dile getiriliyordu. Birkaç gün sonra da Tan'ın, Yalman yüzünden kısa, bazen uzun süreli kapatma cezalarıyla karşılaşması okuyucu yitirmesine yol açıyordu. Nâzım:

«Okuyucu başka gazete almaya mecbur bırakılınca alıştığı gazetenin eksiklerini çok daha abartarak görür. Sorun okura her gün vaktinde gazete verebilmek,

kendi içinde eksiğini, gediğini görerek bunları gidermek» derdi.

1937 başlarında Tan ortakları arasındaki anlaşmazlık, Yalman'ın ayrılması sonucunu verdi. Yalman da 26 Mart 1923'te yayınlamaya başladığı, 1935'te de Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle kapatıldıktan sonra yayınlanmayan 'Vatan'ı yeniden çıkarmak için arayışa geçti, Amerika'ya gitti.

Moda'da, sıcak bir salonda, yağan karı geniş camlar arkasında 1937 sonunda güçlü imkânlara kavuşan Tan'ın yenileşmesini görerek kutlayan Nâzım, Sertel-ler, Esat Âdil, Yeni Kitapçı Kenan, Nusret Safa, Selâmi İzzet, Cevat Şakir (Halikarnas Balıkçısı), Naci Sadullah, Suat Derviş yeni Tan'ın nasıl olması gerektiğini konuşuyor, bir yandan da ikram edilen mezelerden tadıyorlardı.

Sabiha Zekeriya'nın tezi şuydu:

«Tan'ın yeni ekibini kurarken titiz davranmalıyız.»

Nâzım, daha deneyimli olarak Sabiha Hanıma «yavaş gel» denebilecek anlamda şu yanıtı vermişti:

«Hanımefendi, sizin ve Zekeriya Bey'in yazdığı bir gazetede, ziyaretçilerinizin benim, Mansur Tekin'in, Esat Âdil'in olduğu da anlaşılınca Burhan Felek Bey, Kadircan Kaflı Bey, Eşref Şefik Bey yerlerini korurlar mı sanıyorsunuz?»

Mansur Tekin, Maarif Vekâletine bağlı kadrolarda çalışmış ilerici bir müfettişti. Selâmi İzzet, Nâzım'ı destekleyerek:

«Bazı insanlar, dedi, kendilerinde büyük okuyucu potansiyeli vehmederler ve yeni yöneticilerden daha çok aylık alabilsinler diye, istifa edip ayrılırlar. Bu da;

istenmeyenleri çıkarmaktan daha tercihe değer. Nâzım haklı..»

Esat Âdil, mevzuat denilen yasalar ve onların tamamlayıcı nizamname ve benzeri uyulması gerekli yazılı metinlerden başlayarak demokratik bir mevzuat için yayın yapmanın zorunluğunu savunuyordu. Bu sırada, Nâzım pilot Lindberg'in çocuğunu kaçırmak ve öldürmekten sanık Hauptman'ın Amerika'da idam edilmesinden söz ederek şu görüşünü açıkladı:

«Bence idam, ceza değil, suç işlemektir. Belli bir eğitim görmüş insanı değil; dağlarda, ormanlarda yaşamış bir insanı bile on yıl hapse mahkum etseniz, onu alışkanlıklarından uzaklaştırdığınız için ağır cezaya çarptırmış ve onu terbiye etmiş olursunuz. İdam, bir anda yok oluştur. Bunun, ne o kişi için ceza olma özelliği kalmıştır, ne de topluma bir yararı olmuştur. Kaldı ki ben Hauptman'ın katil ve çocuk kaçırıcı olduğuna kani olamadım. Konuyu Fransız basınından da izledim.»

Esat Âdil de şu görüşünü açıkladı:

«Bizim mevzuatın demokratik olması lâzım, bir kere bunu söyleyeyim, ama; suçlu sanılan Hauptman bizim ağır cezalardan birinde yargılansaydı asla idama mahkum edilmezdi. Zira bizde idam için ikrar bile kâfi görülmez, deliller aranır ve şahitlerin var olup olmadığı araştırılır. Kaldı ki Lindberg'in çocuğu davasında asli unsurlar bulunmamış, talî unsurlar tatmin edici olmadığı halde alt unsurlar var sayılarak idama karar verilmiştir. Bu da bana göre haksızlıktır. Çünkü işlenen fiilin kanunda gösterilen tarife uygunluğu kesin değildir.»

Sabiha Hanım:

«Ben de idamın kanunlardan kaldırılmasından ya-

nayım. Ama, gecemiz bu acı konuyla fazla vakit almasın görüşündeyim.»

«Nusret Safa, sen ne dersin?» diye sorunca, gözlüklerini düzelten ve içkisinden bir yudum daha alan yazar, Nâzım'a:

«Haklılık Sabiha Hanımefendinin başlıca hususiyetidir, katılıyorum.» dedi.

Esat Âdil, Nâzım'ın salondaki küçük kitaplık yanında elini dayadığı koltuğun yanına geldi:

«Nâzım, dedi, mevzuatımızın demokratikleşmesi için hazırlayacağım makaleleri okumanı rica edeceğim. Gazete hep 'muhalif' görünsün de istemiyorum, bu sebeple bizim hukukumuzdaki bir kaideyi de savunacağım.»

Nâzım, hayretle Esat Âdil'in yüzüne baktı:

«Savunacağın kaide dediğin kanun maddesi mi? Nedir?»

«Ceza Kanunumuzun 2. maddesi, Nâzım! Bu maddeye göre, bir kişi veya kişiler hakkında bir kanun maddesine dayanılarak verilen ceza, ister uygulamaya geçilsin, ister henüz uygulanma safhasına girsin, eğer yeni bir kanun, o suçu kaldırmış, yahut daha hafif bir cezaya dönüştürmüş olursa, bundan sanık veya hükümlü yararlanır. Yani suçlunun lehine yapılan bir kanuni değişiklik, geçmiş günleri de kapsar, geleceği de tabii..»

«Böyle madde varsa elbette savunacaksın.»

«Şunu da söyleyeyim Nâzım, dedi Esat Âdil; yeni kanun suçlu lehine ise, yeni hükmün kendiliğinden uygulanması da mümkündür. Yani, hapishane müdürü ya da savcı, hükümlünün farkında olmadığı bu değişiklikten o suçluyu kendiliğinden yararlandırır.»

«İyi be! Korkarım bizde bunun örnekleri var...»

«Herhalde olmuştur, ama benim kesin olarak bildiğim bir örnek yok, görürüz elbette...»

Zekeriya Bey, kısa bir konuşma yapacağını söyleyerek, salonda Nâzım'ın etrafında toplanan konuklarına seslendi. Sabiha Hanım da elindeki meyve tepsisini orta masaya bırakarak eşinin yanında yer aldı.

Zekeriya Bey konuşmasına başladı:

«Sizlerin ayrı gazetelerde çalıştığınızı biliyoruz. O mevkutelerden ayrılmanız ve Tan'a geçmeniz sizin karar vereceğiniz bir husus. Ama benim ricam şu: Tan, sizlerin de gazetesidir. Gazetede hangi konuları işlememizin yararını düşünüyorsanız, lütfen bildirin. Ya zahmet edip buyurun, gelin ya da telefon edin. Benim numaram 24 319'dur. Her saatte gazetede olmayabilirim. O vakit, rica ederim, yazıişleri müdürüne 24 018'e telefon ediniz, bulunduğunuz telefon numarasını not ettiriniz, ben gazeteye gelince sizi ararım.

İkinci bir ricam var, hangi yabancı gazete veya dergiyi okuyorsanız, orada gördüğünüz bizim okuyucularımıza sunulmasında ya da eleştirilmesinde yarar gördüğünüz yazıları özetleyerek Türkçeye çevirip gönderiniz..»

Nâzım, gülerek sordu:

«Zekeriya Bey, telif hakkından söz etmezsen olmaz!»

Gülüştüler. Zekeriya Sertel:

«Para işlerine, tutumluluğuyla ünlü Halil Lütfü Bey arkadaşım bakacak ama, yazı ücretlerini ben tayin edip imzalayınca, onun nekesliği önlenecek, sizi temin ederim.»

Sabiha Sertel, eşine bir şeyler söyledikten sonra, Zekeriya Bey:

«Arkadaslar, dedi, Sabiha Hanım da bir iki nokta üzerinde duracak.»

Salonda çıt çıkmıyordu. Bu kültürlü, ağır başlı, cesur yazar bakalım ne diyecekti. Kimsenin nefes aldığı bile hissedilmiyor denebilirdi. Sabiha Hanım:

«Vaktinizi almayacağım, yalnız iki büyük tehlikeyi hatırlatacağım: Birisi Panturanizm, birisi de Alman faşizmi... Türkiye'de bu iki cereyanın takipçileri var. Biliyorum ki, 1935'ten önce İstanbul'a yüksek okullara gelen Almanca öğretmenleri arasında Hitler'e hayran olanlar duyulmuştu. Sonra bazı profesörler de gelmeye başladı. Bunu, Hüseyin Avni arkadaşımızın bildirdiğine göre birçok ekonomi uzmanı, Almanlar'ın gelişi ve özel şirketlerde çok düşük ücretlerle danışmanlığa başlamaları izledi. Sonra basına sızanlar yanında Almanca yayın yapan ve 1935'ten beri yayınını sürdüren Türkische Post var. Üç, dört Alman yazarın makalelerini izlerseniz, bugünlerde Hitler'in neyi amaçladığını anlarsınız. Japonya'yı komünizme karşı kurulan anlaşmaya kazanan Hitler, bana göre bir Diktatörler İttifakını sağlamış bulunuyor. Önümüzdeki yıl veya yıllarda savaşa karşı ve biraz barıştan yana olan kendi komutanlarını azl edecek. Bunun için Türkiye'de, İspanya'da yaptığı gibi bir beşinci kolu sivil halk arasında propaganda ile dost kazanma için kurmuştur ya da kurmak üzeredir. Biz Tan'da bunu işlemeliyiz. Bu fikre yatkın olacak ve Rusya'daki Türk'leri kurtarmak için Pantürkist politika izleyecekler de çıkacak. Onları da doğruyu anlayacak duruma getirici bilimsel yazılar bulmalıyız. Sizden ricam bu iki tehlikede bize yardımcı olmanızdır. Teşekkür ederim efendim.»

Moda'dan ayrılanlar, ayrı yönlerde evlerine dönerlerken çok sevinçliydiler. Hem Nâzım'la sereserpe sohbet etmenin, hem gazetecilik konularındaki görüşlerini öğrenmenin hazzını taşıyorlar, hem de Sabiha Sertel'in uyarısını ve anlatımını takdirle karşılıyorlardı.

XIX. SEVGİLİLERİN GÖNÜLDE KAÇ KİŞİYE KADAR YERİ VAR?

Güneşte
denizin sonunda mavi bir duman gibi
gözümde tütüyorsun.
Yeşil bir erik dalı yüreğim
sen altın tüylü bir yemiş
sallanıyorsun.
Fakat ben seni böyle yemiş ve bir duman görmenin yerine
sahiden görmek istiyorum çıplak ayaklarını
sahiden dokunmak istiyorum uzun parmaklı ellerine!...

Sevgilim,
bu ayak sesleri, bu katliâmda
hürriyetimi, ekmeğimi ve seni kaybettiğim oldu,
fakat açlığın, karanlığın ve çığlıkların içinden
güneşli elleriyle kapımı çalacak olan
gelecek günlere güvenimi kaybetmedim hiçbir zaman...

Zevcem,
ruhu revanım
Hatice Pirâyende,
ölümü düşünüyorum,
geçen ömrümüzü düşünüyorum.
Kederli
rahat
ve hodbinim.
Hangimiz ilkönce
nasıl
ve nerde ölürsek ölelim,
seninle biz

birbirimizi
ve insanların en büyük davasını sevebildik
—dövüştük onun uğruna—,
«yaşadık»
diyebiliriz.

(Nâzım ile Piraye'den,
Derleyen: Memet Fuat
İkinci baskı, Ocak 1976,
s. 98, 99, 100)

«Aslında bir sevgi olur, ama diğer sevgi çarpıntılarının da başkasından duyulması hiç de fena olmaz. Sevgi birdir, sevgililer değerlerine ve gönülevine yerleşebildiklerine göre ayrılır, ama hepsi sevilir.»

Nâzım Hikmet, bunları, 1936 Şubatında bir cumartesi öğle üzeri Semiha Berksoy'a söylüyordu. İpek Film'den çıkmışlar, Taksim Bahçesi'ne yürüyerek gitmişlerdi. Maçka ile Taksim arası bir hayli idi. Konuşa konuşa yürümenin hızını saptayamadıkları için saat 13'ü geçiyordu.

Semiha Berksoy'u sevdiğini seziyordu. Kendisini arayınca yüreği pır pır ediyor, onunla yüz yüze konuşmaya başlayınca içinde bir ılık esinti dolaşıyor gibi oluyordu. Ama onu çok sevdiğini söylemiyor, Semiha'nın sevgisini samimi bulmuyordu. Bir gün, yine böyle bir sitemi üzerine Semiha'nın gözleri şimşekler çakarak şöyle demişti:

«Ben samimi olmaya samimiyim, ama bana kırıldığınızı söylemekte hiç haklı değilsiniz. Açık söyleyeyim mi, neye kırılırsanız kırılınız, yaptığım fedakârlıklar yanında sizi kıran şey, sıfır kalır.»

Öyle bir sevgiydi ki bu, Piraye Hanıma tapar derecede sevgi yüklüyken de yüreği, bazen böyle sanat duyguları yüksek bir hanıma karşı yakınlık duyabiliyordu.

En tuhafına gittiğini söylediği bir «an»ı şu olmuş:

«Piraye Hanımla evleneli ki yılı doldurmamışken Semiha Berksoy'la beraberdik. Nereye gideceğimizi kararlaştırmamıştık. Tramvay önümüzden geçerken kayınbiraderim Vedat Bey, tramvaydan selam vermiş, tramvay durunca oraya gitmiş. Yanında Semiha duruyor. Bu sırada Vedat Beye şöyle diyor: Bize gelsene... Piraye size gitti. Evde yalnızım.»

Semiha Berksoy'la birlikte tramvaya biniyor ve onun:

«Mademki evde yalnızsın, geleyim mi size?» demesini bekliyormuş.

İşte bu «an» heyecanını dakikalarca yaşamış. Ama ikisi de kabaca birer cümle söylemişler birbirine... Semiha Berksoy:

«Ne cesaretle benimle yürüyebiliyorsunuz?» demiş, nazlanarak. Nâzım:

«Benim korkum yok, siz korkun, yoksa bir belalınız mı var?» demiş. Ve «belalınız» kelimesinin üstüne basa basa söylemiş. Semiha Berksoy da, Piraye Hanımı kastederek:

«Sizin belalınız var, korkmak size düşer.» deyip ayrılmışlar. Birbirlerinin arkasından bakarken ikisi de «iki gün sonra saat altıda...» demişler. Nerede olduğunu kararlaştırmadıkları için Semiha Berksoy bağırarak «Bizde ha!» demiş, «bizde...»

Nâzım 1937 yılbaşına yaklaşırken ekonomik durumu düzelmiş denebilirdi. Ama, Babıâli çevresinde birşeyler oluyor, bunun etkisiyle eve neşesiz dönüyor, fakat eşinin sitemiyle karşılaşıyordu. Onu haklı bulmak-

la birlikte, böyle sitemli karşılanmasından üzülüyordu. Ama Piraye Hanımı seviyordu. Bir kez, sitemi içtendi, Nâzım'ı beğeniyordu, tarifsizce seviyordu. İdam isteğiyle yargılandığı yılı anımsıyordu. Ona «Sana hasretim bir çığ gibi büyüyor, seni çok özlüyorum» demişti. Ama en azından dört yıl hapis cezası verirlerse kendisini unutabileceğini düşünerek titremişti, onsuz nasıl yapacaktı.

Daha nişanlıyken bile, o kararsız yargılanma yılında (1933) Bursa'da sağ bacağının siyatik ağrılarıyla topallarken bile Piraye Hanım İngilizce biliyor diye, kendisi de İngilizce öğrenmeye kalkmıştı. Piraye'nin bildiği her dilden ona «sensiz yapamam», «inan seni çok seviyorum» deyip kucaklama özlemi duymuştu. Kendisini «topal bacaklı, ihtiyar bir çınar ağacına» benzetiyor, ama içinde «her dem kuvvetli, Piraye Hanımın ateşiyle dolu, pırıl pırıl aşınmamış bir yürek» taşıdığını ekliyordu.

Yılbaşına doğru yarı kederli, yarı sevinçli, umutlu bir geceyi uykusuz geçirirken geçmiş doluyordu kafasına:

«Öyle yazdım eşime ama, onun da genç kalmasını, kuvvetli olmasını da eklemeyi unutmadım. Dengi dengine derler ya.. Ben genç, o yaşlanmış, olamazdı.»

Ona en çok neredeyken güvendin?
diye sorduğum vakit:

«Hapiste, demişti. O, o kadar sağlam kadın ki, benim ona güvenmemem beni küçültürdü. O benim arkadaşımdı, güvendim, nişanlım sayılırdı, güvendim. Nikâhımız kıyıldı; güvendim, evlendik; güvendim. Hapse girdim, artık o yalnız eşim değildi; dostumdu, sırdaşımdı. Bana bakarken gözlerinin ışığı ve durgunluğu ona güvenimin damgası gibi büyür, harelenir, mene-

vişlenir, aldatmayacak kadar mükemmeli temsil ederdi.»

Bazen Ömer Hayyam'lığı tutuyordu Nâzım'ın. Rubai denilen dörtlük gibi yalnız sevgisinin neye özlem duyduğunu anlatan şeyler geçiriyordu aklından:

Bizi bizden alan ayrılığın garip tadını unut,
Yarı kalmış bir öpüşme de olsa gönlünde onu uyut,
Bil ki seninle dopdolu içim, kıpkırmızı lezzetli bir şarapla
Sanki baygın kokunla serhoş olmuş köşkünün üstünde bir bulut.

Piraye Hanımdan mektup alamayınca kırılan kalbinin onarılması, kendisini ziyarete gelen eş dostun ilgisiyle mümkün oluyordu. Bir ara Bursa Valisinin kızına gönül verdiği söylentilerini ilk kez Nâzım yalanlıyordu. Ara sıra aklına «mini mini minnacık kadını» geliyordu, İslav ülkesinde geçen tatlı aylar, geceler... En çok önem verdiğ onun ayrılış gerekçesindeki söz, sanki beynine yazılmıştı: «Senin yolunu tıkamak istemiyorum, sana ayak uyduramam!» Ve şu 1947 yılına kadar ondan bir kötü haber, bir dedikodu almamıştı. Sağlamdı Nüzhet diyordu. Piraye Hanım, o gün çocuklarının hastalığı ve ev işleri yüzünden yorgun düşmüştü. Mışıl mışıl uyuyordu. Bir bilinçli melek gibiydi yastığının üstünde sağa dönen yüzü. Ama bazen hapishaneye mektup göndermede geciktiği oluyor ve sinirlendiği günleri hatırlıyordu. Bir defasında, başkasına âşık olduğunu hayal etmişti. Hele eski mahpusların kendi sevgilileri, eşleri hakkında anlattıkları çok korkunç gelmişti Nâzım'a:

«Ben içeri girdikten sonra, daha hüküm filan verilmeden karım boşanma davası açtı; ben katil karısı olamam diye...»

Başkası:

«Sevişiyorduk, babamın başlık parası verecek gücü yoktu, anlaştık, ben Hacıhüseyin'lerin iki öküzünü çalacak, komşu pazarda satacaktım, sonra başlık parası verecektim. Hayvanları da amcaoğlu götürecekti pazara. Ben yakalandım, sevgilim ertesi hafta imam nikâhıyla amcaoğlumla evlendi. Çıkınca onu yaşatırsam...»

Hapishaneyi mesken yapan biri şöyle diyordu:

«Ben, yedi yıl giydim, sen boşanmaya hazır ol, diye haber saldım. 'Boşanmak olmaz' demiş, 'ben İreceb'in eşiyim, onu bekleycem' demiş. Bir de ne duysam? Benim avrat, parayla...»

Bursa'nın ayazlı bir kış günü, çok gecikmiş bir mektubunu aldıktan sonra, içi kan ağlayarak şöyle yazabilmişti:

«Sonunda bir mektubunuzu lutfedip gönderdiniz.. Ne kadar teşekkür etsem azdır. Şunu söylemeliyim: kime âşık olursan ol, bir tutuklunun hapishane dışından aldığı haberler arasında en kötüsü eşinin başkasına âşık olması, sevdalanmasıdır. Ama bu da o kadar önemli değilmiş, her yiğidin başına gelirmiş. Ama inan ki, hapistekinin dışarıyı görmeyen gözleri, dışardaki sevgiliyi eski alımlı, çalımlı, parıltılı hayalleriyle görür ve unutmaz.

Ne olur, sen de demir parmaklıklar ardındaki arkadaşını unutma, mektubuna 15 günlük bir aradan sonra cevap yazmayı bırak, sık sık yaz emi?»

Dokuz aylık tutukluluk halinin verdiği sinir bozukluğuyla yazılan buna benzeyen mektubu Piraye Hanım mantıklı şekilde yanıtlamıştı ama, şair her olayı, sadece bilinçle değil, duygularıyla da yorumluyordu. Seven bir insandı ve kendi deyişiyle: «Nâzım Hikmet ancak sınırsız bir sevgi kaynağı ile yaşayabilir; çekilmez de-

recede kıskançtır, içgüdüleriyle en sevdiği insanın kalbinin üstüne atılmada korkunç bir özlem duyar.» Bu kıskançlığın verdiği özlemle ve içgüdüyle saldırdığı sevgi dolu insana azaplı dakikalar yaşatırdı ama, kendisi de o en çok sevdiğine yaptığı azap çektirmeden haz duymaz, ıstırap duyar, onu da hissettirmek istemezdi.

Sevmişse, onu «herşey» saymıştı. En iyi duygularla, en iyi sesleniş sözcükleriyle sevmişti: Kardeşim diyerek, sevgilim diyerek, eşim diyerek, yoldaşım diyerek, sırdaşım diyerek, koğuş arkadaşım diyerek, çocuğumun anası diyerek, güzelim, canım diyerek sevmişti.

«Başbaşa kalabilsem seninle» diye fısıldadığı olmuştu Piraye Hanıma, rüyasında. Ama o, Kadıköy'de, kendisi Bursa'daydı.

«Şimdi, güzel bir aryasını dinlesem şu Semiha kızımızın» dediği çok olmuştu, o Berlin'deydi, kendisi Bursa'da Mahkemeye girme hazırlığında... O hayı huy' da güzel bir sesi içinde duymaktan çok, plakta, radyoda duymak, heyecanını dindirecek, beklentilerindeki kötü ihtimalleri silip götürecekti sanki..

Bursa'nın şiddetli kışı hüküm sürerken saç mangalın başında ısınıp pencereden bembeyazlaşan kar örtülü hapishane avlusuna bakarken Piraye'sini düşünüyordu elbette. Kalbinin içinde yer eden, beyne sözcükler olarak yansıyan duyguları bir bir boşaltmak, kâğıda dökmek mümkün değildi. Bu yüzden kalbinin kanı, kalbini doldurup, nefes alamayacak hale getirecek gibiydi. Sonunda şunları söyledi yanındaki mahkûma:

«İnsanın, hele hapisteki insanın her istediğini yazamaması, ne kötü şey. Yazmak istedikleri insanın beynini karıncalandırıyor, unutamıyor da yazacaklarını. Ama yazma hürriyeti nerde? Nerde yazdığı mektubu zarfa koyup zamkını tükürükleyerek kapamak ve

eliyle postahanede pulunu yapıştırıp kutuya atmak, nerede bu saadet?»

Sevmenin gücü Nâzım'da çok büyüktü. Bursa'da gizli yargılama sonunda hâkim, Şubat 1934'te Nâzım'ı Ceza Yasasının 171. maddesinden beş yıla mahkum etmişti. Ama, üç yılı 1933 Onuncu yıl affından yararlanmış, ceza iki yıla inmişti. Bir yıl altı ay kadar hapisliği sürmüştü Bursa cezaevinde. Sevgisinin gücüyle Piraye Hanıma şöyle diyordu:

«Neşem ve gücüm yerinde. Sen de böyle olmalısın, bunu isterim. Bir yıl da ağır, fakat ağlatmadan geçer. 13 ay 8 gün sonra kendimi kollarının arasına atarsam şaşırmayacaksın değil mi? Şaşırma, geleceğim!»

Nâzım'daki kesin inanış şuydu:

«Büyük felaketler, büyük özlemler sevgi bağlarını daha derinden, daha büyük güçle bağlar, iki sevdalıyı kat kat birbirine daha çok kenetler. Sevda, kara sevdaya dönüşecek kadar tüm benliği sarar.»

Nâzım ile Piraye iki sevdalıydı elbette. Piraye Hanım:

«Bir yıl değil, seni on yıl daha beklerim» diyordu. Nâzım da içinden gelen sesi yansıtıyordu mektubuna:

«Ben on yıl daha içerde yatsam, içimde sen yaşayacaksın..»

Nâzım'ın ünlü şiirinde dediği şu:

Güzel günler göreceğiz çocuklar
güneşli günler
göre-
-ceğiz...
Motorları maviliklere süreceğiz çocuklar,
ışıklı maviliklere
süre-
-ceğiz...

Bütün olumsuzluklar içinde, kahır çekerken, özlem duyarken, eziyet görürken dudaklarında tomurcuklanan umut bu dizelerle kendini açıklardı:

Güzel günler göreceğiz...

Piraye Hanımı olsun, ara sıra sesini duyduğu ve severek dinlediği Semiha Berksoy'u olsun, ikisini de umutlandırmak isterken bunu anımsatırdı:

İnanın, güzel günler göreceğiz...

Bu inancını bilime dayandırmayı da ihmal etmiyordu: «Edison, her şeye rağmen havasız camın içinde ateşin yanacağına nasıl inanmışsa, ben güzel günler göreceğimize, motorları maviliklere süreceğimize inanıyorum... Güzel günler en geniş hürriyet içinde ve en rahat bir derya zenginliği içinde gelecek...»

Hatıraların çemberinden kurtulmayı da istemiyordu; hatıraların içinde kalmayı da. Severek yaşamak, en güzeliydi.

Nâzım'a göre hatıraların kımıldandıkları yerler vardı, koklandıkları mevsim vardı.

Hatıraların duyulduğu saatte çerçeve içinde bir resim canlandı. Kim oldukları altında yazılmamıştı. Demirlerin duvardaki gölgeleri içinden Nâzım'a bakıyorlardı. Nâzım'ı bir düşünce almıştı:

Bu neredeydi şimdi?

Öbürü ne oldu acaba?

İkisi, beraberliklerini sürdürüyor mu bu yıl da? İçerdeler mi, dışardalar mı, yurtlarında mı, gurbetteler mi yoksa?

Ve Harkov şehrini ilk gezdiği tek tük ışık yandığı gecede «tavariş» «tavariş» diye çıkan seslerden erkek mi, kız mı, dul mu, evli mi olduğunu Vâlâ ile anlamaya çalıştıkları, tahminlerinin yanlış çıktığını güle gü-

le birbirlerine anlattıkları gece canlandı gözünde... O uzun etekli, boynu atkılı, ayağı çıplak kadın ne anlamlı bakmıştı? Kaç gece trende Vâlâ ile o kadını konuşmuşlardı, adı bilinmeyenle oyalanmışlardı.

Uyku, göz kapaklarını ağırlaştırınca yatağına giren Nâzım hemen uyumuştu.

Sevgililerden gönülde kaç kişiye kadar yer vardı? Bunu bilemiyordu. Daha yaşı ne, başı neydi ki? Otuzbeşindeydi ama, gönül «on dokuz yaşındayım» diyordu. Bir kızı sevmişti, 1918'deydi. Kısa bir süre sonra onun «herkes gibi» olduğunu fark edince bırakmıştı peşini.

Büsbütün unuttum seni, eminim
Maziye karıştı şimdi yeminim

demişti.

Bir karlı gecede bir sevgiliden ayrıldığını anımsıyordu. Siyah gözleri yaş dolan o sevgilisi öyle etkin bakmıştı ki, yıllar geçtiği halde ondan bir haber gelmemişti.

Rüzgar ona dertlerimi bâri sen anlat
Git, kaygısız şen gönlüne biraz elem kat

diyerek, üzüntüde ortaklaşmalarını istiyordu. Bir Fatma'sı olmuştu. Hastalanmıştı. Gönlü onu özlüyor ve şöyle sesleniyordu:

Göğsüme yaslan da yatağından in,
Gel uyan uykudan, beni ağlatma!
Geçen yıl elinle bağa diktiğin
Üzümler sarardı.. Ah, uyan Fatma!

Fatma ile tatmin olmayan gönlü bu kez Azize'ye düşmüştü. Azize de Nâzım'a, beklediği ölçüde sevgi pınarından su vermemiş olacak ki, onun elinden Baldıran zehirini şarap gibi içip ölmek istiyordu.

Sihrinle dolarken boş muhayyilem,
Gözlerinle telkin edilen dinin
Kitabı ne kadar olsa da elem
En zâhit kulunum iben mabedinin...

diyecek kadar aşkı, uyulacak kitaba indirgemişti.

Bir biri üstüne dört sevgilisi olmuştu. Bunlar için Nâzım diyor ki:

Biribirinden güzel dört sevgilim var;
Acı bir haz ile her gece gönlüm
Birinden boşalır, biriyle dolar...

Birincinin bilmem henüz adını,
Aşkıma ne cevap verecek diye
Merakım seviyor bu genç kadını.

İkinci diyor ki: Delikanlı, sen
Gönlümün en mesut sahibi oldun!
Okşanan gururum onu sevdiren...

Üçüncü: Kalbimde bir hiçsin! diyor.
Dizinde ağlayıp reddolundukça.
Ezilen gururum onu seviyor!

— Ne kadın! diyorlar dördüncüsüne,
Onda asabım'dır vurulmuş olan
Güzel vücudunun bütün süsüne.

Birbirinden güzel dört sevgilim var;
Fakat hâlâ gönül, bilinmez neden,
Evvel zamandaki sevdayı arar?...

Bunlar çocukluk duyguları ve ilk şiirlerinin acemice ürünleriydi. İki önemli birleşmeden sonra Piraye Hanımla arkadaşlığı ilerletince, tutuklanma günlerini hapishane ayları izledi. Aylar yılları kovaladı. En bekle-

mediği günde Piraye Hanımın Bursa'ya geleceğini öğrenince nasıl sevinmişti, nasıl...

Mevlâna gibi seslendi sevgilisine:

«Gel, hiç durmadan gel. Seni görmek, insan gözünün yapacağı en güzel ve ışıklı bir iştir gibi geliyor bana. Gel, çabuk gel, hemen gel!»

Piraye Hanım geliyor ve karşı karşıya, diz dize oturup birbirlerine ne diyeceklerse söyleyebilecekleri dakikalar geçiyor. Nâzım konuşuyor, Piraye Hanım, sanki Nâzım'ı ilk kez görüyormuş gibi yüzüne bakıyor, gözleri gözlerine takılıyor, dudakları mühürlenmiş gibi açılmıyor. Nâzım, bu durumu eleştirmiyor, şöyle yorumluyor:

«Seninle karşı karşıya olunca kırmızı dudakların kilitleniyor, yüreğinden gelen seslerin çıkmasını bırakmıyor.»

Bereket versin, Piraye Hanım, Nâzım'ın yanından ayrılınca duygularını, düşüncelerini mektup kâğıdına dökmede çok ustalaşıyor. Bu da Nâzım'ı olağanüstü mutlulandırıyor. «Keşke bunları yüzüme karşı da tatlı tatlı anlatsa ya» diye esefleniyor. Ama haftalar geçtikten sonra Piraye Hanımın kendisini sevdiğine kesinlikle inanan Nâzım, onu özlemle şöyle dile getiriyor:

«Taze, şeffaf, sert ve yumuşak bir yemiş gibi ağzımda; renk renk bir çiçek gibi gözlerimde, bir bahar havası gibi burnumdasın.»

Böylece beş duyusunun en önemlilerinin payını vererek sevgilisini özümlüyordu. Piraye Hanım Semiha Berksoy'un hapishanede Nâzım'ı ziyaretini duyarsa, belki küçük kıyamet kopardı. Bu nedenle, gelişini Piraye Hanıma yazmada yarar gördü. Zaten bu ziyaret biraz da kıskançlığın kamçısıyla olmuştu. Semiha Hanım şöyle bir haber duymuştu:

«Nâzım Hikmet Bey, Bursa Valisinin kızıyla evleniyormuş!»

Oysa Semiha, en yakın, hatta âmiri durumundakilerin evlenme tekliflerine sert yanıtlar vermiş, onların davetlerine gitmemiş, Nâzım'la yan yana olmayı, onu görüp konuşmayı yeter bir sevgi kaynağı saymıştı. Bir de Bursa Valisinin kızıyla evlenirse... 1934'lerin Darülbedayiinin operet sanatçısının tepesi atacaktı.

Nâzım da, bir an önce Piraye Hanımla evlenmeyi ve bunun adeta davul zurna ile ilân edilircesine herkesçe duyulmasını istiyordu ki, bu tür dedikodular da kesilsin, Piraye Hanımı öylesine seviyordu ki, her an yanında olsun, gözlerini görsün, gözlerinde söyleyeceklerinin yankısını seyretsin, onu sesiyle, gözüyle, el hareketiyle, oturuşuyla bir tablo yapacak ressam dikkatiyle izleyerek, görerek, anlayarak yanında bulsun. Ve sonunda Yargıtay'ın mahkumiyet kararını bozunca, afla giden bölüm sonunda 1 yıl yatması yetiyorken, Nâzım 1,5 yıl hapiste kalmıştı. 1934 sonlarında eve döndükten sonra Piraye Hanımla arkadaşlığı, dostluğu, sevgili kalmayı sona erdirme kararı vererek evlendiler. Ev değişikliği, daha büyük bir aile birliği, derken karı koca olarak üç yıl, üç yıl 17 gün kadar birlikte yaşadılar ve 1938'in iki askeri mahkemesine veriliş gününü izleyen haksızlıklar, hukuk tanımazlıklar bu evliliği de tehdit etti.

Nâzım, sevgisiz, ilgisiz duramayan, gönlünde her sevdiğine yer verecek kadar cömert bir şairdi. Ve «Dayı kızı Münevver» artık kıymeti bilinecek bir hanım olacaktı. Ve bir şiirinin (Meşgale)'nin son altı satırında şunlar anlatılacaktı:

Benden sorulur oldu
dünyanın hali artık:
insan ve toprak, karanlık ve aydınlık.

Anladın ya işim başımdan aşkın,
beni lâfa tutma, gülüm
ben sana âşık olmakla meşgulüm...

Ve de Münevver Berk'e âşık olacak, evlenecek, 26 Mart 1951'de Nâzım'ın, Münevver Ran'dan bir oğlu olacak: Mehmet Ran.

Nâzım'a göre dayı kızı iyi ve akıllı bir insandı. Onu dostları arasına katmıştı, çünkü Nâzım'ın «iyi insanlar, akıllı insanlar, hiç gözünden kaçmaz»dı. İstanbul'dan ayrılınca da Vera Tulyakova gözünden kaçmayacak, «samansarısı» benzetmesi şiirinin başköşesini dolduracaktı.

— 4. CİLDİN SONU —

İÇİNDEKİLER

I. Boşaltılan Konaktan Anılar, Özlemler 5
II. Akşam'daki Alışılmadık Toplantı 16
III. 1936'da İlericilerin Diyorlar ki'si 26
IV. Faşizm, Emperyalizm, Nâzım'ın Baş Konusu Oldu 38
V. Yanlışlıklar, İlgisizlikler, Değerlendirmeler 49
VI. Nâzım'a Gönderilen Kitaplar, Dergiler 63
VII. Menemencioğlu, Hitler, Tevfik Rüştü Aras'ı Yorumlamalar 79
VIII. Bedreddin Destanı ve Milli Gurur Olayı 95
IX. İspanyol Cumhuriyetçileri Safında Nâzım Hikmet 112
X. Harpokulu Öğrencisi Ömer Deniz'in Nâzım Hikmet'i Görmek İstemesi 127
XI. Beklenmedik Bir Tutuklanma: 1936'nın Son Günleri 138
XII. Nâzım'ın Para Sıkıntısı ve Yolcu'nun Başına Gelenler 153
XIII. 1937'nin Genel Görünümü ve Nâzım'ın Kişiliği 161
XIV. Yeni Şiiri Gözden Düşürme Girişimleri 180
XV. Sapla Samanı Karıştıran Nurullah Berk'e Nâzım'ın Yanıtı 194
XVI. Babıâli'nin Değişik Kişileri ve Polonya Soyu 205
XVII. Bursa Hapishanesi'nden Tanıdıkların Romanı 215
XVIII. Tan'da Cumhuriyetci ile Padişahçı'nın Gizli Kavgası 229
XIX. Sevgililerin Gönülde Kaç Kişiye Kadar Yeri Var 242

Temmuz 1987'de yayımına başladığımız "Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı" inceleme dizisi altı ciltte noktalanacak. İlk üç cildi, ikinci basım beğenisine de kavuşan dizinin bu 4. cildi, Nâzım Hikmet'in 1936-1937 yıllarındaki yaşamını kapsıyor. 1938'de iki askeri mahkemede ağır cezaya çarptırılmasına yol açacak ziyaretlerin, arkadaşlığın; bu dönemdeki oluşumu okurların elbette dikkatlerini çekecektir.

İşi yüzünden oturdukları konaktan ayrılmak gereğini duyan Nâzım'ın; çevresi, anıları, İstanbul'un güzelliğinin Nâzım'daki etkileri, Şehir Tiyatrosu Sanatçıları hakkındaki söyleşileri, İzmirli bir okurun Peyami Safa'nın bir eserinin şair Necip Fazıl dan esinlenerek yazıldığı yorumu hakkındaki mektubunu saklamış bulunması Nâzım'ın okurlarına verdiği önemi kanıtlıyordu.

Akşam Gazetesi Başyazarı Necmeddin Sadak'ın alışılmadık toplantısındaki konu üzerine Vâlâ'nın, Enis Tahsin Til'in, Hilâli Bey'in görüşleri ilk kez bu ciltte konu ediliyor. İlerici gençlerin çıkardıkları "Diyorlar ki" broşürü ve Nâzım Hikmet'e kabaca saldırmakla ün yapmak isteyen bir gencin broşürünün yankıları dikkat çekiyor. Milli Türk Talebe Birliği'nin Namık Kemal tartışmasındaki tavrı, Suat Derviş, Kemal Tahir "1936 modeli gençler" broşüründe konuya bilim açısından bakmış, Nâzım'ı desteklemişlerdi.

Avrupa genelinde ve Türkiye özelinde başkaldıran faşizm, emperyalizm; Nâzım için başkonu olmuştu o yıllar. İtalya - Habeş Savaşı, Franko'nun İspanya'da giriştiği katliam. Nâzım'ın insanlık için çarpan yüreğinde yankılanıyordu. Yeni yeni ünlenen genç yazarları Nâzım'ın nasıl desteklediğini bu ciltte öğreniyoruz.

İç Politikanın, dış politika ile birliğine önem veren Şair; Menemencioğlu'nun, Tevfik Rüştü Aras'ın resmi ziyaretleri ile Hitler'in yeni politikası arasındaki ilişkiler üzerindeki görüşler, CHP'nin, 4. Kurultay'ında alınan kararlar arasında bir uyum var mıydı? Nâzım bunun yanıtını arıyordu.

Nâzım Hikmet Bedreddin Destanı ve Milli Gurur'la ilgili görüşlerine; yorumlarına tepki gösterenleri anlayışla karşılamıştı.

Ve; Harpokulu öğrencisi Ömer Deniz'in Nâzım Hikmet'i görüp konuşma tutkusunun Nâzım'daki tepkisi ve Ömer Deniz'i kovuşu bu cildin önemli bölümlerini içeriyor. Özellikle 1936 sonunda beklenmedik tutuklanmanın öyküsü, belgeleriyle veriliyor.

Kapak: Ayla Dündar

KDV Dahil
3500 Lira

ISBN 975 - 488 - 002 - 6
ISBN 975 - 488 - 003 - 4